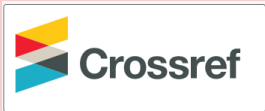

იაკობ გოგებაშვილის სახელობის თელავის სახელმწიფო უნივერსიტეტი
Iakob Gogebashvili Telavi State University
Телавский Государственный Университет им. Якова Гогებაшвили

ISSN: 1512-0600

E-ISSN: 2667-9949

DOI: https://search.crossref.org/search/works?q=10.52340%2Ftuw.2021.07.28&from_ui=yes

სამეცნიერო შრომების კრებული
TRANSACTIONS
СБОРНИК НАУЧНЫХ ТРУДОВ

№ 1 (36)

თბილისი – Tbilisi – Тбилиси
2023

იაკობ გოგებაშვილის სახელობის თელავის სახელმწიფო უნივერსიტეტი
Iakob Gogebashvili Telavi State University
Телавский Государственный Университет им. Якова Гогებაшвили

ISSN: 1512-0600

E-ISSN: 2667-9949

DOI: https://search.crossref.org/search/works?q=10.52340%2Ftuw.2021.07.28&from_ui=yes

<https://journals.4science.ge/index.php/TUW>

TOGETHER WE REACH THE GOAL The journal is indexed in: SJIFactor.com

<http://sjifactor.com/passport.php?id=20638>

2022: 6.302

2021: 6.454

2020: 6.611

სამეცნიერო შრომების კრებული

TRANSACTIONS

СБОРНИК
НАУЧНЫХ ТРУДОВ

№ 1 (36)

გამომცემლობა „საჩინო“

თბილისი, 2023

ინდექსირებულია WORLDCATALOG-ის ბაზაში

DIRECTORY OF RESEARCH JOURNALS INDEXING

ORCID
Connecting Research
and Researchers

CROSSREF (DOI)

სარედაქციო კოლეგია

შალვა ჭკადუა – სოციალურ მეცნიერებათა, ბიზნესისა და სამართლის დეპარტამენტი, უნივერსიტეტის რექტორი (საქართველო)

ნუნუ გელდიაშვილი – ჰუმანიტარულ მეცნიერებათა დეპარტამენტი, რექტორის მოადგილე სამეცნიერო დარგში, კოლეგიის თავმჯდომარე (საქართველო)

ირმა შიოშვილი – სოციალურ მეცნიერებათა, ბიზნესისა და სამართლის დეპარტამენტი, რექტორის მოადგილე სასწავლო დარგში (საქართველო)

მანანა ღარიბაშვილი – ჰუმანიტარულ მეცნიერებათა დეპარტამენტი, თავმჯდომარის მოადგილე (საქართველო)

ნინო კახაშვილი – სოციალურ მეცნიერებათა, ბიზნესისა და სამართლის დეპარტამენტი (საქართველო)

თენგიზ სიმაშვილი – ჰუმანიტარულ მეცნიერებათა დეპარტამენტი (საქართველო)

სედა ასატუროვი – ჰუმანიტარულ მეცნიერებათა დეპარტამენტი (საქართველო)

ნინო გიორგაძე – ჰუმანიტარულ მეცნიერებათა დეპარტამენტი (საქართველო)

ნინო კოჭლოშვილი – ჰუმანიტარულ მეცნიერებათა დეპარტამენტი (საქართველო)

ეკატერინე ნახუცრიშვილი – ჰუმანიტარულ მეცნიერებათა დეპარტამენტი (საქართველო)

ზაურ გუმაშვილი – ჰუმანიტარულ მეცნიერებათა დეპარტამენტი (საქართველო)

ლევან შავაძე – აგრარულ, საბუნებისმეტყველო მეცნიერებათა და ტექნოლოგიების დეპარტამენტი (საქართველო)

მარიამ ზაქარიაშვილი – აგრარულ, საბუნებისმეტყველო მეცნიერებათა და ტექნოლოგიების დეპარტამენტი (საქართველო)

შორენა ლაზვიაშვილი – ჰუმანიტარულ მეცნიერებათა დეპარტამენტი (საქართველო)

ელენე ფილაშვილი – ჰუმანიტარულ მეცნიერებათა დეპარტამენტი (საქართველო)

ალექსანდრე მოსიაშვილი – ჰუმანიტარულ მეცნიერებათა დეპარტამენტი (საქართველო)

ქეთევან შაშვიაშვილი – სოციალურ მეცნიერებათა, ბიზნესისა და სამართლის დეპარტამენტი (საქართველო)

მაია ბარამიძე – ფილოლოგიის დოქტორი, პროფესორი, ბათუმის შოთა რუსთაველის სახელმწიფო უნივერსიტეტი, (საქართველო)

ეკატერინე შაკიაშვილი – ფილოლოგიის დოქტორი, პროფესორი, საქართველოს ტექნიკური უნივერსიტეტი (საქართველო)

მანანა ქაჯაია – ფილოლოგიის დოქტორი, ასოც. პროფესორი, საქართველოს ტექნიკური უნივერსიტეტი (საქართველო)

ნუგზარ სხირტლაძე – მათემატიკის მეცნიერებათა დოქტორი, პროფესორი, კავკასიის უნივერსიტეტი, ვიცე-პრეზიდენტი სასწავლო დარგში (საქართველო)

დიმიტრი შველიძე – ისტორიის მეცნიერებათა დოქტორი, პროფესორი, თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი (საქართველო)

Shirley Wade McLoughlin – PhD in Educational Administration, Professor in Educational Sciences, Keene State College, new Hampshire (USA)

Лоренцо Венци – Doctor in Economics and Agro-Economics, Honorable professor of University of Tuscia (Italy)

Ирена Кудлинска – заведующая кафедрой английской филологии и прикладной лингвистики Университета Экономики в Быдгоще (Польша)

Светлана Бережная Викторовна – декан исторического факультета Харьковского национального педагогического университета имени Г.С. Сковороды (Украина)

Елена Дьякова Васильевна – Доктор педагогических наук, Харьковского педагогического университета имени Г.С. Сковороды (Украина)

Артур Владимирович Атанесян – Факультет социологии Ереванского государственного университета (Армения)

Narun Cimke – Doctor of Philology, Head of the Department of Georgian Philology, Recep Tayyip Erdogan State University, Rize (Turkey)

Юсиф Юсибов – Ректор Гянджийского государственного университета (Азербайджан)

Парвин Керимзаде – Проректор Гянджийского государственного университета (Азербайджан)

Александр Самойленко Григорьевич – Ректор Нежинского государственного университета имени Николая Гоголя, Нежинский государственный университет имени Николая Гоголя (Украина)

Марек Чамоти – Государственный Университет экономики (Польша)

Александр Мельничук Владимирович – Проректор по научной работе и международным связям, Нежинский государственный университет имени Николая Гоголя (Украина)

Армен Айрапет – Доктор исторических наук, Директор ширакского центра арменоведческих исследований НАН РА (Ереван, Армения)

Marine Levidze – Doctor of Philology, American University of Middle East (Kuwait)

Шохруд Файзиев Фарманович – Доктор юридических наук (Узбекистан)

John Nickerson Wendel – Doctor of Education, Professor of the Faculty of Foreign Languages, Dokkyo University, Dokkyo (Japan)

Pravin R. Chhoubhe – Assistant Professor, Dr. D.Y. Patil Institute of Technology Pune (India)

Катерина Юрьева – Доктор педагогических наук, Харьковского педагогического университета имени Г.С. Сковороды (Украина)

Рена Мамедова – Доктор исторических наук – Национальная академия наук (Азербайджан)

Лилит Асоян – Доктор исторических наук, Ассоциированный профессор в Ширакский государственный университет им Налбандяна, Gumri State Pedagogical Institute (Армения)

Юрий Никитин – Доктор исторических наук, Ректор Сумского областного института последипломного педагогического образования (Украина)

საგამომცემლო საბჭო

1. სოლომონ რამაზაშვილი - უნივერსიტეტის ადმინისტრაციის ხელმძღვანელი
2. მზია მაისურაძე – უნივერსიტეტის ადმინისტრაციის ხელმძღვანელის მოადგილე
3. შორენა წიგნაძე – ჰუმანიტარულ მეცნიერებათა დეპარტამენტის ასისტენტ პროფესორი, ფილოლოგიის დოქტორი
4. ია შიუკაშვილი – საერთაშორისო ურთიერთობების სამსახურის მთავარი სპეციალისტი

❖ ტომის მთავარი რედაქტორი – შალვა ჭკადუა, იაკობ გოგებაშვილის სახელობის თელავის სახელმწიფო უნივერსიტეტის რექტორი, ასოც. პროფესორი
rector@tesau.edu.ge

❖ რედაქტორი - ნუნუ გელდიაშვილი, რექტორის მოადგილე სამეცნიერო დარგში, პროფესორი
Nunu.geldiashvili@tesau.edu.ge

❖ სამუშაო ენები: ქართული, ინგლისური, რუსული

❖ კრებული რეფერირებადია

სტატიები ქვეყნდება პლაგიატზე შემოწმებისა და ფარული რეცენზირების შედეგად.

❖ წინამდებარე შრომების კრებული შედგენილია SCOPUS-ის სამეცნიერო ჟურნალების კლასიფიკატორის მიხედვით

❖ ავტორის პოზიცია შეიძლება არ დაემთხვეს სარედაქციო კოლეგიის მეცნიერულ აზრს. ავტორი პასუხს აგებს ნაშრომის ხარისხსა და შინაარსზე

UDC (უაკ) 378.4 (479.221.2)+001.891
o-18 თ- 441

ISSN: 1512-0600

E-ISSN: 2667-9949

<https://journals.4science.ge/index.php/TUW>

ჟურნალის DOI:

https://search.crossref.org/search/works?q=10.52340%2Ftuw.2021.07.28&from_ui=yes

© იაკობ გოგებაშვილის სახელობის თელავის სახელმწიფო უნივერსიტეტი

ქ. თელავი, 2200 ქართული უნივერსიტეტის ქუჩა N1

სამეცნიერო შრომების კრებული იბეჭდება აკადემიური საბჭოს დადგენილების საფუძველზე

გამომცემლობა „საჩინო“, 2023

თბილისი, გრიგოლ რობაქიძის 7, ☎: +995 593 993 488

E-mail sachino64@mail.ru

EDITORIAL BOARD

Shalva Tchkadua – Department of Social Sciences, Business and Law (Georgia), Rector of Iakob Gogebashvili Telavi State University (Georgia)

Nunu Geldiashvili – Department of Humanities, Vice Rector for the Scientific Field, Chairman of the Editorial Board (Georgia)

Irma Shioshvili – Department of Social Sciences, Business and Law (Georgia)

Manana Garibashvili – Department of Humanities, Vice Chairman of the Editorial Board (Georgia)

Nino Kakhashvili – Department of Social Sciences, Business and Law (Georgia)

Tengiz Simashvili – Department of Humanities (Georgia)

Nino Giorgadze – Department of Humanities (Georgia)

Nino Kotchloshvili – Department of Humanities (Georgia)

Ekaterine Nakhutsrishvili - Department of Humanities (Georgia)

Seda Asaturovi – Department of Humanities (Georgia)

Shorena Iazviashvili – Department of Humanities (Georgia)

Zaur Gumashvili - Department of Humanities (Georgia)

Levan Shavadze - Department of Agrarian, Natural Sciences and Technologies (Georgia)

Mariam Zakariashvili – Department of Natural Sciences and Technologies (Georgia)

Elene Pilashvili – Department of Humanities (Georgia)

Aleksandre Mosiashvili – Department of Humanities (Georgia)

Ketevan Shashviashvili - Department of Social Sciences, Business and Law (Georgia)

Maia Baramidze – Doctor of Philology, Professor, Batumi Shota Rustaveli State University (Georgia)

Ekaterine Shakiashvili - Doctor of Philology, Professor, Georgian Technical University (Georgia)

Manana Kajaia - Doctor of Philology, Assoc. Professor, Georgian Technical University (Georgia)

Nugzar Skhirtladze – Doctor of Mathematics, Professor, Vice President in Academic Affairs at Caucasus University (Georgia)

Dimitri Shvelidze – Doctor of History, Professor, Tbilisi State University (Georgia)

Shirley Wade McLoughlin – PhD in Educational Administration, Professor in Educational Sciences, Keene State College, new Hampshire, USA

Lorenzo Venci – Doctor in Economics and Agro-Economics, Honorable professor of University of Tuscia (Italy)

Irena Kudlinska – Head of the Department of English Philology and Applied Linguistics, University of Economics in Bydgoszcz (Poland)

Svetlana Berezhnaya – Dean of the Faculty of History of the Kharkov National Pedagogical University named after G.S. Fringans (Ukraine)

Elena Dyakova – Doctor of Pedagogical Sciences, Kharkiv Pedagogical University named after Skovoroda (Ukraine)

Artur V. Atanesyan – Department of Sociology, Yerevan State University (Armenia)

Harun Cimke – Doctor of Philology, Head of the Department of Georgian Philology, Recep Tayyip Erdogan State University, Rize (Turkey)

Yusif Yusibov – Rector of Ganja State University (Azerbaijan)

Parvin Kerimzade – Vice-Rector of Ganja State University (Azerbaijan)

Alexander Samoilenko Grigorievich – Rector of Nikolai Gogol Nizhyn State University, Nikolai Gogol Nizhyn State University (Ukraine)

Marek Chamoti – State University of Economics (Poland)

Alexander Melnichuk Vladimirovich – Vice-Rector for Research and International Relations, Nizhyn State University named after Nikolai Gogol (Ukraine)

Armen Hayrapet – Doctor of Historical Sciences, Director of the Shirak Center for Armenian Studies of the National Academy of Sciences of the Republic of Armenia (Yerevan, Armenia)

Marine Levidze – Doctor of Philology, American University of Middle East (Kuwait)

Shokhrud Fayziev – Doctor of Law (Uzbekistan)

John Nickerson Wendel – Doctor of Education, Professor of the Faculty of Foreign Languages, Dokkyo University, Dokkyo (Japan)

Pravin R. Chhoubhe – Assistant Professor, Dr. D.Y. Patil Institute of Technology Pune (India)

Katerina Yurieva – Doctor of Pedagogical Sciences, Kharkiv Pedagogical University named after Skovoroda (Ukraine)

Rena Mamedova – Doctor of Historical Sciences – National Academy of Sciences (Azerbaijan)

Lilit Asoyan – Doctor of Historical Sciences, Associate Professor at Shirak State University named after Nalbandyan, Gumri State Pedagogical Institute (Armenia)

Yuri Nikitin – Doctor of Historical Sciences, Rector of the Sumy Regional Institute of Postgraduate Pedagogical Education (Ukraine)

Publishing Committee

1. **Solomon Ramazashvili** - Head of Administration of Telavi State University
2. **Mzia Maisuradze** – Vice- chancellor
3. **Shorena Tsignadze** – Department of Humanities, Doctor of Philology
4. **Ia Shiukashvili** – Chief Specialist of the International Relations Office

- ❖ Volume Editor in chief – **Shalva Tchkadua**, Rector of Iakob Gogebashvili Telavi State University, Professor (Georgia)
rector@tesau.edu.ge
- ❖ Volume Editor - **Nunu Geldiashvili**, Vice Rector for the Scientific Field of Iakob Gogebashvili Telavi State University, Professor (Georgia)
nunu.geldiashvili@tesau.edu.ge

Languages of the Journal: **Georgian, English, Russian**

PEER REWED JOURNAL

All submitted manuscripts in the refereed journal undergo chek for plagiarism and double-blind peer review process before publication.

The present proceedings is compiled according to **SCOPUS** classification system of scientific journals.

The views of authors may not coincide with the positions of the Editorial Board
Author is responsible for the quality and content of the article.

UDC (უკუკ) 378.4 (479.221.2)+001.891
o -18 თ – 441

ISSN: 1512-0600

E-ISSN: 2667-9949

<https://journals.4science.ge/index.php/TUW>

Journal DOI:

https://search.crossref.org/search/works?q=10.52340%2Ftuw.2021.07.28&from_ui=yes

© Iakob Gogebashvili Telavi State University

Address: N1, Kartuli Universiteti Str., 2200 Telavi

Printed under the decision of the Academic Board

Publishing House “Sachino”, 2023

7, Grigol Robakidze, Tbilisi, Georgia, ☎:+995 593 993 488

E-mail sachino64@mail.ru

1100 აგრარული და ბიოლოგიური მეცნიერებები (ყველა)

Abbasova Sevinj Aydin Mammadova Aynur Ibrakhim ORGANIC SHEEP AND GOAT	15
---	----

1200 ხელოვნება და ჰუმანიტარული მეცნიერებები (ყველა)

1202 ისტორია

Berezhna Svitlana Diakova Helena Topchii Daniil CRIMINAL CASE OF POLICEMAN O. POSEVIN AS A SOURCE FOR STUDYING THE NAZI OCCUPATION OF KHARKIV	18
--	----

Гасанов Юсифали ЭКОНОМИЧЕСКОЕ СОТРУДНИЧЕСТВО МЕЖДУ ТУРЕЦКОЙ РЕСПУБЛИКОЙ И СОВЕТСКОЙ РОССИЕЙ ВО ВТОРОЙ ПОЛОВИНЕ 20-Х ГОДОВ XX ВЕКА	23
--	----

Yakovenko Yuliia Leonidivna ATTRACTION OF INVESTMENTS IN THE FORM OF CONCESSIONS IN UKRAINE AND POLAND	31
---	----

Martynova Iryna Yareshchenko Artur THE IMAGE OF THE "HERO" IN THE HISTORICAL NARRATIVE OF THE UKRAINIAN SOVIET PRESS: INFLUENCE ON THE FORMATION OF HISTORICAL CONSCIOUSNESS AND IDENTITY	36
---	----

სიმაშვილი თენგიზ კახეთში მოქმედი „წითელ რაზმელები“ და იოსებ ჯულაშვილი (სტალინი) (საარქივო მასალების მიხედვით)	44
--	----

Steshenko Natalia Steshenko Oleksandr Chosta Kostiantyn CONSTITUTIONAL PROCESS IN UKRAINE: HISTORICAL RETROSPECT	53
--	----

Steshenko Natalia Nikitin Dmitriy TRADITIONAL AND NEW THEORIES OF ELITES	58
--	----

Topchii Daniil THE NATIONAL REVIVAL OF UKRAINIAN EDUCATION IN KHARKIV DURING THE NAZI OCCUPATION	65
Diakova Helen ACTIVITY OF SURGEON M.Z. DZHINCHVELADZE IN KHARKOV DURING THE SECOND WORLD WAR	75
Honcharova Olha Matei Yuliia SOCIO-POLITICAL DETERMINANTS OF CHOICE OF PROFESSION BY WOMEN OF SOVIET UKRAINE (1920s – 1980s)	80

1203 ენა და ენათმეცნიერება

Асатурова Сeda Соматические фразеологизмы с компонентом глаз/глаза в русском и грузинском Языках	88
ბაღდადელიშვილი დიანა ყვავილის კონცეპტური გააზრებისათვის ვაჟა-ფშაველას შემოქმედებაში	93
სანაია ფერიდე ძირითადი ფერების ლექსიკური გააზრება ტერენტი გრანელის შემოქმედებაში	97
სანაია ფერიდე ტერენტი გრანელის პოეტური ლექსიკა (ლინგვოკულტუროლოგიური ანალიზი).....	104
ღარიბაშვილი მანანა ლაზვიაშვილი შორენა ზოონიმების სტილისტური და სემანტიკური ექსპრესია ინგლისურენოვან ზღაპრებში	111
წიგნაძე შორენა უარყოფითი ემოციის გამომხატველი ზოგი სტილისტიკური კატეგორია გოდერძი ჩოხელის	118

1208 ლიტერატურა და ლიტერატურის თეორია

Бабаева Эльнура СХОДСТВА И РАЗЛИЧИЯ В СРЕДНЕВЕКОВЫХ СОЧИНЕНИЯХ ОБ АРУЗЕ ШАМСАДДИНА ГЕЙСА РАЗИ И АБДУРРАХМАНА ДЖАМИ.....	123
--	-----

გიორგაძე ნინო საკუთარი ხმის პოეტი	128
--	-----

კოჭლოშვილი ნინო ლადო ასათიანის ფუნაგორიები	134
---	-----

1211 ფილოსოფია

გერგაია პაატა თავისუფლების ქართულ-ბრიტანული ისტორია	140
--	-----

1700 კომპიუტერული მეცნიერება (ყველა)

ზაქარიაშვილი მარიამ Love Distance - თელავის სახელმწიფო უნივერსიტეტის სტუდენტთა დამოკიდებულება დისტანციურ სწავლების მიმართ	150
---	-----

3300 საზოგადოებრივი მეცნიერებები (ყველა)

3304 განათლება

Abilova Zakıyya A BRIEF OVERVIEW OF ASMATKHANIM MAMMADOVA'S ACADEMIC ACTIVITY AND BIBLIOGRAPHIC ESSAY ON HIS RESEARCHES	162
---	-----

3308 სამართალი

ფაჩოშვილი კობა საქართველოს პრეზიდენტის საგარეო კომპეტენციები	167
---	-----

3320 პოლიტიკური მეცნიერება და საერთაშორისო ურთიერთობები

Kvasha Alexander Naumatulov Bogdan POLITICAL LIFE OF SOCIETY AS ACTIVITIES AND RELATIONS	174
--	-----

კლიმიაშვილი გიორგი მთიანი ყარაბაღის კონფლიქტის წარმოშობის პოლიტიკური ასპექტები	179
---	-----

Shimko Olena SOCIAL ASPECT OF POLITICAL TRANSFORMATION OF UKRAINIAN SOCIETY	184
---	-----

CONTENTS

1100 Agricultural and Biological Sciences (all)

Abbasova Sevinj Aydin Mammadova Aynur Ibrakhim ORGANIC SHEEP AND GOAT	15
---	----

1200 ARTS AND HUMANITIES (ALL)

1202 HISTORY

Berezhna Svitlana Diakova Helena Топчии Данил CRIMINAL CASE OF POLICEMAN O. POSEVIN AS A SOURCE FOR STUDYING THE NAZI OCCUPATION OF KHARKIV	18
--	----

ГАСАНОВ ЮСИФАЛИ ЭКОНОМИЧЕСКОЕ СОТРУДНИЧЕСТВО МЕЖДУ ТУРЕЦКОЙ РЕСПУБЛИКОЙ И СОВЕТСКОЙ РОССИЕЙ ВО ВТОРОЙ ПОЛОВИНЕ 20-Х ГОДОВ XX ВЕКА	23
--	----

Yakovenko Yuliia Leonidivna ATTRACTION OF INVESTMENTS IN THE FORM OF CONCESSIONS IN UKRAINE AND POLAND	31
---	----

Martynova Iryna Yareshchenko Artur THE IMAGE OF THE "HERO" IN THE HISTORICAL NARRATIVE OF THE UKRAINIAN SOVIET PRESS: INFLUENCE ON THE FORMATION OF HISTORICAL CONSCIOUSNESS AND IDENTITY	36
---	----

Simashvili Tengiz Members of "Red Squads" Operating in Kakheti and Ioseb Jughashvili (Stalin) (According to Archival Materials)	44
--	----

Steshenko Natalia Steshenko Oleksandr Chosta Kostiantyn CONSTITUTIONAL PROCESS IN UKRAINE: HISTORICAL RETROSPECT	53
--	----

Steshenko Natalia Nikitin Dmitriy TRADITIONAL AND NEW THEORIES OF ELITES	58
--	----

Топчии Данил THE NATIONAL REVIVAL OF UKRAINIAN EDUCATION IN KHARKIV DURING THE NAZI OCCUPATION	65
---	----

Diakova Helen ACTIVITY OF SURGEON M.Z. DZHINCHVELADZE IN KHARKOV DURING THE SECOND WORLD WAR	75
Honcharova Olha Matei Yuliia SOCIO-POLITICAL DETERMINANTS OF CHOICE OF PROFESSION BY WOMEN OF SOVIET UKRAINE (1920s – 1980s)	80

1203 LANGUAGE AND LINGUISTICS

Асатурова Сeda СОМАТИЧЕСКИЕ ФРАЗЕОЛОГИЗМЫ С КОМПОНЕНТОМ ГЛАЗ/ГЛАЗА В РУССКОМ И ГРУЗИНСКОМ ЯЗЫКАХ	88
Bagdadelishvili Diana FOR THE CONCEPTUAL UNDERSTANDING OF THE FLOWER IN VAZHA-PSHAVELA'S WORK	93
Sanaia Pheride LEXICAL UNDERSTANDING OF BASIC COLORS IN THE WORK OF VALERIAN GAPRINDASHVILI	97
Sanaia Pheride POETIC VOCABULARY OF TERENCE GRANELI (LINGUISTIC ANALYSIS).....	104
Garibashvili Manana Lazviashvili Shorena STYLISTIC AND SEMANTIC EXPRESSION OF ZOONYMS IN ENGLISH FAIRY TALES ...	111
Tsignadze Shorena SOME OF THE NEGATIVE ENERGY EXPRESSING STYLISTIC CATEGORIES IN GODERDZY CHOKHELI'S NOVEL	118

1208 LITERATURE AND LITERARY THEORY

Бабаева Эльнура СХОДСТВА И РАЗЛИЧИЯ В СРЕДНЕВЕКОВЫХ СОЧИНЕНИЯХ ОБ АРУЗЕ ШАМСАДДИНА ГЕЙСА РАЗИ И АБДУРРАХМАНА ДЖАМИ	123
Giorgadze Nino THE POET OF THE OWN VOICE	128
Kotchloshvili Nino FUNAGORIES OF LADO ASATYAN	134

1211 Philosophy

Gergaia Paata

GEORGIAN-BRITISH HISTORY OF FREEDOM 140

1700 Computer Science (all)

Zakariashvili Mariam

LOVE DISTANCE - TELAVI STATE UNIVERSITY STUDENTS' ATTITUDE TOWARD
DISTANCE LEARNING 150

3300 Social Sciences (all)

3304 Education

Abilova Zakriyya

A BRIEF OVERVIEW OF ASMATKHANIM MAMMADOVA'S ACADEMIC
ACTIVITY AND BIBLIOGRAPHIC ESSAY ON HIS RESEARCHES 162

3308 Law

Patchoshvili Koba

FOREIGN COMPETENCES OF THE PRESIDENT OF GEORGIA 167

3320 POLITICAL SCIENCE AND INTERNATIONAL RELATIONS

Kvasha Alexander

Naumatulov Bogdan

POLITICAL LIFE OF SOCIETY AS ACTIVITIES AND RELATIONS 174

Klimiashvili Giorgi

POLITICAL ASPECTS OF THE ORIGINS OF THE NAGORNO-KARABAKH CONFLICT .. 179

Shimko Olena

SOCIAL ASPECT OF POLITICAL TRANSFORMATION OF UKRAINIAN
SOCIETY 184

ORGANIC SHEEP AND GOAT

Abbasova Sevinj Aydin

Mammadova Aynur Ibrakhim

Scientific Research Institute of Animal Husbandry,
Azerbaijan Republic, Goygol district, Firuzabad settlement

<https://doi.org/10.52340/tuw.2023.01.36.01>

Abstract: *In organic farming, one objective is to achieve animals wellbeing through animal welfare oriented husbandry and appropriate use. A complete exploitation of the performance potential, entirely possible by neglecting these limits, is consciously rejected. Curtailing freedom of movement (keeping animals tied inside the stable, keeping animals in stables throughout the year), sensory deprivation (environmental stimuli such as light, weather), and unsocial ways of husbandry, not allowing any contact with animals of the same species, or forcing too close a contact, are not permitted in organic farming. Furthermore, animals are not adapted to husbandry conditions by removal of horns, shortening of beaks docking of tails, or cutting of teeth. Instead, husbandry conditions are adapted to the animals.*

Keywords: *organic farming, plant, organic agriculture, good quality, sheep, goat, production.*

Organic Agriculture should sustain and enhance the health of soil, plant, animal, human and planet as one and indivisible. This principle points out that the health of individuals and communities cannot be separated from the health of ecosystems - healthy soils produce healthy crops that foster the health of animals and people. Health is the wholeness and integrity of living systems. It is not simply the absence of illness, but the maintenance of physical, mental, social and ecological wellbeing. Immunity, resilience and regeneration are key characteristics of health. The role of organic agriculture, whether in farming, processing, distribution, or consumption, is to sustain and enhance the health of ecosystems and organisms from the smallest in the soil to human beings. In particular, organic agriculture is intended to produce high quality, nutritious food that contributes to preventive health care and well-being. In view of this it should avoid the use of fertilizers, pesticides, animal drugs and food additives that may have adverse health effects [1].

Organic Agriculture should be based on living ecological systems and cycles, work with them, emulate them and help sustain them. This principle roots organic agriculture within living ecological systems. It states that production is to be based on ecological processes, and recycling. Nourishment and well-being are achieved through the ecology of the specific production environment. For example, in the case of crops this is the living soil; for animals it is the farm ecosystem; for fish and marine organisms, the aquatic environment. Organic farming, pastoral and wild harvest systems should fit the cycles and ecological balances in nature. These cycles are universal but their operation is site-specific. Organic management must be adapted to local conditions, ecology, culture and scale. Inputs should be reduced by reuse, recycling and efficient management of materials and energy in order to maintain and improve environmental quality and conserve resources.

Organic agriculture should provide everyone involved with a good quality of life, and contribute to food sovereignty and reduction of poverty. It aims to produce a sufficient supply of good quality food and other products.[2] This principle insists that animals should be provided with the conditions and opportunities of life that accord with their physiology, natural behavior and well-being. Natural and environmental resources that are used for production and consumption should be managed in a way that is socially and ecologically just and should be held in trust for future

generations. Fairness requires systems of production, distribution and trade that are open and equitable and account for real environmental and social costs.[3]

Sheep and goat breeding is an important area of the economy, because this turnout get valued products, even those using the natural resources where human feet rarely goes down. Integrating sheep and goat into a farming operation can contribute to the economic and environmental sustainability of the whole farm. The relatively small investment required, and the gradually increasing size of the flock, make sheep and goat production a good choice for the beginning small-scale or part-time farmer for the established farmer seeking to diversify, sheep offer a number of benefits.

Goats are ruminants. They have horizontal slit-shaped pupils and consume, on average, 2 kg of dry matter per 50 kg of body weight per day. In some climates goats, like humans, are able to breed at any time of the year.

In northern climates and among the Swiss breeds, the breeding season commences as the day length shortens, and ends in early spring. Does of any breed come into heat every 21 days for 2 to 48 hours. A doe in heat typically flags her tail often, stays near the buck if one is present, becomes more vocal, and may also show a decrease in appetite and milk production for the duration of the heat.

Bucks (intact males) of Swiss and northern breeds come into rut in the fall as with the doe's heat cycles. Rut is characterized by a decrease in appetite, obsessive interest in the does, a strong heat.

In addition to live breeding, artificial insemination has gained popularity among goat breeders, as it allows for rapid improvement because of breeder access to a wide variety of bloodlines. Gestation length is approximately 150 days. Twins are the usual result, with single and triplet births also common. Less frequent are litters of quadruplet, quintuplet, and even sextuplet kids. Birthing, known as kidding, generally occurs uneventfully with few complications. The mother often eats the placenta, which, with its oxytocin, gives her much needed nutrients, helps staunch her bleeding, and is believed by some to reduce the lure of the birth scent to predators. Freshening (coming into milk production) occurs at kidding.

Sheep are not very different from goats. They are kept in flocks — in pens, in a barn or on pasture. Sheep are active grazers where such feed is available at ground or low levels. They are usually given feed twice a day from troughs or they are allowed to graze in a pasture. Sheep need fresh water from troughs or ponds. Upon being weaned from ewe's milk, they eat hay, grains and grasses.

The lambs are weaned due to increasing competition between the lamb and ewe for food. Sheep are most comfortable when the temperature is moderate.

Sheep breeders look for such traits in their flocks as high wool quality, consistent muscle development, quick conception rate (for females), multiple births and quick physical development. Sheep may be kept in a fenced-in field or paddock. The farmer must ensure that the fences are maintained in order to prevent the sheep from wandering onto roads or neighbours' property. Alternatively, they may be "hefted" (trained to stay in a certain area without the need for fences). The hardy Herdwick breed is particularly known for Gerold Rahmann, Pillnitzer Sommerakademie 2007 4 its affinity for being hefted. A shepherd and a sheep dog may be employed for protection of the flock. On large farms, dogs or riders on horseback or motorcycles may herd sheep[4].

Literature:

- 1.FAO (Food and Agriculture Organisation of the United Nations), 1999. Organic Agriculture. 15th Session of the Committee on Agriculture. 25-29 January 1999, Rome, Italy.
 - 2.FAO (Food and Agriculture Organisation of the United Nations), 2000. Food Safety and Quality as affected by Organic Farming. Twenty Second FAO Regional conference for Europe. Porto, Portugal, 24-28 July 2000. Agenda Item 10.1, Rome, Italy.
 - 3.IFOAM (International Federation of Organic Agriculture Movement). 2005. The IFOAM norms for organic production and processing. Bonn: IFOAM.
 - 4.Jaffee, D., and P.H. Howard. 2010. Corporate co-optation of organic and fair trade standards. *Agriculture and Human Values* 27(4): 387–399.
-

CRIMINAL CASE OF POLICEMAN O. POSEVIN AS A SOURCE FOR STUDYING THE NAZI OCCUPATION OF KHARKIV

Berezhna Svitlana

Doctor of Science (Philosophy), Professor,
Vice-Rector for Scientific Innovative
and International Activities
H.S. Skovoroda Kharkiv National
Pedagogical University

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-7629-2175>

Diakova Helena

Candidate of Historical Sciences,
Associate Professor

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-7767-0756>

Topchii Daniil

H.S. Skovoroda Kharkiv National
Pedagogical University,
PhD student in History

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-7946-9084>

<https://doi.org/10.52340/tuw.2023.01.36.02>

Abstract. *One of the tragic pages of World War II was betrayal. Analyzing this phenomenon, researchers identify different causes, but cowardice and fear of death are still considered to be the main ones.*

The purpose of this publication is to shed light on the criminal case of Aleksandr Posievin, who served as a policeman during the Nazi invasion of Kharkiv.

Studying the investigative case of Aleksandr Posievin, it can be stated that the material collected by the investigators is a valuable source for studying many aspects of the history of the Nazi occupation of Kharkiv, and also provides an opportunity to create a generalized portrait of traitors to the Motherland who went over to the side of the enemy during World War II.

Key words: *Aleksandr Aleksandrovich Posevin, World War II, Kharkiv, occupation, betrayal, police, criminal case.*

One of the tragic pages of World War II was betrayal. Analyzing this phenomenon, researchers identify different causes, but cowardice and fear of death are still considered to be the main ones.

The attitude towards traitors in society and at the legislative level has always been negative. Even after years, regardless of subsequent labor merits, and an active life position, society demanded the highest punishment for the defectors. Especially severe punishment was demanded of traitors by the victims and their relatives.

The purpose of this publication is to shed light on the criminal case of Alexander Aleksandrovich Posevin, who served as a police officer during the Nazi occupation of Kharkiv.

Researchers of the period of occupation in the city's history are well aware of the story of O. Posevin's arrest. This is periodically written about in the local press [see, for example, 2]. These

articles mainly tell the story of his arrest and list particularly resonant mass murders of Kharkiv residents committed under the leadership or with the participation of O. Posevin. However, his criminal case has not yet been exhaustively investigated, although it is considered unclassified. The reasons for this are its volume (42 volumes) and its location in the Zaporizhzhia region, not the Kharkiv.

Aleksandr Aleksandrovych was born in 1916 in Velykyi Tokmak (starting now – Tokmak) in the Zaporizhzhia region. He completed four grades. Before the war, he worked on a state farm in the Donbas and served in the Red Army. He married in 1936. A month after the German attack on the Soviet Union, he was mobilized. On July 22, he was sent to the front with the rank of sergeant as commander of the 3rd squad, 2nd platoon, 2nd sapper company, 532nd separate army sapper battalion of the 28th army, which was then part of the Southwestern Front.

In 1942, the army participated in the infamous Battle of Kharkiv (May–July 1942). During the fighting in the Belgorod region, O. Posevin was captured and soon switched to the service of the occupiers. At first, he served as a private policeman, but soon he was appointed commander of a police company (battalion) [1, vol. 1, p. 58; 1, vol. 2, p. 103]. Together with other police and SD officers, O. Posevin helped maintain the "new order" established by the Nazis and participated in the mass murders of Kharkiv residents carried out in 1942–1943 in the Lisopark area and near the city in the village of Podvorki, Dergachevsky district. Shortly before the first liberation of Kharkiv from the German invaders, in February 1943, Aleksandr Aleksandrovich, along with other police officers, was evacuated to Zhytomyr. Here he headed the security and patrol services of Kharkiv residents.

After the re-occupation of Kharkiv by the Nazis, the police officers returned home to resume and maintain the "new order". During the five months of the second occupation of the city, O. Posevin continued to participate in the mass murders of civilians in Lisopark and near Podvorki.

As early as the fall of 1942, Aleksandr Aleksandrovych began living with Anna Bunina, who only became his official wife in 1953 [1, vol. 2, p. 126].

In August 1943, a few days before the liberation of Kharkiv, O. Posevin and his partner evacuated to Dnipropetrovsk (now – Dnipro), and from there, they returned home to Tokmak. When Tokmak was liberated from the Nazis, he was again drafted into the Red Army. This time, he was appointed a private soldier serving as a sanitation worker in the X-ray room of a medical unit. Aleksandr Aleksandrovych served until 1946. He returned home with decorations: the medals "For Courage" and "For the Victory over Germany in the Great Patriotic War 1941–1945", along with several commendations from the command of military units [1, vol. 1, p. 39].

After demobilization, O. Posevin and his family initially lived in Western Ukraine, where he worked as a tractor driver in villages of the Drohobych (now – Lviv) region. Here he joined the Communist Party of the Soviet Union (CPSU). Due to harassment by Ukrainian nationalists, the family returned to Tokmak. There, Aleksandr Aleksandrovych worked in several enterprises. He was characterized positively everywhere. He was elected as a City's Deputy and District Council of People's Deputies, a member of the Tokmak District Committee of the Communist Party of the Ukrainian SSR, and received awards [1, vol. 1, p. 39–40; 2].

The investigation into the crimes of O. Posevin began in the 1980s. This was preceded by a scandal he caused at the local Military Enlistment Office. In 1985, in honor of the 40th anniversary of the Victory over Nazi Germany, veterans were awarded the Order of the Patriotic War. Aleksandr Aleksandrovych came to the Military Enlistment Office to find out why he had not received the award for a long time. The captain promised to investigate and report back in one or two weeks. During this time, the officer discovered the real "warpath" of O. Posevin during World War II.

Immediately in 1985, he was expelled from the Communist Party for deliberate deception of the party [1, vol. 1, p. 78].

It is possible that the State Security Committee (KGB) Directorate for the Zaporizhzhia Region also joined the case at that time, beginning an investigation into the criminal case. On October 13, 1987, the head of the investigative department of the KGB Directorate for the

Zaporizhzhia Region, Lieutenant Colonel Yu. Kobets, issued a decree to initiate a criminal case "against Posevin Aleksandr Aleksandrovych for committing treason against the Motherland under the signs of a crime provided for in Article 56, Part 1 of the Criminal Code of the Ukrainian SSR with the application of the Decree of the Presidium of the Supreme Soviet of the USSR of March 4, 1965 "On the punishment of persons guilty of offenses against peace and humanity and war crimes, regardless of the time of the commission of the crimes" and the Resolution of the Presidium of the Supreme Soviet of the USSR of September 3, 1965, explaining the application of this Decree" [1, vol. 1, p. 1–2].

A 9-member investigative team was created to investigate the case, including senior investigators for significant cases of the KGB Directorates for the Zaporizhzhia and Kharkiv Regions [1, vol. 1, p. 13].

Although the criminal case states that the KGB Directorate for the People's Commissariat for Internal Affairs (NKVD) in Kharkiv Oblast issued a warrant for the arrest of O. Posevin as early as April 5, 1943 [1, vol. 2, p. 153], he is not listed in the "Reference-List of the Officer and Enlisted Personnel of the Gestapo, Schutzpolizei Detachments, Ordnungspolizei, Ukrainian Security Police, Gendarmerie, Military and Local Commandants, as well as Penal and Police Battalions that Existed in Ukraine during the German-Fascist Occupation (1941–1944)" [see: 3].

At first, O. Posevin was under arrest in Zaporizhzhia, and on December 16, 1987, he was transferred to Kharkiv [1, vol. 1, p. 35].

At his first interrogation at the KGB Directorate of the Zaporizhzhia region on October 13, 1987, the suspect admitted that he served in the Kharkiv police, but stated: "I served as a private police officer in the police. I was not the commander of a platoon or battalion of the SD. I did nothing in the police. <...> I did not have a German rank in the SD. I served in the police until February 1943, when the Soviet Army launched an offensive on Kharkiv. <...> I did not participate in punitive actions. I did not lead similar executions" [1, vol. 1, p. 79]. However, under pressure from the collected documents and witness testimony, he gradually began to admit his involvement in the mass shootings of civilians in Kharkiv in 1942–1943.

A large range of documents was gathered for the investigation of the offenses of O. Posevin. Documents were requested from the Kharkiv Region State Archive (starting now – KRSA), the Central Archive of the USSR Ministry of Defense, the KGB Central Archive of the USSR, and the Stasi Records Archive.

From the KRSA, lists of policemen, German instructions on the creation of the Ukrainian police, the recruitment of prisoners of war into the security police detachments, their duties, training, etc. were presented.

Also, picked up the materials of the Kharkiv Extraordinary State Commission for the Establishment and Investigation of the Atrocities of the Nazi-Fascist Invaders and Their Accomplices and the Damage Caused by Them to Citizens, Collective Farms, Public Organizations, State Enterprises and Institutions of the USSR. The commission conducted exhumation and forensic examination of corpses from places of mass killings in the city and region.

The Central Archive of the USSR Ministry of Defense provided information about the renaming of the battalion in which O. Posevin served and his being taken off of rations in 1942 "as a straggler in the village of Stanove" [1, vol. 1, p. 58] in the Belgorod region.

The KGB Central Archive of the USSR sent copies of the interrogations of the official of the 60th group of the German field secret police, senior sergeant of the auxiliary police, Rezclav Reingard, officer of the German military counterintelligence, Langheld Wilhelm, and deputy commander of the SS "Sonderkommando SD" company, Untersturmführer SS, Hans Ritz, who were involved in the famous trial of the atrocities of the Nazi-fascist invaders on the territory of the city of Kharkiv and the Kharkiv region during their temporary occupation, which took place on December 15–18, 1943.

Valuable material was received from the Stasi Records Archive. Even today, despite the possibility of freely visiting German archives, the submitted selection of documents is a unique source for a researcher of the occupation period of Kharkiv. It contains both general documents on

the activities of the rear organs of the Wehrmacht, as well as those that relate to events that specifically took place in the city and region. The accompanying letter contains brief biographical data on some of the German leaders of the city occupied by the Germans. A copy of a book about SS uniforms, published in 1971 in London, was sent with the archival materials.

Also, during the proceedings, the investigators turned to the criminal cases of Kharkiv police officers arrested earlier, starting in 1943. Some of them testified at this trial, re-testifying about the repressions against Kharkiv residents in 1941–1943. They showed the buildings in which various administrative and punitive bodies of the Nazis were located during the occupation. In addition, they showed the weapons they wore during their service in the police and which they used in punitive operations or executions. Also, at the site of the mass murders of Kharkiv residents, they marked where the graves were, who and how they were dug, how the victims entered there, and how they were killed (today in Lisopark on this site there is a Memorial of Glory, erected in 1977). During interrogations of this category of witnesses, photographing and video recording of their testimony was carried out.

A documentary film about the atrocities of the Nazis and their collaborators in Kharkiv during the occupation was attached to the case.

After learning about the ongoing investigation in the city, some people who survived the occupation came to the KGB Directorate and told them that their relatives, acquaintances, or neighbors were buried in Lisopark. The biographical data of several victims who found their last resting place in mass graves were clarified. Their photographs were presented to the investigation. These were people of all ages, hostages, suspects in the fight against the Nazis, and even innocent Kharkiv residents.

Such a large body of documents made it possible to prove the guilt of O. Posevin not only in treason to his homeland but also in his participation in the execution of civilians.

Since the suspect committed atrocities while serving in the military, his case was transferred to the military prosecutor of the Kyiv Military District on March 29, 1989, and was brought before a military tribunal. The media widely covered the trial. For example, after hearing about the trial on the radio, one of the Kharkiv residents, Kateryna Hryhorovych, came to the courtroom and told how she was caught in a raid in June 1943 and was imprisoned in the SD prison, where there were many women and children. Shortly before the liberation of the city, she was taken to Lisopark with other unfortunate people for execution. But K. Hryhorovych managed to survive. Two bullets wounded her. At night, two women dug her out of the grave after hearing screams [2].

Aleksandr Posievin was sentenced to death by firing squad. The sentence was carried out in the fall of 1988.

The material collected during the investigation of the case of O. Posevin is of tremendous value today for researchers of the history of the war between the Soviet Union and Germany. Of course, it can be said that there are few new facts in it. Much of what was said in 1988 has been known since the fall of 1943 from the results of the work of the Extraordinary Commission for the Establishment and Investigation of the Atrocities of the Nazi-Fascist Invaders and Their Accomplices and the Damage Caused by Them to Citizens, Collective Farms, Public Organizations, State Enterprises and Institutions of the USSR.

Even in 1943, NKVD officers conducted surveys of Kharkiv residents about their lives during the occupation, about the atrocities of the Nazis and traitors, and identified the locations of mass killings of civilians.

The compilation of the material itself facilitates the work of the researcher. After all, it contains documents from central archives in Moscow, archives of some cities in Ukraine, and even Germany. Valuable information is the addresses of various administrative, economic, and punitive institutions of the Wehrmacht and auxiliary civilian organizations created by representatives of the civilian population.

Today in Ukraine, studying the daily life of people of different categories in different historical periods is all the rage in historical science. The material collected in the case provides diverse information on various aspects of the history of everyday life. For example, it makes it

possible to trace the living conditions, the service of the police, their morals, the quality of the performance of their duties, and their relations with each other, with the Nazis, and with the residents. The case contains information about the public hanging in September or October 1942 of one of the policemen (name and surname unknown) for theft and disclosure of official secrets [1, vol. 13, p. 32]. This incident demonstrates the legal aspect of the activities of the police officers: for what and how they were punished.

The attitude of former police officers who served their time and were summoned as witnesses in this investigation is also interesting. For example, one of them, I. Korzhyk stated that he "did not feel like testifying in this case" and therefore "did not bother to remember" [1, vol. 9, p. 35]. Similar statements can be read from other witnesses – former police officers.

The topic of the attitude of former police officers to their crimes in the postwar period is also interesting. How did they live with this burden? After all, they practically did not tell anyone about it. This is evidenced by the fact, for example, that only two of O. Posevin's wives knew about his Kharkiv period because they communicated with him during those years. For his children and acquaintances, his arrest and accusations were a shock. After all, before that, Aleksandr Posevin was perceived by them as a caring father, a diligent worker, a public activist, and a defender of the Motherland.

Thus, studying the investigative case of Aleksandr Aleksandrovich Posevin, it can be stated that the material collected by the investigators is a valuable source for studying many aspects of the history of the occupation of Kharkiv by the Nazis, and also makes it possible to compose a generalized portrait of traitors to the Motherland who went over to the side of the enemy during World War II.

Bibliography:

1. Sectoral State Archive of the Security Service of Ukraine in the Zaporizhzhia region. Case 20368. Уголовное дело № 24 по обвинению Посевина Александра Александровича. В 42 т. Начато 13 октября 1987 года. Окончено 29 марта 1988 года.
2. Унтерштурмфюрер СС после войны стал членом райкома КПСС и депутатом горсовета Токмак. *Хроники и комментарии* (Интернет-газета). 2010. 2 апреля. URL: <https://operkor.wordpress.com/2010/04/02/каратель-с-партбилетом-проект-хроник/> (date of application: 25.12.2023).
3. Справочник-список офицерского и рядового состава гестапо, отрядов штурцполиции, ордунгеполиции, украинской охранполиции, жандармерии, полевых и местных комендатур, а также карательных и полицейских батальонов, существовавших на Украине в период немецко-фашистской оккупации (1941–1944 г.г.). Т. 1. Ч. 2. (№ 0221 = № 12322). Киев, 1946. С. 378–758.

Reference:

1. Sectoral State Archive of the Security Service of Ukraine in the Zaporizhzhia region. Case 20368. Uголовное дело No 24 po obvintniyu Posevina Aleksandra Aleksandrovicha. V 42 n. Nachato 13 oktyabrya 1987 goda. Okoncheno 29 marta 1988 goda [Criminal case No. 24 on charges of Posevin Aleksandr Aleksandrovich. In 42 vols. Started on October 13, 1987. Completed March 29, 1988.] [in Russian].
2. Унтерштурмфюрер СС после войны стал членом райкома КПСС и депутатом горсовета Токмака. *Unterssturmführer SS после войны стал членом райкома КПСС и депутатом горсовета Токмака* [An SS Untersturmführer became a member of the district committee of the Communist Party of the Soviet Union and a deputy of the Tokmak City Council after the war]. *Хроники и комментарии Khroniki I kommentarii (Internet-gazeta) - Chronicles and comments (Online newspaper)*. 2010. April 2. URL: <https://operkor.wordpress.com/2010/04/02/каратель-с-партбилетом-проект-хроник/> (date of application: 12/25/2023). [in Russian].
3. *Spravochnik-spisok ofitser'skogo i riadovogo sostava gestapo, otriadov schutzpolizii, ordnungspolizii, ukrain'skoy okhranpolizii, zhandarmerii, polevykh i mestnykh komendatur, a takzhe karatel'nykh i politseyskikh batal'onov, sushestvovavshykh na Ukraine v period nemetsko-fashistskoy okkupatsii* [Reference book-list of officers and enlisted personnel of the Gestapo, Schutzpolizei detachments, Ordnungspolizei, Ukrainian Schutzmannschaft, gendarmerie, field and local commandants, as well as punitive and police battalions that existed in Ukraine during the period of Nazi occupation (1941–1944)]. Vol. 1. Part 2. (No. 0221 = No. 12322). Kyiv, 1946. Pp. 378–758. [in Russian].

ЭКОНОМИЧЕСКОЕ СОТРУДНИЧЕСТВО МЕЖДУ ТУРЕЦКОЙ РЕСПУБЛИКОЙ И СОВЕТСКОЙ РОССИЕЙ ВО ВТОРОЙ ПОЛОВИНЕ 20-Х ГОДОВ ХХ ВЕКА

Гасанов Юсифали

Сумгаитский Государственный Университет
Азербайджанской Республики

<https://doi.org/10.52340/tuw.2023.01.36.03>

Абстракт. Статья посвящена экономическим отношениям Советской России и Турецкой Республики во второй половине 20-х годов ХХ века. В статье упоминается, что в результате гражданской войны после Первой мировой войны вместо царизма в России было установлено большевистское правительство, а в Турции – правительство Великого национального собрания. У этих двух правительств были общие враги. Ради общих интересов они установили политические, военные и экономические отношения. Но после окончания Войны за независимость Турция повернула свой курс не в сторону СССР, а в сторону западных стран. В 1925 г., с запретом коммунистической пропаганды в Турции отношения между СССР и Турцией стали ухудшаться. Это негативно сказалось и на экономических отношениях. Улучшение ситуации стало возможным благодаря подписанию в Анкаре 11 марта 1927 года «Соглашения о торговле и судоходстве». В 1929 г. с нормализацией турецко-советских отношений возродилось и экономическое сотрудничество.

Ключевые слова: Турецкая Республика, Советская Россия, экономика, торговля, отношения

Еще до провозглашения Республики экономическое сотрудничество занимало особое место в отношениях между Турецкой Республикой и СССР. Во второй половине 20-х годов ХХ века особое внимание уделялось экономическим отношениям со стороны каждого государства. [Kamuran Gürün, 1991; Suat Bilge, 1992] Экономические отношения между Советской Россией и Турцией были продолжены в параллельной форме путем гармонизации политических отношений. Например, СССР поддержал аргументы Анкары против Англии в вопросе определения турецко-иракской границы и будущего Мосула. 17 декабря 1925 г. министры иностранных дел СССР и Турции подписали в Париже «Договор о дружбе и ненападении», сразу после решения Лиги Наций о том, что Мосул должен оставаться в пределах Ирака. [İsmail Soysal, 1989; Erdinç Tokgöz, 2011; Soli Özel, Belkis Gökçe, 2019/11; Yusuf Hikmet Bayur, 1967] Однако политико-дипломатического шага оказалось недостаточно для оживления экономических отношений. Так, с запретом коммунистической пропаганды в Турции в 1925 г. отношения между СССР и Турцией стали ухудшаться. [Selami Kılıç, 1998] Это отрицательно сказалось и на экономических отношениях. В ноябре 1926 г. министерство торговли СССР ввело некоторые ограничения на турецкие товары. [Erdinç Tokgöz, 2011] Улучшение положения стало возможным благодаря подписанию в Анкаре 11 марта 1927 г. «Соглашения о торговле и мореплавании. [Gülten Kazgan ve Natalya Ulçenko (Der.), 2003] Это соглашение долгое время действовало между Турцией и СССР и регулировало торговые отношения между двумя странами. [Ali Seyit Çaylak, Adem Avcu, 2018; Yaşar Akbıyık, 2002] Кроме того, это соглашение устранило существенный барьер для транспорта, связи и торговли между странами и значительно расширило экономические отношения. [Çağatay Benhür, 2008; Murat Küçüküğürlü, 2005]

В то же время этим торговым соглашением было внесено множество поправок в правила о взаимных посещениях, пребывании и торговле граждан обеих сторон. [Soli Özel,

Belkis Gökçe, 2019] Помимо всего этого, интересным моментом было то, что соглашение являлось почти монополией СССР в области внешней торговли. С другой стороны, сотрудники представительства внешней торговли СССР в Турции не постеснялись продемонстрировать, что они входят в состав Посольства СССР в Турции и пользуются всевозможными исключениями и привилегиями, которыми пользуются чиновники в посольстве. Это было связано еще и с тем, что, поскольку внешнеторговая монополия СССР принадлежала государству, Турецкая Республика обязалась другой стороне учитывать интересы этого торгового представительства, регулировать торговлю между двумя странами согласно условиям этого соглашения, и служить развитию торговых отношений между двумя странами. С другой стороны, Торговому представительству СССР было разрешено открывать новые филиалы в Стамбуле, Измире, Трабзоне, Мерсине, Эрзеруме, Конье или Эскишехире. [**Murat Küçükkuşurlu, 2005]**

Кроме того, Россия, добившаяся желаемого в двусторонних торговых отношениях, в свою очередь, взяла на себя обязательства предоставить всевозможные удобства в вопросе отправки турецких товаров в азиатские страны через Батум, восточно-анатолийских товаров в Западную Анатолию через Батум и обращаться с турецкими гражданами как с гражданами наиболее «привилегированного» государства, снизить таможенные пошлины до 100% на товары, которые будут поступать в Россию из Турции, особенно на животных и продукты животного происхождения. В связи с этим, как сказано в проекте соглашения, подготовленном правительством при представлении договора на утверждение парламента, было указано, что этот договор имеет приоритет над всеми договорами, подписанными Советским правительством с другими народами с точки зрения интересов Турции. [**Murat Küçükkuşurlu, 2005]**

В статье, выражающей мнение Министерства торговли в период обсуждения нового договора в парламенте, указывалось, что в связи с режимом Советов и прямой государственной монополией внешней торговли России были предоставлены некоторые особые права, которые не могут быть переданы Турцией другим странам, и по этой причине экспорт в Турции должен осуществляться непосредственно правительством. [**Murat Küçükkuşurlu, 2005]**

Однако, особенно в Восточной Анатолии, создание союзов и кооперативов не было достигнуто до 1930-х годов, и правительства не получали особой помощи в этой области. Например, только в 1937 году был создан «Союз экспортеров скота восточных и южных регионов», который более или менее регулирует экспорт живых животных, что является важнейшим вопросом приграничной торговли между Восточной Анатолией и Россией. [**Murat Küçükkuşurlu, 2005]**

Россия устроила полную экономическую блокаду региона через внешнеторговые представительства в таких местах, как Трабзон, Эрзурум и торговых агентов в таких районах, как Карс, Артвин, Игдыр, Гаракоса. Именно русские чиновники в этих торговых ведомствах параллельно с внешней политикой России вели пропаганду среди местного населения в большевизме, и пытались завоевать симпатии населения, предлагая крестьянам 50% скидки и очень долгосрочные продажи. [**Murat Küçükkuşurlu, 2005]** Русские также использовали Внешнюю торговую организацию, которую они назвали «Внешторг», в целях разведки и шпионажа, для чего они специально отбирали должностных лиц, приписанных ими к этой организации. [**Bolulu N. Belen, 1947]**

Во время и сразу после Первой мировой войны постоянное смещение границ между царской Россией (позже Советской Россией) и Османским государством (Турция) создало множество проблем с правопорядком и безопасностью. Турецкие официальные лица всегда были обеспокоены тем, что некоторые семьи, оставшиеся на турецкой стороне с последними заключенными соглашениями, продолжают свои отношения со своими родственниками в Батуме, которые находятся по другую сторону границы, и что прежние многодетные семьи по другую сторону границы, которые хотят получить прибыль, работая с русскими, связываются со своими родственниками на турецкой границе. В частности, русское

консульство в Артвине полностью функционировало как политический агент. [Murat Küçükuşurlu, 2005]

Например, участковый инспектор ТЭЦ, депутат парламента Амасии Асад-бей в своем отчете отмечал, что если российский консул в Артвине Равич, еврей по происхождению, был чрезвычайно умен и хитер, то турецкий торговый представитель в Батуми избегал контакта с людьми, которые могли бы извлечь выгоду из его старости и благоразумия и не предпринимал никаких действий. В начале темиами, которые русские использовали в качестве инструментов пропаганды, были: налогоплательщики под властью России теперь должны платить различные и высокие налоги, отсутствие выход для продуктов, которые будут продаваться, дорога Хопа-Борчка вообще не строится, и т.д. [Murat Küçükuşurlu, 2005]

В разное время были подготовлены довольно точные отчеты о торговле между Советской Россией и Восточной Анатолией. Во всех этих отчетах подчеркивались одни и те же проблемы: хотя между южными регионами Советской России и Восточной Анатолией существовали очень большие торговые возможности, между двумя странами не было полной атмосферы политического доверия, а из-за трудностей, вызванных большевистским режимом, эти большие торговые возможности не были полностью использованы. В то время как сотрудничество и сближение двух стран в политической сфере продолжалось, отсутствие искренности в экономических отношениях и препятствия, созданные советским правительством против турецкого экспорта, несмотря на свободную торговлю в Турции, ставили под сомнение даже самые благонамеренные идеи, в результате чего экономика Турции сильно пострадала. По словам Асад-бея, инспектора Народной партии Республики и депутата Амасьи в отчете от 1926 года, русские сильно разорили экономику Карса и его окрестностей программой, которую они осуществляли довольно регулярно. Русские сначала ставили в экономические затруднения областного купца, лишённого всякой государственной помощи и кредита, и каждый раз, когда они договаривались, отбирали их продукты. К такому выводу Асад-бей пришел в результате не только доклада, представленного ему профсоюзом Карса, но и личных встреч с производителями. Главной целью такой политики россиян было добиться того, чтобы их деньги оставались внутри страны. Турецкий купец, продававший свою продукцию в СССР, сталкивался с большими трудностями при ввозе полученных им турецких денег в Турцию. Русские, которые свободно собирали турецкие деньги с турецкого рынка, делали все возможное, чтобы их деньги не попали в страну. [Murat Küçükuşurlu, 2005]

Несмотря на все указанные трудности, торговля между странами продолжалась. Это можно подтвердить цифрами. В 1927 году, когда было подписано торговое соглашение, Турция импортировала из России товаров на сумму 6 892 000 лир, а взамен продала в Россию продукции на сумму 6 230 000 лир. Таким образом, Турция произвела 3,26% всего импорта из России и 3,93% экспорта в Россию. Однако в последующие годы этот баланс быстро нарушился против Турции. Например, в 1929 году общий объем импорта Турции составлял 275 000 лир, из которых 6,43%, т.е. 16 467 000 лир, приходилось на товары, закупленные в России. В том же году общий экспорт Турции составил около 150 000 000 лир, из которых только 3,49%, т.е. 5 422 000 лир, было экспортировано в Россию. То есть в 1929 году соотношение импорта и экспорта между двумя странами было нарушено в ущерб Турции. [Murat Küçükuşurlu, 2005]

Торговля между купцами Советской России и Восточной Анатолии велась в основном в форме товарообмена. Турецкий купец, который мог продавать свой товар только государственному кооперативу, должен был принять цену, указанную кооперативом. В обмен на товар, который продавали, они могли купить железо, мелкие предметы и в редких случаях - небольшое количество газа и бензина. Так как у турецкого купца не хватало денег на эту покупку, он не мог перевозить привезенные из России товары через турецкую таможню, и эти товары остались на таможенных складах. В первые годы правления большевиков турецкий купец, который мог немного заработать на продаже продукции вне государственной организации, лишился этой возможности после Торгового соглашения 1927

года. [Murat Küçüküğürlu, 2005] В середине 1920-х годов турецкий купец получил 70% денег и 30% продуктов в обмен на продукты, которые он вывез в Россию. Позже, из-за отсутствия такой возможности, купцам приходилось покупать продукты, предоставленные русскими. До 1940-х годов, поскольку Восточная Анатолия не была связана железной дорогой с другими регионами Турции, турецкие торговцы не имели возможности продавать эти товары в другие регионы и конвертировать их в деньги. После этого склады русских продуктов появились по всей Восточной Анатолии, вплоть до деревень. Такая ситуация привела Восточную Анатолию к экономическому господству России: деньги купцов уходили, а вместо них они получали ненужные товары, которые невозможно было потреблять в Восточной Анатолии. [Murat Küçüküğürlu, 2005]

Русские проводили разнообразную политику в торговых отношениях с Турцией, удерживая Восточную Анатолию под своей экономической властью и покупая необходимые им продукты по низкой цене. С этой точки зрения существенным несчастьем Восточной Анатолии было отсутствие транспортных средств, которые связывали бы этот регион с другими регионами Турции. Поскольку Россия – единственная страна, которая покупает животных напрямую из Восточной Анатолии, турецкие торговцы конкурировали друг с другом и торговали с СССР по очень низким ценам. В связи с этим, как было сказано ранее, поскольку не существовало государственной организации для объединения купечества и определения единой цены, купец действовал полностью в соответствии со своими потребностями и отношением России к ценообразованию. Поскольку среди турецких купцов не было единства и равноправия, в конкуренцию вошла и Россия, и они поочередно устанавливали цены между кооперативами. [Murat Küçüküğürlu, 2005]

По сравнению с рынками Стамбула, который был еще одним торговым центром, русские были выгодны во всех отношениях, поскольку торговцу приходилось нести множество расходов в дополнение к долгому и утомительному путешествию, пока его товар будет доставлен на стамбульский рынок. Купцы, вывозившие продукты в Стамбул и Россию, в основном были одними и теми же людьми. Русские, внимательно наблюдавшие за стамбульским рынком, не давали турецкому купцу больше прибыли, чем давали за животного в Стамбуле. Например, цена животного, купленного в Карсе, увеличивалась сама по себе из-за затрат на дорогу, при перевозке в Стамбул. По этой цене трейдер не мог получить прибыли более 25%. В противном случае он не смог бы продавать свой товар в Стамбуле. Воспользовавшись этим случаем, русские знали, за сколько купец купил продукт у крестьянина, поэтому не допускали повышения более чем на 25% от стоимости, данной в Стамбуле, иначе они не покупали продукт. Однако, поскольку перевозка из Карса на Кавказ стоила дешевле, русские всегда покупали животных по более низкой цене, чем цены на стамбульских рынках. [Murat Küçüküğürlu, 2005]

Порт Трабзона был единственными воротами, открытыми для других важных центров потребления Восточной Анатолии, таких как Стамбул. Однако добраться до Трабзона из мест с избытком продуктов животноводства, таких как Карс и Эрзурум, было довольно сложно из-за разрушений и отсутствия дорог. Кроме того, после прибытия в Трабзон было сложно и утомительно доставлять животных в Стамбул на корабле и продавать их там. С другой стороны, перевозка людей и животных в клетках на кораблях была достаточно опасной. [Murat Küçüküğürlu, 2005]

Животные, отправившиеся из Карса и Эрзурума в Трабзон на 10-15 дней, проводя на корабле 4-5 дня, значительно теряли в весе. С другой стороны, годовая стоимость кормления животных на корабле достигала огромной цифры - 500 000 лир. Более того, большая часть денег за эти корма, шла в Россию. Благодаря всем этим трудностям Карсу и его окрестностям было легче отправлять животных на юг России. [Murat Küçüküğürlu, 2005]

Другой группой, которая торговала скотом и животными в регионе, были купцы из Алеппо. Но поскольку ханибы приходили смотреть и покупать товар напрямую, а их стада находились на пастбищах, расположенных в запретных зонах, они не могли войти в эти места. Так как стада привозили в очень отдаленные и сезонные районы, не пригодные для

содержания животных, то показывать их купцам из Алеппо было очень трудно. Поэтому значимость купцов из Алеппо в животноводстве этого региона постепенно уменьшалась. [Murat Küçükuşurlu, 2005]

Россия, покупая нужные ей продукты по дешевке у восточно-турецких купцов, взамен вывозит продукты, произведенные очень дешево благодаря тому, что предприятия во всех областях принадлежат государству. Однако, особенно на востоке Россия, не давая доходные продукты купцам в обмен на продукты, продавала их через свои торговые ведомства. Важнейшими из них были газ и нефтепродукты, жизненно необходимые для Восточной Анатолии. Вместо того, чтобы покупать эти продукты в Стамбуле, Восточной Анатолии пришлось покупать их в СССР, потому что они были дороже из-за проблем с транспортировкой. Кроме того, предпочтение русского сахара, более твердого и прочного, чем турецкий, в потреблении чая народами Востока, который постоянно употребляется в холодные зимние дни, обеспечило превосходство русской торговли в этой области, и большая часть этого сахара контрабандой ввозилась в Турцию. [Murat Küçükuşurlu, 2005] Между Южным Кавказом и Восточной Анатолией всегда существовала контрабанда. Например, русские ежегодно покупали в Восточной Анатолии до 100 000 тонн соли, но, поскольку этого количества было недостаточно, значительная ее часть доставлялась в Россию прямыми дорогами. [Murat Küçükuşurlu, 2005]

Русские купцы использовали различные вариативные политики для получения товаров, которые они хотели купить. Постоянно следя за стамбульским рынком, они временно поднимали цены, чтобы воспрепятствовать продаже товаров из Восточной Анатолии в Стамбул, лишая стамбульского торговца возможности покупать здесь товары, и они, таким образом, остались без конкурентов. После того, как стамбульские купцы ушли из региона, русские сразу перестали покупать продукты, обеспечив резкое падение цен, и покупали нужные им продукты по очень дешевой цене. Например, в 1930 году стамбульский купец хотел купить 7 кг хлопка за 7 лир, а русские покупали этот хлопок за 11 лир только для того, чтобы лишить стамбульского купца возможности совершать покупки. [Murat Küçükuşurlu, 2005]

В торговле через Батуми русские также создавали много трудностей в праве, предоставленное турецкому купцу Торговым соглашением 1927 года, покупать необходимые им продукты. Например, игдырский хлопок они не отправляли в торговые точки под предлогом того, что хлопок больной, а покупали хлопок и сами отправляли партию. Поскольку русские купцы не нуждались в зерне, они не создавали никаких препятствий для транзита этого продукта. [Murat Küçükuşurlu, 2005]

Еще одним вопросом, вызвавшим проблемы между двумя странами, стал вопрос транзита. Как известно, на протяжении столетий между транзитной дорогой Трабзон-Иран, источником жизнеобеспечения региона и воротами в мир, и южно-кавказско-батумской дорогой России существовала большая конкуренция. Русские старались транспортировать иранские товары в Батум через железнодорожную сеть на Южном Кавказе, чтобы уменьшить значение транзитного маршрута Трабзон-Иран. Однако в результате политических потрясений на Кавказе они не смогли в полной мере добиться успеха. Турецкая сторона готовила различные проекты по восстановлению транзитной дороги Трабзон-Иран, которая начала терять свое значение в первые годы существования республики. [Murat Küçükuşurlu, 2005]

Когда возник торговый спор между купцом, вывозившим продукцию в Россию и скупочной кооперацией, являвшейся полностью государственной структурой, Российский торговый комиссариат, именовавшийся апелляционным органом, вставал на сторону внешнеторгового ведомства, которое было государственной структурой. Другими словами, получалось, что российское правительство «жалуется» российскому правительству. [Murat Küçükuşurlu, 2005]

Россия не выполняла свои обязательства, создавая систематические трудности в отношении товаров, которые они должны были покупать в Турции по контракту,

подписанный в обмен на товары, которые они экспортировали в Турцию. Потому что россияне взяли за принцип не ввозить продукты из-за границы. Россияне могли совершенно бесплатно ввозить продукты в Турцию, как и в любую другую страну, при условии соблюдения положений таможенного законодательства. Однако вывоз продуктов в соседнюю Россию турецкими купцами был ограничен режимом Советской России, полностью по особым российским условиям. В результате этой новой политики, усилившейся к концу 1920-х гг., продукция турецких купцов, вывезенная в Россию, была вынуждена гнить на складах. [**Kamuran Gürün, 1991**]

В силу экономического этатизма Советской России турецкие купцы, вывозившие продукцию в Россию, не могли найти покупателей, кроме правительства и подконтрольных ему кооперативов. В результате этой установившейся системы турецкие купцы, продававшие свои товары, могли покупать только те продукты, которые позволяла Россия, и они не имели права выбора в этом вопросе.

Как упоминалось ранее, в конце 1920-х годов приграничная торговля с Россией замерла по политическим и экономическим причинам. Больше всего от этого пострадали, во-первых, окрестности Карса и Эрзурума, а во-вторых, районы Трабзона и Ризы. По торговому соглашению 1927 г. экспорт апельсинов и лимонов, выращенных в районах Трабзона и Ризы, в Россию приносил большие доходы тем, кто занимался садоводством в этом регионе, но в 1930 г. невозможность экспорта этих обильно выращенных продуктов в Россию и тот факт, что Россия не закупала продукты этого региона, нанес большой ущерб жителям региона. Опять же, перед Первой мировой войной и в мирное время часть рыбы, добытой у берегов Ризы и Трабзона, вывозилась в Россию в свежем виде, но и этот вывоз был прекращен из-за того, что русские взимали повышенные таможенные пошлины на свежую рыбу и визовый режим, препятствовавший отправке. [**Murat Küçükuşurlu, 2005**]

Несмотря на все эти негативные факторы и препятствия, в период с июля 1929 г. по июнь 1930 г. было заготовлено 15 000 коров и волов, 42 000 овец, 1 470 000 яиц, 166 675 кг масла, 173 666 кг сыра, 48 800 кг сырых шкур, 11 946 200 кг сена, 41 000 кг рыбы и 90 000 кг шерсти. Их общая стоимость составила 1 549 465 лир. В 1926 г. Карс и его окрестности, куда вывозилось 40 000 животных, также вывозили большое количество сена. Кроме того, ежегодно из Карса через Батум вывозилось 750 вагонов зерна. [**Murat Küçükuşurlu, 2005**]

Если до 1930 г. стоимость продуктов, отправляемых из Карса и Игдыра в Стамбул, поступала в рублях, то в 1931 г. они стали поступать в английских фунтах стерлингов. Такая ситуация создала трудности для турецкого купца, не имевшего британских фунтов стерлингов. С каждым годом русские создавали все больше препятствий для турецких купцов. Например, до 1930 года они покупали продукты у Маркарахского моста в Игдыре, за 10-11 лир и не просили комиссию, но в 1931 году они купили их за 5-6 лир и стали просить комиссию в 3 %. [**Murat Küçükuşurlu, 2005**]

В силу таких причин, как истечение срока действия торгового соглашения 1927 г. и изменение импортно-экспортного баланса в ущерб Турции, летом 1930 г. начались переговоры о подготовке нового торгового соглашения между этими сторонами. В 1928-1929 годах совпадение интересов во внешней политике СССР и Турции против империализма дало толчок укреплению политических и экономических отношений. [**Salih Yılmaz – Abdullah Yakşi, 2016**] Благодаря влиянию этого политического сближения были получены кредиты от СССР для компаний и заводов, созданных в 1929-1932 гг. в результате взаимных визитов торговых партнеров между Анкарой и Москвой. [**Ömer Göksel İşyar, 2008**] Также в 1930-е годы перед лицом «мирового экономического кризиса», вызвавшего сокращение мировой торговли, руководство молодой Турецкой Республики отказалось от «модели открытой экономики» и начало применять «импортную-ориентированную индустриализированную» модель. [**Çağatay Benhür, 2003**] На заседании 22 июля 1931 г., состоявшемся в Национальном собрании по утверждению нового торгового договора, подписанного 16 марта 1931 г., некоторые депутаты высказали свое мнение о препятствиях и затруднениях, создаваемых советской властью и исходящих из Москвы, в торговых

отношениях между двумя сторонами. Однако в связи с истечением срока действия соглашения 1927 г. и тем, что Собрание собиралось уйти в отпуск, текст соглашения был быстро утвержден без направления в парламент и без проведения расследования, требуемого соответствующими комиссиями. [Murat Küçükuğurlu, 2005]

Закключение. Из нашей статьи можно сделать вывод о том, что помимо вновь возникших проблем в экономических отношениях между Россией и Турцией существовали и исторические проблемы. Однако в 1920-е годы под руководством М. Камала паши и лидера большевистской революции Ленина отношения сотрудничества, основанные на взаимном доверии, были очень успешными, и хотя время от времени случались перерывы, они сохраняли свое значение на протяжении 20 века. В указанный период и после этого, отношения между Турецкой Республикой и СССР в основном основывались на экономическом сотрудничестве.

Список использованной литературы:

1. Ali Seyit Çaylak, Adem; Avcu. (2018). Osmanlıdan günümüze Türkiye'nin dış politikası. Ankara: Savaş yayınevi. 612 s. [file:///C:/Users/Acer/Desktop/Turkiye_Rusya_Iliskileri%20\(2\)%20\(1\).pdf](file:///C:/Users/Acer/Desktop/Turkiye_Rusya_Iliskileri%20(2)%20(1).pdf)
2. Bolulu N. Belen. (1947). Komünist Rusya, İstanbul: Güven basımevi. 77 s.
3. Erdinç Tokgöz. (2011). Düünden bugüne Türkiye-Rusya ekonomik ilişkilerinde üç büyük dönem. *Ufuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi/ Journal of Ufuk University Institute of Social Sciences Cilt/Vol: 1 Sayı/No: 1*
4. Çağatay Benhür. (2008). Stalin Dönemi Türk-Sovyet İlişkileri. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/258136> 420 s.
5. Gülten Kazgan ve Natalya Ulçenko (Der.). (2003). Düünden Bugüne Türkiye ve Rusya: Politik, Ekonomik ve Kültürel İlişkiler. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları. 357 s.
6. İsmail Soysal. (1989). Türkiye'nin Siyasal Andlaşmaları. Ankara: C.I, A.Ü.SBF Yayınları. 396 s.
7. Kamuran Gürün. (1991). Türk-Sovyet İlişkileri (1920–1953). Ankara: TTK Yayınları. 326 s.
8. Mehmet Gönübol–Cem Sar. (1997). Atatürk ve Türkiye'nin Dış Politikası (1919-1938). Ankara: Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları. 380 s.
9. Murat Küçükuğurlu. (2005). Cumhuriyetin ilk illerinde Sovyet Rusya ile Türkiye arasında sınır ticareti. *Atatürk Dergisi (Atatürk Üniversitesi), Cilt 4, Sayı 3, 161-181 s.* <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/1817530>
10. Ömer Göksel İşyar. (2008). Avrasyada devletlerin şekilleniş, yükseliş ve düşüş süreçleri: Türk ve rus örnekleri. OAKA. Cilt:3, Sayı: 6. 104-136 s. file:///C:/Users/Acer/Downloads/AVRASYADA_DEVLETlerin_SEKILLENIS_YUKSELI.pdf
11. Salih Yılmaz - Abdullah Yakşi. (2016). Osmanlı Devleti'nden Günümüze Türk-Rus İlişkileri, TYB Akademi, Dil, edebiyat və sosial bilimlər dergisi. 6 Sayı, 17 Mayıs file:///C:/Users/Acer/Downloads/Osmanli_Devletinden_Gunumuze_Turk_Rus_Il.pdf
12. Selami Kılıç. (1998). Türk-Sovyet İlişkilerinin Doğuşu. İstanbul: Dergâh Yayınları. 340 s.
13. Soli Özel, Belkıs Gökçe. (2019/11). Türkiye-Rusya ilişkilerinin ekonomik boyutu. *Ekonomi ve Dış Politika Araştırmalar merkezi (EDAM), Dış politika ve güvenlik.* <https://edam.org.tr/wp-content/uploads/2019/08/soli-gokce-the-economy-Chrest-Rusya-TR-1.pdf>
14. Suat Bilge. (1992). Güç Komşuluk Türkiye-Sovyetler Birliği İlişkileri 1920-1964, Ankara: İş Bankası Kültür Yayınları. 381 s. https://edam.org.tr/wp-content/uploads/2019/05/MITAT_BUGUNE-TARİH-OLARAK-BAKMAK-1.pdf
15. Yaşar Akbıyık. (2002). Türk-Sovyet İlişkileri, Türkiye Cumhuriyet Tarihi. Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi. 420s.
16. Yusuf Hikmet Bayur. (1967). Türk İnkılabı Tarihi, C.III, Ankara: TTK Yayınları. 655 s.

ECONOMIC COOPERATION BETWEEN THE TURKISH REPUBLIC AND SOVIET RUSSIA IN THE SECOND HALF OF THE 20s OF THE 20TH CENTURY

Hasanov Yusifali

Sumgayit State University of Azerbaijan Republic,
PhD. in History, Assistance Professor

***Abstract** The article is devoted to the economic relations between Soviet Russia and the Republic of Turkey in the second half of the 20s of the 20th century. It is mentioned in the article that as a result of the civil war after the First World War, a Bolshevik government was established in Russia instead of tsarism, and a Great National Assembly government was established in Turkey. The common enemies of these governments were the same. For the sake of common interests, political, military and economic relations were established. But after ending the War of Independence, Turkey turned its direction not towards the USSR, but towards the Western countries. In 1925, with the banning of communist propaganda in Turkey, USSR-Turkey relations began to deteriorate. It also had a negative impact on economic relations. The improvement of the situation became possible with the "Trade and Navigation Agreement" signed in Ankara on March 11, 1927. In 1929, with the normalization of Turkey-USSR relations, economic cooperation also revived.*

***Key Words:** Republic of Turkey, Soviet Russia, SSSR, economy, trade, connect*

ATTRACTION OF INVESTMENTS IN THE FORM OF CONCESSIONS IN UKRAINE AND POLAND

Yakovenko Yuliia

Associate Professor of the Department of Philosophy and Social and Political Sciences
DONBASS STATE ENGINEERING ACADEMY, Kramatorsk, Ukraine

<https://doi.org/10.52340/tuw.2023.01.36.04>

***Abstract.** The article examines the history of concessions in Ukraine in comparison with the Polish concession experience. A concession is a specific form of attracting capital, combining the efforts of the state and private companies with the aim of building or improving capital-intensive and important facilities or providing socially useful services. The relevance of the problem of studying the concession experience of attracting capital in the form of concessions is noted (the adoption of the appropriate legislative framework in Ukraine and the start of the work of such enterprises). The broad geography and deep historical roots of the concessions are emphasized. Concession policy in Ukraine dates to the 19th century. It was found that in the history of our state there are both successfully implemented contracts and prematurely terminated concession agreements. It was noted that successful projects were an effective form of cooperation between the state and private capital. New enterprises were created that demonstrated high productivity. It was found that the Polish concession policy differed on a larger scale, the attitude towards the concessionaires was more loyal, the enterprises achieved high results. Ukrainian concession practice did not differ either in the scale of the projects or in their large number.*

***Key words:** concession, concession policy, concession enterprise, concession agreement, concessionaire.*

Formulation of the problem. A concession is the transfer to a private operator of the right to design, build or modernize an object, provide services. The transfer of public facilities into private hands has a long history and a wide geography. Starting from the Middle Ages, when the granting of concessions was fragmented, without the appropriate legal framework and special authorities, the concession theory was formed, accumulated and improved, and the practice was replenished with examples of successful or unsuccessful projects in different parts of the world. The concessions related to the construction and operation of infrastructure facilities, the extraction of minerals. Contracts were concluded for a long period. Enterprises transferred to concessionaires often showed high rates of development. Thanks to the concession practice, large enterprises were created, roads and canals were built. Studying the historical and modern experience of attracting investments by private companies on a concession basis is an urgent problem for scientists of Ukraine.

Analysis of recent research and publications. The problem of Ukrainian concessions was studied by such domestic researchers as Y. Volosnyk, M. Onatskyi [Волосник, Онацький, 2016], V. Kabachek [Кабачек, 2015], M. Zabashtanskyi [Забаштанський, 2013], A. Bozhenko [Боженко, 2018], G. Pilgrim [Пілігрим, 2013] and others. All of them made a significant contribution to the understanding of the specifics of domestic concession policy in different historical periods; the development of Soviet concessions during the NEP period, forms, scales and reasons for the rapid collapse of the concession policy in the Ukrainian SSR; successful concession projects. Separate scientific works contain a generalization of the Ukrainian and world concession experience. A relevant and interesting issue is the comparative analysis of the concession policy of Ukraine and neighboring states, for example, Poland.

The purpose of this article is to analyze the history of concessions in Ukraine and Poland.

Presenting main material. Concession is a tool for involving the private sector in the implementation of various important economic projects; acceptance by a private party of the functions of managing a state-owned enterprise during a certain period and assuming part of the financial risks [Ковальова, 2014]. The sale and privatization of some important economic objects without the possibility of control by the state are impractical and dangerous steps. The Law "On Concessions" has been in effect in Ukraine since 1999, a significant update of the content of this law took place in 2019 [<http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/997-14>]. The Lviv-Krakowets road, the Lviv-Brody highway, the 19th-century palace of Tartakiv are among the state and communal property concessions in the Register of the State Property Fund of Ukraine [<https://www.spfu.gov.ua/ua/content/spf-rent-concessions.html>]. Motorways, airports, and railways require significant capital investments to modernize in accordance with European standards. World experience shows effective examples of the transfer of state property into a concession [Хмурова, Руда, 2020].

Concessions are a widespread phenomenon in the world, which has deep historical roots. The first concessions concerned the construction, arrangement, and expansion of the medieval cities of Southern France (XII-XIII centuries). The first concession for the extraction of minerals arose in Italy [6, p. 6]. In the 19th century in Austria, concession contracts were concluded for the construction and operation of railway lines (Crown Prince Rudolph Railway). At the end of the 19th century concessions appeared in the Russian Empire [Дубок: 6-7].

In Ukraine, state cooperation with the private sector began in the 19th century. Researcher G. Pilgrim distinguishes three stages in the history of public-private partnership in Ukraine as part of the Russian Empire and the USSR (medieval, pre-revolutionary and Soviet). The first stage falls on the period of the Middle Ages. Concessions at that time were granted in the field of subsoil use, had a non-contractual nature [Пілігрим: 125].

The pre-revolutionary stage (from the middle of the 19th century to 1917) was a period of widespread public-private cooperation at the national, regional levels. The concession concerned the extraction of minerals, construction and operation of infrastructure facilities [Пілігрим: 125]. Concessionaires were given the right to build a centralized water supply in Kyiv. The contract was signed in 1870 between the City Duma and A. Struve. The concession lasted until 1914, when the city administration bought the object [Дубок: 7-8]. In Kharkiv, the arrangement and operation of the horse-drawn railway was handed over to Belgian entrepreneurs on a concession basis. The first line was opened in 1882. However, a long conflict between the city administration and the concessionaires led to the inhibition of the development of urban transport in Kharkiv [Боженко, 2018].

History of Ukraine in the second half of the 19th and early 20th centuries has vivid examples of concluding concession agreements, activities of concession enterprises. The main condition for the successful implementation of concession projects is the active support of the state. Ukrainian concession experience of the 19th century did not always show high results. Thus, Kharkiv's concessions showed their effectiveness only at the initial stages [Боженко, 2018].

The concession experience of Poland in the 19th century was interesting. At that time, thanks to private capital, the city of Łódź successfully developed in the country. Banker L. Kronenberg was a supporter of concessions. Thanks to his influence and financial support, 550 small companies with 4,000 workers were created in the city [Puś: 50]. He was the founder of the Warsaw-Terespol Railway Company, which received a concession for the construction of a railway line in 1864. In 1868, regular service began [Поліщук, 2019]. Concessions in Poland in the 19th century related to transport, the sphere of service, production of goods.

The Soviet period (1920s) in the concession history of Ukraine was characterized by the activity of state-wide concessions. It was an important experience in the history of Ukraine, when the Bolsheviks dared to conduct an economic experiment. The Soviet government allowed the existence and activity of the private sector of the economy under the control of the state, invited foreign entrepreneurs to work in the USSR on a concession basis. Conventionally, the Soviet

concession policy can be divided into three stages: 1) 1917-1920 - the period of concession policy planning, creation of the first normative legal acts, first foreign proposals; 2) 1920-1929 - the period of implementation of concluded agreements, improvement of the legal framework; 3) 1930-1937 - the period of curtailment of the concession policy [**Забаштанський: 257**].

The concession issue in the Soviet state has always caused heated discussions [**Яковенко, 2007: 110**]. On November 23, 1920, the Soviet government issued the Decree on General Economic and Political Conditions of Concessions [**Декрет**]. The X congress of the RCP(b) in 1921 supported the directions of the concession policy and the adoption of the Decree [**X съезд: 612**]. Concessions in Ukraine appeared in 1922. In 1923, the process of agreeing and approving concession contracts became centralized and was transferred to the Main Concession Committee under the Council of People's Commissars of the USSR [**Волосник: 34**].

In Ukraine, concessions operated in various spheres of activity: construction and operation of infrastructure facilities, industrial and agricultural production, trade, including foreign trade operations. The number of concessions in the Soviet Ukraine was insignificant. One of the famous Ukrainian concessions was the mixed company "Tezfuvel", which was engaged in the restoration of electric lighting, tram connections, water supply in Kyiv [**Волосник: 34**]. The German side undertook to supply equipment worth 5 million marks, receiving a 7.5% commission and 7% per annum for the loans provided [**ЭЖ, 1922. 29 марта**]. A successful example of public-private cooperation in Ukraine was the mixed company "New Bavaria" (the Estonian citizen I. Okman), which united five powerful breweries of Kharkiv. The company quickly became one of the most powerful in the region's industry [**Кабачек: 66**]. In 1923, 421 workers worked at the enterprises. Labor productivity at the concession was 3.8 times higher than at state-owned enterprises [**ДАХО. Ф.-р. 203. Оп. 2. Д. 74а**]. However, the concession was liquidated already in 1924 [**Волосник: 35**].

Foreign entrepreneurs invested in the field of trade. In 1923, the mixed British-Ukrainian food company "Brito-ego" started working on a concession basis in Ukraine. It was engaged in the procurement and export of eggs [**ЭЖ, 1923. 29 ноября**]. In the same year, the German-Ukrainian company "Ege-export" was created, which also carried out its activities in the field of procurement and export of products [**Волосник: 35**].

Branches of all-Union mixed companies operated in Ukraine. Since 1922, a branch of the "Rusgertorg" company (Russian-German trading company) has been operating, which was engaged in procurement and export of agricultural products and scrap metal. The Vostvag branch (also Russian-German) specialized only in agricultural products. A branch of "Rusavstorg" was operating. The specific weight of trade concessions in the total volume of exports of the Ukrainian SSR was insignificant, since the number of such concessions was also small. However, in the export of certain goods, the share of concession enterprises reached 50% [**Вісник статистики: 77**]. Statistical data indicate high profits from trade concessions [**Вісник статистики: 72**]. Only representative offices of all-Union trade concessions operated in Ukraine, which testified to the rigid centralized policy of the Soviet government in this area [**ЦДАГО. Ф. 1. Оп. 20. Д. 1888. Л. 124**].

In the field of agricultural production in Ukraine, since 1923, a "pure" concession "Professor Nansen's Mission" has been operating. In the early 1920s, Norwegian citizen F. Nansen managed the activities of charitable organizations that provided aid to the starving in the USSR. The contract was signed. In the Soviet Ukraine, concessionaires were allocated about 5,000 acres of land along with inventory and buildings for the development of agriculture and animal husbandry in the region. The majority of workers at the concession were local residents. Factories were built, electrification was carried out, assistance was provided to local peasants with seed material and equipment. An employee of MCC in 1925 emphasized the great agricultural importance of this concession. From 1925 to 1927, the concession received profits. In 1927, it was liquidated [**Волосник: 36-37**].

In general, there were few concessions in Ukraine in the 1920s, contracts were often terminated prematurely.

In the 1920s, the concession business developed more successfully in neighboring Poland

than in Soviet Ukraine. Poland was open to foreign investment, especially in the period 1926-30, since it was during these years that the first attempt to modernize the economy was made. Gdansk developed rapidly, as it was an open city, three maritime concessions were successfully operating there [Leszczyńska: 295]. The work of concessions in the mining industry of Poland was effective. Railway concessions were not developed because they were considered unprofitable from a strategic point of view [Tomaszewski: 280-281]. Y. Pilsudskyi categorically opposed them, who called to develop the economy by one's own forces, to carry out reforms [Leszczyńska: 296]. Although foreign economic advisers who arrived in Poland in the 1920s recommended the Minister of Treasury Y. Chekhovych to develop concessions in transport and the mining industry (copper and silver mining) [Leszczyńska: 295]. German capital entered Poland with concession offers, but the perception of Germans by Poles at that time was sharply negative [Tomaszewski: 281]. One of the concession seekers in the early 1920s was P. Danylyak. In 1912-14, he sold alcoholic beverages on a concession basis in the city of Sudova Vyshnya. In 1921, P. Danylyak tried to get a concession again, but he was refused both in Mostysk Starostvo, and in Lviv Voivodship, and in the Ministry of Industry and Trade in Warsaw, citing a hostile attitude towards the Polish authorities [Хомяк, 2018]. The existing concessions demonstrated high performance indicators, even in comparison with state enterprises. Agricultural concessions in Poland did not develop, small land ownership prevailed [Tomaszewski: 280-281]. Public opinion regarding the concession case in Poland was not unanimous. Some saw the concessions as a slow colonization of the country by foreigners. The symbol of the movement for concessions in the second half of the 1920s was the Minister of Industry and Trade Y. Kwiatkovskyi. With his assistance, concessionaires built the Shlionsk-Gdynia railway line, as well as a nitrogen plant [Leszczyńska: 296]. The Poles had a more favorable attitude towards English capital, sharply negatively towards economic relations with the USSR [Tomaszewski: 282]. In 1927, an economic European conference was held in Geneva, during which a statement was made that Poland has a good concession experience [Leszczyńska: 295].

Therefore, the Polish concession experience of the 1920s was more successful than the Ukrainian one. Ukraine as part of the USSR did not have the opportunity to act independently; economic management was brutally centralized, states with a non-socialist system were perceived negatively. The attraction of foreign capital was inhibited in both countries (ambiguous attitude to concessions), but in Ukraine there were more negative factors that led to the curtailment of the concession policy in the 1930s.

Conclusions. Studying the historical experience of the developed countries of the world in the field of reforming various spheres of state, economic, and social life is a necessary condition for the modernization of these spheres in Ukraine. In the conditions of technical backwardness and lack of public funds, attracting investments from domestic and foreign companies remains an urgent problem. When the transfer of state objects into private ownership is impossible, the concession becomes the best option for the development and modernization of these objects. It provides for the transfer of state-owned objects into private hands for a long period of time to reduce the pressure on the state budget and to modernize these objects. The history of concessions goes back several centuries, starting from the Middle Ages. Mining and construction dominated among the objects. Over time, the legislative base of the concession policy was improved, and experience was accumulated. In Ukraine, concessions have been developing since the 19th century, but they did not differ in number and scale then. The next stage was associated with the period of the new economic policy of the Bolsheviks, who sought to lead the country out of the economic crisis. The attitude towards concessions was ambiguous. Concessionaires did not always achieve high performance. This was due to the caution shown by the Bolsheviks in the concession policy, excessive centralization of management, pressure from the authorities and other problems. However, there were examples of successful concession projects in which the concessionaire fulfilled the obligations imposed on him by the contract, and the enterprise worked efficiently.

Список літератури:

1. Волосник Ю. П., Онацький М. Ю. (2016) Процес залучення та умови діяльності іноземного капіталу в економіці України в 1920-ті роки. *Сумський історико-архівний журнал*. № XXVII. С. 29-44.
2. Кабачек В. В. (2015) Товариство з обмеженою відповідальністю «Нова Баварія» як приклад діяльності виробничих підприємств із змішаним (приватно-державним) капіталом за часів непу. *Вісник НТУ «ХПИ»*. № 38 (1147). С. 63-72.
3. Забаштанський М. М. (2013) Розвиток концесійних відносин в Україні. *Вісник Чернігівського державного технологічного університету*. № 2 (66). С. 254-258.
4. Боженко А. О. (2018) Рейки, труби, ліхтарі: концесіонери і міська дума у творенні модерної інфраструктури Харкова [Електронний ресурс] // Україна модерна: міжнародний інтелектуальний часопис. - Режим доступу: <http://uamoderna.com/md/bozhenko> (дата звернення - 09.10.2023)
5. Пілігрим Г. С. (2013) Передумови виникнення концесії в Україні: історико-правовий аспект. *Вісник ДонНУЕТ*. № 2 (58). С. 119-127.
6. Дубок І. П. (2014) Історичний досвід державно-приватного партнерства. *Державне управління: теорія та практика*. № 2. С. 4-11.
7. Ковальова О. (2014) Проблеми розвитку концесійних відносин в Україні. *Науковий вісник Одеського національного економічного університету*. № 1. С. 55-65.
8. Про концесії: Закон України від 16 липня 1999 р. № 997-XIV / Верховна Рада України. *Відомості Верховної Ради України*. - Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/997-14> (дата звернення - 01.09.2023)
9. Реєстр концесійних договорів відповідно до вимог постанови Кабінету Міністрів України від 18 січня 2000 року № 72 // Фонд державного майна України. - Режим доступу: <https://www.spfu.gov.ua/ua/content/spf-rent-concessions.html> (дата звернення - 01.09.2023)
10. Хмурова В. В., Рула О. Г. (2020) Особливості концесій в Україні. *Європейський науковий журнал економічних та фінансових інновацій*. Том 2. № 6. С. 167.
11. Puś W. (1998) *Żydzi w Łodzi w latach zaborów 1793-1914*. Łódź: Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego. s. 50.
12. Поліщук О. (2019) 130-річчя залізничної станції Брест-Центральній присвячується... [Електронний ресурс] // Політика государств: Экономика. Режим доступу: [130-ти річчя залізничної станції Брест-Центральній присвячується ... Частина I - Реальний Брест \(magma.in.ua\)](http://130-ty-rychchya-zaliznychnoy-stantsii-bryst-centrallynyy-prisvyachuyetsya...) (дата звернення – 05.09.2023)
13. Яковенко Ю. Л. (2007) Концесійна політика радянської держави у 20-ті рр. ХХ ст.: дис. ... кандидата істор. наук: 07.00.02. Харків. 223 с.
14. Декрет СНК 23 ноября 1920 г. Общие экономические и юридические условия концессий. *Решения партии и правительства по хозяйственным вопросам*: В 5-ти т. Т.1 (1917-1928гг.). М.: Изд-во политической литературы, 1967. С. 181-183.
15. Десятый съезд РКП(б). Март 1921г.: Стенографический отчет. М.: Госполитиздат, 1963. 913 с.
16. Экономическая жизнь. 1922. 29 марта.
17. Державний архів Харківської області. Ф.-р. 203. Оп. 2. Д. 74а.
18. Экономическая жизнь. 1923. 29 ноября.
19. Вісник статистики України. 1929. Вип. 4.
20. Центральний державний архів громадських об'єднань України. Ф. 1. Оп. 20. Д. 1888. Л. 124.
21. Leszczyńska S., Andrzej Jezierski A. (2003) *Historia gospodarcza polski*. Warszawa: Wydawnictwo KeyText. 552s.
22. Tomaszewski J., Landau Z. (2005) *Polska w Europie i Świecie. 1918 – 1939*. Warszawa: TRIO. 335 s.
23. Хомяк М. (2018) «Засвідчуючи лояльність до польської влади» [Електронний ресурс] // Збруч. – Режим доступу: <https://zbruc.eu/node/75914> (дата звернення - 09.10.2023)

THE IMAGE OF THE "HERO" IN THE HISTORICAL NARRATIVE OF THE UKRAINIAN SOVIET PRESS: INFLUENCE ON THE FORMATION OF HISTORICAL CONSCIOUSNESS AND IDENTITY

Martynova Iryna

Head of the Department
of History of Ukraine

Phd in History, Associate Professor

H.S. Skovoroda Kharkiv National

Pedagogical University

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-7715-9245>

Yareshchenko Artur

history teacher

Kharkiv Private Lyceum

"First Ukrainian School",

graduate student

of the Department of History of Ukraine

H.S. Skovoroda Kharkiv National

Pedagogical University

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-3670-4582>

<https://doi.org/10.52340/tuw.2023.01.36.05>

Abstract. *The article attempts to analyze the phenomenon of creating/recognizing "heroes" - prominent personalities within a certain community - with the help of such a powerful source of information dissemination as newspapers. This process is considered within the framework of the formation of the historical consciousness of a given community, namely, the figures of past figures rather than contemporaries are studied.*

The idea of prominent figures of the past and their honoring foster a sense of national pride, actualize certain values, and encourage certain actions. In authoritarian and totalitarian societies, all these factors force the current political elite to control the process of forming historical consciousness and the images of such "heroes."

In the Soviet Union, the pantheon of heroes of the past was formed under the strict control of the party and its leaders. The Soviet press created heroes - outstanding personalities who, through their activities and creativity, brought a "brighter future" closer, "fought against the exploiters," defended the rights of the common people, organized and led the masses in their struggle. Certain criteria were used to determine such individuals, namely, how much their activities met the interests of the masses and illustrated the theory of class struggle.

Sometimes figures already recognized by society were included, as was the case with Bohdan Khmelnytsky, Taras Shevchenko, Hanna Skovoroda, Ivan Franko, and other well-known Ukrainian writers and political figures. Their works, and sometimes their biographies, were subject to reinterpretation or even falsification to suit the prevailing ideology and current slogans. This, for example, happened to B. Khmelnytsky. In the works of all the above-mentioned figures, confirmation of the ideologue of "friendship of nations" was found.

The Soviet Ukrainian press also fulfilled an important task of the state and the authorities: the creation of "new heroes." The publications, in our opinion, followed a certain pattern. All of these "heroes" were at

the origins of Bolshevism, were associated with the social-democratic labor movement, were fascinated by Marxism from a young age, and were engaged in agitation and propaganda activities, for which they were arrested, imprisoned, and exiled to Siberia by tsarist gendarmes. Separate mention should be made of publications about "soldiers of the revolution" and "red commanders" who "heroically fought" on the fronts of the civil war, liberating Ukraine from the enemies of the Soviet system, the "Hetmans and Petliurists." Thus, the real "new heroes" of Soviet Ukraine at that time were those who destroyed the Ukrainian liberation movement and established Soviet rule.

Key words: *historical consciousness, press, "new heroes," historical narrative, identity.*

The idea of history is an important component of the group identity of a community that considers itself a nation. Historical knowledge is the basis for the creation of a community, its legitimization and identification. A significant role in this process is played by "historical biography," both in the broad sense (history of the state, people) and in the narrow sense (biographies of prominent representatives of this community). These ideas are not static; they are constantly changing and transforming. The process of constant construction and reinterpretation of historical narratives takes place within any group that shares a common identity. As a result of the long period of statelessness, the "historical biography" of the Ukrainian people is full of historical myths and stereotypes that were created and forcibly and manipulatively implanted in the minds of citizens during the Soviet period.

The establishment of the Soviet system also took place through the introduction of a new system of values into the mass consciousness, which relied on the propaganda of images of revolutionaries: if it was a question of history, then of fighters against the shackles of the tsar, if it was a question of the present, then of Soviet people, builders of socialism. Prominent individuals-politicians, representatives of the social elite that was significant at a certain time, scientists, and cultural figures-have always occupied a special place in the development of any society.

Thomas Carlyle, a famous historian and philosopher of the nineteenth century, noted in his works that heroes and celebrities are a very important element of any culture, because there is no better and time-tested way to stabilize social and political order than the worship of heroes [6]. T. Carlyle also pointed out the connection between the types of heroes and the types of culture in which they exist. The topic of heroes and heroism is actively discussed in historiography by representatives of various social sciences. The influence of cultural context on the typologization of heroes is noted, and a certain community develops its own image of a hero. Some believe that heroes do not exist, but only communication about them (American cultural critic Lance Streit) [14]. One way or another, the influence and importance of certain individuals in history and the present is undeniable. Given the certain validity of the remark that a hero exists if there is communication about him or her, the study of the problem is related to certain texts. We are considering only one type of texts about heroes: newspaper articles, which are quite widespread and therefore influential.

The purpose of our study is to analyze the process of glorification of certain personalities by Soviet ideology and propaganda in order to erode Ukrainian national identity and form a new identity through the press.

A significant body of scholarly literature is devoted to the problems of forming the historical consciousness of Ukrainian society. V. Yaremchuk wrote about the construction of the official image of the Ukrainian people's past in Ukrainian Soviet historiography in his monograph [47]. In his opinion, the complex of governmental ideas about the Ukrainian past was finally formed in the period between the death of J. Stalin and the twentieth Congress of the CPSU and found its fullest embodiment in the resolution of the highest authorities of the USSR "On the 300th anniversary of the reunification of Ukraine with Russia", which V. Yaremchuk analyzes in detail, mentioning the figure of B. Khmelnytsky.

"The power of the imperial discourse, provided by a variety of institutions - from schools to universities, from daily newspapers to literary magazines, from the Orthodox Church to the Academy of Sciences" was noted by M. Ryabchuk in his scientific and journalistic work [35]. This force, in his opinion, helped to maintain the colonial character of Ukrainian Soviet statehood. The

process of identifying and popularizing heroes important for Ukrainian society in Soviet times was partially covered in the collective study "Heroes and Celebrities in Ukrainian Culture" [14. P.13-85; 97-167; 234-249]. In particular, the authors of the study noted that the longer a certain heroic figure exists in the national culture, the more modifications and transformations occur to it. This is due to the fact that different cultural, social, political, even age groups have different ideas about heroism, about the main life values, about the essence and purpose of the nation, the national state; they evaluate certain historical events, figures, and cultural phenomena differently. Because of this, it is sometimes easier to reinterpret the role and significance, or even the biography, of a hero already established in society. This happened in Soviet times with such Ukrainian historical figures as Bohdan Khmelnytsky, Taras Shevchenko, Lesya Ukrainka, Ivan Franko, and others. Thus, the topic of the development and imposition of prominent personalities and heroes on the historical memory of Ukrainian society continues to be under-researched.

Under the control of the Communist Party, Soviet historiography and the Soviet press created heroes - prominent personalities of the past who, through their activities and creativity, somehow brought a "brighter future" closer, fought against exploiters, defended the rights of the common people, organized and led the masses in their struggle. It is true that communist ideology declared the masses to be the main driving force of social progress, but where would they be without leaders and leaders? Therefore, considerable attention was also paid to the role of the individual in history. Certain criteria were used to determine such individuals, namely, how well their activities met the interests of the masses and the theory of class struggle. The biographies and activities of such figures, chosen by Soviet ideology and propaganda, were discussed in the Soviet press.

These were undoubtedly the leaders of popular uprisings. Of the Ukrainian figures, Ustym Karmaliuk received special favor from Soviet propaganda [15]. A folk hero, an implacable fighter against the oppressors, he fully fit into the Soviet narrative of "class struggle." He definitely had to take a place in the pantheon of worthy representatives of the Ukrainian people of the past. Among the political figures worthy of representing the heroic past of the Ukrainian people were B. Khmelnytsky and D. Halytsky [2; 15; 40]. In the context of the then national policy of the Soviet government, the glorification of B. Khmelnytsky's activities is quite understandable. His main virtue was defined as the conclusion of a treaty with the Muscovy. According to the "Theses on the 300th Anniversary of the Reunification of Ukraine with Russia," the purpose of the Cossack-Peasant War against the Polish-Lithuanian Commonwealth was the desire of the Ukrainian people, led by B. Khmelnytsky, to unite with the Russian people [44]. The ideologeme of "friendship of peoples," formulated in Stalin's time, received a new impetus [48].

The mention of Danylo Halytskyi in the press was due to the appearance of a historical novel by A. Khyzhnyak, which was criticized in the "Soviet Ukraine" by Candidate of Historical Sciences K. Stetsiuk. In his opinion, the portrayal of Kyivan Rus as "the cradle of three fraternal peoples" was positive; the definition of Hungarians, Poles and the Catholic Church as enemies of the Ukrainian people, and Danylo Halytskyi as, on the one hand, a statesman and warrior, and on the other, an exploiter [40].

A number of writers and poets of the late eighteenth and early twentieth centuries were selected from the pantheon of prominent figures of Ukrainian culture: H.S. Skovoroda, T.H. Shevchenko, I. Franko, Lesya Ukrainka, O. Kobylanska, B. Hrinchenko, and others.

"A passionate desire to unite the Ukrainian lands into a single whole and reunite them with great Russia" was found in the works of H.S. Skovoroda. Many of the great philosopher's ideas were close to Soviet society, although sometimes his works were interpreted in the necessary ideological direction [5;42].

Taras Shevchenko occupied a special place among prominent personalities of Ukrainian origin. The Bolshevik leadership, taking into account the activity of the Ukrainian liberation struggle and the process of forming the Ukrainian nation, decided to lead what could not be stopped, but to direct it in the direction necessary for the ruling system. Taras Shevchenko was the most suitable person to play the role of a symbol of Ukrainian Soviet identity. He was already extremely popular and also had the ideal background: a peasant from the serfs, a revolutionary, a critic, and a

victim of the tsarist regime, as noted by Soviet leaders. [21; 34].

Literally every year, Soviet newspapers published articles dedicated to Taras Shevchenko, but 1961 and 1964 were special. Almost the entire issues of "Soviet Ukraine" of March 10, 1961 and March 9, 1964 were devoted to the "world jubilee", and there is even a note "Ilyich loved him"[10;29]. Taras Shevchenko criticized tsarism and called for the overthrow of the autocracy. This is what attracted communists to his work. An analysis of publications dedicated to the poet also reveals some unexpected accents. Thus, in the article "Eternally Alive in the People" he is called "a champion and singer of friendship between peoples," and his "love for the Russian people and its leading representatives" is especially emphasized. For Ukrainians, Taras Grigorievich has always been a great authority, and the ideology of "brotherhood" put into his mouth was supposed to be a significant lever of influence on public opinion.

Along with Taras Shevchenko, Ivan Franko, the "great stonemason," enjoyed special favor with the Soviet Ukrainian press [3; 16; 23]. Everyone knows his socialist views. At the same time, only those aspects of his work and life were emphasized that were useful for the existing system. During this period, Ivan Franko's granddaughter Zynovia Franko published a book entitled Ivan Franko, an implacable fighter against Ukrainian bourgeois nationalism, which she was hardly proud of later. P. Tychna's article with the same title was devoted not so much to the work and activities of Ivan Franko as to criticizing the Ukrainian national movement in the Western Ukrainian lands and asserting the idea that the poet's political activity was aimed at fighting not only the "Muscovites" but also the "Narodovtsi," Y. Bachynsky, Y. Romanchuk, M. Hrushevsky, and all those who fought for Ukrainian statehood. All these figures were called "Ukrainian bourgeois nationalists." [16]

These articles about Ivan Franko were a manifestation of the struggle against the collective memory of the Ukrainian national movement in Galicia. Attempts to show that one of its most prominent representatives allegedly did not perceive it, was an opponent of autonomy and Ukrainian statehood in general creates a false picture of the past. I. Franko had ideological differences with certain political figures, but they agreed on the main thing: the Ukrainian people should be free and have their own state. This idea was hostile to the Soviet system, so the coverage of Ivan Franko's political activities was falsified. He was portrayed as a supporter of Russian culture, of the very "indestructible brotherhood."

As a rule, publications dedicated to prominent figures in Ukrainian history were tied to anniversaries. The year 1963 was rich in anniversaries: The 100th anniversary of O. Kobylanska's birth, the 50th anniversary of Lesya Ukrainka's death, and the 100th anniversary of B. Hrinchenko's birth. The republican press reacted accordingly to all these significant dates [4; 25; 33; 7; 39; 11]. The main virtues of literary figures were defined as democracy, love of people, glorification of the people's struggle against the oppressors, critical attitude to property, the rich, tsarism, and they were also noticed in a great love for Russian culture and literature and called fighters against "Ukrainian bourgeois nationalism". At the same time, we know B. Hrinchenko as a prominent representative of the "community movement." His activities are rather mildly called "idealization of the cultural activities of the intelligentsia." In general, B. Hrinchenko was "lucky" to have his "Dictionary of the Ukrainian Language" in the Lenin Library [33].

The Soviet Ukrainian press also fulfilled an important task of the state and the authorities: the creation of new heroes. Since the "Great October Socialist Revolution" and the "Great Patriotic War" were defined as the central, key events of the Soviet period of history, the main "new heroes" were people associated with the process of establishing Soviet power and the events of World War II. The nature and number of publications indicate the priority of perpetuating and glorifying the Bolshevik Party members involved in the events of 1917-1921 [27-28; 12; 13; 18; 22; 24; 30; 26; 30; 1; 9; 43; 41; 45; 38].

The vast majority of these publications are biographical in nature and, in our opinion, follow a certain pattern. All of these "heroes" were at the origins of Bolshevism, were associated with the social-democratic labor movement, were fascinated by Marxism from a young age, and were engaged in agitation and propaganda activities, for which they were arrested, imprisoned, and exiled

to Siberia by the tsarist gendarmes. Some of them - Y. Sverdlov, M. E. Bauman, I. V. Babushkin, D. Manuilsky, G. Petrovsky, M. Olminsky - were in exile [28; 22; 24; 1; 43; 41]. It is emphasized that neither prisons nor exile distracted them from the political struggle. Thus, M. E. Bauman collaborated with "Iskra", established ties with the Kyiv Social-Democratic Organization, spread communist ideas in Ukraine, escaped from Lukianivska prison, outwitted the gendarmes, went to Switzerland, participated in the Second Congress of the RSDLP, returned to Russia, participated in the 1905 revolution, when he died during a rally [41]. I. Babushkin went almost the same way. The next important milestone in the biographies of these figures was the preparation of the so-called "proletarian revolution" and participation in it. According to newspaper publications, a special role in the establishment of Soviet power in Ukraine was played by Artem (F.A. Sergeev), M. Skrypnyk, H. Petrovsky, Y. Kotsiubynsky, D. Manuilsky, and others [27; 13; 18; 30; 9; 43].

During this period, the Ukrainian Soviet press published several articles about Artem (F.A. Sergeev), which described his biography and events related to Ukraine. One of the articles, "Our Artem," is a memoir about him by P.A. Zaryvaiko, a Kharkiv worker who, after the proclamation of Soviet power in Ukraine, became the first Soviet director of the Kharkiv Locomotive Plant [30]. The information about the author of the memoirs is also, to some extent, an example of the creation of a "new hero"-an ordinary person, a worker who, thanks to Soviet power, became the director of an enterprise. By the way, every article about a Soviet figure necessarily mentioned the person's social background. The vast majority had the same ideal "worker-peasant" background for Soviet times. And if they did not, it was modestly stated that they came from the intelligentsia.

Quite large articles were devoted to Y. Kotsiubynskyi and M. Skrypnyk, who "laid the first stones in the building of socialism" under Lenin's leadership, but were unreasonably accused of "nationalism" and forgotten [27;18]. Thus, they were returned to the pantheon of Soviet heroes - the creators of Soviet Ukraine.

Separate mention should be made of publications about "soldiers of the revolution" and "red commanders" - V. Chapaev, I. Yakir, S. Budyonnyi, H. Kotovskyi, O. Parkhomenko, M. Tukhachevskyi, P. Dybenko, O. Dundych, and Y. Hamarnyk [26; 31; 37; 45; 8; 38]. Their biographies differ somewhat from the previous ones in the absence of information about their intellectual activities. But all of them "heroically fought" on the fronts of the Civil War, liberating Ukraine from the enemies of the Soviet system - "Hetmans and Petliurists, Denikin, Wrangel, and the Bialopolists." Thus, the real heroes of Soviet Ukraine at that time were those who destroyed the Ukrainian liberation movement. It was written about S. Budyonnyi that "both old and young know about the legendary feats of the cavalryman," and the word "Budyonovets" became the personification of a brave fighter. The military careers of these "heroes" are also dizzying: from a mercenary to the First Deputy People's Commissar of Defense. Some of them died back in 1919-1921, "giving their lives to the revolution," while others were repressed in the late 1930s during the Great Terror. In the 1960s, the press took part in the rehabilitation of these individuals. Along with this, articles and notes were published about real heroes - participants of the Second World War who fought against the Nazis [19-20; 32].

At the time we are studying, the direct participants in the events related to the construction of the Soviet system could share their individual memories of these events with the public. The press published interviews and memoirs of such people. The monopoly on information and censorship determined the content of such publications, so they confirmed the monolithic nature of the movement toward a new workers' and peasants' system, the heroism of the proletariat and the Bolsheviks, and the genius of the party leaders.

A special place in the pantheon of new heroes was occupied by those who had personally seen Lenin. Their memoirs were published to create a mythical image of the "ever-living Lenin". These are the memoirs of S. Hopner, O. Sniegov, Y. Yakovenko, and others [12; 36; 46]. A professional historical essay on the establishment of Soviet power in Katerynoslav is the memoirs of S. Hopner, a member of the RSDLP since 1903, who was personally acquainted with Lenin. She later became a doctor of historical sciences and made a real party career. From O. Sniegov's memoirs we learn about the armed struggle between Bolshevik units and the troops supporting the Central Rada in

Vinnitsia. His story suggests that the Bolshevik units were well-organized and armed, while the Central Rada troops were a bunch of bandits who were always retreating. Such rhetoric is inherent in all memoirs.

An example of the creation of the myth of "meeting Lenin" was the memoirs of Yakovenko, who returned from the front to Starodub in 1918 and was elected chairman of the district party committee. It contains all the necessary elements of this myth: the simplicity and genius of the "leader," the way he explained how to build the Soviet system, his kindness and the attention he paid to ordinary people [46].

An interview with Trokhym and Oleksandra Kabannyk, an exemplary family of "old Bolsheviks," is very interesting [36]. The natives of the village of Khodorkivka, Kyiv province, began conducting Bolshevik agitation among the peasantry before 1917; Trokhym was a participant in the First World War, and they took part in the establishment of Soviet power and the Ukrainian Civil War. All this time they not only promoted communist ideas but also fought for their realization. At the time of the interview, the couple was already retired: Oleksandra had retired as director of the Kyiv Medical Institute, and Trokhym was a retired lieutenant colonel of justice. Their story is also an example of the social elevators opened by the Soviet government. It is a vivid propaganda story about the "heroes of our time."

All these personal stories were meant to demonstrate the details of the struggle for the power of the Soviets, its popular character, and what this power gave to ordinary people, how it changed their social situation. The stories of the "old Bolsheviks," the builders of socialism, made a significant contribution to the creation of the image of the leader.

Thus, the policy of the Soviet political elite in the field of national culture was focused on the use of understandable and attractive images for citizens. Bringing to the forefront a relevant hero from the recent past and interpreting his image accordingly was supposed to set the right course for Ukrainian national identity, to create the "right" guidelines for the public consciousness of Ukrainians. That is why so much attention was paid to the figures of Taras Shevchenko, Ivan Franko, L. Ukrainka, and other writers of pre-revolutionary times. The use of symbolic images was ultimately meant to serve the purpose of popularizing the dominant ideology.

As for the creation of new heroes, Soviet Ukrainians had to realize and remember that the "leader of the world proletariat" had associates who, together with him, created the party and this state. A pantheon of heroes was being formed who implemented Lenin's plans in Ukraine. Newspapers had special sections for this purpose, such as the section "Fighters of the Leninist Guard" in Soviet Ukraine in the 1960s." An analysis of publications dedicated to such individuals shows the following. There was a glorification of people who were somehow involved in the establishment of Soviet power and who did not spare their lives for this. Preferably, these individuals were associated with the Bolshevik party and ideology before 1917. This emphasized the continuity of the "struggle for socialism." An important criterion was the social origin of the "hero." As in the case of various historical events, a person was mentioned in connection with the anniversary of his or her birth or death.

In 1962-1964, Soviet Ukraine published a number of biographical articles on Soviet party leaders who were repressed during the "Great Terror." They described the deeds of these figures "in the name of the revolution" and noted that they were subjected to repression insidiously and unfairly. They were actualized and brought out of repressive oblivion. In fact, among all the characters mentioned by the Ukrainian Soviet press, very few were truly Ukrainians, especially in the history of Soviet statehood. In the pre-Soviet past, people who were already popular in public opinion and historical consciousness were chosen, and their activities were filled with content that corresponded to the realities of the Soviet present. A certain stereotype of a hero who fought for Soviet power was created. The press, due to its accessibility and mass appeal, transmitted the same "imperial, colonial," now Soviet historical narrative to Ukrainian Soviet society.

References:

1. A fiery revolutionary, a talented organizer (to the 75th anniversary of the birth of Y. Sverdlov). (1960) Soviet Ukraine. June 4. P.2
2. A great son of the Ukrainian people (to the 300th anniversary of the death of B. Khmelnytsky). (1957) Soviet Ukraine. 8 August;
3. Bass III. (1956) Franco and the Russian Revolutionaries. Soviet Ukraine. July 25
4. Babishkin O. (1963) Singer of Goodness and Love (100th Anniversary of the Birth of Ol. Kobylanska). Soviet Ukraine. November 27
5. Bilych, T. (1962) People's Sage (to the 240th Anniversary of the Birth of H.S. Skovoroda). Soviet Ukraine. December 3
6. Carlisle T. Heroes and the Heroic in the History of <https://www.vsesvit-journal.com/old/content/view/980/41>
7. Champion of light and goodness (to the 50th anniversary of the death of Lesya Ukrainka. (1963) Soviet Ukraine. August 1
8. Chervonyi Dundych. (1961) Soviet Ukraine. 25 January;
9. Fiery Bolshevik – Leninist (to the 35th anniversary of the death of Artem (F.A. Sergeev). (1957) Socialist Kharkiv region. July 24
10. Forever Alive (1964) Soviet Ukraine. March 9.
11. Fedosov, L. (1958) Outstanding Ukrainian writer – realist (to the 120th anniversary of the birth of I. Nechuy-Levytsky). Socialist Kharkiv region. November 18
12. Gopner, S. (1957) In March – April 1917 in Yekaterinoslav. Soviet Ukraine. April 14
13. Gorovsky, F. (1963) All-Ukrainian starosta (to the 85th anniversary of the birth of H. Petrovsky). Soviet Ukraine. February 3
14. Heroes and Celebrities in Ukrainian Culture (1999) / O. Hrytsenko (editor-compiler). Kyiv: UCKD., 352 p. <http://litopys.org.ua/heroes/hero02.htm>:
15. Hurzhiy, I. (1957) People's Hero Ustym Karmalyuk (to the 170th Anniversary of His Birth). "Socialist Kharkiv Region". February 27
16. Ivan Franko – Irreconcilable Fighter Against Ukrainian Bourgeois Nationalism (1953) Soviet Ukraine. January 10
17. Kotelenets, A. (1960) Hero of Stalingrad. Soviet Ukraine. June 11
18. Kucher, I. (1960) Life is given to the people (to the 65th anniversary of the birth of Y.M. Kotsyubynsky). "Socialist Kharkiv region. December 24 P. 3
19. Lavrenko, I. (1962) A soldier from the front wrote. Soviet Ukraine. February 23
20. Laroche G. (1964) Vasyl Poryk – Son of Ukraine, Hero of France. Soviet Ukraine. June 17
21. Lunacharsky, A. (1927) Introductory speech at Shevchenko's evening on March 14, 1927. T. 82.
22. Malyshev, Y. (1963) The Pride of the Party (to the 90th Anniversary of the Birth of I. Babushkin). Soviet Ukraine. January 19
23. Moroz, O. (1956) Franko in the Struggle against Bourgeois Nationalist Ideology. Soviet Ukraine. June 19
24. Nelidov M. (1963) Flaming publicist – revolutionary (100th anniversary of the birth of M. Olminsky). Soviet Ukraine. October 13
25. New archival documents about the revolutionary activities of Lesya Ukrainka. (1955) Socialist Kharkiv region. February 8
26. Olenev I. (1962) Legendary hero (to the 75th anniversary of the birth of V. Chapaev). Soviet Ukraine. February 9
27. Outstanding figure of the Communist Party (to the 90th anniversary of the birth of M.I. Skrypnyk) (1962) Soviet Ukraine. January 25
28. Viktorov, P. (1956) Unbreakable Bolshevik – Leninist (to the 50th Anniversary of the Death of I.V. Babushkin) Socialist Kharkiv Region. January 30
29. Ours (150th anniversary of the birth of Kobzar). (1964) Soviet Ukraine. 9 March, 10 March

30. Our Artem. (1963) Soviet Ukraine. March 10
31. Petrov, V. (1957) Komandarm Dibenko. Soviet Ukraine. February 17
32. Petrenko, M. (1958) Star of the Hero (about the Hero of the Soviet Union M. Smilsky). Soviet Ukraine. July 29
33. Pilchuk, I. (1963) Devoted Himself to Labor (to the 100th Anniversary of the Birth of B. Grinchenko). Soviet Ukraine. December 11
34. Richytsky, A. (1925) Taras Shevchenko in the Light of the Epoch. View. 2nd. [B. m.], pp. 223, 225
35. Ryabchuk, M. (2011) "Postcolonial Syndrome. Observations" Kyiv, K.I.S. 240 p.
36. Senchylo, S. (1957) Meeting with Ilyich. Soviet Ukraine. December 13
37. Sergo Ordzhonikidze in Kharkiv. (1957) Socialist Kharkiv region. December 10. P.2
38. Shatov, P. (1962) Outstanding Commander (I. Yakir). Soviet Ukraine. 22 February;
39. Stavtsky, O. (1961) Poetry of Thought and Passion (to the 90th Anniversary of the Birth of Lesya Ukrainka). "Socialist Kharkiv region" 25 February P.3
40. Stetsyuk, K. (1953) Danylo Halytskyi. April 19
41. Strelsky, V. (1963) The Whole Self of the Revolution (M. Bauman). Soviet Ukraine. May 30
42. Tabachnikov, I. (1957), G.S. Skovoroda. Socialist Kharkiv region. December 3
43. The Passionate Heart of a Bolshevik (D.I. Manuilsky). (1963) Soviet Ukraine. October 2
44. Theses on the 300th anniversary of the reunification of Ukraine with Russia (1654-1954), approved by the Central Committee of the CPSU. (1954) Socialist Kharkiv Region. 12 January. P.2-3;
45. Timofiyenko, A. (1963) Commander of Lenin's Temper (to the 70th Anniversary of Tukhachevsky's Birth). Soviet Ukraine. February 16
46. Yakovenko, J. (1957) For the power of the Soviets. Soviet Ukraine. October 31
47. Yaremchuk, V. (2009) The Past of Ukraine in the Historical Science of the Ukrainian SSR after the Stalin Era. Ostroh: Publishing House of the National University of Ostroh Academy, 526 p.
<https://core.ac.uk/download/pdf/12241848.pdf>
48. Yekelchik, S. (2008) Empire of the Mind. Russian-Ukrainian Sides in the Carpathian Historical View. Time "Kritika". Kyiv, 303 p. https://shron1.chtyvo.org.ua/Yekelchik_Serhii/Imperiia_pamiati.pdf?

კახეთში მოქმედი „წითელ რაზმელები“ და იოსებ ჯულაშვილი (სტალინი)
(საარქივო მასალების მიხედვით)

სიმაშვილი თენგიზ

თელავის იაკობ გოგებაშვილის სახელობის
თელავის სახელმწიფო უნივერსიტეტი

<https://doi.org/10.52340/tuw.2023.01.36.06>

აბსტრაქტი. 1905-1914 წლებში აღმოსავლეთ საქართველოში - კახეთში და კერძოდ თელავის მაზრაში, აქტიურად მოქმედებდნენ „წითელი რაზმები“, რომლებიც იყვნენ სხვადასხვა რევოლუციური პარტიის, მათ შორის სოციალ-დემოკრატების გავლენის ქვეშ და ეწეოდნენ ტერორისტულ და „ექსპროპრიაციულ“ საქმიანობას.

ქალაქ თელავში 1905-1907 წლების რევოლუციის პერიოდში, ასევე შემდგომ წლებში სისტემატურად ხდებოდა ტერორისტული აქტები, რომლებსაც ძირითადად თელაველი სოციალ-დემოკრატიული პარტიის ადგილობრივ ორგანიზაციასთან დაკავშირებული ტერორისტები ე.წ. „ჯგუფისტები“ ჩადიოდნენ. საარქივო მასალების მიხედვით, თელაველი „ჯგუფისტები“ საკმაოდ აქტიურად მოქმედებდნენ 1906-1908 წლებში.

სხვადასხვა საარქივო დოკუმენტების ანალიზიდან ჩანს, რომ პროვინციებში რევოლუციური აგიტაციის წარმოების, „წითელი რაზმების“ ჩამოყალიბების, მიზნით, 1906 წლის იანვარში იოსებ ჯულაშვილი ჩასულა აღმოსავლეთ საქართველოში - ქალაქ თელავში. ეს დასტურდება საქართველოს ეროვნული არქივის, შინაგან საქმეთა სამინისტროს არქივის, ასევე თელავის ისტორიული მუზეუმის ფონდებში დაცული მასალებით.

საკვანძო სიტყვები: თელავი, კახეთი, რევოლუცია, ტერორისტები, იოსებ ჯულაშვილი (სტალინი)

ტექსტი:

1905-1907 წლების რევოლუციის პერიოდში, თბილისში სხვადასხვა პარტიის ფრთებქვეშ იქმნებოდა შეიარაღებული რაზმები, რომლებსაც თბილისის უბნებში ტერიტორიულად მათი მდებარეობის შესაბამისად: „მთაწმინდის ჯგუფად“, „ვერის ჯგუფად“, „ხარფუხის ჯგუფად“, ხოლო მათ წევრებს - „ჯგუფისტებად“ მოიხსენიებდნენ. (სიმაშვილი, თ. 2012:12)

1905-1914 წლებში აღმოსავლეთ საქართველოში - კახეთში და კერძოდ თელავის მაზრაში, აქტიურად მოქმედებდნენ „წითელი რაზმები“, რომლებიც იყვნენ სხვადასხვა რევოლუციური პარტიის მათ შორის, სოციალ-დემოკრატების გავლენის ქვეშ და ეწეოდნენ ტერორისტულ და ექსპროპრიაციულ საქმიანობას.

ჩვენს ხელთ არსებული მასალები პირდაპირ ადასტურებენ კახელ „წითელ რაზმელებს“ და „მთაწმინდის ჯგუფის“ წევრების მჭიდრო კავშირს. საქართველოს ეროვნული არქივის, შინაგან საქმეთა სამინისტროს არქივის, ასევე თელავის ისტორიული მუზეუმის ფონდებში დაცულია დოკუმენტები, რომლებიც საკმაოდ საინტერესო ინფორმაციას გვაწვდიან იოსებ ჯულაშვილის (სტალინი) კავშირებთან დაკავშირებით აღმოსავლეთ საქართველოში, კერძოდ კახეთში და თელავში მოქმედ

„წითელ რაზმელებთან“ და ტერორისტულ ჯგუფებთან.

მასალების მიხედვით, თბილისელ „ჯგუფისტებთან“, უფრო სწორედ „მთაწმინდის ჯგუფის“ წევრებთან დაკავშირებული კახეთში მოქმედი ცნობილი „წითელ რაზმელები“ და საარქივო მასალებში „თელაველ ჯგუფისტებად“ მოხსენიებული პირები: აქვსენტი სიდამონიძე, ხარება ჯიბუტი, გოგია კენკიშვილი, სოლია (სოლკა) ბიწვინაშვილი, არშაკა არუთინოვი, ზალიკო სვიმონიშვილი, გიორგი ბერძენიშვილი (ჟორჟიკა), ვანო მაისურაძე (ტურა), კოტე გურგენიშვილი და სხვები (შსსა, 8, 11: 97-100).

საკვლევ საკითხთან კავშირში, საინტერესოა 1935 წლის 22 სექტემბრით დათარიღებული „თელავის რაიონის ძველი რევოლუციონერების თათბირის სხდომის ოქმი“-ს შინაარსი. ირკვევა, რომ თელავიდან და თელავის რაიონიდან ოთხმოცდათხუთმეტი (95) ადამიანი დასწრებია სხდომას.

სხდომის ამ ოქმში, რევოლუციის დროს მოქმედი თელავის „წითელი რაზმის“ მიერ ჩადენილი ტერორისტული და ექსპროპრიაციული აქტების შესახებაა საუბარი: „წინანდლის მამულში გაგზავნილ იქნა ასი ათასი (100 000) მანეთი. ეს უკვე იცოდა რაზმმა. რაზმელები ექვსი კაცით შემდგარი „ხუნხუზას“ (ვანო ახლიხანაშვილი) მეთაურობით გაემგზავრნენ წინანდლის მიმართულებით და ნასომხრის ბოგირთან, როდესაც ფოსტის ტროიკა მიუახლოვდა ბოგირს და კაზაკების ასეული 100 ნაბიჯის მანძილზე მისდევდა ატყდა სროლა. დაჭრილ იქნენ ტროიკის ცხენები და ფული მთლიანად გატაცებულ იქნა ხარებას და ყაველაშვილის მიერ, კაზახებთან სროლის დროს დაიჭრა ოფიცერი, ხუნხუზა და ა. არუთინოვი. ოთხმა რაზმელმა სროლით შეაფარა თავი ტყეს. ფული ათი ათასი (10 000) მანეთი გადატანილ იქნა რუისპირში აშხ. მ. ჟღენტის ოჯახში, ხოლო დანარჩენი ორი ფულის ჩანთა, რომელიც დალუქული იყო უნდა ყოფილიყო სამასი ათასი (300 მანეთი მიიტანეს სერგო დანდუროვთან, რომელმაც განაცხადა, რომ მხოლოდ აღმოჩნდა ოთხმოცდაექვსი (86000) ათასი მანეთი, დანარჩენი ორას თოთხმეტი ათასი (214000) მანეთი უკვალოდ დაიკარგა“ (საია, 2417, 236: 3). დოკუმენტის მიხედვით, ისინი ასევე ადასტურებდნენ იოსებ ჯუღაშვილის ჩასვლას თელავში და მის კავშირებს ადგილობრივ რევოლუციონერებთან (საია, 2417, 236: 3).

კახეთის რეგიონალურ არქივში დაცულ, 1930-იან წლებში დაწერილ ავტობიოგრაფიაში „ექსპროპრიაციის“ ამ ფაქტს ასე იხსენებს ზემომოყვანილ დოკუმენტში ნახსენები არშაკა არუთინოვი: „ვანო ახლიხანაშვილის მეთაურობით წავედით ფოსტაზე დასაცემად. დავუხვდით კისისხევის ბოლოზე და გავიტაცეთ ფოსტა. ესენი ვიყავით: ახლიხანაშვილი ვანო, ძია ყაველაშვილი, არშაკა არუთინოვი - თვით მე, გიო ძულიაშვილი, ნიკო ღვინიაშვილი, ვანო ავაქოვი, მიშა ჟღენტი, ერთი პირი მეტსახელით პროლეტარი“. აქვე იგი აქვსენტი სიდამონიძეს, როგორც თელავში შექმნილი პირველი „წითელი რაზმის“ მეთაურს ისე მოიხსენიებს - „1905 წელს ხაშმიდან ჩამოვიდა ვანო ახლიხანაშვილი, რომელმაც უფრო დაამკვიდრა რაზმის მეთაურობა. რაზმის მეთაურად ითვლებოდნენ ვანო ახლიხანაშვილი და აქვსენტი სიდამონიძე“ (შსსა, 93, 35: 1-2).

თელავის ისტორიულ მუზეუმში, დაცულია არშაკა არუთინოვის სხვა მოგონება, სადაც იგი ამ „ექსპროპრიაციაზე“ წერს: „სულ პირველად დავეცით წინანდლის უეზდის არტელშიკს მუზნეცოვს, წავართვით 8 000 მანეთამდე. ეს მოხდა ნასომხრის აქედან, შალაურის ხევში. ეს იყო 1906 წლის მკათათვეს. მაშინ მარტო ცხენი დავჭყერით. მეთაურად ვანო ახლიხანაშვილი გვყავდა“ (არუთინოვი:5).

ამ ადამიანებს, როგორც აღვნიშნეთ საარქივო მასალებში „თელაველ ჯგუფისტებადაც“ მოიხსენიებენ. თელავის მაზრის უფროსის მიერ, თელავის მაზრის სოციალ-პოლიტიკური მდგომარეობის შესახებ დაწერილ, 1907 წლის წლიურ ანგარიშში აღნიშნულია, რომ ქალაქ თელავში 1905-1906 წლებში რევოლუციური მოძრაობის დროს

სისტემატურად ხდებოდა მარცვა, ყაჩაღობა და ტერორისტული აქტები, რომლებსაც ძირითადად თელაველი „ჯგუფისტები“ ჩადიოდნენ: „მაზრის მდგომარეობის ამსახველ გასული წლის ანგარიშში (1906) მართალია ნათქვამია, რომ „ჯგუფისტებთან“ დაკავშირებით სიტუაცია უკეთესობისკენაა შეცვლილი, მაგრამ საქმე მთლად კარგად არაა. „ჯგუფისტების“ ორგანიზაციის ბევრი წევრი დაჭერილია - ძულიაშვილი, ეგოროვი, ბერძენოვი, ცინცაძე, ზურაბოვი, ყაველაშვილი, მოძღვრიშვილი, ინაევი, მურადაშვილი, ციხისთავი. „ჯგუფისტების“ ორგანიზაცია მართალია შესუსტდა, მაგრამ ის, რომ ტერორისტული აქტების ჩადენაში დამნაშავე ყველა პირი არაა დაპატიმრებული ჩანს იქიდანაც, რომ 1906 წელს მკვლელობები და მარცვები არ შემცირდა და თელავის მაზრაში სამხედრო მდგომარეობის მოხსნის შემდეგ „ჯგუფისტების“ შემცირებული რაოდენობა გაათმაგდა და შესაძლებელია, ახალი მსხვილი ბანდა ჩამოყალიბდეს.“ „ჯგუფისტების“ ოპერირების ადგილებად ქალაქი თელავი და მისი მიმდებარე სოფლები - ვარდისუბანი, კურდღელაური, გულგულაა დასახელებული. მასალაში ჩამოთვლილია თელაველი „ჯგუფისტების“ მიერ ჩადენილი მკვლელობები და განხორციელებული თავდასხმები (სცსა, 17, 6341: 33-34).

საარქივო მასალების მიხედვით, თელავში „ჯგუფისტები“ საკმაოდ აქტიურად მოქმედებდნენ 1907-1908 წლებშიც. 1908 წლის ნოემბერით დათარიღებულ თელავის მაზრის უფროსის მოხსენებაში თბილისის გუბერნატორისადმი ვკითხულობთ: „თელავში რევოლუციური მოძრაობის წამმართველი თელავის „კოლექტივია“, რომელიც შედგება თელაველი ივანე ცინცაძის, ტიგრან ნარიმანოვის, ბულდან ეგოროვის, თაზო ერმილეს ძე სვიმონოვის, ბაგრატ ვანელის, გრიგორ ბუიშვილის, მიხეილ ამონაშვილის, ტატო დიასამიძის, გრიგოლ ფირანაშვილის, ბაგრატ სტეპანოვის, გიორგი კურდღელოვის, სარქის ყაზახოვის, ანისიმე და გრიგოლ ჩიკვაძეების, სავვა ჩიდრაშვილისა და ივანე ჯავახიშვილისგან“ (სცსა, 17, 6341: 34).

ამავე მოხსენების მიხედვით: „თელავის მაზრაში ორი მოქმედი ბანდა იყო: 1. პირველი ჯგუფი, ტერორისტების ხარებასა და გოგიას ხელმძღვანელობით. მასში შედიოდნენ ზალიკო სვიმონიშვილი. თელავის მცხოვრები არშაკ არუთინოვი (მეტსახელი - ბეგიას ბიჭი), სოფელ კურდღელაურის მცხოვრები ალექსანდრე სუხიტაშვილი (მეტსახელი - პეტუშოკ), მიხეილ მაყაევი 2. მეორე ჯგუფი - „შანტაჟისტების შაიკა“, რომელიც ოპერირებული იყო თელავის მაზრაში და წარმოადგენდა იმ ბანდის ნარჩენებს, რომელიც ფიგურირებდა თელაველი ვაჭრების იარაღოვის და სისოევის გატაცებაში.“ ამავე ბანდის წევრად იხსენიება იყალთოელი გიორგი ბერძენიშვილიც, მეტსახელად „ჟორჟიკა“ (სცსა, 94, 45: 46-48).

1909 წლის 5 ივნისს, თელავის მაზრის უფროსის მოვალეობის შემსრულებელი ირაკლი ბარათოვი წერდა: „ხარება და გოგია სოციალ-დემოკრატიული პარტიის ტერორისტები არიან“ (სცსა, 153, 1582: 4). იმავე წლით დათარიღებულ სხვა მასალაში კი ნათქვამია: „ზალიკო სვიმონიშვილი სოციალ-დემოკრატიული პარტიის წევრია და პარტიის მიერ გამოტანილ განაჩენებს ასრულებს - ანხორციელებს ტერორისტულ აქტებს“ (სცსა, 113, 726: 30).

სხვადასხვა საარქივო დოკუმენტების ანალიზიდან ჩანს, რომ პროვინციებში ტერორისტული ორგანიზაციების ჩამოყალიბების, რევოლუციური აგიტაციის წარმოების მიზნით, 1906 წლის იანვარში იოსებ ჯულაშვილი ჩასულა აღმოსავლეთ საქართველოში - ქალაქ თელავში (შსსა, 8, 310:307).

საქართველოს შინაგან საქმეთა სამინისტროს პარტიული არქივის ფონდებში დაცულ, ქალაქ თელავში და თელავის რაიონში მცხოვრები ძველი რევოლუციონერების, საბჭოთა პერიოდში დაწერილ მოგონებებში საუბარია, 1906 წლის დასაწყისში ქალაქ

თელავში და მის მეზობლად მდებარე სოფლებში, იოსებ ჯუღაშვილის (სტალინი) ჩასვლაზე და მის რევოლუციურ საქმიანობაზე.

ერთ-ერთ დოკუმენტში, რომელიც ეკუთვნის თელავის მაზრის სოფელ იყალთოს მცხოვრებ ნიკოლოზ ზაქროს ძე ზამუკაშვილს, აღწერილია იოსებ ჯუღაშვილის მონაწილეობა, თელავის მაზრის სოფელ ოსიაურში გამართულ მიტინგზე: „ამხანაგი კობა მიტინგზე შეეხო თვითმპყრობელობის რეპრესია-რეაქციას და შავი რაზმების მოქმედებას. მწვავედ დასვა საკითხი წითელი რაზმების შექმნისა და მათი ხელმძღვანელების გამოყოფის შესახებ. და მართლაც, მიტინგის დამთავრებისთანავე გამოყოფილ იქნენ თელავისა და სიღნაღის მაზრის წითელი რაზმების ხელმძღვანელები” (შსსა, 8, 17: 38-40). თელავის მაზრის სოფელ კურდღელაურის მკვიდრის, ვანო დიმიტრის ძე ებელაშვილის მოგონებაშიც ვკითხულობთ, რომ იგი: „ესწრებოდა კრებას სოფელ ოსიაურში, სადაც სიტყვით გამოვიდა კობა... ასევე ესწრებოდა კრებას თვითმპყრობილების წინააღმდეგ თელავის მახლობლად, ძველ შუამთაში, სადაც კვლავ გამოვიდა „კობა” სიტყვით” (შსსა, 8, 58: 10).

სხვა დოკუმენტში, რომლის ავტორებიც არიან ქალაქ თელავის მცხოვრებლები, ნათქვამია: „განსაკუთრებით კარგად გვახსოვს, ერთი ახალგაზრდა ორატორი, რომელსაც ჩვენ კობას ვეძახდით და რომელიც თელავში მოვიდა 1906 წლის გაზაფხულზე და რამდენადაც გვახსოვს, ამხანაგი კობა თელავში დარჩა ორ თვეზე მეტ ხანს. იგი უფრო მეტად ღამეებს ათევდა ჩხუბიანაშვილის ქალებთან, ხან კი ამხანაგ ალექსა ყარაულაშვილთან და სხვებთან. ამხანაგი კობა მუდმივად თელავში არ იყო. იგი ხშირად... ხარება ჯიბუტთან, ბიჭვინაშვილ სოლიასთან ერთად დადიოდა თელავის მაზრის სხვადასხვა სოფლებში, სადაც იწვევდნენ გლეხთა არალეგალურ კრებებსა და მიტინგებს... ამხანაგ კობას ხელმძღვანელობით თავად-აზნაურთა შავი რაზმების საწინააღმდეგოდ შედგა წითელი რაზმი თელავში. რაზმის ხელმძღვანელად გამოყოფილ იქნენ ალექსა ყარაულაშვილი, ხარება ჯიბუტი, სოლია ბიჭვინაშვილი, მელიტონა, აქესენტი სიღამონიძე და სხვები. წითელ რაზმებს მოუხდათ შეტაკება შავ რაზმელებთან” (შსსა, 8, 17: 41-42).

საქართველოს ცენტრალურ საისტორიო არქივში დაცულ ერთ-ერთ დოკუმენტში, რომელსაც თბილისის სამმებრო პოლიციის განყოფილების უფროსი, 1910 წლის ივნისში უგზავნის თბილისის ჟანდარმთა საგუბერნიო სამმართველოს უფროსს სოლკა, იგივე სოსია ბიჭვინაშვილის შესახებ აღნიშნულია, რომ იგი იყო „რუსეთის სოციალ-დემოკრატიული მუშათა პარტიის თბილისის კომიტეტის თელავის ორგანიზაციის მსხვილი მოღვაწე და ცნობილი ტერორისტი” (სცსა, 94,53:96). საარქივო მასალებიდან ჩანს, ზემოდასახელებული პირებიც ძირითადად სოციალ-დემოკრატიული მუშათა პარტიის ბოლშევიკური ფრთის მხარდამჭერები იყვნენ.

საქართველოს შინაგან საქმეთა სამინისტროს პარტიული არქივის ფონდებში დაცულია, თელავის მცხოვრების სოსო სტეფანეს ძე აივაზოვის (აივაზაშვილი) მოგონება (შსსა, 93,11:2-6) და მისი ავტობიოგრაფია (შსსა, 93,11:7-9). მოგონებაში ვკითხულობთ: „1906 წლის იანვარში (რიცხვი არ მახსოვს) კობა (იოსებ სტალინი) მოდიოდა თბილისიდან გურჯაანში კონფერენციაზე, რადგან იმას დასდევდა პოლიცია დასაჭერად - ვერ დაესწრო კონფერენციას, ამოვიდა თელავში. ჩემმა ძმამ გიორგიმ და ვანო ალიხანაშვილმა (ხუნხუზა) მოიყვანეს ჩვენსა, საიდანაც გავაპარეთ თბილისში” (შსსა, 93,11:2-6).

ავტორი ავტობიოგრაფიაში აღარ ამბობს იოსებ ჯუღაშვილის შესახებ არაფერს, სამაგიეროდ ადასტურებს „წითელ რაზმელების” კონფერენციის ჩატარებას სოფელ ველისციხეში 1906 წელს: „ველისციხის კონფერენციის გადაწყვეტილების თანახმად

თელავში დაარსდა სამაზრო შეიარაღებული რაზმები ამხ. ხუნხუზის, მ. ჟღენტის და ა. სიღამონიძის ხელმძღვანელობით.” ავტობიოგრაფიაში იგი ასევე ახსენებს ხარება ჯობუტს, კირო გელოვანს, აქესენტი სიღამონიძეს, ქეთო ზარაფიშვილს და თელავის მაზრიდან რევოლუციურ მოძრაობაში აქტიურად ჩაბმულ სხვა პირებს (შსსა, 93,11:7-9).

თელავის ისტორიულ მუზეუმში ასევე დაცულია, თელავის მაცხოვრებლების მოგონებები იოსებ ჯულაშვილის თელავში ყოფნის შესახებ. მაგალითად, ნიკოლოზ ვაშაძის შესახებ, რევოლუციონერების - ვანო ალიხანაშვილის, ასევე კირო(კირილე) გელოვანის მიერ 1936 დაწერილი წერილებში ვკითხულობთ, რომ ნიკოლოზ ვაშაძე 1906 წელს თელავის მაზრის ბოქაულის თანამემწე ყოფილა და სწორედ მას გადაურჩენია „კობა” დაპატიმრებას: „შავი რეაქციის დროს კაზაკების მიერ დაპატიმრებას გადაარჩინეთ ამხ. კობა, რომ თქვენ არა, მაშინ დაპატიმრებულ კობას კაზაკები შურისძიებით მოკლავდნენ. მაშასადამე თქვენ სიკვდილს გადაარჩინეთ ჩვენი ქვეყნის სიამაყე, მსოფლიო პროლეტარიატის საყვარელი ბელადი, ბრძენი გენია, ჩვენი ძვირფასი სტალინი, ესაა უდიდესი საქმე” (ვაშაძე:6).

ალექსანდრე მამულაშვილის, თელავის ისტორიული მუზეუმის ყოფილი დირექტორის პირად არქივში დაცულია „მოგონებები სტალინის კახეთში მოგზაურობის შესახებ”. მას 1938 წლის მარტში ამოუწერია ივანე ნიკოლოზის ძე უზნაძის ხელნაწერი ავტობიოგრაფიიდან შემდეგი: „ბოლშევიკური ფრაქციის წინადადების თანახმად გადაწყდა, რომ სოციალ-დემოკრატიული კონფერენცია მოწვეულ იქნას ქ. სიღნაღში. ამისთვის ქ. სიღნაღში 3 თუ 4 იანვარს ჩამოვიდნენ, მაგრამ რადგან პოლიციის ჯაშუშებმა ალლო აიღეს, ამიტომ კონფერენციის ადგილად ველისციხე იქნა არჩეული... ტფილისელი დელეგატები სოფელ გურჯაანში ჩემთან მოვიდნენ. კარგად მახსოვს, მათ შორის ამხანაგი კობა (იოსებ სტალინი). ჯაშუშების დადევნების გამო, ჩემთან რომ მივედით, მე საჩქაროდ შევიძინე გლეხკაცის სამოსი და ჩავაცვი: ქალამნები, პაჭიჭები, კახური ნაოჭიანი ჩოხა, ახალუხი, ნაბდის ქუდი, დახეული ფარაჯა და თავზედ შემოხვეული ყაბალახი. ასე გამოწყობილი ორი გლეხკაცის თანხლებით ფეხით ზამთარში ქარბუქში გომბორის გზით ტფილისისკენ გაემგზავრა” (მამულაშვილი:11). შემდეგ ავტორი საუბრობს 1906 წლის 5 იანვარს ველისციხეში გახსნილ კონფერენციაზე და წერს: „აზრთა დიდი შეხლა-შემოხლის შემდეგ გაიმარჯვეს სამოქალაქო ომის მომხრეებმა და ამხანაგი სტალინის რეზოლუცია მიიღეს.” აქვე ვკითხულობთ: „1906 წლის მაისში ტფილისის და თელავის კომიტეტებთან შეთანხმებით ვანო გურული (ხუნხუზა) შვიდი წითელ რაზმელით წინანდლისა და თელავს შუა ფოსტას დაუხვდა, რომელსაც მიჰქონდა ხაზინის ფული ტფილისისკენ და რომელსაც მიაცილებდა 19 სტრაჟნიკი და 100 კაზაკი. ნასომხარში გურული აღნიშნული რაზმელებით გზაში დახვდათ სროლა აუტეხათ კაზაკებს” (მამულაშვილი: 15).

თინათინ ბურჭულაძის, თელაველი რევოლუციონერის დავით ბურჭულაძის დედის, 1938 წლის ივნისში დაწერილი მოგონებაში ავტორი წერს, რომ მის შვილს და სხვა რევოლუციონერებს თბილისიდან ჩამოჰქონდათ გაზეთები „ისკრა“, „საქართველო“ და სხვა არალეგალური ლიტერატურა. ისიც ადასტურებს იოსებ ჯულაშვილის თელავში ყოფნას: „ჩემს ბინაზე ორი კვირის განმავლობაში ცხოვრობდა კობა, ეჭირა ერთი პატარა ოთახი, სადაც კითხულობდა, წერდა და სადამოობით აწყობდა საბუთებს” (მამულაშვილი: 34).

ალექსანდრე მამულაშვილს 1938 წლის თებერვალში ჩაუწერია არჩილ მეგრელი-შვილის, სოფელ წინანდლის მცხოვრების მოგონება, რომელშიც ნათქვამია: „ამხ. კობა იყო სოფელ წინანდალში 1906 წლის ადრე გაზაფხულზე, კარგად არ მახსოვს რომელი თვე იყო. გვერდით ჰყავდა ორი კაცი ერთი ხუნხუზა, მეორე არ მახსოვს” (მამულაშვილი:21).

თელავის ისტორიულ მუზეუმში ასევე დაცულია დოკუმენტი სათაურით: „ასლების ასლები. სხვადასხვა პირთა მოგონებებისა ამხ. სტალინის 1906 წელს კახეთში ყოფნაზე(გადაგზავნილია მოსკოვში „ცკ“ მოთხოვნით 1938 წ. 24 დეკემბერი“, სადაც ვხვდებით ინფორმაციებს სტალინის კახეთში ყოფნაზე 1906 წელს (მამულაშვილი:62).

სხვა დოკუმენტში სათაურით: „წერილი ფ. მახარაძეს, შეუძლია თუ არა დაგვი-დასტუროს სტალინის კახეთში ყოფნა“ ვკითხულობთ: „საქართველოს სსრ უმაღლესი საბჭოს პრეზიდიუმის თავმჯდომარეს ფ. მახარაძეს. თელავის მზარეთმცოდნეობის მუზეუმის მიერ არის შეგროვილი ფრიად საინტერესო მასალები სტალინის მოღვა-წეობის შესახებ კახეთში. რევოლუციური ორგანიზაციებისადმი ხელმძღვანელობის გაწევის მიზნით სტალინი ყოფილა კახეთის სხვადასხვა ქალაქში და სოფელში“ (მამულაშვილი:86). ეს წერილი 1938 წლის 5 ივლისით არის დათარიღებული და მასში აღწერილია სტალინის „ველისციხის კონფერენციაზე“ დასწრება, თელავში ყოფნა და სხვ. აქვე ნათქვამია: „მივმართეთ მარქს-ენგელს-ლენინის ინსტიტუტს, მაგრამ დამაკმაყოფილებელი პასუხი ვერც იქიდან მივიღეთ“ (მამულაშვილი:86).

1938 წლის 29 სექტემბერს, საქართველოს სსრ უმაღლესი საბჭოს პრეზიდიუმი უგზავნის წერილს: „თელავის სამზარეთმცოდნეო მუზეუმის დირექტორს ამხ. მამულაშვილს. თქვენი უაღრესად საყურადღებო წერილის საპასუხოდ ჩვენი დიდი და საყვარელი ბელადის ამხ. სტალინის კახეთში ყოფნის შესახებ 1905 წლის რევოლუციის პერიოდში უნდა გაცნობოთ შემდეგი: მე დანამდვილებით ვიცი, რომ 1905 წლის რევოლუციის პერიოდში 1905 წელს ამხანაგ სტალინს უხდებოდა აგიტაციის და პროპაგანდის მიზნით კახეთში წასვლა“ (არუთინოვი: 37). წერილს დასასრულს ვკითხულობთ: „მე ვფიქრობ, რომ თქვენ სრულიად მართებულად მოქცეულხართ, როცა სტალინის 1906 წლის დასაწყისში კახეთში ყოფნის შესახებ და აგრეთვე ველისციხის კონფერენციის შესახებ, ამ ამბების უშუალო მონაწილეთ მიმართეთ და როგორც ცოცხალი მოწმეები აალაპარაკეთ და შემდეგ მათი ნათქვამის შემოწმებას შეუდექით. ეს ნამდვილად მეცნიერული მიდგომაა ამ საკითხისადმი“ (არუთინოვი: 37).

როგორც ჩანს, ზემომოყვანილი წერილები და მათში მოყვანილი ფაქტები გარკვეულწილად აისახა შინაგან საქმეთა სამინისტროს არქივში დაცულ დოკუმენტში: „საქ.კპ.(ბ) ცეკასთან არსებული მარქს-ენგელს-ლენინის ინსტიტუტის საქართველოს ფილიალის ი. ბ. სტალინის ცხოვრების და მოღვაწეობის შემსწავლელი სექტორის“, 1945 წლის თებერვლით დათარიღებული ცხრა გვერდიანი გამოკვლევა-„ნაშრომში“, სათაურით - „ცნობები ი. ბ. სტალინის კახეთში ყოფნის შესახებ 1905-1907 წლებში“. იგი მთლიანად „ემღვნება“ იოსებ ჯუღაშვილის (სტალინი) კახეთში „მოღვაწეობას“ (შსსა, 8, 24, 38-45).

მასში მითითებულია, რომ ამ „ნაშრომის“ ავტორებმა მიზნად დაისახეს: „გამოკვლევა თუ სტალინს კახეთის რომელ სოფლებში და ადგილებში მოუწია ყოფნა და საქმიანობა. უკვე შეკრებილი ცნობების საფუძველზე, რაც მხოლოდ მოგონებების სახით არის, იკვეთება, რომ ტამერფორსიდან დაბრუნებული სტალინი გამგზავრებულა კახეთის სხვადასხვა სოფლებში... 1905 წელს კახეთის სოფლებში შედარებით ნაკლებად ჰქონდა ადგილი მასიურ რევოლუციურ გამოსვლებს, შეიარაღებულ ბრძოლას... პარტიული მუშაობის საწარმოებლად. გლახთა მასების დასახმარებლად... ი. ბ. სტალინს პირადად მოუხდა გამგზავრება კახეთის სხვადასხვა ადგილებში... კახეთში ი. ბ. სტალინის ჩასვლის შესახებ მრავალი პირი გვაძლევს ცნობას ოცდათხუთმეტი კაცი. უფრო მეტი მასალა მოცემულია თელავის მაზრაზე, არის მასალა სიღნაღის მაზრაზეც, მაგრამ ჯერჯერობით ეს ცნობები არ შეიძლება ჩაითვალოს საბოლოოდ და დადასტურებულად“ (შსსა, 8, 24, 38-45).

„ნაშრომის“ ავტორებს ჩამოთვლილი აქვთ კახეთის ის ქალაქები და სოფლები, სადაც იოსებ ჯულაშვილი ჩადიოდა. მითითებულია, რომ ქალაქ თელავში სტალინი სხვადასხვა დროს, მათ შორის 1906 წლის იანვარში ყოფილა, ესწრებოდა კრებებს და მიტინგებს, თვითონაც გამოდიოდა სიტყვით, შედიოდა კამათში მენშევიკებთან, სოციალისტ-ფედერალისტებთან. დოკუმენტში დასახელებულია თელავის მცხოვრები სხვადასხვა პირები, ვის ბინებშიც სტალინს ღამე გაუთევია: დათა ბურჭულაძე, სანდრო სუხიტაშვილი, გიორგი და სოსო აივაზაშვილები (აივაზოვი) და სხვები. აქვე ჩამოთვლილია საკმაოდ ბევრი ადამიანი, მათ შორის ქალაქ თელავის მცხოვრებლები, რომლებიც ადასტურებდნენ იოსებ ჯულაშვილის თელავში ჩასვლას (შსსა, 8, 24, 38-45).

ზემოთ უკვე ვახსენეთ, რომ იმ პერიოდში „ხარება და გოგია“ დაჯგუფების წევრებს და ასევე მათთან დაკავშირებულ ზალიკო სვიმონიშვილს სოციალ-დემოკრატიული პარტიის ტერორისტებად მიიჩნევდნენ (სცსა, 113, 726: 30). მათ შორის იყო ტერორისტი თელავის მაზრიდან - გიორგი ბერძენიშვილიც, მეტსახელით „ჟორჟიკა“ (სცსა, 17, 7915:3). გიორგი ბერძენიშვილი, წარმოშობით თელავის მაზრის სოფელ იყალთოდან იყო. ეს სოფელი მდებარეობს იმ პერიოდში ოსიურის სახელით ცნობილი სოფლის სიახლოვეს, სადაც ზემომოყვანილი თანამედროვეების მოგონებების მიხედვით იოსებ ჯულაშვილი 1906 წლის პირველ ნახევარში, სავარაუდოდ იანვრის პირველ რიცხვებში დაესწრო და გამოვიდა მიტინგზე. ჩვენს ხელთ არსებული სხვა მასალებიდან კი ჩანს, რომ 1906 წლის იანვრის მეორე ნახევარში იოსებ ჯულაშვილი კახეთიდან თბილისში დაბრუნდა. ამ დოკუმენტში აღნიშნულია, რომ იოსებ ჯულაშვილი და მასთან დაახლოებული რევოლუციონერი გიორგი აივაზოვი (აივაზაშვილი) ერთმანეთს დაშორდნენ საგარეჯოს მახლობლად - იოსებ ჯულაშვილი თბილისში, ხოლო გიორგი აივაზოვი (აივაზაშვილი) თელავში დაბრუნდა ე.წ. „გომბორის გზით“ (შსსა, 8, 24, 38-45).

გზაზე გიორგი აივაზოვს(აივაზაშვილი) თავს პოლიციელები, თუ „სტრაჟნიკები“ დაესხნენ და მოკლეს. რაც შეეხება იოსებ ჯულაშვილს ცნობილია, რომ იგი 1906 წლის 28 იანვარს თბილისში ერთ-ერთ კონსპირაციულ ბინაში მწოლიარე ავადმყოფი, სამხედრო პატრულმა ბინის ჩხრეკისას კინაღამ არ დააპატიმრა. ეს ბინა ზოგიერთი ცნობით ვასო ბერძენიშვილს ეკუთვნოდა (შსსა, 8, 5:91). იოსებ ჯულაშვილს თან აღმოაჩნდა ყალბი პასპორტი გიორგი ბერძენიშვილის სახელზე (შსსა, 558, 658:222-223).

ვფიქრობთ, შესაძლებელია გამოითქვას ვარაუდი, რომ მან პასპორტი 1906 წლის იანვარში თელავის მაზრაში ყოფნის დროს ტერორისტ გიორგი ბერძენიშვილისგან მიიღო, თუმცა ობიექტურობა მოითხოვს აღნიშნოს, რომ იოსებ ჯულაშვილთან კავშირში სხვადასხვა პირების მოგონებებში დასახელებულია ვინმე გიორგი ბერძენიშვილი, რომელიც იმ დროს თბილისში ცხოვრობდა. იყო თუ არა ეს ადამიანი და ტერორისტი გიორგი ბერძენიშვილი ერთი და იგივე პირი, რეალურად ვისი პასპორტით ისარგებლა 1906 წლის იანვარის ბოლოს იოსებ ჯულაშვილმა ჯერ კიდევ დასადგენია.

გარდა ამისა, ჩვენს მიერ ზემომოყვანილი 1938 წლის 29 სექტემბრით დათარიღებული, საქართველოს სსრ უმაღლესი საბჭოს პრეზიდიუმის, სავარაუდოდ ფილიპე მახარაძის მიერ გაგზავნილ წერილში „თელავის სამხარეთმცოდნეო მუზეუმის დირექტორის მამულაშვილის“ სახელზე აღნიშნულია, რომ სტალინის 1906 წელს დასაწყისში კახეთში ყოფნის შესახებ: „მუშაობის გაგრძელება არა თუ სასურველია, არამედ აუცილებლად საჭიროა“ (არუთინოვი: 37). თუმცა, საბჭოთა პერიოდში ამ მიმართულებით გარკვეული მიზეზების გამო კვლევები აღარ გაუგრძელებიათ.

ამრიგად, ზემომოყვანილი მასალები საკმაოდ მნიშვნელოვანია და ვფიქრობთ, მათი შინაარსი იოსებ ჯულაშვილის (სტალინი) ოფიციალური ბიოგრაფიის მიმართ ახალი კითხვების დასმის უფლებას იძლევა და საჭიროა ამ მიმართულებით კვლევების გაგრძელება.

ლიტერატურა:

1. სიმაშვილი, თ., (2012) რევოლუციურ-ტერორისტული ორგანიზაცია „მთაწმინდის ჯგუფი“ და ილია ჭავჭავაძის მკვლელობასთან დაკავშირებული პირები, ჟურნალი „ცისკარი“, # 9, გამომცემლობა შპს „ელვა-ჯი“
2. შინაგან საქმეთა სამინისტროს არქივი, (ყოფილი პარტიული ორგანოების არქივი), ფონდი 8, აღწერა 2(1), საქმე 11
3. შინაგან საქმეთა სამინისტროს არქივი, (ყოფილი პარტიული ორგანოების არქივი), ფონდი 93, აღწერა 2, საქმე 11
4. შინაგან საქმეთა სამინისტროს არქივი, (ყოფილი პარტიული ორგანოების არქივი), ფონდი 8, აღწერა 2, ნაწილი 2, საქმე 24
5. შინაგან საქმეთა სამინისტროს არქივი, (ყოფილი პარტიული ორგანოების არქივი), ფონდი 8, აღწერა 2, ნაწილი 2, საქმე 5
6. შინაგან საქმეთა სამინისტროს არქივი, (ყოფილი პარტიული ორგანოების არქივი), ფონდი 558, აღწერა 4, საქმე 658
7. შინაგან საქმეთა სამინისტროს არქივი, (ყოფილი პარტიული ორგანოების არქივი), ფონდი 93, აღწერა 2, საქმე 35
8. შინაგან საქმეთა სამინისტროს არქივი, (ყოფილი პარტიული ორგანოების არქივი), ფონდი 8, აღწერა 2(1), საქმე 310
9. შინაგან საქმეთა სამინისტროს არქივი, (ყოფილი პარტიული ორგანოების არქივი), ფონდი 8, აღწერა 6, საქმე 17
10. შინაგან საქმეთა სამინისტროს არქივი, (ყოფილი პარტიული ორგანოების არქივი), ფონდი 8, აღწერა 2 (1), საქმე 58
11. საქართველოს ახალი და უახლესი ისტორიის არქივი, ფონდი 2417, აღწერა 1, საქმე 236
12. საქართველოს ცენტრალური საისტორიო არქივი, ფონდი 17, აღწერა 1, საქმე 7915
13. საქართველოს ცენტრალური საისტორიო არქივი, ფონდი 17, აღწერა 1, საქმე 6341
14. საქართველოს ცენტრალური საისტორიო არქივი, ფონდი 94, აღწერა 1, საქმე 45
15. საქართველოს ცენტრალური საისტორიო არქივი, ფონდი 153, აღწერა 1, საქმე 1582,
16. საქართველოს ცენტრალური საისტორიო არქივი, ფონდი 113, აღწერა 27, საქმე 726
17. საქართველოს ცენტრალური საისტორიო არქივი, ფონდი 94, აღწერა 1, საქმე 53
18. კახეთში 1905 წ. რევოლუციური მოძრაობის ამსახველი მასალა, 1905-1907 წლებში ი.ბ. სტალინის მოღვაწეობის შესახებ კახეთში, არშაკა არუთინოვის მოგონება, (1934-1938) თელავის ისტორიული მუზეუმი, ფ.10826, რვეული 7
19. კახეთში 1905 წ. რევოლუციური მოძრაობის ამსახველი მასალა, 1905-1907 წლებში ი.ბ. სტალინის მოღვაწეობის შესახებ კახეთში, ნიკოლოზ ვაშაძე (1934-1938) თელავის ისტორიული მუზეუმი, ფ.11857, რვეული 38
20. კახეთში 1905 წ. რევოლუციური მოძრაობის ამსახველი მასალა, 1905-1907 წლებში ი.ბ. სტალინის მოღვაწეობის შესახებ კახეთში, ალექსანდრე მამულაშვილი, (1934-1938) თელავის ისტორიული მუზეუმი, ფ.11859, რვეული 68

Members of "Red Squads" Operating in Kakheti and Ioseb Jughashvili (Stalin) (According to Archival Materials)

Simashvili Tengiz

Iakob Gogebashvili Telavi State University

***Abstract.** In the years 1905-1914, in Eastern Georgia - Kakheti, and in particular in Telavi District, the "Red Squads" were active, which were under the influence of various revolutionary parties, including the Social Democrats, and were actively engaged in terrorist and expropriation activities.*

During the revolution of 1905-1907, as well as in subsequent years, terrorist acts were systematically committed in the city of Telavi, which were mainly carried out by the so-called terrorists connected with the local organization of the Telavi Social-Democratic Party. "Ggupists" were arriving. According to archival materials, "Ggupists" were quite active in Telavi in 1906-1908.

From the analysis of various archival documents, it can be seen that in January 1906, Ioseb Jughashvili came to Telavi, East Georgia, in order to create revolutionary agitation in the provinces and to form "red squads". This is confirmed by the materials preserved in the funds of the Kakheti regional branch of the National Archives of Georgia, the archives of the Ministry of Internal Affairs, and the Telavi Historical Museum.

Key words: *Telavi, Khaxeti, Revolution, Terrorists, Ioseb Jugashvili (Stalin)*

CONSTITUTIONAL PROCESS IN UKRAINE: HISTORICAL RETROSPECT

Steshenko Natalia

PhD of Historical Sciences, Associate Professor, Associate Professor of the Department of Philosophy and Social and Political Sciences, Donbas State Engineering Academy, Ukraine

Steshenko Oleksandr

Teacher of the highest category, teacher-Methodist, Separated Structural Subdivision «Kramatorsk Applied College of Industry, Information Technologies and Business of Donbas State Engineering Academy», Ukraine

Chosta Kostiantyn

Master's degree student of the Faculty of Economics and Management of the Donbas State Engineering Academy, Ukraine

<https://doi.org/10.52340/tuw.2023.01.36.07>

Abstract. *The article examines the process of constitutional changes and their impact on the political system and the international vector of state development. With the acquisition of independence by Ukraine and the formation of its own legal system, there is a need to reform the national constitutional legislation taking into account European and world experience. After all, only the improvement of the Basic Law has a direct impact on systemic changes in the country. The analysis of the constitutional process in Ukraine in the context of its strategic course towards European integration is one of the most important areas of modern research in the field of law, political science and history. The constitutional process is considered as a step-by-step political and legal transformation of constitutional legislation (including changes to the text of the Basic Law), the development of constitutional legal awareness, the construction of a new system of guarantees regarding the practical implementation of constitutional norms for the productive construction of modern Ukrainian constitutionalism in the context of Ukraine's European and Euro-Atlantic aspirations. The basis of constitutional changes is the improvement of legislation at each of the stages of the formation of the Ukrainian constitutional tradition, the spread of positive perception of such changes in society and the formation of a personal need for relevant innovations. The article analyzes the historical aspect of the formation and development of the constitutional process from the first attempts to develop and adopt the Basic Law of Ukraine to the present. It has been established that the effectiveness of constitutional changes in Ukraine, in addition to the presence of the appropriate political will, requires proper legal support, the formation of an effective system of state bodies, and proper coordination of the efforts of all branches of government regarding their implementation. The national constitutional legislation is analyzed taking into account modern European and world experience. Assessment of the role and current state of development of the constitutional process in Ukraine is an important and relevant direction of modern political science research. This approach makes it possible to achieve integrated views and assessments regarding the formation of prerequisites and assessment of existing problems in the process of the formation of civil society and further adaptation of the domestic legal system to European standards.*

Key words: *Constitution, constitutional process, European integration, changes to legislation, reforms.*

Introduction to the problem. The development of Ukraine as a legal, social, democratic state necessitates the development of national constitutional legislation taking into account the European and world experience of modern constitutionalism. It is the constitutional process that is the most effective engine of change in the state, because only the improvement of the Basic Law

has a direct impact on systemic changes in the country. The constitutional process is traditionally presented as a step-by-step adoption of the Basic Law or as a process of preparing and amending the current Constitution. Some researchers consider the adoption of the new Constitution to be the final stage of the constitutional process. The authors of the study share the opinion of another part of scientists that the constitutional process in terms of its goals and content is much broader than the procedure for renewing the text of the Constitution as a whole or its individual provisions [1, p. 235].

The analysis of the constitutional process in Ukraine in the context of its strategic course towards EU and NATO membership is an important direction of modern research in the field of history, political science and law. The self-identification of the Ukrainian people as a part of European civilization and the irreversibility of the European integration course chosen by them determine the relevance of this study. Therefore, according to the authors, any modern constitutional reform in Ukraine should be considered through the comparative legal prism of Ukraine's European and Euro-Atlantic aspirations.

Analysis of current research. To date, we have a certain completion of research on the problem in Ukrainian science. O. Bernaziuk, V. Tatsii, Yu. Todyka, Ye. Onatsky studied the specifics of the development of the Ukrainian Constitution. The Basic Law in the context of the European and Euro-Atlantic aspirations of Ukraine was considered in the works of M. Lemets, M. Sarakutsa, M. Cherevka, Ya. Lenger and other researchers. A. Zubrytska, Yu. Shemshuchenko, O. Biloskurka, A. Krusyan and others proposed their own unique methods of classification of the stages of development of the Constitution.

Selection of previously unresolved parts of the general problem. Currently, the role of the constitutional process in the social and political life of the state is growing, and the implemented changes are becoming one of the most important factors in the further democratization of the country. Determining the single vector of development and the goal of the modern constitutional process in Ukraine is one of the most urgent problems of modern political science, which led to the appearance of this study.

The purpose of the work is to determine the main stages of the constitutional process in Ukraine, to analyze the changes to the Basic Law of the State and to characterize its current state through the prism of Euro-Atlantic and European aspirations.

Presentation of the main research material. The constitutional process in Ukraine should be considered as a political and legal step-by-step transformation of constitutional legislation (including changes to the text of the Constitution), the development of constitutional legal awareness, the construction of a new system of guarantees regarding the practical implementation of constitutional norms for the productive construction of modern Ukrainian constitutionalism [1, p. 235].

In the modern classification of Ukrainian constitutionalism, scientists distinguish four main stages:

The 1st stage - from the adoption of the Declaration on State Sovereignty of Ukraine dated July 16, 1990 No. 55-XII until the entry into force of the Constitution of Ukraine dated June 28, 1996 [2, p. 4];

The 2nd stage (1996–2004) is the period of validity of the 1996 Constitution, when most of its provisions were embodied in the system of constitutional legislation and law enforcement practice (implementation of constitutional justice, development of local self-government, etc.). The most important constitutional initiative of that time was the introduction of the European-style ombudsman institution. On January 15, 1998, the Law of Ukraine "On the Commissioner of the Verkhovna Rada of Ukraine for Human Rights" entered into force. On April 14, 1998, the parliament elected the first Human Rights Commissioner (ombudsman) in the history of the state. Without exaggeration, it can be stated that the institution of the ombudsman is not only a desirable, but also a necessary element of the human rights protection system of the state, a key element in the process of transformation of countries that have embarked on the path of democracy and the rule of law [3, p. 207].

The 3rd stage - from the adoption of the Law of Ukraine dated December 8, 2004 No. 2222-IV "On Amendments to the Constitution of Ukraine" to the implementation of the Law of Ukraine dated February 21, 2014 No. 742-VII "On the Restoration of Certain Provisions of the Constitution of Ukraine". Among the main innovations provided for by the 2004 Law, we should mention the formation of a coalition of parliamentary factions, expansion of the list of grounds for early termination of the powers of people's deputies and early termination of the powers of the Verkhovna Rada of Ukraine by decision of the President of Ukraine, some changes in the procedure for appointing the Prime Minister of Ukraine, cancellation of the right of veto of the President regarding laws on amendments to the Basic Law [4, p. 31].

By the decision of the Constitutional Court of Ukraine dated 30.09.10 No. 20-пг / 2010 Law of Ukraine dated 08.04.04 No. 2222-IV "On Amendments to the Constitution of Ukraine" was declared unconstitutional. Deputies of the Verkhovna Rada of Ukraine were entrusted with the duty of making changes to the Constitution of Ukraine that would correspond to the 1996 edition. In academic circles, the debate continues to this day regarding the restoration by the Constitutional Court of Ukraine of the Constitution of Ukraine of June 28, 1996. Taking into account the conclusion of the European Commission "For democracy through law", the Verkhovna Rada of Ukraine, by its resolution of February 22, 2014, recognized No. 750-18 as the provisions of the Constitution of June 28, 1996, with additions and amendments, are in force on the territory of Ukraine, in accordance with the Decree No. 2222-IV of December 8, 2004, No. 2952-VI of February 1, 2011, and No. 2952-VI of September 19, 2013. 586-VII [4, p. 39].

The 4th stage - from 2013 to the present day. It is connected with the events of the Revolution of Dignity, as a result of which the Euro-integration and Euro-Atlantic vector of the state's development was finally determined, the completion of the formation of Ukrainians as a political nation, as well as the processes and challenges that appeared before Ukraine as a result of the hybrid war, and later, open aggression with side of the Russian Federation.

The final determination of the pro-European foreign policy vector of the state's development necessitated the adaptation of the domestic legal system to European standards. One of the key factors in this context is the reform of the judicial system and the decentralization of the state administration system. The draft law "On Amendments to the Constitution of Ukraine (On Decentralization of Power)" presented by the President of Ukraine (reg. No. 2217 dated 15.07.2015) was approved by the Parliament after a positive conclusion of the Constitutional Court of Ukraine [5, p. 24].

It is also worth noting certain changes in the implementation of the local government reform. Since 2015, in all regions of Ukraine, within the framework of decentralization, united territorial communities (hereinafter - UTGs) began to be created, and in 2017, the Central Election Commission scheduled the first local elections in 250 UTGs. For example, on October 29, 2017, elections were held in 201 local governments, in another 49 – elections were scheduled for December 24, 2017 [5, p. 23].

In 2017, the Verkhovna Rada adopted a number of legislative acts that strengthened the role of the OTG in the system of local self-government. As of September 1, 2021, within the framework of decentralization, 1,439 OTGs were formed, on the territory of which elections were held in the fall of 2020 [5, p. 25].

One of the important constitutional reforms in the context of Ukraine's approach to the European standards of the human rights system is judicial reform. On September 30, 2016, the Law of Ukraine of June 2, 2016 No. 1401-VIII "On Amendments to the Constitution of Ukraine (Regarding Justice)" came into effect. Since that time, the institution of constitutional complaint was introduced in Ukraine. This became an important component in the mechanism of protection of human and citizen rights and freedoms and was positively evaluated by the European Union. A full-fledged constitutional complaint has earned from the time when the Constitutional Court approved the Regulations, formed boards and senates, which are competent to consider these complaints [6, p. 122].

As a result of the adoption of the Law of Ukraine "On the Judiciary and the Status of Judges" on June 2, 2016, significant changes took place in the judicial system, namely: the transition to a

three-tier system with the liquidation of all higher specialized courts; the formation of a new Supreme Court consisting of four courts of cassation; the procedure for appointing judges has been changed; judicial immunity is limited. On November 7, 2016, the Higher Qualification Commission of Judges of Ukraine (hereinafter referred to as the Supreme Court of Ukraine) announced for the first time a competition for the position of a judge of the Supreme Court of Ukraine. According to the new law, in addition to professional judges, lawyers and academics in the field of law could participate in it. The competition lasted nine months, during which the participants had to pass a number of tests: passing four psychological tests; passing anonymous qualification testing; testing of practical skills (writing a draft of a court decision); an interview with members of the Ukrainian Communist Party of Ukraine, which was broadcast online [6, p. 122].

An important component of the open competition according to European standards was the participation of representatives of the Public Integrity Council, who submitted their conclusions on each candidate regarding his professional ethics and integrity. International experts, as well as the ambassadors of the "Big Seven" countries (statement dated November 23, 2017) ultimately recognized that the process of selecting judges of the Supreme Court of Ukraine has become much more transparent and competitive than in previous years, which is a sign of progress in the implementation process of judicial reform [6, p. 124].

Thus, a number of relevant changes are taking place: the reboot of the judiciary through the election of new judges of the Supreme Court of Ukraine, judges of the first instance, the process of comprehensive qualification evaluation of the current judges of Ukraine continues. A necessary prerequisite for the new Supreme Court of Ukraine to begin to effectively perform its functions is the adoption of a number of new procedural codes.

On February 21, 2019, the Law of Ukraine dated February 7, 2019 No. 2680-VIII "On Amendments to the Constitution of Ukraine" entered into force, which, in particular, established the strategic course of the state for full membership in the EU and the North Atlantic Treaty Organization, as well as removed the constitutional provision, which contains a rule on the possibility of using existing military bases on the territory of Ukraine for the temporary stay of foreign military formations in accordance with international treaties that were approved by the VRU [8, p. 54].

After the events of 2013–2014, a request is being formed in Ukrainian society to change the value system of law according to the European model. The provisions of the Constitution of Ukraine on the irreversibility of Ukraine's European and Euro-Atlantic course are an important message for Ukraine's European partners [9, p. 115].

They should fulfill the role of an additional argument in favor of the determined course of the state. However, it should be noted that the mentioned constitutional provisions do not contain legal norms, but are a declaration of the main political, economic, social and foreign policy intentions of the Ukrainian state.

One of the examples of ensuring the implementation of the norms of domestic legislation in accordance with European traditions is the implementation of the Law of Ukraine of April 9, 2015 No. 317-VIII "On Condemnation of the Communist and National Socialist (Nazi) Totalitarian Regimes in Ukraine and the Prohibition of Propaganda of Their Symbols" (Law on decommunization) in terms of changing the names of settlements, streets, etc., which are subject to this law. In particular, on May 19, 2016, the parliament voted to rename the city of Dnipropetrovsk to Dnipro. Despite the fact that the vast majority of toponyms have already been renamed, there remains a whole series of objects, over which disputes arose and appeals to the court were received, and the renaming was suspended for the period of consideration of the case [9, p. 127].

The existing changes to the Constitution of Ukraine, although significantly changing the current legal system of the country, do not solve many problems that await their fastest solution. Among them, in particular, the following can be noted: the completion of the reform of the judicial system; the need for further modernization of the institute of rights and freedoms; constitutional and legal development of civil society in Ukraine; implementation of a new model of interaction between branches of government; creation of effective mechanisms for preventing and countering

corruption; reform of local self-government and territorial organization of public power; methodological rethinking of the status of the Autonomous Republic of Crimea, etc. [9, p. 18].

In addition to high hopes for the implementation of the planned reforms, there remain significant risks and obstacles on the way to the real implementation of democratic changes and ensuring the principle of the rule of law in Ukraine. It is important that the ongoing constitutional processes in the state contribute to the return of trust in the Basic Law on the part of citizens [10, p. 24].

In connection with the need to implement the changes that have already been made to the Constitution during the existence of Ukraine as an independent state, at the current stage there is a need for an active revision of the national legal doctrine in general and constitutional law in particular [11].

Conclusions and prospects of further investigations in this direction. The purpose of the modern constitutional process in Ukraine is: systematization of the constitutional normative array; strengthening of constitutional guarantees of human and citizen rights and freedoms and real provision of their protection, first of all, in court proceedings; ensuring the effective operation of state authorities based on a clear division of their functions; improvement of the system of checks and balances; balancing of the entire state mechanism; expansion of constitutional regulation of institutions of direct democracy; optimization of the territorial organization of government in Ukraine; development of local self-government.

At the same time, it is necessary to emphasize that the content of the constitutional process in Ukraine and, accordingly, the content of the Constitution and constitutional legislation must be consistent with international and European legal acts. One of the most important problems in this context is the full systemic adaptation of the legislation of Ukraine to the legislation of the European Union, because otherwise the integration aspirations of our country will be ineffective.

Assessment of the role and current state of development of the constitutional process in Ukraine is an important and relevant direction of modern political science research. This approach makes it possible to achieve integrated views and assessments regarding the formation of prerequisites and assessment of existing problems in the process of the formation of civil society and further adaptation of the domestic legal system to European standards.

REFERENCES:

1. Крусян А. Р. Модернізація Конституції України: досвід, сучасність та перспективи. *Наукові праці Національного університету «Одеська юридична академія»*. 2012. Т. 11. С. 235–247.
2. Шемшученко Ю. С. Етапи конституційного розвитку в незалежній Україні. *Часопис Київського університету права*. 2015. № 5. С. 4–5.
3. Саракуца М. О. Вплив євроінтеграційних об'єднань на процес конституційного реформування України. *Матеріали Міжнар. наук.-практ. конф., присвяч. 95-річчю з дня народження професора Стрельцова Л. М. (1918–1979)*. Одеса : Астропринт, 2013. С. 207–212.
4. Янішевський С. О., Фісун О. А. Проблеми конституційного транзиту в Україні. К. : НІСД, 2011. 52 с.
5. Писаренко С. Ми пишемо конституцію навіки. *Віче*. 2010. № 3. С. 23–25.
6. Ленгер Я. І., Біровчак А. В. Конституціоналізм в Україні як реалізація ідеї євроінтеграції. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2015. Вип. 32. Т. 1 С. 122–124.
7. Гільбурт А. М. Еволюція конституційного регулювання політичних відносин. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2019. Вип. 56. Т. 1 С. 34–40.
8. Пелих Н. А. Конституція України в умовах сьогодення. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2012. № 1. С. 51–56.
9. Селіванов А. О. Наукові погляди на сучасні конституційні процеси: про Конституцію, про державу, про права і свободи людини, про правосуддя. К. : Логос, 2014. 129 с.
10. Приходько Х. В. Конституційний процес в Україні: актуальні проблеми становлення та розвитку: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.02. Київ, 2012. 39 с.
11. Гомонай В. В. Конституційно-правове забезпечення набуття повноправного членства України в Європейському Союзі та в Організації Північноатлантичного договору. Дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.02. Ужгород, 2020. 404 с. URL: <https://www.uzhnu.edu.ua/uk/infocentre/get/26596>.

TRADITIONAL AND NEW THEORIES OF ELITES

Steshenko Natalia

PhD of Historical Sciences, Associate Professor
of the Department of Philosophy and Social and Political Sciences,
Donbas State Engineering Academy, Ukraine

Nikitin Dmitriy

Student of the Faculty of Economics and Management
of the Donbas State Engineering Academy, Ukraine

<https://doi.org/10.52340/tuw.2023.01.36.08>

Abstract. *Modern theorists of elitism seek to argue that the urgent requirements of high professionalism, extraordinary skills and knowledge, effective leadership, etc. do not contradict the democratic principles of the social order, but on the contrary, according to the same theory of behaviorism, the rapid institutionalization of the profession gives rise to all untalented and average, absolute automation of the work of political and deprives administrative elites of creativity. Elitists offer their own, original understanding of leadership, representative democracy, social equality and justice; justify the idea of pluralism of elites, the mutual balance of various social forces, the concept of consensus of social interests as a prerequisite for the development of democracy.*

The relevance of the research is determined by the following factors:

- *a significant number of theoretical ideas of Western supporters of the elitist approach to social and political processes are still little known to our social scientists, and therefore are not properly used by analysts;*
- *the lack of vision of a holistic picture of the sociological and political theory of the elites will not only stop the development of the country, but also leave room for unscientific, ideologically biased views and assessments.*

The purpose of the article is to investigate both classical and modern concepts of elitism, in particular: «theories of democratic elitism», the concept of pluralism of modern elites, «consensus unity of elites», neocorporatism. In order to achieve the set goal, it is assumed: to distinguish the political elite from other social elites, to analyze the genesis and evolution of elitist ideas in political thought, to determine the role and functions of elites in the conditions of current political transformation.

The practical significance of the article lies in the proof that the process of formation of elites is a purely hereditary, natural and necessary process in the history of any nation.

The degree of theoretical development of the topic is determined by the works of widely recognized scientists such as G. Moska, V. Pareto, R. Michels, M. Weber, K. Schumpeter, K. Mannheim, K. Popper, A. Gouldner, A. Giddens, etc.; and some domestic scientists, such as V. Lypinskyi, N. Ostrogorskyi, M. Drahomanov, M. Hrushevskyi, and others.

As a result of the implementation of the assigned tasks, conclusions were established: first, the ruling class is people who should be the highest manifestation of citizenship, the driver and conscience of society. Secondly, the real guarantee of successful state-building is a patriotic elite uncompromisingly devoted to society. Thirdly, the activity of the elite is an «optional» compliance with the requirements of morality, that is, where it is possible. It means the constant manifestation of responsibility or, as M. Weber said, the possession of «ethics of conviction», «ethical public», the presence of the qualities of «politician by vocation».

Key words: *elitism, aristocracy, meritocracy, Machiavellianism, stratification, bureaucratization, democratization, liberalism, oligarchization, entrepreneurial system.*

Plato was one of the first in historical philosophical and political thought to develop the topic of elitism, albeit somewhat refined, romantically and idealistically (quite typical of antiquity), for whom the elite was initially represented by a few sages who understand their wisdom as the essence of justice and are able to rule in accordance with it, and then by aristocrats who form an aristocratic republic or an aristocratic monarchy, strictly controlling all spheres of life [12].

We also find in the statements of Confucius that society is divided into «noble men» (ruling elite) and «low people» (commoners) based on their attitude to moral commandments [4]. He revealed the image of the ruling elite through social features; the former, in his opinion, adhere to their duty and act in accordance with the law, they are demanding, first of all, to themselves, unlike the latter, who only care about personal gain. According to his theory, compliance with moral norms gave the right to rule.

Political systems formed at the turn of the 19th and 20th centuries in Western Europe and the USA, not only could not overcome the social problems of the early industrial society, which were discussed by such classics of Marxism as the Marx-Engels duet, K. Kautsky, R. Luxemburg, V. Sombart, etc.; and various liberal authors. The industrial capitalism of the «trust period» in developed countries and the contradictions of «catch-up modernization» in the countries of the «second echelon» of industrial development (which included the Russian Empire) in a number of cases exacerbated both economic and social problems inherited from the «gloomy morning» of industrial capital. In the conditions of popularity of left-radical ideologies (revolutionary Marxism, anarchism, syndicalism) among the poor, primarily proletarian strata, which made up the majority of the population of developed countries, strikes and picketing arose as a matter of course. The combination of democratic and liberal ideas in Western Europe led to the emergence of universal suffrage and mass, under those conditions, labor parties. Such a political situation in combination with economic crises that intensified during the period of «organized capitalism», geopolitical struggle for the division of the world gave birth to a systemic crisis of Western industrial society.

Decadence of liberal Christian ideology and culture, Hegel's positivism and Descartes' rationalism became the most important factors of this crisis.

The expression of this systemic crisis in the socio-political sphere was the reduction of the role of parliaments and the growth of the influence of the bureaucracy, the activity of «pressure groups» that expressed the interests of, first of all, the financial and industrial oligarchy, and related corruption. One of the bright and at the same time deep works analyzing the crisis of constitutionalism and liberal ideas was the book of the famous Russian lawyer and political scientist P.I. Novgorodtsev «Introduction to the philosophy of law. The crisis of modern legal consciousness» (1909). This book analyzes, in particular, the works of three critics of «party building»: the American turn-of-the-century sociologist Bryce, the German philosopher of law Holzendorf, and the interesting Russian sociologist N. Ostrogorsky, who will be discussed below.

Consequently, the tendency to bureaucratization and oligarchization of parties, regardless of their ideological color, as well as the crisis of parliamentarism, became obvious. These phenomena, combined with the growing influence of the left, gave birth to a desire for «strong power» in the wealthy and middle classes. The desire to overcome «rotten liberalism» and to prevent the Russian scenario, which happened precisely in the «weak link» of the Western world, prompted the formation of classic elitist concepts that theoretically substantiated a kind of «natural right» of the rich and noble to power. At the same time, each of their authors was a great thinker and sociologist, and the fact that their ideas were directly used by the fathers of Italian fascism should not lead to relying on R. Michels, G. Moska, and V. Pareto as «black shirts».

G. Moska (1858 – 1941), still at a young age, published in 1884 the work «Theory of Government and Parliamentary Government». It already contained the main provisions of classical elitism, but the Italian researcher did not use the term «elite», which has become established in modern socio-political science (it was introduced into science thirty years later by V. Pareto, which was the source of a dispute between these scientists about priority). «In any organized society», – Moska wrote, researching mainly historical material, «political leadership is carried out by a minority» [6]. Moska called it the «political class» or the «ruling class». The political class can rule

by both democratic and authoritarian methods. The formation of the ruling strata takes place according to a set of qualities – prowess, wealth, priesthood, which give birth, respectively – to the military, financial and church aristocracy. Mosca called inheritance, elections or co-optation (replenishment with «fresh blood» from the middle classes acceptable to the rulers) as methods of formation of the «political class». Rejecting «black power», Mosca admits that either the middle classes or the aristocracy can rule. Mosca rejects liberalism and democracy precisely as the power of the middle class, which leads to the degeneration of the elite. Mosca examines the «rule formula», the political formula, i.e. the instrumental nature of power, talks about scientific politics, the use of exact science methods in sociology. In «The Ruling Class», Mosca argues, using the example of the Roman Senate, the Venetian nobles, and the English aristocracy, that the art of management – an important trait of statesmen – has always been more characteristic of the minority: the rich, influential, or educated. Thus, the hierarchy of priests, the religious system of either Brahmanical India or medieval Europe actually usurped, monopolized education, and prevented the spread of new knowledge. Alternation in society of tendencies towards stabilization and renewal of the «elite» class from the «low» class creates a certain rhythmic unfolding of the historical process. The «molecular renewal of the political class» persists until a new «period of social stability» arrives.

The creator of the term «elite» was another Italian thinker, who is also recognized as one of the founders of modern political sociology, V. Pareto (1848 – 1923). The phrase «Extravagant Etilist», which was given to him by the historian P. Rakhshmir. Pareto is an educational engineer, one of the creators of the theory of mathematical economics, a philosopher and a sociologist. He published his most famous works while working at the University of Lausanne (Switzerland). Among Pareto's contributions to social and political science are the justification of a systemic approach to politics, the creation of the theory of elites and the theory of ideology. Pareto's ideology, of course, under the influence of psychoanalytical and behaviorist concepts, is considered as a derivative of «residua» – a remainder (sensual, affective, unconscious sphere of the human psyche). Anticipating the future systemic and structural-functional approaches to society, Pareto rejects the ideological, normative and axiological view of politics and insists that it is only necessary to «provide maximum welfare for the majority through scientific efforts» [8]. According to Pareto, the political elite, like no other strata in society (which mostly has a conservative tendency), is characterized by the «combination instinct»: the ability to imagine and think creatively, to generate something new.

Pareto's position on the ruling class is formulated in his magnum opus, which he wrote for 4 years – «Treatise of General Sociology» (1916). He refers to this layer «individuals with the highest indicators in the sphere of social and political life» [5]. In his early works (before the 19th century), Pareto calls the execution of managers an aristocracy. But the inevitability of these two strata (the elite and the governed) was formulated by Pareto even then. Pareto denies the classification of state forms by his colleague G. Mosca (city state – feudal state – bureaucratic state – representative state). But he agrees on the main thing – the recognition of the degeneration of the European elite («History is the graveyard of aristocracies», said Pareto, and the replacement of elites follows the principle of deterioration). Directly following N. Machiavelli, whose heirs, however, both Italian sociologists called themselves, Pareto divides the elite into lions (radicals, exponents of strong power) and foxes (tricksters who know how to flatter both the masses and opponents from the non-ruling elite). Moreover, most often «lions» come from natural selection. Pareto considered the European elite to be the kingdom of foxes («plutocratic demagogues»), and he saw overcoming total bureaucratization and mediocrity in the arrival of «lions» (just as M. Weber saw protection from bureaucracy in charismatic leadership). Pareto divided the elite into ruling and non-ruling elite. The first includes political leaders, the second includes people who have reached heights in the economy, science, and the spiritual sphere. In order to avoid the degeneration of the elite, it is necessary to replenish the ruling elite with the best representatives of the non-ruling elite. Modern socio-political science, using Pareto's idea of political (ruling) and non-ruling elites, usually speaks of «elite» and «counter-elite».

Pareto's «Treatise» is also interesting to us because in it Wilfredo expressed a speculative conclusion, saying that people who objectively do not meet the proposed standards can usurp the label of «elite».

R. Michels (1876 – 1936), a German scientist who accepted Italian citizenship at the invitation of the Duke of Italy B. Mussolini in 1926, developed the theory of oligarchy, which complements M. Weber's opinion about the inevitable general bureaucratization of industrial society. A complex social organization generates, accordingly, a complex organizational and management structure, in which the formation of a narrow ruling group is inevitable. The reluctance and inability of ordinary people to take responsibility, the need for professionalization and bureaucratization of management, the demand for stability of leadership inevitably give rise to oligarchy (the power of the few and, at the same time, the worst). According to Michels, the majority is only a pedestal for the rule of the minority, the oligarchy. «There is no contradiction between the doctrine according to which history is a process of continuous class struggle and the doctrine according to which the class struggle leads to the creation of a new oligarchy intertwined with the old one» [6], Michels wrote in 1991. Thus, Michels agreed with Marx in recognizing the importance of the factor of class struggle in the development of society. But he denied its role as a locomotive of progress. «Each revolution gives birth to a new oligarchy» – in this formulation, supporters of any radical transformations in our Motherland should remember Michels' «iron law of oligarchic tendencies».

Russian sociologist N. Ostrohirskyi (1854 – 1919). This author attributed them mainly to political parties, as structures created, regardless of ideological and political preferences, exclusively for the struggle for power. Parties are elitist-oligarchic structures that are responsible for the fact that parliaments have turned into a place of political battles, and not a representation of people's interests. All this was written almost a century before the battles in the State Duma at the turn of the millennium. Intellectual circles close to the Russian liberal party created at the beginning of the 20th century (later, the party of constitutional democrats) stood in the way of the publication of the Russian edition of Ostrogorsky's book, believing that such a harsh assessment of the activities of parties and party representation would hinder the struggle for constitutionalism. As we can see, the Bolshevik-style desire to silence one's opponents is nothing new for modern post-Soviet right-liberal politicians.

How many theories of elites were «located» at the current scientific stage? Next, we will talk about 4, but this list can be extended somewhat. Of course, the elitist (not stratification, i.e. class!) approach supplemented by the theory of social stratification, which is predominant in Western socio-political science, should be given prominence.

Several of the most common modern elitist concepts can serve as a basis for the typology and classification of theories of elitism:

- properties and characteristics of elites and their representatives;
- relations within the elite, the degree of its cohesion;
- methods and nature of relations between the elite and the masses;
- the role of the elite in society;
- methods and channels of recruiting (formation and replenishment) of the elite.

1) Machialist school. Representatives of this direction are based on the ideas of N. Machiavelli, most represented in «The Prince» and «Reflections on the First Decade of Titus Livius». G. Mosca and R. Michels are followed by supporters of this school (V. Pareto also considered himself a Machiavellian). The inevitable struggle between not always the best, but rich and influential strata for power over the «black» is a postulate of both the classics of elitism and neo-Machiavellianism (sometimes, especially when studying geopolitical processes, it is called political realism). Among modern Machiavellians, let's mention J. Burnham.

2) V. Pareto is sometimes attributed to the founders of the modernized, value-based, classical theory of elites, considering Moscow to be a pure Machiavellian. Pareto looked at the elites from the point of view of social and political anthropology, emphasizing that when the elite is «closed» to itself, refusing to replenish it with the best people from the non-ruling elite and the middle

classes, the aristocracy degenerates (the best confirmation of this was the fate of the Russian nobility and the tsarist bureaucracy; then – communist nomenclature). N. Berdyaev, a wonderful representative of Russian emigre socio-philosophical thought, even formulated a kind of numerical criterion. If the elite is replenished from a broad layer of the upper and upper middle strata (5% of the population), then both society and the elite develop, and if from a narrow layer (1% of the population), then its transformation into a caste and degeneration is inevitable. This approach once again formulates the theory of meritocracy (the power of the best), known since antiquity (when aristocracy was called the power of the few, but the best and for the benefit of all). Among the founders and theoreticians of modern meritocracy, we can name the English sociologist M. Young, the influential American sociologist D. Bell, and T. Day, a representative of the neoconservative theory of elites.

3) A kind of left-liberal elitist concept was created immediately after the Second World War by the American scientist Charles Wright Mills (his follower was another American political scientist Ralph Miliband). Denying the Marxist, class approach and following, rather, the tradition of Michels-Ostrogorsky, C. W. Mills, a representative of the truly liberal (that is, free, protecting the rights and freedoms of every person) wing of the American intelligentsia, strongly criticizes the American elite as a cohesive and closed caste that expresses the interests of the financial and industrial oligarchy. Left-liberals consider the «commanding heights» occupied by representatives of the elite in society to be the main elitism characteristic.

4) But, apparently, the theory of democratic elitism (or the concept of pluralism of elites) prevails in Western science. Within the framework of the paradigmatic diversity natural to socio-humanitarian knowledge, a liberal approach (a classic of American socio-political behaviorism by H. Lasswell in the interwar years) and a structural-functional analysis (E. Holtman, S. Keller) coexist in it. The classics of democratic elitism, along with H. Lasswell, are J. Schumpeter and K. Mannheim. With all the diversity of approaches, we will try to highlight the main thing that combines pluralistic and democratic concepts of elitism. The diversity of elites, political, party, and «pressure group» elites leads to the formation of an elite based on functional characteristics, and not on the basis of merit, position, nobility, or power. This makes it possible to largely overcome the «iron law of oligarchy», using free and competitive elections as a mechanism of mutual responsibility of elite groups to each other, each of them to voters, as well as the responsibility of citizens for their choices. The term «polyarchy», introduced by the American political scientist Robert Alan Dahl, is often used to characterize the political regime of modern countries. The concept itself, perhaps not too successfully (or multi-power, or the power of the many), is defined as the rule of a minority elected by the people in competitive elections, and is often used in modern Western literature. R. Dahl considers democracy as an ideal norm, and he proposes to consider real communities that claim to be democratic (both states and public organizations) as polyarchies. «In other words», writes V. Ivanytskyi, a modern researcher of the works of R. Michels, «political pluralism, inter-party struggle, and competition through power appear to be a well-known guarantee against the creation of an oligarchy» [6].

Let's try to typologize political elites. Of course, taking into account the complexity of the connotation of the «elite» category, but the researchers found a pattern that some elites differ from others mainly in their attitude to the ideal principles of elite recruitment and the corresponding axiological attitudes:

- some researchers believe that the real elite should be distinguished by the nobility of their origin;
- others include the country's richest people in this category;
- the third, who consider elitism a function of personal merits and advantages, are the most gifted representatives of society.

It is obvious that the upper layer of any modern society includes various political elite groups: economic, intellectual, professional.

The inevitable difference in people's abilities and aspirations, the need for professionalization and institutionalization of administrative work, the high importance of the latter for society, and a

number of other factors inevitably lead to the formation of a ruling layer. Accordingly, it should be considered not only as a «caste» or a clan of people engaged in «dirty work», but also as a recruited, called by society, stratum, which has indisputable privileges and is endowed with great responsibility. The following types of elite classification are generally recognized:

- a) Classification of the ruling layer into elite and counter-elite;
- b) Ways of replenishing the elite, functional features of the society to which this elite group belongs, allow us to talk about open and closed elites;
- c) Hereditary and value elites differ according to the source of influence (origin, on the one hand, or status, functions, achievements, on the other);
- d) Different proportions of the combination of the most important stratification factors (income, status, education, professional prestige) among representatives of the upper and middle classes allows us to talk about the upper elite, which directly makes political decisions, and the middle elite, the upper part of the middle class.

While Western elites are, as a rule, oligarchic groups of owners, the replenishment of the elite of the USA and Western European countries comes precisely from the upper part of the middle class, mainly people of liberal professions who have diplomas and degrees from prestigious universities.

In the context of our problem, the issue of elite recruitment systems is at least one of the most important. Unlike professional elite communities, the political elite is an open system.

Civil society faces the task of forming, replenishing the elite, and continuous control over it. The criteria of the elite of a democratic society are its effectiveness, social and organizational representation, organization and integration (not casteism and corporatism, but cohesion both within the elite and the elite with civil society for successfully solving the tasks facing the country), horizontal (between the elites and within elites) and vertical (elite replenishment) mobility.

The most important forms of elite recruitment are the guild system and the entrepreneurial (entrepreneurial) system (the terms were introduced by the American political scientist B. Rokien). The characteristics of the guild system are a limited range of applicants for managerial positions, a large number of institutional filters (formal criteria), the decisive importance of the manager's opinion when appointing a position. Inevitably engendering casteism, unjustified privileges, low-grade patronage and careerism (the finished version of the guild system is the nomenclature system of our recent past), the guild system, at the same time, provides, under the condition of its effective application, professionalism, competence, responsibility. It is these criteria, in addition to personal devotion to superiors, which an applicant for a position that requires participation in decision-making must have. Abroad, the system of guilds prevails in the formation of the administrative bureaucracy (executive power apparatus), as well as the top and middle corps of managers in the private-corporate sector of the economy.

The entrepreneurial system is, first of all, the system of elections of self-government bodies and representative authorities, as well as the first persons of administrations of various levels, the system of elections in public organizations of various types, sometimes – elections for lower and middle positions in the private sector. In these cases, the circle of candidates for an elected position is very wide, the channels of getting into this circle are diverse, one of the important characteristics of a candidate for an elected position is his ability or the ability of a team of his assistants and advisers to create an image. An indisputable disadvantage of the entrepreneurial system is the need to combine different (and, quite often, that contradict each other and do not combine in one person) qualities in an applicant for a position:

- the ability to «sell oneself» as a socio-political «goods», on the one hand, and qualities necessary for any responsible person;
- the ability to make decisions, work with specific people, not the «electorate», competence and professionalism, on the other hand.

Conclusions. Tracing the development of the concepts of elitism in the history of sociological and political science, we come to the opinion that the main trend of their evolution was the shift of emphasis from stratification factors, from the provisions of the «natural hierarchy» of all

communities, the inevitability of the selection in the social structure of the «ruling class» or «leading strata», etc., to institutional factors that arise from the functional characteristics of elites, bureaucratization and professionalization of socio-political management of public affairs. The rising theses of the classics G. Moska, V. Pareto, and V. Lypinsky were developed and concretized in the concepts of «caucus» by N. Ostrohorsky, «iron law of oligarchy» by R. Michels, managerial bureaucracy and «politics as a profession» by M. Weber. In the last quarter of the 20th century these trends led to the formation of the theory of democratic elitism, which combined the productive ideas of classical works and the sociological achievements of the analysis of modern social phenomena: the principles of civil society development, changes in the social structure and the role of mass political parties, the principles of corporatism and pluralism, as the basis of democratic consolidation.

The neo-elitist model of interpretation of the functioning of social mechanisms of power, social management, adoption and implementation of political decisions is based on conceptual provisions that do not contradict the principles of democracy, liberal freedoms and social justice. On the contrary, it is emphasized that intelligently determined activities of national elites can make a democratic system more democratic. Modern social studies of the processes of democratic transformation show that the constructive interaction of elites becomes a condition for the stability of the political system, and their autonomy becomes a condition for the development of democracy. Decentralization of control over various types of public resources – material, informational, scientific, administrative, symbolic, psycho-personal – will act as a guarantee against the usurpation of power, prevent abuse and corruption in power structures.

REFERENCES:

1. Ashin G.K. Modern theories of the elite: a critical essay. URL: <https://www.academia.edu/5302515/>
2. Haman-Holutvina O.V. Definition of the main concepts of elitology. URL: <https://pravo33.wordpress.com/2012/02/07/>
3. Yelizariy V.P. Elite theory of democracy and modern political process. URL: https://www.politstudies./index.php?page_id=453&id=2531&jid=&jj=c.
4. Confucius. Conversations and judgments. K. : Ariy, 2022. 224 c.
5. Novgorodtsev P.I. URL: <http://dugward./library/novgorodcev/>
6. Michels R. Sociology of political parties under the conditions of democracy. URL: <https://libking./books/sci-/sci-politics/1161952-robert-mihels-sociologiya-politicheskoy-partii-v-usloviyah-sovremennoj-demokratii-issledovanie-oligarhicheskikh-tendencij-v-sovmestnoj-zhiznedeyatelnosti.html#book>
7. Moska G. Elements (beginnings) of political science. URL: <https://djvu.online/file/a1vERYXgrdCRE?ysclid=lqrd818es993100944>
8. Moska G. Theory of governments and parliamentary government. URL: <https://libcat./knigi/nauka-i-obrazovanie/politika/376207-gaetano-moska-teorika-pravitelstv-i-parlamentarnoe-pravlenie.html>
9. Nerseyanets V.S. History of legal and political studies. URL: <https://specjurfak.narod./manuals/NersesjanZIPPU.pdf>
10. Ostrohorsky M.Y. Democracy and political parties. URL: <https://klex./1ht9>
11. Pareto V. Compendium of general sociology. URL: <https://filosoff.org/pareto/wp-content/uploads/sites/425/2023/11/Kompendium-po-obshhej-sotsiologii-Pareto-Vilfredo.pdf?ysclid=l>
12. Plato. State. URL: <https://libcat./knigi/priklyucheniya/prochie-priklyucheniya/foreign-edu/62998-platon-gosudarstvo-litres.html#text>

THE NATIONAL REVIVAL OF UKRAINIAN EDUCATION IN KHARKIV DURING THE NAZI OCCUPATION

Topchii Daniil

H.S. Skovoroda Kharkiv National Pedagogical University,
Faculty of History and Law, Department of History of Ukraine
ORCID ID: [0000-0002-7946-9084](https://orcid.org/0000-0002-7946-9084)

<https://doi.org/10.52340/tuw.2023.01.36.09>

Abstract. *The purpose of the article is to study the peculiarities of the revival and development of national education during the Nazi occupation regime in Kharkiv. Conclusions.* National education during the Nazi occupation of Kharkiv experienced difficult times. On the one hand, it was developed by the local community, which tried to update the education of youth, relying on their beliefs, and on the other hand, it was hindered by the Nazis, who had a polar vision and aimed to use only specialists in the industrial sector that was beneficial to them. Thus, it can be stated that the aspirations of Ukrainians in the field of education can be considered to be of little success. The main reason for this should be viewed as the short-term nature of their activities – only two years. If we talk about the Ukrainian context of education at the primary, secondary, and higher levels, then it did not successfully create and implement a new national education. However, education was conducted in the Ukrainian language (as is known, language plays a significant role in forming national consciousness). In Kharkiv, the commandant's office banned almost all educational initiatives of the Dolenko group – from educational programs to the opening of a high school and the printing of textbooks. The approved programs for elementary school and courses from "Prosvita" did not meet their expectations in forming national consciousness in youth, especially children. Higher education became the most problematic. Some higher education institutions could still start teaching but with interruptions, inadequate funding, lack of students, and several other reasons.

Keywords: *Ukraine, Kharkiv, Nazi occupation, Ukrainian nationalism, OUN, national education, patriotism.*

The national idea is important for further developing Ukraine's sovereignty and expanding its prestige on the world stage. Therefore, any government pays great attention to forming the necessary worldview of the younger generation. In order for the national idea to be important in the understanding of the majority of citizens, national consciousness is cultivated and national identity is formed in educational institutions.

The revival of national consciousness and the establishment of Ukraine's sovereignty have prompted a rethinking of the role of the public in Ukrainian history and its role in the struggle for statehood and independence. In the context of national revival, the genesis of the development of Ukrainian patriotism in the Second World War has become a complex and controversial process in historiography from the point of view of interpreting certain phenomena and events. However, it is difficult to argue with the fact that the development of national education occupies a significant place in this process. Therefore, the issue of the influence of nationalism on education in Kharkiv during the Nazi occupation is what determines the relevance of this scientific research.

Based on this, **the article's relevance** is determined by the study of the contribution of a particular community of Kharkiv to the process of popularizing Ukrainian ideals through educational and cultural activities in 1941–1943.

The purpose of the article is to study the peculiarities of the revival and development of national education during the Nazi occupation regime in Kharkiv.

According to the set goal, the following main tasks were defined: to investigate and reveal the influence of the Nazi leadership on the education system (educational institutions, programs, and methodologies for them) in Ukraine, including Kharkiv during 1941–1943; to highlight main events and initiatives of the Dolenko group, which contributed to the spread of Ukrainianness in the education of Kharkiv; to analyze the consequences of the national revival of Ukrainian education in the city under study.

The geographical boundaries of the article cover the city of Kharkiv (Ukraine) in the borders of 1941–1943.

The state of scientific research development. Among all the works, the monograph of the specialist in the history of the Second World War, Anatoly Skorobogatov, "Kharkiv during the German occupation (1941–1943)" stands out [Скоробогатов, 2004]. Chapter 4 "Political Field of Occupied Kharkiv" of the mentioned work thoroughly covers the work processes of Ukrainian nationalists during the entire period of occupation. Also crucial for the article is the academic paper of Ukrainian historian Dmytro Tytarenko, devoted to the development of culture in Left Bank Ukraine during the years of Nazi occupation [Титаренко, 2014]. The monograph of the German professor of pedagogy Blanka Yerzhabkova "School affairs and school policy in the Reichskommissariat "Ukraine" (1941–1944) in the light of German documents" is considerable for the study of the legal framework for the activities of educational institutions in the German-occupied territories of Ukraine [Єржабкова, 2008]. A significant role in understanding the process of promoting ideological content among schoolchildren is played by the scientific works of Natalia Saltan and Oleksandr Saltan, who in their scientific articles shed light on the process of creating school programs on the world and native history, as well as geography, by Kharkiv teachers and scientists [Орленко, Салтан, Салтан, 2020; Салтан, Салтан, 2019].

Analysis of used sources. The source base of the research consists of published documents and materials, archival materials, and memories of event participants.

The central place in scientific work was directly occupied by educational programs on the world, native history, and geography [KRSA. F. P-2892. In. 4. Case 184; KRSA. F. P-2892. In. 4. Case 190; KRSA. F. P-2982. In. 1. Case 378], which are stored in the Kharkiv Region State Archive (starting now – KRSA). "Letter file of the former Directorate of the NKGB of the Ukrainian SSR in the Kharkiv region on people who remained behind enemy lines during the Great Patriotic War of 1941–1945" of the Sectoral State Archive of the Security Service of Ukraine (starting now – SSU SSA) and personal investigative files of Petro Baida [SSU SSA. Case 99615; SSU SSA. Case 035099], became the basis of the study, highlighting the processes of formation of public and administrative structures that influenced the development of education and its condition in the city.

Archeographic collections of documents were important for writing the article. Among them, the collections of Olena Dyakova's "Kharkivshchyna during the Great Patriotic War" [Дьякова, 2011] and Volodymyr Kosyk's "Ukraine and Germany in the Second World War" [Косик, 1993], which covered the events that took place directly in Ukraine, in particular in Kharkiv, deserve the most attention.

Memories of nationally conscious people who survived the occupation and emigrated to the West together with the Germans occupy a prominent place in the research. Lyubov Drazhevskya, Oksana Solovei, and Yuriy Shevelov [Дражевська, Соловей, 1985; Шевельов, 2017] should be singled out, shedding light on educational processes directly in Kharkiv.

World War II was the colossal and most brutal military-political conflict in history. From the very beginning of the occupation of Ukrainian lands, one of the main tasks of the Nazis was to organize their own local government authorities. These administrative formations had a variety of objectives, from the exploitation of human and food resources to the establishment of total control over all spheres of life of the Ukrainian population. For this structure, the Nazis often used local Ukrainian public activists, one of whose duties was to normalize civilian life in the occupied

territories quickly. The issue of the development of Ukrainian education in certain regions was closely linked to instilling national consciousness in the younger generation, and to the effort to defend the statehood interests of Ukraine.

Considering the defined problem, it is critical to remember that the attitude of Nazi officials to the development of education in the occupied territories was different. It can be characterized as categorically negative, but there are exceptions. Even Adolf Hitler did not deny the existence of school education for non-Germans in the occupied territories. He saw education as very limited – the students' knowledge was to remain at the superficial level of reading and writing skills to control the population. School education was meant to be paid for [Picker, 1976: 453–454], and in definite cases, such a practice was introduced.

In this regard, the principal legal act that defined the order and conditions for the functioning of educational institutions in the occupied territories was an order of the 7th Department of the military administration at the General Quartermaster of the General Staff of the Ground Forces dated December 29, 1941 (according to other sources, December 8, 1941 [Левченко, 2017: 193]). According to this document, it was allowed to study in primary classes and specialized schools – "all vocational, agricultural and forestry schools, courses for professional training of housewives, seamstresses, nurses" [quoted in Титаренко, 2014: 260]. It was forbidden to study in higher and secondary general education schools (gymnasiums and lyceums).

In contrast to secondary and vocational education, the existence of higher education for non-Germans contradicted the views of the Nazis and according to the order mentioned above, the educational activities of higher education institutions were prohibited [Титаренко, 2014: 260]. These included "universities and technical universities". Such education was forbidden and considered dangerous to Germany, or, in the words of A. Hitler: "a carrier of the revolutionary movement" [Косик, 1993: 347–348]. Their work was allowed only in industries experiencing a sharp staff shortage, such as medicine, transport, industry, agriculture, etc. [Потильчак, 2006: 783].

At the beginning of the occupation, the Nazis immediately closed all higher and secondary educational institutions, technical schools, and specialized schools [Косик, 1993: 549-450]. As they advanced into Ukraine and captured more and more food resources, they encountered an acute need for highly qualified specialists in the industrial and agricultural sectors. Therefore, the question arose of whether to allow the opening of professional secondary educational institutions for the local population. According to the "Rosenberg Directive to Reich Commissar Koch on Ukraine" of November 18, 1941, it was stated that elementary schools would be sufficient for Ukrainians. The possibility of creating professional (vocational) schools of agriculture and crafts with limited goals was also allowed [Косик, 1993: 543].

As previously mentioned, in each city the occupiers tried to recruit local people for leading positions who would work in their interests. Kharkiv was no exception. The most influential political force in Nazi-occupied Kharkiv was the Group of Local Nationalists under the leadership of Volodymyr Dolenko (starting now – Dolenko's group) and the representatives of the Western Ukrainian nationalist movement who arrived in the city – the Organization of Ukrainian Nationalists (supporters of Andriy Melnyk) (starting now – OUN(m)) and the Organization of Ukrainian Nationalists (supporters of Stepan Bandera) (starting now – OUN(b)). When the OUN members arrived in the city, they did not consider the local nationalists to be an influential political force, so they tried to develop their activities independently [Скоробагатов, 2004: 180]. Later, OUN(b) was banned due to the anti-German position of the movement's leaders and went underground. OUN(m) arrived in Kharkiv legally and at the beginning of the occupation its representatives held center positions in the civil administration. In general, a small number of nationalists from the West arrived in Kharkiv and therefore they did not play a significant role in the life of the city. In addition, they were unknown in Eastern Ukraine and many Russians were living there, which influenced the local foundations of Ukrainian nationalism, which had a moderate version regarding the formation of Ukraine as a separate state.

Based on this, it is worth noting that the OUN did not handle education in Kharkiv, but by the Dolenko group, as they were a more influential social and political formation in the city. Their numbers in pivotal administrative positions eventually became the majority. The reason for this was a better understanding of the local mentality, and therefore a more effective implementation of the measures of the occupation government.

When the Nazis occupied Kharkiv on October 24, 1941, a two-tier administration was formed. On the one hand, full power belonged to the German military command (the commandant's office), and on the other hand, the Kharkiv City Administration (starting now – the KCA) was created by local civilian citizens. The KCA was subordinate to the commandant's office and coordinated all decisions and measures with its representative.

The KCA had formed structural units that managed all spheres of socio-economic life. The regulation of education issues was also not overlooked. For this purpose, the Germans created a relevant education department in the KCA structure. Petro Dryha headed this department, and its staff mainly consisted of specialists who had some experience working in the field of education before the occupation of the city. Their task was to organize the educational process in the city, taking into account Nazi ideological approaches and restrictions.

The Department of Education of the KCA was not the only institution that was involved in the development of education in the city. The permission of the German commandant's office to create public organizations was considered essential for establishing the priority of Ukrainianness in the society of Kharkiv. This made it possible to resume the work of "Prosvita" headed by Professor of History Vasyl Dubrovskiy (in 1922, the Soviet government closed this organization as "bourgeois"). Its governing body became the "Hromadskiy komitet" (in the translation from Ukrainian "Public Committee"). Both organizations became an important center for the unification of nationally conscious intelligentsia of the city – Dolenko's group and representatives of both factions of the OUN; promoting the Ukrainian national movement, the revival of Ukrainian identity, and influencing educational processes in the city.

On November 7, 1941, the school commission began its work at the "Hromadskiy komitet". When "Prosvita" was officially restored on December 12, 1941, a department with the same name was also created in its structure [Казимір, 2011: 97; Чугуй, 2008: 91]. It is important to note that these departments worked together and duplicated each other. Their main difference was that the "Hromadskiy komitet" was an underground organization, while "Prosvita" became the center of the national unification of Ukrainians. However, according to the peculiar hierarchy, "Prosvita" was lower than the "Hromadskiy komitet" and played the role of its executive body.

The head of both school commissions was Professor of Pedagogy Oleksandr Popov. The commission at "Prosvita" consisted of teachers and people related to the educational sector. Its members were involved in the selection of national staff for positions in schools and school governing bodies, and they also compiled programs and curricula [SSU SSA. Case 99615: 161back]. The work of these commissions was vital. It allowed to ensure a Ukrainian composition of the teaching staff and promote the relevant culture and language in educational institutions.

The Department of Education and members of the "Prosvita" society were tasked with rebuilding the old Soviet school, creating "people's schools" in the new conditions that would provide free general education to children from 6 to 14 years of age for at least four years [Скоробаратов, 2004: 164; KRSA. F. P-2892. In. 4. Case 184: 1]. According to the Regulation of the KCA "On the People's School," the national education of children is the primary goal of the creation of this type of school: "The school sets itself the goal of educating Ukrainian children as faithful sons of the nation and the State, irreconcilable fighters for the happiness of the Ukrainian people; to educate in children the best civic virtues on which the national Ukrainian society is built, to give students a systematic course of general education" [KRSA. F. P-2892. In. 4. Case 184: 1].

People's schools were divided into primary (1–4 grades) and higher (5–7 grades). Among the general subjects, Ukrainian language and literature, history, German, mathematics, physics, chemistry, natural science, geography, calligraphy, gymnastics, singing, and drawing were taught.

However, it is crucial to note that the occupation authorities could change school programs, subjects, and curricula. By the end of autumn 1942, work had been completed in 18 schools in the city to prepare for the opening of 5–7 grades [Орленко, Салтан, Салтан, 2020: 132; KRSA. F. P-2892. In. 4. Case 184: 12].

The opening process of schools did not begin immediately after the creation of the KCA. It is known that in the spring of 1942, the teaching staff was finally agreed upon, and the schools began to operate only in the fall and only in primary schools [Дражевська, Соловей, 1985: 27–28]. As reported by the memoirs of Yu. Shevelov, it is known that it was not possible to open a full-fledged 7-year school due to the ban of the German commandant's office [Шевельов, 2017: 449].

It was planned to open three types of schools – two secondary schools, 20 people schools, and four vocational schools [Дьякова, 2011: 131]. 267 teachers were involved in the 20 (according to some sources, 23 [Дражевська, Соловей, 1985: 28]) people schools. Up to 40–42 people could study in each class. Students who were 12 years old and had finished the 6th grade could enroll in specialized vocational schools without exams, and students who had completed the 7th grade could enroll in secondary vocational schools by exam [KRSA. F. P-2892. In. 4. Case 184: 2, 6]. In Kharkiv, it was also planned to open a paid secondary school. These included the so-called secondary schools, gymnasiums, and real schools, which cost 200 rubles per year in 1941/1942 [KRSA. F. P-2892. In. 4. Case 184: 10]. Since this cost was too high for most families in the city, people gave priority to free people schools.

As a result, people schools only covered a small part of the city's children. According to registration data in December 1941, there were 44,247 children of school age, of whom 8,967 studied in people schools (20.2 %) [Скоробагатов, 2004: 308]. In total, 8–9 thousand students were registered in 1942–1943, but only 60 % attended school, and sometimes much less [Скоробагатов, 2004: 164]. In addition to general education schools, six primary vocational and six music schools operated in Kharkiv at the beginning of 1943 [Скоробагатов, 2004: 309]. It is also known about the Kharkiv Art and Craft School, where on January 1, 1943, 125 people were studying [Паньок, 2016: 344].

Ukrainian patriotic education became one of the main foundations of the educational process. The Department of Education's members created teaching programs for all disciplines and subjects. Some of which were aimed at patriotic education. According to the Regulation of the KCA "On the Primary School" "love and respect for one's homeland, for everything that connects with the ideals of our people, with its past, with its traditions" became one of the necessary standards of the primary school, which students had to adhere to [KRSA. F. P-2892. In. 4. Case 184: 6].

The primary goal of history study was to impart national awareness and patriotism to students. In order to create programs and methodological guidelines for historical subjects in people schools, a commission was created at the Department of Education of the KCA, headed by V. Dubrovskiy, and included eight other persons: V. Derzhavin, A. Kadevalov, B. Lvov, O. Kiktyev, A. Myakshin, G. Yushchenko, I. Kravchenko, and L. Aleksandrenko [Салтан, Салтан, 2029: 117]. In the explanatory note to the course of native history in grades 3–4 for 1942, it is stated that "the main thing is to interest children in their native antiquity, to instill in their hearts the spark of patriotism, to develop in them a national feeling and respect for the deeds of their ancestors" [quoted in KRSA. F. P-2892. In. 4. Case 190: 2]. The recommendations presented Ukrainians as enslaved by the anti-Ukrainian policy of the USSR; the period from 1919 was interpreted as a Bolshevik occupation of Ukraine, and 1941 as liberation [quoted in KRSA. F. P-2892. In. 4. Case 190: 2, 43]. In the explanatory notes to the programs of modern history for grades 6–7, it is indicated that the teacher must "give an idea of the course of the historical process of European development without going into the details of the history of the revolutionary movement" [quoted in KRSA. F. P-2892. In. 4. Case 190: 14]. For example, it included the course of the English Civil War (1642–1651), the history of Prussia, the Treaty of Versailles (1919), etc. [quoted in KRSA. F. P-2892. In. 4. Case 190: 14back, 40back]. The study of the history of the Russian Empire and the USSR was not conducted.

Nationalists paid considerable attention to patriotic education through geographical

disciplines. The first draft of the educational programs for geography was developed on June 20, 1942, by Professor V. Anisimov of Kharkiv University [Орленко, Салтан, Салтан, 2020: 118]. In the explanatory note to the geography program for grades 5–7, emphasis was placed on the study of the subject from the point of view of geopolitical principles: issues of nation-building (including Ukrainian), condemnation of the Bolshevik policy of enslaving peoples and socialism, studying the political map of the world during World War II (emphasis was placed on the allies and enemies of Germany, on neutral and solidarity countries), as well as the political and territorial structure of Germany. In the 7th grade, the course of geography of Ukraine was taught according to the program, which was linked with history. In addition to the general characteristics of the country's geography, wars in which Ukrainians participated should be mentioned, and it was also noted that "all geographical features of Ukraine emphasize its belonging to Western Europe" [KRSA. F. P-2982. In. 1. Case 378: 4–15]. It is worth mentioning that A. Hitler treated the study of geography as an unimportant subject: "The content of geography lessons should consist only of the fact that the capital of the Reich is called Berlin and that every person should visit Berlin at least once" [quoted in Picker, 1976: 454]. In general, geographical science was also studied during the Soviet era as part of natural history and social studies and was not studied as a separate subject [Орленко, Салтан, Салтан, 2020: 117].

In our opinion, the analyzed draft curricula and recommendations for history and geography in people's schools should be the main subjects with elements of patriotic education among young people. Especially history. In terms of content, historical programs in the context of Ukrainian nationalism look restrained and were developed by V. Dubrovskiy primarily as anti-Soviet with features of Nazism and anti-Semitism. This is seen, for example, in the thesis that Ukrainians "from the most ancient times [...] belong to the Indo-European race, that is, to the Aryans, having the closest blood and language to other Slavic tribes, Lithuanians and Germans" [quoted in KRSA. F. P-2892. In. 4. Case 190: 18], as well as in the use of terms such as "Jewish organizations", "Jewish capital", "Jewish-Bolshevik machinations", etc. It is quite likely that such an opinion on the national identity of Ukrainians and the open use of words that discriminated against and humiliated Jews were written to pass the Nazi censoring and not to emphasize the belonging of Ukrainians to the pseudo-scientific and racist concept of Aryans. It is important to remember the context of the historical period and the political conditions in which the referred programs were created. V. Dubrovskiy did not want the plans for a new concept of history teaching to be rejected, so he took this step.

It can be assumed that the mentioned draft programs for the historical and geographical cycle for people schools in Kharkiv were not approved by the occupying administration of the city due to their incompatibility with the ideological guidelines of the Nazis. But even if they had been approved, it would only have been for the 1943/1944 academic year, and on August 23, 1943, the Red Army liberated the city.

In addition to the curricula and recommendations for these programs, the publication of textbooks was also planned. This was the responsibility of the school committee of the "Prosvita" society. At least it is known that in the spring of 1942, textbooks on history and the Ukrainian language were prepared, but the Germans banned them and printed their own [Чугуй, 2008: 91].

Censorship also took place in the selection of literature for the courses. There are known cases where, in the draft curricula, textbooks from the pre-revolutionary period or the period of the Ukrainian War of Independence (1917–1921) were recommended for use [Орленко, Салтан, Салтан, 2020: 130]. However, teaching took place mainly according to Soviet textbooks with political censorship or according to new textbooks printed by order of the German authorities.

The Department of Propaganda of the KCA, headed by Volodymyr Kryvenko, was also involved in the amount of textbooks suitable for teaching from January 5, 1942. Experts engaged in censorship and writing textbooks were carefully checked by the Department of Staff of the KCA and recommended by authoritative persons for approval by representatives of the German command. For example, the history textbooks were compiled by Vasyl Dubrovskiy. Yurii Shevelov and Dmytro Solovei created the Ukrainian grammar textbooks for 5th through 7th grade. Sava

Chavdar compiled the Ukrainian language textbooks. And the geography textbooks were compiled by Kost Dubniak [Єржабкова, 2008: 96; Орленко, Салтан, Салтан, 2020: 118; Салтан, Салтан, 2019: 117; Скоробогатов, 2004: 196; Шевельов, 2017: 450, 678].

Yu. Shevelov believed his textbook "should have been short, concise and built according to the scheme of Soviet grammars, only with a different selection of examples, a different political orientation" [Шевельов, 2017: 450]. Such adjustments were a constant practice.

Soviet textbooks were used in elementary school, where "portraits of Lenin, Stalin, etc. were pasted over, sentences, phrases, drawings, etc., unacceptable from the point of view of the occupation authorities were covered up" [quoted in Скоробогатов, 2004: 196]. In the problem book on arithmetic, some terms were corrected (for example, "collective farm" to "farm", "pioneer" to "schoolboy", etc.) [Посохов, 2012: 478].

The Germans did not allow textbooks on Ukrainian literature to be printed. D. Solovei, as the director of the publishing house "Ukrainian Book" tried to get permission from the German authorities to print a Ukrainian primer, reading book, and other textbooks for school. But it did not work [Чугуй, 2008: 91].

According to a preliminary assessment by the representatives of the Department of Education of KCA, schoolchildren in the 1st grade were fully provided with educational literature, 2nd grades – by 70%, 3rd–4th grades had only separate textbooks, and in the 5th–7th grades the issue of textbooks was significantly worse [Орленко, Салтан, Салтан, 2020: 132].

Analyzing school curricula also planned to teach the Law of God in people's schools and gymnasiums [KRSA. F. P-2892. In. 4. Case 184: 12–14]. The Orthodox clergy and representatives of Ukrainian nationalist movements made attempts to organize religious education for young people. For this purpose, the study of the Law of God was introduced in educational institutions at primary and secondary levels. The Educational Department of the KCA developed a 40-hour curriculum for this subject. The explanatory note stated that the teaching of the Law of God is aimed at instilling in children a pious attitude to temples, respect for priests, teachers, parents, elders, "[...] and above all, love for God, for the Christian faith, for our native Ukrainian Orthodox Church" [quoted in Волошин, 1997: 73]. A teacher of the Law of God must necessarily be included in the staff of a people school [KRSA. F. P-2892. In. 4. Case 184: 2]. In Kharkiv, the teaching of the subject began in the 1941/1942 academic year. Two hours a week were allocated for its study. However, discipline was excluded from the curricula due to their prohibition by the occupation commandant's office, and, presumably, the subject was replaced by civics [KRSA. F. P-2892. In. 4. Case 184: 12].

The conditions for learning in schools were difficult. Fighting and occupation led to the significant destruction of infrastructure, including school buildings. The Nazi city administration did not fully provide the necessary supplies for education. The lack of paper, glass, furniture, chalk, fuel, and other teaching materials made the learning process even more difficult. Classes were held in unequipped premises or even at teachers' homes. The number of schools was significantly reduced (135 schools existed before the occupation [Посохов, 2012: 365]). Some children had to walk long distances to school every day. These trips were exhausting, especially for children. Most of the rooms were not heated or lit (the temperature was so low that the ink froze [Посохов, 2012: 476]), and the children themselves were exhausted by the war and forced to stand in line for food for the whole family on an equal footing with adults [Скоробогатов, 2004: 164; Дражевська, Соловей, 1985: 28]. All these difficulties and adverse conditions jeopardized the ability to obtain quality education and created significant asperities for the entire educational system.

It is acknowledged that by the end of the 1942/1943 academic year, there were only 3,541 students in the schools [Скоробогатов, 2004: 197]. The quality of training in secondary vocational schools was significantly inferior to the educational institutions in Soviet times. In addition to the reasons mentioned above, this was also influenced by restrictions on education for Ukrainians [Потильчак, 2006: 783].

According to the memories of Leontina Alksnis, who studied at the Kharkiv Elementary People's School No. 13, it is known that Ukrainian and German languages, arithmetic, singing

(both Ukrainian and German songs) were studied daily at the educational institution, and gymnastics were done in the yard before classes. Classes in the school began with the choral reading of a poem in praise of A. Hitler. Natural science, geography, drawing, and calligraphy were taught less often. Lessons were conducted in Ukrainian. A portrait of A. Hitler hung in a frame in every classroom against the backdrop of the flag of the Third Reich with the inscription at the bottom "Führer – Befreier!" (in translation "Leader – Liberator!") [Посохов, 2012: 477-478].

In the city, preparatory courses were also held. From the memoirs of V. Hurkevich, a docent at Kharkiv University, it is known that O. Popov wanted to open the first Ukrainian male gymnasium at "Prosvita" headed by the docent of geography Derevyanko. It was never destined to start working due to the ban of the German command [Дьякова, 2011: 132].

However, in the fall of 1942, preparatory study courses for 25 students for the Kharkiv School of Agronomists were still open in the walls of "Prosvita". Anatolii Chervynskiy became the head of the classes and also taught logic and Latin. Vasyl Dubrovskiy taught Ukrainian history, Khoma Riabokin taught mathematics, Yuliia Kholodniak taught German, Yurii Shevelov taught Ukrainian, and O. Popov taught literature [Скоробогатов, 2004: 197]. According to the memoirs of Yu. Shevelov, the courses lasted only two months [Шевельов, 2017: 467–468]. He described them as follows: "And this was, beyond any doubt, an illegal action because education in Kharkiv was banned and at a higher than primary school level – even more so. [...] and these were happy hours for me and perhaps for some of them" [quoted in Шевельов, 2017: 467].

Speaking about national education in Kharkiv, it is crucial to consider the particularities of the work carried out by higher education institutions. Higher education institutions were not rehabilitated in territories subordinate to the Military Administration Zone (the Zone of Military Government). At the beginning of the occupation, it was planned to resume education at the city's Polytechnic, Commercial, Pedagogical, and Engineering-Economic Institutes. However, they operated temporarily and were closed in December based on the order above of the 7th Department of the military administration at the general quartermaster of the General Staff of the Ground Forces [Левченко, 2017: 194].

Although it is known that in the middle of 1942, the National Art Institute, the M. Lysenko National Conservatory, and the Dokuchaiev School of Agronomists were opened in Kharkiv [Левченко, 2017: 194].

The conservatory under the leadership of V. Komarenko was almost the only musical higher education institution in Ukraine where education was actually conducted. In the summer and September of 1942, the student and teaching staff of the conservatory gave over 200 concerts for the German armed forces only [Скоробогатов, 2004: 309].

The Kharkiv Art Institute, at the initiative of the German command, received the status of national. The educational institution was headed by the Ukrainian artist M. Kozik. According to the data of the modern researcher Tetiana Panyok, at the institute, albeit limitedly, the restoration of Ukrainian fine arts traditions begins [Паньок, 2016: 342]. A team of teachers and students painted portraits of prominent Ukrainian figures, political posters, posters, icons, etc. [Panyok, 2023].

In the summer of 1942, the already mentioned Kharkiv School of Agronomists began operating under the leadership of Semen Vorobiov. Education was conducted in two faculties: agronomy and mechanization of agriculture. 178 students were enrolled in the first year of the agronomy faculty, and 211 students were enrolled in the mechanization faculty [Голікова, 2020]. However, the school operated, rather, at the initiative of the local commandant's office as a secondary vocational institution to replenish professional employees in the field of agriculture.

The city's higher education institutions did not conduct education but worked as research institutes and had leaders from among the Ukrainian intelligentsia. In general, preference was given to Ukrainian nationally oriented workforce and teachers without a communist past when hiring [Паньок, 2016: 346].

Conclusions. National education during the Nazi occupation of Kharkiv experienced difficult times. On the one hand, it was developed by the local community, which tried to update the education of youth, relying on their beliefs, and on the other hand, it was hindered by the Nazis,

who had a polar vision and aimed to use only specialists in the industrial sector that was beneficial to them.

Despite the negative attitude of the German leadership towards the restoration of domestic education, a strong circle of Ukrainian intelligentsia rallied in Kharkiv. They held most of the center positions in the city, which allowed them to carry out their work in the field of enlightenment through the city's administrative structures (including the Department of Education of the KCA) and the "Prosvita" society. They tried to reorganize the Soviet type of education and open educational institutions of a new type – people schools. Some scientists developed projects for programs for academic disciplines, some of which aimed at the national education of youth. Among these, the historical and geographical cycle programs are worth noting. The educational process was subjected to radical changes, including a review of programs, teaching methods, and the ideological orientation of schools. Among higher educational institutions, only art institutes operated, so access to higher education was limited. The Germans tried to exercise strict control over education to ensure the subordination of national education to Nazi ideals and the goals of the occupation.

Thus, it can be stated that the aspirations of Ukrainians in the field of education can be considered to be of little success. The main reason for this should be viewed as the short-term nature of their activities – only two years. If we talk about the Ukrainian context of education at the primary, secondary, and higher levels, then it did not successfully create and implement a new national education. However, education was conducted in the Ukrainian language (as is known, language plays a significant role in forming national consciousness). In Kharkiv, the commandant's office banned almost all educational initiatives of the Dolenko group – from educational programs to the opening of a high school and the printing of textbooks. The approved programs for elementary school and courses from "Prosvita" did not meet their expectations in forming national consciousness in youth, especially children. Higher education became the most problematic. Some higher education institutions could still start teaching but with interruptions, inadequate funding, lack of students, and several other reasons.

Bibliography:

- KRSA. F. P-2892. In. 4. Case 184:** KRSA. F. P-2892. In. 4. Case 184. Харьковская городская управа. Отдел образования. Программы и учебные планы существовавших во время немецко-фашистской оккупации. Начато август 1942 года. Окончено: декабрь 1942 года. 123 sh.
- KRSA. F. P-2892. In. 4. Case 190:** KRSA. F. P-2892. In. 4. Case 190. Харьковская городская управа. Отдел образования. Программы по истории для 3–7 классов националистических школ 1941 год. 48 sh.
- KRSA. F. P-2982. In. 1. Case 378:** KRSA. F. P-2982. In. 1. Case 378. Харьковская городская управа. Учебные программы средних школ. Педагогические информационные бюллетени. Начато 26 августа 1942 г. Закончено 15 мая 1943 г. 58 sh.
- Panyok, 2023:** Panyok, T. Wartime Kharkiv – Art Education in 1941 and 2022: a View Through the Prism of the Present, *Tréma*, 60, 2023, Online since 22 September 2023, connection on 14 October 2023. URL: <http://journals.openedition.org/trema/8694>; DOI: <https://doi.org/10.4000/trema.8694> (date of application: 16.10.2023).
- Picker, 1976:** Picker, H. Hitlers Tischgespräche im Führerhauptquartier. Hitler, wie er wirklich war, Seewald-Verlag, 1976, 548 p. URL: <https://archive.org/details/hitlers-tischgespraeche> (date of application: 11.07.2023).
- SSU SSA. Case 035099:** SSU SSA. Case 035099. Уголовное дело по обвинению Г. Гармаша. 117 sh.
- SSU SSA. Case 99615:** SSU SSA. Case 99615. Литерное дело бывшего Управления НКГБ УССР по Харьковской области. Докладные записки и другие материалы об временно оккупированном немецкими захватчиками г. Харькова : in 32 vol. Vol. 4. 217 sh.
- Волошин, 1997:** Волошин Ю. Українська православна церква в роки нацистської окупації (1941–1944 pp.). Полтава, 1997. 127 с.
- Голікова, 2020:** Голікова О. Харківський національний аграрний університет ім. В. В. Докучаєва в роки окупації міста гітлерівськими військами (1941–1943 pp.). *History of Science and Biographical Studies* 2020 No. 1. URL: <https://inb.dnsgb.com.ua/2020-1/07.pdf> (date of application: 14.11.2023).
- Дражевська, Соловей, 1985:** Дражевська Л., Соловей О. Діяльність органів самоврядування і громадських організацій у Харківській області в 1941–43 pp. Харків у роки німецької окупації 1941 – 1943: спогади. Нью-Йорк, 1985. 30 p.

- Дьякова, 2011:** Харківщина у роки Великої Вітчизняної війни: документи і матеріали / Укладач О.В. Дьякова. Харків: «Видавництво САГА», 2011. 386 р.
- Єржабкова, 2008:** Єржабкова Б. Шкільна справа та шкільна політика в рейхскомісаріаті «Україна» (1941–1944) у світлі німецьких документів / Переклад з німецької мови/ Київ : Наук, думка, 2008. 272 р.
- Казимір, 2011:** Казимір В. Діяльність В. Дубровського на чолі Харківської «Просвіти» (1941–1943 рр.). Сіверянський літопис. 2011. Рр. 96–102.
- Косик, 1993:** Косик В. Україна і Німеччина у Другій світовій війні. Париж–Нью-Йорк–Львів, 1993. 660 с.
- Левченко, 2017:** Левченко Ю.І. Особливості реалізації політики окупаційної влади в адміністративно-територіальних одиницях України 1941–1944 рр. : монографія / за наук. ред. К. П. Двірної. Київ : Вид-во НПУ імені М.П. Драгоманова, 2017. 402 р.
- Орленко, Салтан, Салтан, 2020:** Орленко О., Салтан Н., Салтан О. «Вивчаючи політичну карту частин світу, треба ясно уявляти, хто з ким і проти кого». Навчальні програми з географії народних шкіл Харкова часів німецької окупації, 1941–1943 рр. / Сіверянський літопис. 2020. № 3. Рр. 115–135.
- Паньок, 2016:** Паньок Т. Розвиток вищої художньо-педагогічної освіти в Україні у ХХ столітті : монографія. Харків : видавництво «Оперативна поліграфія» ФОП Здоровий Я. А., 2016. 660 р.
- Посохов, 2012:** Посохов С.И. (Гол. ред.). Город и война: Харьков в годы Великой Отечественной войны. СПб.: Алетейя, 2012. 1111 р.
- Потильчак, 2006:** Потильчак О.В. Нацистська політика у сфері підготовки спеціалістів із середньою та вищою спеціальною освітою в Україні (1942–1944 рр.). Архіви окупації 1941–1944/ Держ. комітет архівів України. Київ : Києво-Могилянська академія, 2006. Рр. 782–790
- Салтан, Салтан, 2019:** Салтан Н., Салтан О. "Історія Русі-України має відношення до московської не більше, ніж історія Англії до історії США". Проекти програм з рідної історії для народних шкіл Харкова на 1942–1943 навчальний рік // Сіверянський літопис. 2019. № 2. Рр. 115–131.
- Скоробогатов, 2004:** Скоробогатов А. В. Харків у часи німецької окупації (1941–1943). Харків : «Прапор», 2004. 368 р.
- Титаренко, 2014:** Титаренко Д. М. Культурні процеси в Україні у роки нацистської окупації (зона військової адміністрації) / НАН України. Інститут українознавства імені І. Крип'якевича; Донецький юридичний інститут МВС України. Львів; Донецьк, 2014. 442 р.
- Чугуй, 2008:** Чугуй Т.О. Функціонування товариств «Просвіта» на території рейхскомісаріату «Україна» та прифронтової військової зони у 1941–1943 роках: порівняльний аспект. Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. 2008. № 835. Серія: Історія України. Українознавство: історичні та філософські науки. Вип. 11. Рр. 88–97.
- Шевельов, 2017:** Шевельов Ю. В. Я – мене – мені... (і довкруги) : Спогади. У 2 ч. Ч. 1. В Україні. Харків : Видавець Олександр Савчук, 2017. 728 р.

ACTIVITY OF SURGEON M.Z. DZHINCHVELADZE IN KHARKOV DURING THE SECOND WORLD WAR

Diakova Helen

PhD in History, Assistant Professor, Kharkov
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-7767-0756>

<https://doi.org/10.52340/tuw.2023.01.36.10>

Abstract: *The purpose of this article is to highlight the biography of Georgian native Georgiy Zakharovich Dzhinchveladze, who was in Kharkov during the Nazi occupation as a prisoner of war.*

Georgiy Zakharovich Dzhinchveladze was born in 1891 in Tiflis (Tbilisi) into a family of Georgian intellectuals. In 1916, he graduated from the medical faculty of Kharkov University and began working as a surgeon. After the Civil War, the Dzhinchveladze family moved to Akhaltsikhe.

On June 22, 1941, Germany attacked the Soviet Union. G.Z. Dzhinchveladze, together with his son Amiran, went to the front. Soon he was captured and taken to Kharkov. The arriving prisoner doctors treated typhus patients, patients with starvation and edema, and wounded prisoners of war.

Soon, Georgiy Zakharovich was transferred to work first in the 7th polyclinic, and later in the 1st city hospital, the 13th school, where the Germans kept seriously wounded captured Red Army soldiers. Grigory Zakharovich escaped and hid with his acquaintances.

On February 15, 1943, Kharkov was liberated and Georgiy Zakharovich was appointed the leading surgeon of the 1st Army sorting hospital. In mid-March, the Germans again occupied the city. Dzhinchveladze decided to stay with the wounded. On March 14–17, 1943, the Germans killed wounded Red Army soldiers: they burned them, shot them, and mutilated their bodies. Thus, about 800 people were killed.

After escaping from the hospital, Georgiy Zakharovich got a job as a resident doctor in the surgical department of the Oleksandrivska Hospital. A traitor found out and betrayed G.Z. Dzhinchveladze, who again became a prisoner of war.

On August 23, 1943, the Red Army entered Kharkov. For some time, M.Z. Dzhinchveladze continued to work in Kharkov. After the Victory over the Nazis, Georgiy Zakharovich returned to Akhaltsikhe.

In conclusion, it can be stated that in difficult historical periods, the Georgian people extended a helping hand to Ukrainians. And the fate of Georgiy Zakharovich Dzhinchveladze is a vivid example of this.

Keywords: *Mikhail Zakharovich Dzhinchveladze, Kharkov, Tbilisi, Akhaltsikhe, World War II, prisoner of war, doctor, 1st army sorting hospital*

The Georgian people have helped Ukrainians defend their independence for centuries. World War II was no exception. When the German Nazis launched a war against the Soviet Union on June 22, 1941, and began occupying its territory, thousands of Georgians were mobilized and voluntarily joined the Red Army. They understood that by defending the western regions of the Soviet Union, they were also defending their native Georgia from Nazi enslavement. However, the fate of the fighters on the front line varied.

The purpose of this article is to highlight the biography of a native of Georgia, Georgiy Zakharovich Dzhinchveladze, who was in Kharkov during the years of Nazi occupation as a prisoner of war.

In Soviet times, he was mentioned in the local press, dedicated to the events of 1943, when at the beginning of the second occupation of Kharkov, the Germans burned hundreds of Soviet wounded in the 1st Army Sorting Hospital, located in the clinical town on Trinkler Street, 5. Among those who survived that terrible massacre was also the surgeon G.Z. Dzhinchveladze. Ya. Donskoi and A. Shapoval wrote about this terrible event in the book "Fighters in White Coats". This work tells the story of the rescue of Red Army soldiers by Kharkov medics during World War II [**Donskoy Y., Shapoval A., 1966**].

More detailed information (but still fragmentary) is presented in an article by I. Strel'nik, published in 2014 in the local newspaper "Evening Kharkov" [**Strel'nik I., 2014**]. Periodically, the tragic events of March 1943 are covered on the pages of the university newspaper "Medical University" [see for example: **Il'yin V., 2016**].

The source base is broader. For the first time, G.Z. Dzhinchveladze is mentioned as a witness in the "Final Act of the Commission for the Establishment and Investigation of the Atrocities of the German-Fascist Invaders in Kharkov on the Destruction of Wounded Red Army Soldiers on the Territory of the 1st Army Sorting Hospital", which is stored in the Kharkov Region State Archive (starting now – KRSA) [**KhRSA**] and in the protocols of the Judicial Process on the Atrocities of the German-Fascist Invaders on the Territory of the City of Kharkov and the Kharkov Region during their Temporary Occupation, which took place on December 15–18, 1943 [**Trial, 1943**].

In the 1960s and 1970s, Ukraine conducted active search and research work to study various facts that occurred during the war between the Soviet Union and Nazi Germany. During this work, participants of World War II were interviewed. G.Z. Dzhinchveladze sent his memoirs to the Kharkov Medical Institute (now the Kharkov National Medical Institute), where they are kept in the museum fund [**Foundation G.Z. Dzhinchveladze**]. The memoirs were published only in 2015 in a collection of memoirs of medics about their participation in the war against the Nazis [**Memoirs of a doctor, 2015**].

Georgiy Zakharovich Dzhinchveladze was born in 1891 in Tiflis (Tbilisi) into a family of Georgian intelligentsia. His father served as a clerk for the famous writer Ilya Chavchavadze. His mother graduated from high school and raised her children. There were twelve of them in the Dzhinchveladze family, and George was the eldest [**Strel'nik I., 2014**]. After graduating from a noble private gymnasium in 1911, the young man entered the Faculty of Medicine at Kharkov University. In 1916, he graduated from the university and remained to work as a surgeon in Kharkov. Here he married Maria Adamovna, the daughter of a local wealthy merchant Ananov, and here his eldest daughter Valentina was born [**Foundation G.Z. Dzhinchveladze; Strel'nik I., 2014**].

After the Civil War, the Dzhinchveladze family moved to Akhaltsikhe. Here, the already qualified surgeon continued to practice medicine and did a lot for the development of medicine in the region. In the interwar period, he was the "only surgeon from Borjomi to Gadauti", achieved the opening of a city hospital, and headed the surgical department there [**Strel'nik I., 2014**]. Already at this time, the physician began scientific work and published the results of his observations in scientific journals [**Fond G.Z. Dzhinchveladze**].

Georgiy Zakharovich did not break off relations with his Kharkov friends and colleagues, he kept in touch with them, and perhaps they even met sometimes. There is no mention of this in the available documents, but the fact that the Georgian friend and colleague was remembered in Kharkov is evidenced by subsequent events.

On June 22, 1941, Nazi Germany attacked the Soviet Union. G.Z. Dzhinchveladze was already 50 years old and he could have continued to work at home. But the doctor decided otherwise and went to the front with his son Amiran.

Soon G.Z. Dzhinchveladze was captured. He spent eight months in a concentration camp in Germany. With special warmth, Georgiy Zakharovich remembers a German woman named Elsa, who helped him survive (he would later name his granddaughter in her honor) [**Foundation G.Z. Dzhinchveladze**]. In 1942 a group of prisoner-of-war medics was transferred to Kharkov. What Georgiy Zakharovich felt as he walked through the city of his youth is unknown. Perhaps the reason for his appearance in Kharkov was too sad. And in his memoirs, he does not mention his emotions.

He only notes that he saw "the burned-down building of the Department Store on Pavlovska Square" [**Memoirs of a doctor, 2015**].

First, the arriving group of doctors was placed in a prison located on Kholodna Hora. Those who arrived at the prison were examined by a doctor – the head of the sanitary unit. After the inspection, they were locked in an empty cell. "Tired and hungry, we lay down on the bare floor together, covering ourselves with one overcoat, since the Germans took away the overcoats of many along the way. It was cold, and after the experience, no one could sleep for a minute" [**Memoirs of a doctor, 2015: 26**]. Only the next day the prisoners were given mattresses, lice-infested, "dirty, like floor rags, with traces of various human secretions and blood" [**Memoirs of a doctor, 2015: 26**].

The captured doctors who arrived treated typhoid patients, patients with hunger edema, and wounded prisoners of war. They had to work in terrible conditions: "There was no alcohol, iodine and no medications at all; for bandaging they used individual bags and old dirty bandages that had been preserved from the wounded or other prisoners of war" [**Memoirs of a doctor, 2015: 26**].

In January 1943 Georgiy Zakharovich was transferred to work at the 7th Polyclinic, which was located near the prison. It was headed by a local doctor, Oleksandr Ivanovych Meshchaninov. Through the Red Cross, Oleksandr Ivanovych managed to open a hospital for prisoners of war in his polyclinic. The Germans provided almost no food for sick prisoners. Then O.I. Meshchaninov and his subordinates went to the market, to people's homes, and asked Kharkov residents for food to improve the nutrition of their patients. In addition, the patients themselves got food for themselves. They lowered cans of food tied to ropes from the windows, and people passing by put bread, vegetables, and even money in them. At first, the polyclinic was guarded by prisoners of war assigned for this purpose. This was used by daredevils from the hospital's patients and made escapes. They were helped in this by medics under the leadership of O.I. Meshchaninov, who supplied fugitives with clothes and documents. Seeing this situation, the Germans transferred part of the prisoners of war medics and patients to the 1st city hospital (known in the city as Oleksandrivska), located in another part of Kharkov. Next to this hospital was the 13th school, where the Germans kept seriously wounded captured Red Army soldiers. Therefore, this area was guarded by the Gestapo and it was more difficult to escape from here.

Even so, several medics, including G.Z. Djinjveladze, decided to escape. However, something unexpected happened: two doctors were transferred to a tractor plant, and two more were released by local doctors earlier. Left alone, Grigory Zakharovich did not dare to escape. Soon he was transferred to the 13th school itself, which made escape almost impossible. However, it was possible. One day (most likely shortly before the first liberation of Kharkov), a German officer announced the departure of the wounded Red Army soldiers to the rear. "I didn't sleep all night," G.Z. Djinjveladze wrote in his memoirs, "at dawn, I quietly went downstairs, saw that the guard went into the guardhouse to warm up, carefully passed by, went out into the street and decided to run away" [**Memoirs of a doctor, 2015: 28**]. The escape was successful. Grigory Zakharovich reached Klochkovska Street, then crossed Dzerzhinsky Square (now – Freedom Square) and reached his acquaintances.

He stayed with them until February 1943. Early that month, Soviet troops launched an offensive on Kharkov, and the city was liberated from the Germans on the 10th. "Everyone was crying, hugging, kissing, and congratulating each other on the liberation. I ran out into the street and threw myself to hug and kiss the soldiers and commanders passing by me" [**Memoirs of a doctor, 2015: 28**]. Learning of G.Z. Djinjveladze's specialty, he was sent to the headquarters to the chief of the medical service of the 69th Army Morozov. On February 18, Georgiy Zakharovich was appointed the leading surgeon of the 1st Army sorting hospital, located in the buildings of the clinical town on Trinkler Street.

But at this time, the situation at the front changed. On March 4, the Nazis launched an offensive and on the 10th of March, they again occupied Kharkov. A few days before this, the evacuation of the wounded began. But there were so many of them that they did not have time to evacuate. According to G.Z. Djinjveladze, about a thousand people remained in the army hospital where he worked. Therefore, Georgiy Zakharovich decided to stay with them. When the Germans

entered the city, the chief of the medical unit of the hospital, Yevhenii Katkov, who had not managed to evacuate, came to him and said that the German command had offered Soviet doctors to continue to treat wounded Red Army soldiers. "I came to the hospital and was horrified," the surgeon recalled, "the corpses of dead Red Army soldiers were lying in the corridors, windows were knocked out in all departments, glass was everywhere, plaster was crumbling in the operating room. In the corridors and passages, along with the corpses, completely helpless wounded are lying and sitting, many have begun gas gangrene, and they need urgent operations" [**Memoirs of a doctor, 2015: 29**].

When the Germans returned to Kharkov, they burned down houses with fierce hatred, throwing grenades into basements and cellars where people could hide. On the morning of March 14, an officer of the SS Division "Adolf Hitler" named Schultz arrived at the hospital and ordered all the wounded to be placed in building number 8. Around three o'clock in the afternoon, a large group of soldiers arrived. They nailed the doors of this building shut, doused it with gasoline, and set it on fire. People burned alive. Anyone who jumped out of the windows was shot with machine guns. In this massacre, more than 300 Soviet, Czech, and Slovak soldiers and officers were killed. 53 people survived. Anyone who jumped out of the windows was shot with machine guns. In this massacre, more than 300 Soviet, Czech, and Slovak soldiers and officers were killed. 53 people survived [**Donskoy Y., Shapoval A., 1966: 86**]. According to G.Z. Djinjveladze, about 350 people died and about 70 were saved [**Memoirs of a doctor, 2015: 30**]. Among the survivors was G.Z. Djinjveladze. Here is how he describes this event in September 1943: "I was in the operating room on the second floor of the building, preparing to operate on the wounded. At about 3:00 pm, I heard a dull explosion on the first floor and ran out into the corridor to find out what had happened. A nurse told me that the Germans had set fire to the building and nailed the entrance doors shut. I tried to lead the sisters and the wounded who could move around to the doors on the north side of the building, but they were also nailed shut. I ordered everyone to go up to the second floor and take shelter on the stairs and in the bathroom. Soon the second floor caught fire and the stairs were filled with smoke. Flames were approaching them. Suddenly, the shooting outside stopped and we saw through the window that the Germans got into their cars and drove away from the hospital. We jumped out of the burning building through the windows on the second floor. A few minutes later, the floors in the burning building collapsed, and the wounded who were in the building burned to death. About 30 wounded who had jumped out of the windows and been shot by the Germans were lying near the building" [**KhRSA: 49-50**].

From March 15 to 17, the Nazis continued to come to the hospital and kill the wounded in other buildings. In those three days, they shot people right in the wards, killing another 400 people. They also tortured the defenseless people, gouging out their eyes, knocking out their teeth, and carving stars on their bodies. And they crucified one Red Army soldier at the gates of the hospital [**Donskoy Y., Shapoval A., 1966: 86-87**].

After escaping from the hospital, Georgiy Zakharovich lived with acquaintances for three weeks. He had no documents. And without them, it was dangerous to go outside, as he could be arrested. A woman helped him get a passport, which made it possible not only to walk around the city but also to get a job. In late April or early May, G.Z. Djinjveladze got a job as an ordinary doctor in the surgical department of the Oleksandrivska Hospital (the same hospital where he worked as a prisoner of war in 1942–1943). The department's consultant was Professor Holoborotko. He recognized and gave away his colleague. G.Z. Djinjveladze again became a prisoner of war. He no longer had the right to move freely around the city, to receive food. He had to endure the abuse and even beatings of German soldiers.

In August 1943, Soviet troops again launched an offensive on Kharkov. The Germans began preparing the prisoners of war for evacuation to the west. Georgiy Zakharovich decided to escape. He managed to hide with a university friend. But, in order not to expose his friend to danger, he moved to other acquaintances. So, he hid for 17 days [**Memoirs of a doctor, 2015: 31**]. On August 23, 1943, the Red Army entered Kharkov.

"In the last two weeks before the liberation, the guns were constantly thundering, shells and mines were exploding, houses were burning, bridges, power plants, and factories were flying into

the air. By noon on August 23, everything had calmed down. There was a terrible silence, only occasionally single shots were heard from afar. At dawn, the advanced units of the Red Army appeared. Behind the infantry and cars followed a line of cars with artillery, anti-aircraft guns, etc. A mass of people appeared on the streets, everyone ran out to meet our Red Army. It was again the 69th Army, and I was again appointed the leading surgeon in one of the evacuation hospitals," Georgiy Zakharovich recalled [**Memoirs of a doctor, 2015: 31**].

For some time M.Z. Jinchveladze will continue to work in Kharkov.

In September 1943, the Kharkov Regional Extraordinary State Commission was established to establish and investigate the atrocities committed by the German-fascist invaders and their accomplices, and the damage they caused to citizens, collective farms, public organizations, state enterprises, and institutions of the USSR. It included representatives of the Soviet, party, Komsomol, trade union organizations, journalists, and doctors. The bodies of the dead were exhumed from opened graves on the territory of the clinical town. The commission established the causes of the death of the Red Army soldiers. When drawing up the act on the results of the exhumation of the graves, witnesses and surviving participants of the events of March 1943 were interviewed [**KhRSA**]. Among those interviewed was Georgiy Zakharovich.

On December 15–18, 1943, an open trial was held in Kharkov against three German soldiers and a local collaborator. During the court sessions, the event that took place in March 1943 on the territory of the 1st Army Evacuation Hospital was also considered. Surgeon G.Z. Djinjveladze testified to this episode at the court hearing on December 17, 1943 [**Trial, 1943: 69**].

After the Victory over the Nazis, Georgiy Zakharovich returned to Akhaltsik. He continued to treat people and headed the surgical department of one of the city hospitals. He performed operations until he was 80 years old. He was also involved in scientific activities. His scientific articles were published in the Ukrainian journal "Surgery" [**Foundation G.Z. Dzhinchveladze**].

Georgiy Zakharovich Dzhinchveladze died in 1973.

After the victory over the Nazis, Georgiy Zakharovich returned to Akhaltsikhe. The neighbor of the surgeon, who was respected in the city, Larysa Oksuzyan sadly recalled in 2014: "I remember when his mother was alive, she often went for walks in the park with Georgiy and his wife, where an orchestra played in the evenings. The mother always wore national Georgian clothing – very beautiful. Georgiy always had an unchanging cane. Now neither Georgiy nor his children are alive, but there are grandchildren and great-grandchildren. They now live in Tbilisi" [**Strel'nik I., 2014**].

In conclusion, it can be stated that in difficult historical periods, the Georgian people have extended a helping hand to Ukrainians. And the fate of Georgiy Zakharovich Djinjveladze is a vivid example of this.

Bibliography:

Memoirs of a doctor, 2015: Воспоминания врача Георгия Захаровича Джинчвеладзе // Вустами спогадів і пам'яті: Вища медична школа Харківщини в роки Другої світової війни / За загальною редакцією В.М. Лісового та Ж.М. Перцевої. Харків: ХНМУ, 2015. 184 с.

KhRSA: Kharkov Region State Archive. F. П-2. In. 14. Case 1. Заключительный акт комиссии по установлению и расследованию злодеяний немецко-фашистских захватчиков в Харькове об уничтожении раненых бойцов Красной Армии на территории 1-й армейской сортировочной больницы. 7 сентября 1943 года. Sh. 48-53.

Donskoy Y., Shapoval A., 1966: Донской Я., Шаповал А. Бойцы в белых халатах. Харьков: Прапор, 1966. 103 с.

П'юин В., 2016: Ільїн В. Березень 1943-го – героїзм і трагедія // Медичний університет (газета колективу Харківського національного медичного університету). 2016. 21 березня. Р. 6.

Strel'nik I., 2014: Стрельник И. Грузинский хирург спасал раненых в Харькове // Вечерний Харьков. 2014. 17 июня.

Trial, 1943: Судебный процесс о зверствах немецко-фашистских захватчиков на территории гор. Харькова и Харьковской области в период их временной оккупации. Москва: ОГИЗ-Госполитиздат, 1943. 94 с.

Foundation G.Z. Dzhinchveladze: Museum of Kharkov National Medical University. Foundation Georgiy Zakharovich Jinchveladze.

SOCIO-POLITICAL DETERMINANTS OF CHOICE OF PROFESSION BY WOMEN OF SOVIET UKRAINE (1920s – 1980s)

Honcharova Olha

Candidate of Historical Sciences, Associate Professor
Department of History of Ukraine
H. S. Skovoroda Kharkiv National Pedagogical University
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-8697-3211>

Matei Yuliia

Student the second (master's) level of higher education
Specialty: 014.3 Secondary education (History)
H. S. Skovoroda Kharkiv National Pedagogical University
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-3833-2564>

<https://doi.org/10.52340/tuw.2023.01.36.11>

Abstract. *Increasing public attention to the emancipation of the individual, a woman's self-awareness of her nature, opportunities, and self-worth of being make the study of socio-political processes that influence a woman's choice of her life path and profession relevant. This actualizes the need to study this problem in historical retrospect. For Ukraine, whose population inherited from the Soviet system elements of Soviet culture, mentality, consciousness, everyday practices and, of course, stereotypes, it is important to turn to the analysis of Soviet gender practices. Within the framework of this article, the research interest was focused directly on what place was assigned to women in the gender order created by the Soviet state, how and why the principles of women's involvement in certain spheres of socio-economic life changed at different stages of socialist construction, and how this state policy influenced their choice of profession. As a result of the work, it was concluded that the state management of gender relations was carried out by two types of mechanisms. On the one hand, the state carried out normative coercive regulation, implementing gender policy through legislative acts of various levels. On the other hand, it created an ideological coercive apparatus that controlled gender relations through dominant official discourses, setting the framework of representations. For specific people, institutional conditions appeared as a spectrum of objectively existing barriers and opportunities for their actions and realization of life projects. Under the conditions of rigid institutional control characteristic of Soviet society, options for life and discursive strategies for women were limited and reactive in nature.*

Keywords: *gender relations, state regulation of gender processes, life strategy, career.*

European states at the end of the 20th century – at the beginning of the XXI century as one of the strategies of their development, they defined the formation of an unbiased attitude towards a person regardless of gender in society, and the achievement of gender equality. These principles have become an integral part of democratic transformations and sustainable development of these states, and to date, they have created all the conditions for the equality of potential opportunities of men and women and the legal provision of this equality in a post-industrial society. Their introduction is due to the strengthening of women's activity in various spheres of activity. Ukraine is no exception in this regard. Therefore, increasing public attention in our country to the emancipation of the individual, a woman's self-awareness of her nature, opportunities, and self-worth of being make the study of socio-political processes that influence a woman's choice of her life path and profession relevant. At the same time, it should be taken into account that Ukrainian

society inherited elements of Soviet culture, mentality, consciousness, everyday practices and, of course, stereotypes from the Soviet system. Gender prejudices, learned even in the previous era, are still part of our everyday life and often people reproduce these elements without realizing their origin. In view of the need for a thorough study and understanding of the Soviet practices of directing the women's initiative in the direction required by the Communist Party, the influence on their choice of the field of employment.

There is a considerable number of scientific publications and investigations that highlight the issues of women's history during the existence of the USSR and Ukrainian SSR. In Soviet times, certain aspects of the problem raised by us were studied by L. Vitruk [Vitruk. 1967], N. Hushynets [Hushynets. 1963, 1984], N. Kovalska [Kovalska. 1990], T. Pikalova [Pikalova. 1984] and others. Women's history takes on a new development with Ukraine's independence and the removal of ideological restrictions. One of the first attempts to objectively highlight the role and place of women in Soviet society was the work "Women's Studies in Ukraine: Women in History and Today" [Smoliar. 1999]. From the works of Ukrainian historians, we can obtain information about the participation of women in public and political life [Bohachevska. 1993; Nochovnyi. 2013], constitutional equality and de facto equality of women [Hlukhenka. 2020; Pahiria. 2012; Smolnitska. 2011; Ulianova. 2021; Cherniakhivska. 2016], involvement of women in social production [Zhitkova. 1992; Zemziulina. 2009], development of education among women [Voronina. 2019] and everyday practices of a Soviet woman [Yefimenko. 2010]. However, for the most part, the works highlight the general policy regarding Soviet women at separate stages of historical development, which does not provide an opportunity to draw up a complete picture. Therefore, the issue of social and political determinants that influenced a woman's choice of career building strategy in the Soviet period requires additional study.

Within the framework of this article, the research interest is focused directly on what place was assigned to women in the gender order created by the Soviet state, how and why the principles of women's involvement in certain spheres of socio-economic life changed at various stages of socialist construction, and how state policy in this sphere influenced on their choice of profession.

The proclamation of the power of the Bolsheviks in Ukraine brought here all their practices of solving the "women's issue". And in this sphere, from the very first steps, the same approach is observed as in all others – the implemented measures were aimed not at satisfying human needs, but at ensuring state plans. And the state at that time needed the development of production, which experienced a shortage of workers due to the loss of the male population during the First World War and the revolutionary events of 1917–1920. The solution to this issue was carried out by attracting women to work at large industrial enterprises. Since they did not have the appropriate qualifications, they were mainly engaged in auxiliary work.

The 10th congress of the RCP(b), held in March 1921, laid the foundations of a new economic policy within the framework of which commodity producers received a certain independence and the right to transfer the enterprise to household income. This affected the employment of women because it led to the active displacement of unskilled female labor force and replacement of their vacancies by men returning from the front and looking for work. Mass reductions of women took place in 1921–1922, as a result of which among those who stood at the end of 1922 on the register of labor exchanges in the USSR, 57% were representatives of this sex. The reduction was especially noticeable in industries with the traditional use of women's labor. Thus, for every 100 unemployed women, there were 94 in the tobacco industry, 92 in the textile industry, 83 in the paper industry, and 76 in the garment industry. However, the unemployment rate among women was much higher, because the given statistics only show data on those officially registered on the labor exchange, and there were as well as those who, due to certain social characteristics, did not have the right to receive help from this institution in employment. The number of unemployed women continued to increase steadily, and at the beginning of 1923 there were 38,600 of them, and at the end of the year – 65,700. So, in the mid-1920s, female employment was quite low. Thus, in the heavy industry of Ukraine in 1925, women made up only 12.7% of the total number of workers. The participation of women in handicraft industry, whose activity

intensified during the NEP period, was also low. By 1925, the number of bush workers and domestic workers reached only 20,000 [Smoliar. 1999: 131]. The given figures convincingly demonstrate that in the first years of Soviet power, the participation of women of the USSR in production was not of a mass nature. Despite the declaration at the state level of creating equal opportunities for women and men, the latter were given preference in hiring, women's wages were much lower. Thus, H. Yefimenko convincingly proves the existence of low wages in feminized professions using the example of the profession of a teacher of junior classes, in which 52.2% of positions were occupied by women in 1922 [Yefimenko. 2010: 22–23].

The situation begins to change with the announcement of the industrialization course. To achieve the main goal of the Soviet leadership, it was absolutely necessary to increase the number of workers in plants and factories. Therefore, since 1926, the state at an increased pace accepted all those who were looking for work, including peasants and peasant women, who replenished the ranks of unskilled workers. And already in the first quarter of 1926, 57.7% of the total number of workers employed in industry were from the countryside [Zemziulina. 2009: 111]. Similar measures were recognized on December 27, 1927 as a strategy for the further socialist development of the USSR at the XV Congress of the All–Union Communist Party of Ukraine (b). The awareness that the main condition for the effective use of these personnel is overcoming a low educational level contributed to the fact that the state begins to pay more attention to the organization of educational institutions for adults. Mass–created likneps, reading houses, political literacy groups, silbuds, and libraries are beginning to conduct purposeful work with women. The main contingent of their participants are peasant women, housewives, and unskilled workers. Thus, in the early 1930s, 70.8% of the listeners of Lyknep were women. Thanks to their efforts, women's literacy increased from 37.2% in 1921 to 57.5% in 1929 [Pikalova. 1984: 15]. And these indicators steadily increased in the future. Thus, according to the population census in 1939, the percentage of literate women aged 9 to 49 was already 82.9%, and in the city – 91.0%, in the countryside – 78.5% [Narodna osvita, 1964: 16]. The fact that school education was now aimed not only at imparting knowledge, but also at preparing graduates for employment contributed to the expansion of women's opportunities. Along with education at school, future workers and peasant women received certain knowledge they needed in production. However, all these actions can by no means be considered as increasing care for a woman and creating conditions for her self–development. The main goal of the state during this period was to direct it to those areas of socialist construction that received priority attention during the period of accelerated industrialization. In the years 1926–1929, women began to be considered as an important source of replenishment of the labor force, and their number at industrial enterprises increased significantly, reaching 82.6 thousand in 1929. They made up 13% of the total number of workers [Hushynets. 1963: 115]. Involvement of women in production required them to have certain qualifications. In addition to the polytechnicization of secondary education, a network of various accelerated qualification courses, factory apprenticeship schools (FZU), where a 25% quota was established for women, is being developed. And as a result, in 1930, 30,000 women studied at them, while in 1925 there were only 2,000 [Hushynets. 1984: 65]. However, the number of established institutions did not meet existing needs, and only 9% of women involved in industrial production were able to acquire a relevant profession. 27% of female workers worked in semi–skilled jobs, and 64% in unskilled jobs: as manual workers, cleaners, couriers [Vitruk.1967: 54]. Therefore, the network of such educational institutions continued to grow.

Such significant efforts of the state, aimed at involving women in production, led to a significant increase in the number of women workers at large industrial enterprises in the late 1930s. In 1939, their number reached 5,876.5 thousand (including the service sector). This accounted for 38.4% of the total number of employees [Itogi Vsesoyuznoy perepisi. 1963: 151–152]. In the village, women are also changing traditional fields of employment in production processes and mastering new professions: tractor drivers and combine harvesters. So, by the end of the 1930s, the share of women in production doubled. This was achieved due to the implementation of a purposeful policy of the government, in the framework of which any other opportunities for them to realize their potential were blocked, and only that which contributed to their involvement in

social production remained, in those branches of economy, the development of which was a priority for the state. Added to this was the creation of a certain image of a modern woman through mass media. In particular, the magazine "Communistka" painted the image of a strong, future-oriented working woman who is actively involved in social life and mastering "male" production. According to propaganda, only after gaining economic independence, women could achieve equality and "free themselves from kitchen slavery" [Voronina. 2019: 365]. And although in Art. 122 of the Constitution of the USSR of 1936 and similar in content to Art. 121 of the 1937 Constitution of the Ukrainian SSR, a woman in the USSR was granted equal rights with a man in all spheres of economic, state, cultural and socio-political life, which was ensured by "granting women equal rights with men to work, pay for work, rest, social insurance and education", in fact, women still earned less than men, were less educated, and access to a number of fields of activity was closed to them. In addition, at the end of the 1930s, the consequences are indicated mass repressions, famines, ethnic cleansing, which led to irreparable demographic losses in the Ukrainian SSR. In the public consciousness, the state begins to form an image of a woman who should not only be successful in her career, but also a devoted mother and wife. The cult of the mother had a banal pragmatic basis – to contribute to the increase of the population [Pahiria. 2012]. At the same time, motherhood was not considered a personal choice, but a duty of every woman to the state. According to the Bolshevik model, a woman had to work full-time, raise children and at the same time take care of the household. This gave researchers the right to talk about the pragmatic, utilitarian approach of the party's policy towards women in the interwar period [Smoliar. 1999: 136].

The result of the Second World War was an uneven redistribution of the country's male and female population, especially those of working age. So, if before the war its population was 7.2 million, then as of January 1, 1945, it barely reached 3.5 million people. At the same time, 64% of the entire population of the republic were female. After the return of those who remained alive, from the army and from the evacuation, the number of able-bodied people increased to 5.6 million people, but did not reach the pre-war level. It did not lead to overcoming the gender imbalance [Panchenko. 1997: 108]. The party-state system had the experience of involving women to solve its important strategic tasks, so in the post-war period it returned to the tried-and-tested practice of the interwar period. In addition, at this stage, a lot of effort should have been spent on this, since during the war women became a significant productive force, replacing men who went to the front in production. In heavy industry, they quickly mastered "men's" specialties: butchers, locksmiths, millers, electric welders [Koval. 1970: 175]. Thus, at the end of the war, women occupied about 50% of jobs in industry, and 80% in agriculture [Smolnitska. 2011: 165]. In particular, as of January 1, 1945, women made up 52.9% of all workers in mechanical engineering, in the coal industry – 45.6%, in ferrous metallurgy – 43.2%, and the overwhelming majority – in the chemical, textile, light and food industries [Zhitkova. 1992: 68]. After the end of the war, until the complete demobilization of the military from the ranks of the Soviet Army, women continued to play an important role in production and in the reconstruction of almost all branches of the national economy. This activity of women was also strengthened by ideological pressure. Once again, the mass media returns a narrative aimed at forming the image of a woman – an ideal worker, such as: "We need to take up work with new strength, we are capable and must prove that we can participate in public life on an equal basis with men and restore economy" [Cherneha. 2005: 93]. The state did not give up the image of a woman-mother who manages everything: she shows full dedication to work, runs a household, gives birth to and raises children.

Scientific and popular scientific publications were circulated, which cited data from official statistics that demonstrated high numbers of women in industry, agriculture, transport, science and art, about the number of women among deputies of the Supreme Soviets of the USSR and Ukrainian SSR, medal holders, Heroes of Socialist Labor, laureates Stalin awards, heroine mothers, and in the mass media about their contribution to the struggle for early implementation of five-year plans, leadership experience in government bodies, in the organization and activity of women's councils in both industry and agriculture. Their general subject matter and tonality well demonstrate the requests and plans of the state in the process of forming public opinion, and also show the

socially acceptable role models offered to Soviet women, including when choosing a profession. Young girls, Komsomol members, without family responsibilities, were more open to social challenges coming from society. They were easily involved, on an equal footing with men, in the construction of heavy industry facilities and in public works related to the restoration of cities, roads, as well as objects of social importance. They agreed to be away from home for weeks, harvesting in the collective farm fields; willingly joined professional training, studied various specialties, were ready to travel far from home on assignment. However, it should be noted that this social activity can not necessarily be considered as a spontaneous willingness to help the state. Often this activity was determined by the need for survival, was perceived as a means of adaptation to conditions, or was determined by personal motives for choosing a life strategy. The lack of material resources, the desire to be recognized as an "ordinary Soviet citizen" and to prove one's integrity, the need to change one's place of residence to avoid system supervision – these and many other motives prompted one to accept any job, regardless of one's own preferences [Ulianova. 2021: 47].

Numerous regional meetings of industry leaders in various fields were designed to help convince women of the right choice of their life strategy. A constituent part of almost every performance of the meeting participants was the voicing of personal motivation, which stimulated them to achieve success. Moreover, in order to reach certain heights, it was necessary to become successful through hard work and participation in public life. Therefore, women were active in all production spheres, working on an equal footing with men. At the same time, researchers studying gender aspects admit that under the promoted equality, the gender pay gap still existed: women received on average less than men, held lower positions, could not master many professions and faced discrimination upon hiring. However, such oppression was interpreted as "care" of the state for its citizens [Smolnitska. 2011: 162]. In particular, the spheres in which the involvement of women was limited included the higher bodies of state administration. Statistical data on the gender composition of those elected to the Verkhovna Rada of the Ukrainian SSR serve as a convincing proof of this. Thus, as a result of the 1947 elections, 112 women were elected to it, where they made up 27% of the total number of elected officials. In order not to give the impression of the groundlessness of statements about the full equality of women in all spheres, including political leadership at various levels, decisions were constantly made to increase the representation of women in state bodies. However, the reports repeatedly indicated a noticeable inequality in the numerical composition of men and women in the field of managerial activity. According to the results of the 1951 elections, 132 women were elected to the legislative body of the Ukrainian SSR, where they accounted for 31% of the entire body of deputies [Nochovnyi. 2013: 160].

In the future, the tendency to replace personal interests with national interests in the minds of women persisted. For this, all the mechanisms developed during the years of Soviet power were used, in which, as before, the media played a leading role. In the columns of newspapers and magazines, materials were placed that were supposed to form a stable image of "prestigious" professions. Therefore, a prominent place in them was given to materials related to work in the workshop and on construction, the number of publications on the development of virgin lands is increasing. "Women engineers actively participate in the design office...", "Probably, work is not the right word, it's just that my home is there...", "The production of washing accessories was delayed, so Lidia Vasyliievna spent whole days in mechanical workshops..." – the pages of the women's magazine "Работница", popular in the late 1950s and 1960s, are full of such sayings [Hlukhenka. 2020: 208]. Encouraging the choice of certain professions, the state introduced separate restrictions on the acceptance of women into other professions. Legal norms provided for the prohibition of the use of women's labor in jobs with harmful working conditions, in underground works, limitations of loads during manual labor [Kodeks zakoniv pro pratsiu. 1971]. For example, in 1974, a list of professions prohibited for them was approved. Along with the active involvement of women in production, domestic work and raising children also remained her unspoken duties, as before. Society cultivated the opinion that shethe necessary social and domestic conditions are provided to combine happy motherhood with increasingly active and creative

participation in industrial and socio-political life, which was later recorded in with property legislation of the USSR in 1968. However, the woman was prompted to make a choice in favor of maximum involvement in production and to abandon the role of a housewife not only by the loud slogans of the ideological machine, but also by the banal impossibility of a Soviet family to survive on one salary [Pahiria. 2012]. At the same time, women were often considered "second-class" workers, so mass media had to break this stereotype about the secondary status of women in production and in public life. Women were depicted as the best factory workers, record-breaking milkmaids, education seekers, deputies, etc.

At the end of the Soviet period, women were quite actively involved in the socio-political and cultural life of the country. They made up 51% of the entire workforce. Nine-tenths of women of working age were working or studying. In the social spheres of the economy, they made up the majority of workers: in the textile industry they were 70% of all workers, in the sewing industry – 89%, in the fur and shoe industry – 69%, in the bakery industry – 71%, in the confectionery industry – 72%. Among the working population, women predominated in non-productive sectors of the economy: in trade and household services – 82%, in the field of health care – 81%, education – 75% [Prybytkova. 1989: 26]. However, the principle of prioritization of heavy industry, the "residual" approach of allocating resources for the development of light industry led to the existence of worse working conditions and lower wages in industries where mostly women worked. If the share of manual labor in industry, as a whole, in 1980 was 35%, then in trade – 90%, household services – 78% [Kovalska, Oleksandrova. 1990: 8]. In those areas of professional activity where the majority were women, work was less mechanized, and most production operations were performed manually. A large share of manual labor was also used in agriculture, especially in such women's industries as horticulture and horticulture. Episodic measures to improve the working conditions of women under conditions of extensive farming were not successful.

In the 1970s and 1980s, the educational level of women steadily increased. According to their educational level, Soviet women have practically equaled men. However, despite a sufficient educational level, women were excluded from public decision-making, experienced difficulties in professional growth and career. Thanks to the state policy on the proportional representation of women in power structures, the percentage of women deputies in local authorities in the late 1980s was 50%, and in the Verkhovna Rada – more than a third [Bohachevska. 1993: 40]. And although in Soviet times, for example, V. Shevchenko was the Chairman of the Presidium of the Verkhovna Rada of Ukraine for more than one year, M. Orlyk, D. Protsenko, L. Khorolets, other women worked in the government, in the positions of ministers, heads of regional executive committees and their deputies, their share was small compared to men. The Party nomenclature had a pronounced patriarchal essence. At the end of the 1980s, every second man with a higher education held some administrative position, while only 7% of women held such positions because "women, unfortunately, still lag behind men in terms of qualifications, and this prevents them from mastering modern professions" [Ulianova. 2021: 47]. For the most part they held "decorative" leadership positions: they headed peripheral councils, trade unions, Komsomol organizations, etc [Cherniakhivska. 2016]. There remained activities that were recognized as exclusively female: education, trade, medicine. In reality, only horizontal professional movements existed for women, while vertical ones were the prerogative of men. There were many obstacles in the career development of women in science. Discrimination against women in the field of science is multifaceted and manifests itself at various stages of a woman's scientific career: when entering a job at a research institute, graduate school, when evaluating her creative contribution to science. Women teachers at the university and at the department are mostly engaged in routine methodical work, while men are engaged in creative scientific work. And the professional qualities of a male teacher are rated higher compared to the professionalism of a female teacher. These indicators indicate non-compliance with the principle of gender equality and equality in public administration. Despite the nominal gender equality, it was much more difficult for a woman to achieve career growth than a man. As Soviet propaganda did not try to cover these negative trends under the beautiful slogans of achieving gender equality, women knew about them and took this into account

when building a strategy for their professional growth.

Thus, state management of gender relations was carried out by two types of mechanisms. On the one hand, the state carried out normative coercive regulation, implementing gender policy through legislative acts of various levels. On the other hand, it created an ideological coercive apparatus that controlled gender relations through dominant official discourses, setting the framework of representations. For specific people – men and women – institutional conditions appeared as a spectrum of objectively existing barriers and opportunities for their actions and realization of life projects. Under the conditions of rigid institutional control characteristic of Soviet society, options for life and discursive strategies for women were limited and reactive in nature.

References:

1. Voskresinnia, 57 p. (in Ukrainian)
2. Cherneha, P. M. (2005). Pidhotovka robitnychykh kadriv u promyslovosti Ukrainy v roky druhoi svitovoi viiny [Training of workers in the industry of Ukraine during the Second World War]. *Storinky voiennoi istorii Ukrainy*. 2005, 9, vol. 2, 90–101 (in Ukrainian)
3. Bohachevska, M. (1993). Duma Ukrainy – zhinochoho rodu [The Duma of Ukraine is female]. Kyiv: Cherniakhivska, V. V. (2016). Istorychnyi dosvid stanovlennia ukrainskoi modeli hendernoho parytetu [Historical experience of the formation of the Ukrainian model of gender parity]. *Derzhavne upravlinnia: udoskonalennia ta rozvytok*, 10. Retrieved from: <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=1012> (accessed 25 November 2023) (in Ukrainian)
4. Hlukhenka, S. (2020). Obraz radianskoï zhinky periodu «vidlyhy» na storinkakh zhurnalu «Rabotnytsa» [The image of a Soviet woman of the "thaw" period on the pages of the magazine "Rabotnitsa"]. *Travnevi studii: istoriia, mizhnarodni vidnosyny: Zbirnyk materialiv Mizhnarodnoi naukovoï konferentsii «Travnevi studii 2020: istoriia, mizhnarodni vidnosyny» / Za red. Yu. T. Temirova* (pp. 208–210). Vinnytsia: DoNU imeni Vasylia Stusa. (in Ukrainian)
5. Hushynets, N. O. (1963). Uchast zhinok u promyslovomu budivnytstvi na Ukraini (1926–1929) [Participation of women in industrial construction in Ukraine (1926–1929)]. *Ukrainskyi istorychnyi zhurnal*, 3, 114–119. (in Ukrainian)
6. Hushynets, N. O. (1984). Arkhivni dzhherela pro pidhotovku zhinochykh kadriv dlia narodnoho hospodarstva URSR (1933–1941) [Archive sources on the training of female personnel for the national economy of the Ukrainian SSR (1933–1941)]. *Arkhivy Ukrainy*, 2, 62–69. (in Ukrainian)
7. Itogi Vsesoyuznoy perepisi naseleniya 1959 goda. Ukrainskaya SSR [Results of the 1959 All–Union Population Census. Ukrainian SSR] (1963). Moskva: Gosizdat, 210 p. (in Russian)
8. Kodeks zakoniv pro pratsiu Ukrainiskoi RSR [Code of labor laws of the Ukrainian SSR] (1971). *Vidomosti Verkhovnoi Rady URSR*, 50, 375. (in Ukrainian)
9. Koval, M. V. (1970). Vse dlya peremogi. Podvig trudyaschih UkraYini u Velikly VItchiznyanIy vIynI 1941–1945 rr. [Everything for victory. The feat of the working people of Ukraine in the Great Patriotic War of 1941–1945.]. Kyiv: Naukova dumka, 196 p. (in Ukrainian)
10. Kovalska, N. K., Oleksandrova T. M. (1990). Zhinky Radianskoï Ukrainy [Women of Soviet Ukraine]. Kyiv: Polityvdav Ukrainy, 69 p. (in Ukrainian)
11. Narodna osvita, nauka i kultura v Ukrainiskii PCP [Public education, science and culture in the Ukrainian PCP] (1964). Kyiv: Polityvdav, 276 p. (in Ukrainian)
12. Nochovnyi, O. V. (2013). Hendernyi pidkhid u formuvanni postiinykh komisii Verkhovnoi Rady Ukrainiskoi RSR (1945–1964 rr.) [Gender approach in the formation of permanent commissions of the Verkhovna Rada of the Ukrainian SSR (1945–1964)]. *Genderna polityka mist: istoriia i suchasnist. Vyp. 4: Materialy III mizhnarodnoi nauково–praktychnoi konferentsii (Kharkivskiy natsionalnyi universytet miskoho hospodarstva imeni O. M. Beketova, Kharkiv, 23 – 25 zhovtnia 2013 roku): nauk. zb* (pp. 160–162). Kharkiv: KhNUMH im. O. M. Beketova. (in Ukrainian)
13. Pahiria, O. (2012). Hender po–radiansky: navantazhennia zhinky v SRSR zvuzhuvalo kolo oboviazkiv cholovika [Gender in the Soviet way: the workload of a woman in the USSR narrowed the scope of a man's responsibilities]. *Tyzhden*, 10 (227). Retrieved from: <http://tyzhden.ua/History/44370> (accessed 30 November 2023) (in Ukrainian)
14. Panchenko P. P. (ed.), Veselova O. M. & N. P. Baranovska et al. (1997). Ukraina: druha polovyna KhKh stolittia.

- Narysy istorii [Ukraine: the second half of the 20th century. History essays]. Kyiv.: Lybid, 352 p. (in Ukrainian)
15. Pikalova, T. (1984). Borba za preodolenie negramotnosti sredi trudyaschihsya zhenschin Ukrainyi (1917 – 1937 gg.) [The struggle to overcome illiteracy among working women of Ukraine (1917 – 1937)]. *Voprosy istorii SSSR*, 29, 12–20. (in Russian)
 16. Prybytkova, I. M. (1989). Bez usmishky pro usmishku Dzhokondy [No smile about Gioconda's smile]. *Filosofska ta sotsiologichna dumka*, 5, 23–30. (in Ukrainian)
 17. Smoliar, L. O. (ed.) (1999). Zhinochi studii v Ukraini: Zhinka v istorii ta sohodni [Women's studies in Ukraine: Women in history and today]. Odesa: Astroprynt, 440 p. (in Ukrainian)
 18. Smolnitska, M. (2011). Zhinka v radianskomu suspilstvi: ofitsiinyi obraz i realna praktyka [A woman in Soviet society: official image and real practice]. *Ukraina KhKh st.: kultura, ideolohiia, polityka*, 16, 162–174. (in Ukrainian)
 19. Ulianova, V. O. (2021). Stereotypy radianskoi i postradianskoi feminnosti [Stereotypes of Soviet and post-Soviet femininity]. *Mova*, 35, 45–49. (in Ukrainian)
 20. Vitruk, JI. D. (1967). Pidvyshchennia zahalnoosvitnoho ta profesiino–tekhnichnoho rivnia robitnyts Ukrainy v 1926–1932 pp. [Increasing the general educational and professional and technical level of female workers of Ukraine in 1926–1932 pp.]. *Ukrainskyi istorychnyi zhurnal*, 3, 48–58. (in Ukrainian)
 21. Voronina, M. S. (2019). Osvita yak oznaka hendernoi stratyfikatsii zhinok v USRR v 1920–1930–ti roky [Education as a sign of gender stratification of women in the USSR in the 1920s and 1930s]. *Drynovskyi zbirnyk*, 11, 363–370. (in Ukrainian)
 22. Yefimenko, H. (2010). Povsiakdenne zhyttia vchytelia shkoly sotsialnoho vykhovannia [Everyday life of a teacher of a school of social education]. *Narysy povsiakdennoho zhyttia radianskoi Ukrainy v dobu nepu (1921–1928 rr.): Kolektyvna monohrafiia / Vidp. red. S. V. Kulchytskyi: V 2 ch.* Kyiv: Instytut istorii Ukrainy NAN Ukrainy. Vol. 2, 5–78. (in Ukrainian)
 23. Zemziulina, N. I. (2009). Shliakhy zaluchennia selianok do vyrobnychoi sfery v pershi roky stanovlennia radianskoi vlady [Ways of involving peasant women in the production sphere in the first years of the formation of Soviet power]. *Istorychni zapysky : zbirnyk naukovykh prats*, 24, 109–116. (in Ukrainian)
 24. Zhitkova, T. V. (1992). Problemy zhenskogo truda i byta v usloviyah vosstanovleniya narodnogo hozyaystva Ukrainyi (1944–1950) [Problems of women's work and life in the conditions of restoration of the national economy of Ukraine (1944–1950)]. PhD diss. Odessa, 212 p. (in Ukrainian)

СОМАТИЧЕСКИЕ ФРАЗЕОЛОГИЗМЫ С КОМПОНЕНТОМ ГЛАЗ/ГЛАЗА В РУССКОМ И ГРУЗИНСКОМ ЯЗЫКАХ

Асатурова Седа

Телавский государственный университет
имени Якоба Гогобашвили

<https://doi.org/10.52340/tuw.2023.01.36.12>

Абстракт. В символике «**глаз** всегда связывали со светом и способностью духовного видения», в то же время «**глаз** сам посылает «лучи энергии». Лексема «глаз» встречается в фразеологических единицах многих языков.

Цель данного исследования является сопоставление параллельных фразеологических единиц русского и грузинского языков. Следует отметить, что полный параллелизм фразеологических единиц встречается редко. Полный параллелизм предполагает общность семантики, тождество компонентов, структурной оформленности. Например, в следующих русских и грузинских фразеологизмах значение совпадает или между ними наблюдается сходство: рус. открыть глаза кому-либо – груз. თვალის (თვალუბის) ახელა (букв. то же).

Вера в худой глаз очень распространена во многих культурах мира. Так, в грузинском языке это отразилось во фразеологизмах: თვალი აიღო (букв. сглазили), ცუდი თვალი (дурной, черный глаз). В традиционной русской культуре глаз, наводящий порчу, приносящий несчастье и вред, встречаем в фразеологических сочетаниях: худой глаз (ცუდი თვალი), недобрый (дурной, черный) глаз (ბოროტი თვალი).

В то же время глаза имеют свойство отражать внутренний душевный мир человека.

Для выражения сильной любви в сопоставляемых языках используются выражения „თვალის სიბნალე“ – «свет очей моих». Это полностью эквивалентные фразеосочетания как по структуре, так и по семантике.

Некоторые отрицательные действия человека передаются следующими фразеологизмами: рус. **пустить пыль в глаза** - груз. თვალუბის აბმა.

Рамки одной статьи не позволяют нам рассмотреть весь спектр этой интересной и многогранной темы. Мы продолжим исследование семемы «глаз» на материале прессы и произведений современных авторов двух лингвокультур. Исследования в этой области имеет важное практическое значение в создании современных двуязычных фразеологических словарей.

Хочется отметить, что, «несмотря на национально-культурную особенность картины мира», в различных культурах все же имеется много общего и тождественного. Выделенные тематические группы фразеологизмов с соматизмом глаз в двух анализируемых языках в большинстве случаев совпадают по семантике, совпадения по структуре наблюдаются реже..

Ключевые слова: соматические фразеологизмы, семема «глаз», фразеологический параллелизм, лингвокультура.

В возникновении фразеологизмов, пословиц и поговорок чаще всего используются соматизмы. «Названия частей тела являются наиболее древними в составе лексики любого народа и входят в основной фонд словарного состава языка. Поскольку они не только находятся на виду, но и являются основными производителями действий, они способны образовывать устойчивые словосочетания и фразеологизмы..., соматизмы обладают высокой способностью метафоризироваться, что является основным способом образования многих ФЕ» (Ушакова Е.А. 2007:318).

По словам М.Л. Ковшовой, «в процессе культурной интерпретации фразеологизмов ведущая роль принадлежит словам компонентам фразеологизма, которые понимаются как культурные знаки, так как являются именами реальных, награжденных культурными смыслами» (Ковшова М.Л. 2009:23). Один из таких компонентов – это лексема глаза (глаз), которая является стержневым компонентом многих ФЕ. Так, компонент **глаза** во фразеологизмах русского и грузинского языков употребляется в двух значениях: а) ‘орган зрения’; б) ‘способность видеть; зрение. Как в русском, так и в грузинском языке мы обнаружили более 100 ФЕ с компонентом глаз (глаза), tvali.

«Глаз – важнейший орган чувств человека в символике всегда связан со светом и “способностью духовного видения”. В древности считали, что орган зрения сам посылает «лучи энергии». По мнению Г.Бидермана, «глаз считается символом способности к духовному выражению» (Бидерман Г. 1996: 55). Подобные «лучи энергии», являющиеся символами духовного выражения, находим в составе многих ФЕ. Следует отметить, что во всех аспектах языка, в том числе, «в фразеологии существует своеобразие, которое находит отражение в тех или иных лингвистических знаках». Наличие межъязыковых совпадений рассматривают как фразеологический факт, их наличие «обуславливается тем, что общечеловеческие жизненные процессы, аксиологические установки являются релевантными для многих культур.»

Значения лексемы глаз (tvali) порождают разнообразные устойчивые выражения в исследуемых языках. В большей степени существительное глаз (глаза), tvali употребляется в позиции субъекта и объекта, сочетаясь с глаголами бытия, движения и действия.

Среди них наиболее характерными являются: стать, быть, открыть, закрыть, достичь, добраться, разбежаться, сказать, обмануть, остановить, положить, скрыть, подать знак, опустить, бросать и др.

Целью нашего исследования является сопоставление фразеологического параллелизма на материале русского и грузинского языков. Следует отметить, что полный параллелизм фразеологических единиц встречается нечасто, поскольку предполагает не просто общность семантики, но и тождество компонентов, структурной оформленности. Например, у фразеологизмов: рус. открыть глаза кому-либо – груз. თვალის (თვალეობის) ახელა (букв. то же) значение совпадает или является максимально похожим ‘помогать кому-либо правильно понять истинный смысл (обычно чьих-либо поступков, каких-либо действий)’, но помимо сходства семантического, прослеживается параллелизм структур и компонентного состава (Кухарева Е.В. 2006:61). По мнению Н.В.Титаренко, будучи актуальным в идиоматическом корпусе различных языков, национально-культурный компонент является языковой универсалией (Кухарева Е.В. 2006:62)

Следующие фразеологизмы так или иначе можно считать эквивалентными.

Некоторые из них имеют положительное значение:

Не сводить глаз(с кого-чего-либо. - თვალეობი (ვინმეზე, რამეზე) რჩება (თვალს ვერ აშორებს, ძალიან მოსწონს);

Не могла глаз от него оторвать. - თვალეობი (ვინმეზე, რამეზე) რჩება (თვალს ვერ აშორებს, ძალიან მოსწონს);

Глаза разбежались (разбегаются). - თვალეობს, თვალს აუჭრელებს (თვალს (თვალეობს) აურევს, თავბრუს დაახვევს);

Смотреть в глаза. - თვალეობში შეჰყურებს, შესცქე.თვალთან თითს ვერ მიიტანს, თვალთან მიტანილ თითს ვერ დაინახავს (ძალიან ბნელა, არაფერი არა ჩანს სიბნელისაგან რის, შეჰფოფინებს);

Пожирать глазами (Есть глазами) - თვალით, თვალეობით ჭამს (დაჟინებით, თვალმოუშორებლად, მოურიდებლად უყურებს, უმზერს, შესცქერის(ვინმეს ან რამეს);

Беречь как зеницу ока. - თვალისჩინივით გაუფრთხილდება, მოუვლის (სათუთად

მოუვლის, გაუფრთხილდება, დიდ მზრუნველობას გამოიჩენს);

Беречь पुще глаза. - თვალისჩინივით გაუფრთხილდება, მოუვლის (სათუთად მოუვლის, გაუფრთხილდება, დიდ მზრუნველობას გამოიჩენს);

В мгновение ока. - თვალის დახამხამებაში-უცხად, სწრაფად, მყის, ელვის სისწრაფით.

Свет очей моих - თვალის სინათლე

Глазом не моргнуть. - თვალს არ ახამხამებს - საფრთხე არ აშინებს, შეუპოვრად არის.

Глаз не спускает.- თვალყურის დევნება -ყურადღების მიქცევა, პატრონობის გაწევა, თვალის დევნება.

Смотреть(или глядеть) другими глазами на кого-что. - სხვა თვალთ შებედა.

Бить в глаза(бросаться, кидаться). - თვალში გცემს.

Открыть глаза кому-либо.- თვალის (თვალეების) ახელა.

Некоторые - отрицательное значение:

В глазах помутилось - თვალი წაუხდება (დაბნეულობის გამო დაკარგავს რაიმეს სწორად დანახვის უნარს, მხედველობა აერევა)

Хоть глаз выколи(или коли). - თვალთან თითს ვერ მიიტანს, თვალთან მიტანილ თითს ვერ დაინახავს (ძალიან ბნელა, არაფერი არა ჩანს სიბნელისაგან).

Ни зги не видать. - თვალთან თითს ვერ მიიტანს, თვალთან მიტანილ თითს ვერ დაინახავს (ძალიან ბნელა, არაფერი არა ჩანს სიბნელისაგან)

Закрывать глаза на что-либо(намеренно не замечать). - თვალეებს იბრმავეებს (განგებ არ დაინახავს, არ შეამჩნევს წაიყრუებს; უგულებელყოფს).

Пускать пыль в глаза.

თვალეებში ნაცრის მიყრა - მოტყუება, თვალის ახვევა, ყინულზე გაცურება.

Положил глаз на кого-то. -თვალი დაადგა

Метать молнии из глаз. - თვალთაგან ცეცხლ(ებ)ს აფრქვევს (1.თვალეები უბრწყინავს, ძლიერ განცდებს, გრძნობებს გამოხატავს)

თვალეებიდან ცეცხლის ყრა - განრისხება, გააფთრება, გაავება, ცოფების ყრა.

Как бельмо в глазу. - თვალში არ უზის, არ უსხედს (ეზიზღება).

თვალში ეკლად სჩრია(ვინმე, რამე) - არ მოსწონს, ეჯავრება, სძულს(ვინმე, რამე); შურს(რამე).

Дурной(или черный) глаз. - ცუდი თვალი აქვს(ვინმეს)

В глаза(говорить, бранить и т.д.) პირში თქმა

Мозолить глаза. -თვალში ეჩხირება - მუდამ თვალწინ არის, ძალაუნებურად ყურადღებას იქცევს; არ მოსწონს, თვალში არ მოსდის.

С глаз долой(уйти, убраться)(обычно в повелительном предложении). -თვალიდან დამეკარგე.

Глаз воротит. -თვალეებში არ გიყურებს.

Вера в худой глаз очень распространена во многих культурах мира. Глаз считается невербальным орудием для нанесения порчи и сглаза. Так, в грузинском языке это отразилось во фразеологизмах: თვალი აიღო (ბუკვ. სგლავილი), ცუდი თვალი (დურნოი, ჩერნოი გლავ). В традиционной русской культуре глаз, наводящий порчу, приносящий несчастье и вред, реализуется с помощью фразеосочетаний худой глаз (ცუდი თვალი), недобрый (дурной, черный) глаз (ბოროტი თვალი).

В то же время глаза имеют свойство отражать внутренний душевный мир человека.

К фразеологизмам этой группы в грузинском языке можно отнести выражение

თვალეში წყალი წამოვიდა (глаза разгорелись), которое означает сильное желание при виде чего-нибудь, а также восхищение, испытываемое человеком при любовании красотой природы, девушки, близких людей или чего-то необычного. Например: *ოქყველაფერი თვალს იტაცებს, გრძნობა-გონებას ჰხიბლავს* (ა.წერეთელი, ბაში-აჩუკი) – Там все **манит взор**, пленяет ум и сердце.

Для выражения сильной любви в сопоставляемых языках используются выражения „*თვალის სინათლე*“ – «свет очей моих». Это полностью эквивалентные фразеосочетания как по структуре, так и по семантике.

Одним из компонентов указанных фразеологизмов в грузинском и русском языке является слово

სინათლე - свет. Понятие **свет** во многих культурах мира – символ жизни, знания и просветления души. Свету противопоставляется темнота и невежество, а иногда и смерть.

Некоторые отрицательные действия человека передаются следующими фразеологизмами: **рус. пустить пыль в глаза** ‘представлять положение дел в приукрашенном виде, создавая неверное впечатление о ком-либо,,{, чем-либо’; закрывать/закрывать глаза (кто на что) ‘намеренно не обращать внимания, не реагировать’ (Экология языка и коммуникативная практика. 2019:250; 269); **груз.თვალეების აბმა(ბ.)** (букв. завязывать глаза) ‘обманывать, вводить в заблуждение’. В этих примерах глаза по какой-либо причине не могут выполнить свою главную функцию – видеть, воспринимать окружающую реальность, познавать и оценивать ее. В одном случае они закрыты и завязаны, в другом – запорошены пеплом. В большинстве случаев фразеологизмы, связанные с закрытыми, завязанными и запорошенными глазами, передают негативный смысл.

თვალეებს იბრძავენ (განგებ არ დაინახავს, არ შეამჩნევს წაიყრუებს; უგულუბელყოფს - намеренно не замечать, не обращать внимания на что-н.)

თვალზე ბისტი, ლიბრი გადაეკვრება (რისამე ანახვის, გაგების უნარს დაკარგავს - потерять способность видеть, понять что-л. - пелена перед глазами

Еще одно фразеосочетание (букв.закрывает глаза на...) ‘смотреть сквозь пальцы’ означает сознательно не замечать чего-либо предосудительного, запретного. *-თვალს ხუჭავს* (ყურადრებას არ აქცევს, განზრახ არ ამჩნევს რასმე).

В заключение хотелось бы отметить, что рамки одной статьи не позволяют нам охватить весь спектр этой интересной и многогранной темы. Поэтому, хочется отметить, что, «несмотря на национально-культурную особенность картины мира», в различных культурах все же имеется много общего и тождественного. Выделенные тематические группы фразеологизмов с соматизмом глаз в двух анализируемых языках в большинстве случаев совпадают по семантике, а совпадения по структуре наблюдаются реже..

Мы продолжим исследование семемы «глаз» на материале прессы и произведений современных авторов двух лингвокультур. Исследования в этой области имеет важное практическое значение в создании современных двуязычных фразеологических словарей.

Литერატურა:

1. Бидерман Г. Энциклопедия символов. М. : Республика, 1996. 333 с.
2. Ковшова М.Л. - Семантика и прагматика фразеологизмов (лингвокультурологический аспект) М., 2009. 44с.
3. Кухарева Е.В. Клише как отражение национального менталитета (на примере арабских паремий): Автореф. дис. канд. филол. наук. – М., 2005. – 20 с.
4. Ушакова Е.А.- Соматизмы в русских и немецких фразеологических единицах, описывающих речемыслительную деятельность // Актуальные проблемы лексикологии и словообразования : сб. науч. тр. Новосибирск, 2007. Вып. 10. С. 318 – 331.
5. Экология языка и коммуникативная практика. 2019. № 4 (2). С. 59–64 Национально-культурная специфика в межъязыковых параллелях (на материале фразеологизмов русского, испанского и английского языков. Н.В. Титаренко .

6. Молотков А.И.(Ред.)(1978)Фразеологический словарь русского языка. Москва: «Русский язык».
7. Словарь образных выражений русского языка / под. ред. В.Н.Телия. – М.: Отечество, 1995. с.250; 269.
8. Фразеологический словарь русского языка (2007) Сост. А.Н. Тихонов.Москва: Русский язык – Медиа.
9. ონიანი. ალ., (1966) ქართული იდიომები. თბილისი: ნაკადული.
10. გამრეკელი.ნ., მგალობლიშვილი. ე., (1966). ქართულ-რუსული ფრაზეოლოგიური ლექსიკონი. თბილისი: საბჭოთა საქართველო.

SOMATIC PHRASEOLOGY INVOLVING THE EYE/EYES COMPONENT IN RUSSIAN AND GEORGIAN LANGUAGES: A COMPARATIVE STUDY

Seda Asaturova

Iakob Gogebashvili Telavi State University

***Abstract.** This study delves into the somatic phraseology featuring the component "eye/eyes" in the Russian and Georgian languages, exploring their symbolic connotations. In the realm of symbolism, the eye is consistently linked with light and "spiritual vision," functioning not merely as a receptive organ but also emitting "rays of energy." The linguistic examination aims to elucidate phraseological parallelism through an analysis of Russian and Georgian materials. It is noteworthy that complete parallelism within phraseological units is a rarity, necessitating a shared semantics, component identity, and structural uniformity. For instance, the study assesses instances where the meaning of Russian and Georgian phraseology aligns, presenting either exact congruence or the closest possible similarity.*

Example: In the Russian language, "открыть глаза кому-либо" corresponds to the Georgian expression "open your eyes."

The concept of the "bad eye" (вера в худой глаз) is deeply ingrained in diverse cultures worldwide, manifesting in various linguistic expressions. This study explores its prevalence in Georgian phraseology, where it is encapsulated in phrases like "He

/ She took an eye" or "a bad eye." Similarly, traditional Russian culture harbors a belief in a bewitching eye that brings misfortune and harm, evident in phraseological units such as "худой глаз" (bad eye) and "недобрый (дурной, черный) глаз" (evil eye).

Simultaneously, eyes serve as conduits for expressing the spiritual and inner world of an individual. In analytical languages, strong expressions of love are conveyed through idioms like "light of the eye" («свет ойней моих»).

This study also delves into phraseology conveying negative qualities. In Georgian, the concept is encapsulated in the term "eyeball," while in Russian, a parallel expression is found in "пусти пыль в глаза," both communicating unfavorable traits of a person.

Through a comparative analysis of Georgian and Russian phraseology, this research aims to illuminate cultural nuances surrounding the perception of the "evil eye" and its impact on linguistic expressions related to spirituality, love, and negative attributes.

A single article is insufficient to comprehensively delve into the vast and intricate dimensions of this captivating topic. The present research will continue based on materials from two distinct linguculture presses and the works of contemporary authors. This line of inquiry holds practical significance for the development of contemporary bilingual phraseological dictionaries.

In conclusion, it is noteworthy that, despite the national-cultural idiosyncrasies shaping the world image, there exists a substantial degree of commonality among different cultures. Specifically focusing on somatism, thematic groups of phraseologisms featuring the term "eye" in the two analyzed languages reveal semantic alignments, albeit with lesser structural concordance.

Key words: somatic phraseology, seme "eye," phraseological parallelism, linguistic culture.

ყვავილის კონცეპტური გააზრებისათვის ვაჟა-ფშაველას შემოქმედებაში

ბალდადელიშვილი დიანა

სსიპ იაკობ გოგებაშვილის სახელობის თელავის სახელმწიფო უნივერსიტეტი

<https://doi.org/10.52340/tuw.2023.01.36.13>

ნაშრომი დაფინანსებულია შოთა რუსთაველის საქართველოს ეროვნული სამეცნიერო ფონდის მიერ. გრანტის ნომერი MR-23-569.

აბსტრაქტი. საკვლევი საკითხი ვაჟა-ფშაველას შემოქმედების ნიმუშებს ეყარება. საანალიზო წყაროებზე წინასწარი დაკვირვებით აღმოჩნდა, რომ მხატვრულ დისკურსში ყვავილთა დიდი ნაწილი არა მხოლოდ საგნობრივი დატვირთვის მქონე, არამედ მეტაფორული და კონცეპტუალურია. სწორედ ამიტომ აუცილებლად მიგვაჩნია მათი, როგორც კონცეპტების, კვლევა ლინგვოკულტუროლოგიური ასპექტების სიღრმისეული ძიებით. ვცდილობთ, შევქმნათ ყვავილთა ლინგვოკულტუროლოგიური პარადიგმა, განვსაზღვროთ ყვავილთა მეტაფორული მნიშვნელობებით გამოყენების სიხშირული მაჩვენებელი...

ბაზგასასმელია ის ფაქტი, რომ წინასწარი მოკვლევით ყვავილთა მეტაფორულ მნიშვნელობებში კონცეპტუალურად კარგად ჩანს ქართული ეროვნული მენტალობა; იკვეთება ქართველთა სულისკვეთება. მაგალითად, კონკრეტულად ზოგიერთი ყვავილი საქართველოს მეტაფორაა და გვასწავლის, რომ მას მოფრთხილება და მოვლა-პატრონობა სჭირდება; ყვავილი დედის სიმბოლო-მეტაფორაა; ყვავილი-მთის სიამაყის სიმბოლოა და ა. შ.

კვლევის თვისებრივი, რაოდენობრივი, ანალიზისა და სინთეზის მეთოდებზე დაყრდნობით, გამოგვაქვს ძირითადი დასკვნები.

საკვანძო სიტყვები: ყვავილები, კონცეპტი, მეტაფორა, ლინგვოკულტუროლოგია

ქართული მხატვრული დისკურსი მდიდარია ტროპის სახეებით. საფუძვლიანი იქნება თუ ვიტყვით, რომ ტროპის სახეებიდან მეტაფორას განსაკუთრებული ადგილი უკავია. როგორც ვიცით, იგი ბერძნული სიტყვაა და ქართულად გადატანას ნიშნავს. მეტაფორაში ერთი საგნის ან მოვლენის თვისება მეორეზე გადაიტანება და წარმოსაჩენი საგანი ან მოვლენა გადატანითი მნიშვნელობით გამოყენებული სიტყვით წარმოისახება. არსებობს მეტაფორების შემცველი უამრავი თვალსაჩინო ნიმუში, რომლებსაც განსაკუთრებული მნიშვნელობა ენიჭება ლიტერატურაში. ტროპული მეტყველება მხატვრულ ლიტერატურას უფრო მრავალფეროვანსა და მიმზიდველს ხდის, თუმცა, ამჯერად ჩვენი დაკვირვების საგანი გახდა არა ტროპული მეტყველება და მისი მომხსენებელი ზეგავლენა მკითხველზე, არამედ ყვავილთა ის მეტაფორული მნიშვნელობები, რომლებმაც მათი კონცეპტური გააზრების შესაძლებლობა მოგვცა. ამ მხრივ ჩვენი ყურადღება მიიქცია ვაჟა-ფშაველას შემოქმედებაში გამოყენებულმა არაერთმა ყვავილმა. წინასწარი დაკვირვებითვე ნათელი გახდა, რომ კარგად მოჩანს მათი კონცეპტური მნიშვნელობა, რაც ერთობ საინტერესოს ხდის და ადასტურებს მათ

განხილვას ლინგვოკულტუროლოგიურ ჭრილში, ვინაიდან „ენის მეცნიერულ შესწავლას არასდროს ჰქონია და არც ახლა აქვს უფრო მნიშვნელოვანი მიზანი, ვიდრე ენის შესწავლა, ერთი მხრივ, ენობრივი კოლექტივის ცხოვრებასთან კავშირში, ხოლო, მეორე მხრივ, აზროვნებასთან კავშირში ე.ი. კულტურის ისტორიასთან, აზროვნების ისტორიასთან კავშირში“ (არნ.ჩიქობავა). ჩვენი კვლევის მიზანიც სწორედ აქედან მომდინარეა - **ენობრივი კონცეპტების შესწავლა ერის აზროვნების ისტორიასთან კავშირში**. სალომე ოშიაძის განმარტებით: „ნებისმიერი ერის ენობრივი სიმდიდრე განისაზღვრება არა მხოლოდ ლექსიკური და გრამატიკული შესაძლებლობების სიმდიდრით, არამედ კონცეპტოსფეროს, ეროვნული მენტეფაქტების სიმდიდრით“.

კვლევამ გვიჩვენა, რომ ვაჟა-ფშაველას შემოქმედებაში გამოყენებული კონცეპტ-ყვავილები ძირითადად გამოხატავს ერის კულტურის, მენტალობის, სულიერი ღირებულებების სიმდიდრეს. საანალიზო წყაროების მიხედვით უპირველესად განვსაზღვრეთ ყვავილთა კონცეპტებად გამოყენების სიხშირე. დადასტურდა, რომ ამ მიმართებით ყველაზე მეტად საინტერესო და ყურადღებამისაქცევია: ია, ვარდი, პირიმზე.

- ია გამოყენებულია 17-ჯერ;
- ვარდი 14 - ჯერ;
- პირიმზე 7 - ჯერ.

აღსანიშნავია, რომ ვაჟა-ფშაველას შემოქმედებაში სხვა არაერთი ყვავილი დასტურდება მეტაფორული მნიშვნელობით. მაგალითად: სასუტელა, გუგულისკაბა, მწირულა... თუმცა, ჩვენი დაკვირვების საგანია მათგან „პირველი სამეული“ - ია, ვარდი, პირიმზე. გამოიკვეთა იის შემდეგი მეტაფორული მნიშვნელობები:

- საქართველოს (სამშობლოს) სიმბოლო;
- დედის, ქალის სიმბოლო;
- სიყვარულის, ბედნიერების, სიხარულის, სიმბოლო;
- მუზის, პოეზიის განწყობის სიმბოლო;
- სიკვდილის სიცოცხლედ მქცეველი;
- სინაზის, სისპეტაკის, სიმორცხვის სიმბოლო...

ყურადღებას იქცევს ის ფაქტი, რომ **ია** უარყოფითი/სისუსტის/მიამიტობის მნიშვნელობით მხოლოდ ორიოდ შემთხვევაში შეგვხვდა ჩვენს ხელთ არსებული საანალიზო წყაროს მიხედვით:

იას უთხარით ტურფასა:
 მოვა და შეგჭამს ჭიაო,
 მაგრე მოლხენით, ლამაზო,
 თავი რომ აგილიაო!
 შენ თუ გგონია სიცოცხლე
 სამოთხის კარი ღიაო:
 ნუ მოხვალ, მიწას ეფარე,
 მოსვლაში არა ყრიაო.
 ნუ ნახავს მზესა, ინანებს,
 განა სულ მუდამ მზეიაო!”

/ იას უთხარით ტურფასა (სიმღერა) /

ამ მაგალითს თუ კონცეპტურად გავიაზრებთ, ვიტყვით, რომ ავტორი მოგვიწოდებს/ერს მოუწოდებს, რომ ზოგჯერ „ჩრდილში ყოფნა სჯობს“ თავის გამოჩენას, თავის მოწონებას და საკუთარი მშვენიერებითა თუ უმანკოებით ტკბობას, რაც ყოველთვის

დროებითია...; ვაჟას გული უკვდება სამშობლოს უსუსურს, მიამიტს და დაუცველს რომ ხედავს; თითქოს, ერთგვარად არიგებს, როგორც ბრძენი და გამოცდილი მშობელი შვილს, რომ საქართველომ ზეიმისათვის, ბედნიერებით ტკბობისათვის საგანგებო დრო უნდა შეარჩიოს; არ დაივიწყოს არსებობა „ჭია-მატლებისა“, რომლებიც წამიერად მოუსპობენ მას სიცოცხლეს.

საინტერესოდ მიგვაჩნია შემდეგი ნიმუშიც: **ია - დარდის ვერ გამქარვებელი.**

გაზაფხულს ია ამოდის,
სთველში ირემი ყვირისო,-
ე ჩემი გული ტიალი
ისევ და ისევ სტირისო.
ლამით მინახავს მთის პირად
ბუ გულსაკლავად კიოდეს;
ნეტავ თუ კიდევ სხვასაცა
ჩემებრივ გული სტკიოდეს?!”

/ გაზაფხულს ია ამოდის (სიმღერა) /

როგორც წარმოდგენილი მაგალითიდან ჩანს, აქ ია დარდს ვერ აქარვებს. მისი მშვენიერება და სისპეტაკე უძლურია პოეტის მწუხარების წინაშე. აქვე, პოეტი ხაზს უსვამს იმ გარემოებას, რომ მისნაირი შეწუხებული და „გულდამძიმებული“ არც ისე ბევრია. ვაჟა-ფშაველა ერთგვარად განგაშს ტეხს, ცდილობს, გამოადვიდოს ერი და არსებული რეალობა როგორმე შეაცვლევინოს.

ვაჟა-ფშაველას შემოქმედებაში, როგორც უკვე აღვნიშნეთ, განსაკუთრებული კონცეპტუალური დატვირთვა აქვს ყვავილთა „პირველ სამეულს“. ია, ვარდი და პირიმზე გამოხატავს პოეტის დამოკიდებულებას საქართველოში განვითარებული მოვლენების მიმართ. ვაჟა-ფშაველა მეტაფორულად ცდილობს ერის გამოფხიზლებას, არიგებს, ერის დადებითი და უარყოფითი თვისებების ხაზგასმით ახერხებს მგოსანი, რომ ქართველები „სარკეში“ ჩაახედოს.

ამგვარად, შესაძლებელია გამოვყოთ უმთავრესი საკითხები და, შეძლებისდაგვარად, ჩამოვაყალიბოთ ლინგვოკულტუროლოგიური პარადიგმა - ყვავილთა მეტაფორული მნიშვნელობებით ძირითადად გამოხატულია:

- ქართველთა გაერთიანების იდეა;
- მთისა და ბარის დამეგობრების, ერთ მუშტად შეკვრის იდეა;
- „ჭია-მატლებისაგან“ თავისუფალი სამშობლოს იდეა;
- ქართველი ქალის, ქართველი დედის მნიშვნელობისა და სიმღიერის იდეა;
- ისეთი „სიამაყის“ იდეა, რომელიც ქვეყნისთვის დამლუპველია;
- გენდერული თანასწორობის იდეა;
- სიკვდილის სიცოცხლედ ქცევის იდეა.

ყურადღებას იქცევს ის ფაქტი, რომ ვაჟა-ფშაველა ერთგვარად მედიატორის როლში გვევლინება. იგი თითქმის ყოველთვის ამბობს: „უთხარით“... მაგ: „იას უთხარით ტურფასა“. სამშობლოს თავისი გულის ნადებს პირდაპირ ვერ ეუბნება. ამიტომ ის ირჩევს მეტაფორას, როგორც საკუთარი პოზიციისა და დამოკიდებულების გამჟღავნების „იარაღს“. მას დიდი იმედი აქვს, რომ მკითხველი ამოიცნობს, ბოლომდე ჩასწვდება მის იდეებს და „მტირალის სტირის პატრონს“ ეღიროსება გაერთიანებული, ძლიერი სამშობლოს ხილვა იმიერში მაინც.

FOR THE CONCEPTUAL UNDERSTANDING OF FLOWER IN VAZHA-PSHAVELA'S WORKS

Bagdadelishvili Diana

Iakob Gogebashvili State University, Telavi

***Acknowledgments:** The work is funded by the Shota Rustaveli National Science Foundation of Georgia. Grant number MR-23-569*

***Abstract.** The research question "For the metaphorical understanding of flowers in Georgian and English artistic discourse" is based on the samples of Vazha-Pshavela's creative works. Preliminary observation of analytical sources has revealed that a large part of flowers in the Georgian artistic discourse is not only subject-laden, but also metaphorical and conceptual. That is why we definitely consider their research as concepts, an in-depth search for linguistic-cultural aspects, we try to create a linguistic-cultural paradigm of flowers, to determine the frequency of using flowers with metaphorical meanings...*

"From the outset, it's crucial to underscore that the Georgian national mentality finds apt expression in the metaphorical symbolism of flowers; the essence of the Georgian spirit shines through distinctly. For instance, certain flowers serve as poignant metaphors for Georgia itself, reminding us of its need for nurturing and preservation; a flower embodies the metaphorical essence of a mother, while another symbolizes the pride of the mountains..."

Based on qualitative, quantitative, analysis and synthesis methods of research, we derive our primary conclusions.

***Key words:** flowers, concept, metaphor, linguistic culture*

ძირითადი ფერების ლექსიკური გააზრება ტერენტი გრანელის
შემოქმედებაში

სანაია ფერიდე

ფილოლოგიის დოქტორი

<https://doi.org/10.52340/tuw.2023.01.36.14>

აბსტრაქტი. წინამდებარე სტატიაში განხილულია თუ რა სიმბოლური დატვირთვა აქვს ფერის აღმნიშვნელ ლექსიკას ტერენტი გრანელის პოეზიაში.

იმ თავისებურებათა შორის, რომლებიც განსაზღვრავენ პოეტთა ინდივიდუალობას, პოეზიაში ფერს, როგორც მეტაფორას, შედარებას, ეპითეტს, ალეგორიული გამოსახვის საშუალებას თუ სიმბოლოს განსაკუთრებული დატვირთვა გააჩნია.

უნდა აღინიშნოს, რომ ფერი ლიტერატურულ კონტექსტში ტექსტის უფრო ღრმა გააზრების საშუალებას იძლევა, შეიძლება ითქვას, გვამცნობს მწერლის მხატვრულ ჩანაფიქრს. ეს არის ერთგვარი პოეტური განცდის გააშკარავებაც და ინტუიციური წვდომის პოეტური ხერხიც. ფერი საშუალებას იძლევა წარმოაჩინოს უჩვეულო და ამასთანავე, ბუნდოვანი პოეტური სახე.

საკვანძო სიტყვები. ტერენტი გრანელი, სემიოტიკა, სიმბოლო, ფერი.

ფერთა სიტყვების პირველადი მნიშვნელობა ასოციაციებზეა დამოკიდებული (ვიზუალური აღქმის შედეგად დამახსოვრებული შეგრძნება), რაც ამყარებს პოლისემიას ფერთა ამსახველ სიტყვებში.

სიტყვა ენის მრავალმხრივი და მრავალი ფუნქციის მქონე ერთეულია, რომელშიც გამოყოფენ ლექსიკურ მნიშვნელობას. სიტყვის მნიშვნელობისთვის საერთოა მათი თვისება, აღნიშნონ რაღაც უფრო მეტი.

ფერის გააზრებას თანამედროვე მეცნიერებებში ფსიქოლოგიასთან ერთად მნიშვნელოვან ადგილს უთმობს სემიოტიკაც. სემიოტიკაში ხასიათდება ფერი ნიშნის ფუნქციით.

სემიოტიკა (ზოგჯერ გვხვდება ტერმინი სემიოლოგია) არის მეცნიერება, რომელიც სწავლობს ინფორმაციის გადაცემის მეთოდებს, თვისებებს (ზოგიერთი კულტურული ფენომენი, მითების სისტემები, რიტუალი; ბუნება, კომუნიკაცია ცხოველთა სამყაროში ან თავად ადამიანი, ვიზუალური და სმენითი აღქმა და ა.შ.). სემიოტიკა ეფუძნება ნიშნის ცნებას. შეიძლება ითქვას, სემიოტიკა არის ნებისმიერი ფენომენის, როგორც ნიშანთა სისტემებისა და ცალკეული ნიშნების შესწავლის საშუალება.

სემიოტიკაში ნიშანთა სისტემის შესწავლის სამ ასპექტს გამოყოფენ: სინტაქტიკა, სემანტიკა, პრაგმატიკა.

1. სინტაქტიკა (ბერძნ. *Syntaxis* „შედგენა“, „თანწყობა“) – შეისწავლის ნიშანთა განაწილებას, ნიშნის მიმართებას სხვა ნიშნებთან (მაგალითად, საგზაო ნიშნების ფერების მიმართება ერთმანეთთან).

2. სემანტიკა (ბერძ. *Sémantikós* „მნიშვნელობის მქონე“) – სემიოტიკის ყველაზე ადრე დამუშავებული ნაწილი. შეისწავლის ნიშნის მნიშვნელობის (სიტყვების, ფრაზების, წინადადებების მნიშვნელობას/შინაარსს) საკითხებს (მაგ., შუქნიშანი მიუთითებს საგზაო წესების შესახებ), ნიშანთა შინაარსობრივ მხარეს (საზრისს, რომელსაც ისინი გამოსახავენ), ნიშნის ურთიერთდამოკიდებულებას თავის ობიექტთან, მნიშვნელობასთან, ანუ იმასთან, რომელსაც ისინი აღნიშნავენ.

3. პრაგმატიკა (ბერძ. *Práigma* „საქმე“) – შეისწავლის დამოკიდებულებას ნიშანთა სისტემასა და მის მომხმარებელს შორის ანუ ენობრივი ნიშნების გამომყენებელთან დამოკიდებულებას, იმას თუ როგორ იყენებს ადამიანი ნიშნებს (მაგ., შუქნიშანს იყენებს პოლიციელი, რომელიც აწესრიგებს საგზაო წესების დაცვას, მძღოლები იყენებენ საგზაო მოძრაობის მოსაწესრიგებლად, ხოლო ფეხით მოსიარულე შუქნიშანს იყენებს მაშინ, როდესაც ქუჩა უნდა გადაკვეთოს; თავად მძღოლს, ფეხით მოსიარულესა და პოლიციელს შორის გვაქვს ურთიერთმიმართება).

ნიშანი და აღსანიშნი განსაკუთრებულ წყვილს ქმნიან. ენობრივი ნიშნის, უფრო სწორად, აღმნიშვნელის გადმოსაცემად ზოგჯერ იყენებენ სიტყვას „სიმბოლო“. სიმბოლო ხასიათდება იმით, რომ იგი ყოველთვის ბოლომდე პირობითი არაა. იგი არაა მთლად ცარიელი, მასში არის გადმონაშთი აღსანიშნისა და აღმნიშვნელს შორის ბუნებრივი კავშირისა [სოსიური, 2002: 76].

არსებობს უსასრულო რაოდენობის ნიშანთა სისტემა, ანბანიდან და ნოტებიდან დაწყებული, ისეთი აბსტრაქტული ცნებით დამთავრებული, როგორცაა ფერი.

„ლიტერატურა გარკვეულ ნიშანთა სისტემაა და რეცეფციაც სწორედ იმ ნიშნებს უნდა ემყარებოდეს, რომლებიც თავად ტექსტშია მოცემული. მნიშვნელოვანია, როგორც მთელი ტექსტის, ასევე მის სხვადასხვა ელემენტთა, ნიშანთა დეკოდირება. ტექსტის ერთ-ერთ ასეთ კომპონენტს წარმოადგენს ფერი, რომელსაც შეუძლია წარმოშვას თავისი „ენა“ – კოდი [ლეთოდიანი, 2015].

მიუხედავად იმისა, რომ თავდაპირველად მხოლოდ სამი ძირითადი ფერი იყო: წითელი, ყვითელი და ლურჯი, დიდი ხანია ადამიანები თითოეულ ფერს ანიჭებენ თავისებურ მნიშვნელობას, რაც ცხოვრებისა და კულტურის სხვადასხვა ასპექტში აისახება. ფერთა გავლენა ცნობიერებაზე გაცილებით დიდია, ვიდრე ერთი შეხედვით შეიძლება ჩანდეს.

ფერის მნიშვნელობა განსხვავდება კულტურის შესაბამისად. ფერს შესაძლოა სრულიად საპირისპირო მნიშვნელობა ჰქონდეს სხვადასხვა კულტურულ ველში. ფერის სიმბოლიკა იცვლება ისტორიული განვითარების პარალელურად. მაგალითად, თითქმის მთელ მსოფლიოში, ყვითელი, პირველ რიგში, ოქროს და მზისფერია. ამავე დროს, აზიის ქვეყნებში ყვითელი უკავშირდება მწუხარებას, სევდასა და გლოვას. ლურჯი (/ან ღია ცისფერი) მარადისობის, სიკეთისა და სინათლის სიმბოლოა. თუმცა, ზოგიერთ ქვეყანაში მისი ინტერპრეტაცია შავი ფერის მნიშვნელობის მსგავსია. მაგალითად, სამხრეთ აფრიკასა და ძველ ეგვიპტეში იგი გლოვის ფერად იყო მიჩნეული.

ფერთა ლექსიკურ ჯგუფში შემავალი სიტყვებით შეიძლება აღიწეროს მზის ამოსვლის ან მზის ჩასვლის დროის მონაკვეთი. პოეტური აღწერილობებიც კი აიძულებს ადამიანს, რეალურად წარმოიდგინოს ბუნების სურათები. შეიძლება ითქვას, რომ თითოეულ სიმბოლოს ასოციაციური მნიშვნელობა უნდა მივანიჭოთ, რაც ხაზავს მის სემანტიკურ ველს.

ნაშრომში „სულიერი ხელოვნების შესახებ“ ვ. კანდინსკიმ აღწერა ფერის ზემოქმედების თავისებურებები, კერძოდ, ასოციაციურ-სემანტიკური სტრუქტურები.

პოეტური ფერთა აღქმა განსხვავებულია და ლიტერატურაში ფერი სიმბოლური

მოსაზრებით სტიმულირდება. პოეტურმა ტექსტმა უნდა დააფიქროს, გააღვიძოს მკითხველში ემოციები. ფერებთან დაკავშირებული სიმბოლოები მწერალს საშუალებას აძლევს ლაკონურად გამოხატოს სათქმელი. ფერები ასახავს გრძნობებს, ემოციებს, ლირიკული გმირის ფიქრებს. პოეზიაში ფერთა სიმბოლიკა გრძნობებისა და ემოციების ერთობლიობაა, რომლის საშუალებით ლექსების კითხვისას მკითხველი აღიქვამს და გონებაში იმ ფერებსა და გამოსახულებებს ასახავს, რომელთა გადმოცემა სურდა ავტორს. პოეტურმა ტექსტმა უნდა დააფიქროს, გააღვიძოს მკითხველში ემოციები.

ფერი დადებით ან უარყოფით ემოციებს იწვევს, ხოლო მის მნიშვნელობას საფუძვლად უდევს პირდაპირ ასოციაციებზე დამყარებული სიმბოლიკა. სტატიაში მოკლედ გავაანალიზებთ ფერთა სიტყვებს, რომლებიც გვხვდება ტერენტი გრანელის შემოქმედებაში. ამ მხრივ, საანალიზო მასალად გამოყენებულია ტერენტი გრანელის როგორც ლექსები, ასევე პუბლისცისტური წერილები, სალიტერატურო და პირადი წერილები.

ტერენტი გრანელის ლექსებში ძირითადად ბაზისურ ფერთა აღმნიშვნელი სახელები გვხვდება: **თეთრი, შავი, წითელი, ყვითელი, მწვანე, ლურჯი, რუხი.**

თეთრი უკავშირდება ზამთარს, თოვლს, სუსხს, სიკვდილს, მარტობას:

„**თეთრი თოვლივით** ცივი“ („მოგონება შორეულზე“);

„ქრიან ფიქრები **თეთრი და შავი**“ / და ეს დღეები სახეს მიცვლიან“ („ჩემს დებს“, ტერენტი გრანელი);

„და **თეთრ კუბოში** ჩუმად მეძინა / მოჰქონდათ ვარდი და გვირგვინები“ („მიცვალებულის დღიურიდან“);

„**თეთრი შუადღე** ბრინჯაოს ჯვრებით, / ყრუ სასაფლაო და მდუმარება“ („კვირის შუადღე“);

„ბალდახინი, რომელიც წაიღებს ჩემს ცხედარს, იქნება **თეთრი...**“ („სიკვდილის შემდეგ“);

„**თეთრად დასუდრული** იქნება მთელი ქვეყანა“ („სიკვდილის შემდეგ“).

როგორც ზ. აბზიანიძე წერს, გრანელის ლექსების წიგნში წელიწადის ერთი დრო მეფობს – ზამთარი, გვიანი შემოდგომა. „შემოდგომის სიყვითლე მის წარმოსახვაში მჭიდროდ უკავშირდება სიცოცხლის ნელინელ ქრობას (წერს კიდეც ამაზე ერთ-ერთ ლექსში). ზამთრის სიცივე – კი უკვე სიკვდილია, არყოფნა. თოვლი – თეთრი სავანა, თეთრი ბალდახინი“ [აბზიანიძე, 2020:531].

შავი ფერი ატარებს უარყოფით კონოტაციას. შავი ბოროტების სიმბოლოა. იგი ითვლება მწუხარების, სევდის და სიკვდილის ფერად. ტერენტი გრანელის პოეზიაში **შავი** უიმედობას, იმედგაცრუებას, დარდს, მწუხარებას, მოწყენილობას, სიცოცხლის უარყოფას, სიკვდილს, ბოროტებას უკავშირდება, უფერულია და უსიხარულო.

„ჩემი იმედი სამუდამოდ რომ დამარცხდება, ვით მონაზონი, **შავ ძაძვებით** შევიმოსები“ („მკრთალი სილუეტი“); „ვერ გავარღვიე **ბოროტების შავი რკალები**, / მუდამ თან დამდევის მე უსაზღვრო მოწყენილობა“ („ვედრება უფალთან“); „...რომ სულში ირგვლივ **ბოროტების შავი ნისლია**“ („საიდუმლო მისალმება ჭლექიან სამრეკლოს“); „**შავი ფიქრები** გროვდება ისევ, დგება წამების თეთრი საათი“ („პოეტი პატიმარი“).

შავი უკავშირდება დაღუპვის მოლოდინს: „ჩემი გზა მიდის სამარისაკენ, და ნაპრალებთან წევს **შავი ღამე**“ (მოგზაურობა თბილისისაკენ“); „წინ უფსკრულია და **შავი ნისლი** მახვევია ირგვლივ“ („გულიდან სისხლის წვეთები“).

მსაზღვრელები „საშინელი“, „მძიმე“, „უსაშველო“... კიდეც უფრო ამძაფრებს ემოციურ ფონს: „მიდის ფერწასული დღე, ღამე მომიახლოვდა, / ღამე მომიახლოვდა,

შავი და საშინელი“ („ცისფერი სიშორე“); „რა ვქნა, **შავი ღამეა**, მძიმე და უსაშველო“ („MEMENTO MORI“).

წითელი უკავშირდება სისხლს, სიცოცხლეს, ძალას, სიყვარულს, ომს, გამბედაობას. წითელი მაგალითი

უარყოფითი დატვირთვა აქვს ყვითელ ფერსაც, უკავშირდება სევდიან განწყობილებას, სიკვდილის მოახლოებას, იმედგაცრუებას: „წამოვა წვიმა, ქარიშხალი და მოწყენილ საფლავზე დამაყრის **ყვითელ ფოთლებს**. / ასე, დროთა შავი წვეთებით დახავსდება ჩემი სამარე, ზედ წამოიზრდება ბალახი („სიკვდილის შემდეგ“); „ო, **სიყვითლეა**, სიყვითლე ყველგან / და მეც სიკვდილი მიახლოვდება“ („შემოდგომა მინდვრებში“); „ჩემი გული **ყვითელ ფოთოლივით** ჩამოვარდა წუხელ“ („გული თბილისისათვის“); „წამოვა წვიმა, ქარიშხალი და მოწყენილ საფლავზე დამაყრის **ყვითელ ფოთლებს**“ („სიკვდილის შემდეგ“).

მწვანე უკავშირდება ბუნებას, დედამიწას, გაზაფხულს. ზოგჯერ უარყოფითი მნიშვნელობაც აქვს, არასრულყოფილების აღმნიშვნელია.

„დადგა მაისი, სოფელში, ალბათ, / უფრო დუმილი და **სიმწვანეა**“ („ქალაქიდან სოფელი“); „ჩუმი ზაფხულის **მწვანე** ფოთლები / მაღალ აივანს გარს ახვევია“ („მეგობარს“).

ტერენტი გრანელის შემოქმედებაში **ლურჯი** მწუხარებას უკავშირდება: „იყო **სილურჯე** ჩემი მხლებელი / და მწუხარება დუმილს ისვრიდა“ („გამგზავრება თბილისიდან“); „სადამო თვლემდა **მწუხარების ლურჯი** რკალებით / და მეც ვწუხდი სიშორეს“ („სიშორე“).

ბაზისური ფერების გარდა ტერენტი გრანელის შემოქმედებაში გვხვდება შემდეგი **ფერი-კომპონენტით** ნაწარმოები ლექსიკა: **ცისფერი, იისფერი, ოქროსფერი, მტრედისფერი, მიწისფერი, ვარდისფერი, სევდისფერი, ფირუზისფერი**.

„მკვდარი დღეების **ცისფერი** ხაზი“ („MARGUERITE“);

„**ვარდისფერი** ოცნება ქარზე შეიმოსება“ („მონოლოგი უდაბნოს ყვავილებზე“);

„**ვარდისფერ** სარკესთან სურვილი ბერდება,

მთვარესთან ჩამოწვა უვნებო ფერვალი“ („სიშორე“);

„მსურს წამოვიდეს დილა **მტრედისფერი**“ („ლამის მოუსვენრობა“).

სიტყვის სემანტიკურ სტრუქტურაში უნდა გავითვალისწინოთ ის კომპონენტები, რომლებიც სიტყვის მთავარ და დამატებით მნიშვნელობას გამოხატავენ. ტერენტი გრანელის ლექსებში ფერის ასოციაციას ქმნის შემდეგი ლექსიკური ერთეულები: **მკრთალი, ნათელი, სპეტაკი, გაბრწყინებული, ფერადი, გაფითრებული, ფერწასული, ფერმკრთალი, ფერმიხდილი, ბნელი, სიბნელე, წყვდიადი, უკუნი, ჭლექიანი ფერები, „სიცოცხლის ფერი“, სიკვდილის ფერი, მკვდრის ფერი...**

მოვიყვანოთ რამდენიმე მაგალითს ტერენტი გრანელის პოეზიიდან:

„**ჭლექიან ფერებით** ბალებში თენდება“ („ფარული ვედრება“);

„ისევ მეწვია **სიცოცხლის ფერი**“ („სასახლის ბაღი“, ტერენტი გრანელი);

„ციმციმებს **სიკვდილის ფერი**, / დაემვა დღეები ცივი“ („ზამთრის ბარელიეფი“);

„მას შემდეგ **მკვდარის ფერი** მივიღე / მას შემდეგ სული გადასხვაფერდა“ („ფერისცვალება“);

„ჩვენს ცხოვრებას თანაბარს შთანთქავს **ღამე უკუნი**“ („მწუხარე მელოდია“).

მკრთალი, ფერმკრთალი, ფერწასული, ფერმიხდილი, ფერგადასული, გაფითრებული უფერულია, უსიცოცხლო, ნაღვლიანი, უსიხარულო, ქმნის უარყოფით ემოციურ ფონს:

„გტანჯავს სიავე, **ფერწასული** მთვარის ანთება“ („სონეტი დედინაცვალს“);

„მიდის ფერწასული დღე, დამე მომიახლოვდა“ („ცისფერი სიშორე“);

„ქალაქის ფერმკრთალი ქალი / სარკესთან შეკრთება სადმე“ („ზამთრის ბარელიეფი“);

„ფერმიხდილი ქალი / გაეშურა ვაჟთან. / და სადამო მკრთალი / სიზმარივით გაჩნდა“ („სიშორის ცეცხლი“);

„და მე გაფითრებული შენკენ მოვექანები“ („მონოლოგი უდაბნოს ყვავილებზე“).

უნდა აღინიშნოს, რომ ალექსანდრე ნეიმანის ლექსიკონში ფერწასულის სინონიმებად დასტურდება: მკრთალი, პირმკრთალი, გაცრეცილი, ჩათეთქილი, გაფითრებული, ადამიანის ფერი არ ადევს, მკვდრის ფერი ადევს, მკვდრის სახე, უსისხლო, სისხლნაკლები, სისხლნაკლული, პირქარცი, ყვიციანი, მცხრალი (მთვარე), ცრიაგდება, ფერის დაკარგვა — გახუნება [ალ. ნეიმანი, 1951: 328-329].

უარყოფითი მნიშვნელობა აქვს სიბნელის ფერით მოვლენებს. **წყვდიადი, ჩრდილი, ბინდი, ბინდისებური, ბნელი, სიბნელე** სიკვდილთან, მწუხარებასთან ასოცირდება, დამე კი იღებს იდუმალების სახეს:

„დაბნელდა სივრცე, დაბნელდა ბინა, დამგლოვიარდნენ სახლის მინებიც“ („მიცვალებულის დღიურიდან (თემა სიკვდილის შემდეგ“);

„დამე მომიახლოვდა, შავი და საშინელი“ („ცისფერი სიშორე“).

ფერთა აღმნიშვნელი ლექსემები ხარისხის სხვადასხვა ფორმით შეგვიძლია გამოვიყენოთ. აფიქსაციის თვალსაზრისით ქართული ენა მრავალფეროვანია: **მოშავო, მოთეთრო, მოწითალო, მოფერადო, მოჭრელო** (პრეფიქსური წარმოებისა); **ულურჯესი, უთეთრესი, უწითლესი, უჭრელესი** (პრეფიქსურ-სუფიქსური); **წითური, ზურმუხტოვანი, კუპროვანი, ოქროვანი, ლაჟვარდოვანი**.

გვხვდება წარმოქმნილფუძიანი ლექსემები: **სითეთრე, სიმწვანე, სიყვითლე, სილურჯე, ამწვანებული, გათეთრებული, ლაჟვარდოვანი**.

ოდნაობითი ხარისხით გამოხატული ფერთა სახელები: „და ოთახში სითეთრეა მხოლოდ“ („მოგონება შორეულზე“); „...უფრო დუმილი და სიმწვანეა“ („ქალაქიდან სოფელი“); „აქ ბრწყინავს ზეცა, იქ – სილურჯეა“ (უსათაურო „ქარში დაკარგვა ისევ მწყურია“).

ფერთა აღმნიშვნელი ზედსართავი სახელებისაგან იწარმოება ზმნები და სახელზმნები:

„შენი დღეები ამწვანებული“ („აღსარება ქუთაისს“);

„მირაჟების კრებული არის გათეთრებული / და მე გაფითრებული შენსკენ მოვექანები“ („მონოლოგი უდაბნოს ყვავილებზე“);

„ჩემი სახე რომ ყვითლდება, ვხედავ“ („სიცოცხლის გრადაცია“);

„გამაშავებს მთვარის სინესტე“ („რკალიდან: წვიმის წირვები“).

დასტურდება ისეთი შემთხვევები, როცა ფერის აღმნიშვნელი სიტყვა (რომელიც ფუძის სახითაა წარმოდგენილი) კომპოზიტის პირველ ან მეორე ნაწილს წარმოადგენს: „**შავ-ბედი** მწარედ ჩაგიყრის ბრჭყალებს“ („მაშვრალთ მგოსანი“).

გვხვდება **ორწევრა შეხამებანი**: „თეთრი იმედი“, „თეთრი დღე“, „თეთრი ფიქრები“, „თეთრი სავანე“, „თეთრი მარადისობა“, „თეთრი სიჩუმე“, „თეთრი მდუმარება“, „თეთრი ცრემლი“, „თეთრი პეპლები“, „თეთრი მტრედი“, „თეთრი სივრცე“, „თეთრი ყვავილი“, „ცის თეთრი საყურე“, „თეთრი სული“, „ბოროტების შავი ნისლი“, „შავი სამარე“, „შავი დამე“, „შავი ყორანი“, „შავი და საშინელი“, „შავი ღრუბლები“, „წითელი თევზი“, „წითელი მზე“, „ყვითელი ღრუბლები“, „ამწვანებული ბალახი“, „მწვანე მოლი“, „ლურჯი ფრინველი“, „ლურჯი ღრუბელი“, „ლურჯი სინაზე“, „ლურჯი ნამოსახლარი“, „ცისფერი იმედი“, „ცისფერი მტრედი“, „ცისფერი წამი“, „ცისფერი

ლამე“, „ცისფერი მხარე“, „ფერადი ცრემლები“, „მუქი იისფერი“, „ვარდისფერი ოცნება“...

შებრუნებული წყობა: „სიჩუმე თეთრი“, „მიწა შავი“, „თოვლი თეთრი“, „ლამეა შავი“, „ღრუბლები შავი“, „ლაჟვარდები ცისფერი“, „დღე ოქროსფერი“, „საუკუნე წითელი“, „ცა სარკვესავით ლურჯი“, „შემოდგომა ყვითელი“, „ჩანს დედამიწაზე რუხი“, „სალამო მკრთალი“, „ცრემლები ფერადი“...

ამდენად, ტერენტი გრანელის ლექსებში ფერებს, ძირითადად, უარყოფითი დატვირთვა აქვს. პოეტის შემოქმედებაში დომინირებს **თეთრი, შავი, ლურჯი და ცისფერი.**

ლიტერატურა:

1. აზიანიძე ზ. (2020): ტერენტი გრანელი, წიგნში: ქართველი მწერლები ეპოქათა ჭრილში, თბილისი.
2. ლეთოდანი ა. (2015): ყვითელი ფერის გააზრებისათვის ტერენტი გრანელის პოეზიაში, ლექსმცოდნეობა, ტერენტი გრანელისადმი მიძღვნილი ლექსმცოდნეობის მერვე სამეცნიერო სესია (მასალები), თბილისი.
3. ნეიმანი ალ. ქართულ სინონიმთა ლექსიკონი, თბ., 1951.
4. სანაია ფ. (2023): ფერის აღმნიშვნელი ლექსიკა-ფრაზეოლოგიის ლინგვოკულტუროლოგიური ანალიზი (ქართული სიმბოლიზმის ფერები). დისერტაცია. თბილისი.
5. სოსიური ფ. (2002): ზოგადი ენათმეცნიერების კურსი [ც. ბიბლიეიშილის თარგმანი], თბილისი, გამომცემლობა „დიოგენე“.
6. ივანოვა (2008): Ivanova, Y.V. Color coding in the structure of poetic text and approaches to their study, M.: Publishing house of the Moscow State Pedagogical University, 2008, Pp. 112–118 p.
7. ლოტმანი (2010): Lotman, Y.M. People and signs, Semiosphere. SPb.: Art–SPB, 720 p.
8. მასლოვა (2006): Maslova, V.A. Russian poetry of the XX century, Linguoculturological view. M.: Higher school, 256 p.
9. ქაიუმოვა... (2021): Qayumova N. M., Ruziev M. Q., The Poetics of Colors in English Poetry, Middle European Scientific Bulletin, V. 16, Sep.
10. კანდინსკი: Кандинский В. О духовном в искусстве: http://www.gumer.info/bibliotek_Buks/Culture/Kandinsk/ Index.php

LEXICAL UNDERSTANDING OF BASIC COLORS IN THE WORKS OF TARENTI GRANELI

Sanaia Pheride

Doctor of Philology, Georgia, Tbilisi

***Abstract.** Every writer appeals to characterize the objects with colors. Some writers' language is rich with color indicating vocabulary. Each color express concrete event or trait: grief, sadness, beauty...*

Color is considered in terms formal, semantic, biological, psychological, symbolic, etc. The researchon color symbolism provides interesting material in the linguistic and cultural direction. A complex study of the above-mentioned words allows observing the ways of lexis development, and their artistic-metaphorical definition as a psychological-social phenomenon, to determine the psychological and social context of the word, form, and content. It may be stated that the field of color vocabulary with its components expresses the historical development of particular languages.

Color artistic analyze has an important part in Terenti Graneli works. the most important fact is that the spiritual condition and personality of a character is often realized in colors and the reader is impressed. The dominant colors in his works are white, black and blue. One can meet yellow, red, green and gray colors as well that have semantic charge in his poetry. Using different colors poet describes comparatively peaceful events. He uses chromatic and achromatic colors.

The internal form of color words can be determined by the lexical-speech meaning, to which additional information is added in the context itself; Analysis of words is needed both separated and in context.

Key words: Terenti Graneli, Semiotics, Symbolic, Color.

**ტერენტი გრანელის პოეტური ლექსიკა
(ლინგვისტური ანალიზი)**

სანაია ფერიდე
ფილოლოგიის დოქტორი

<https://doi.org/10.52340/tuw.2023.01.36.15>

აბსტრაქტი. სტატიაში განხილულია ტერენტი გრანელის პოეტური ლექსიკა. ჩვენი მიზანია ვაჩვენოთ, მწერალი რომელი ლექსიკური ერთეულებით ამდიდრებს ქართული სალიტერატურო ენის ლექსიკურ მარაგს.

წინამდებარე ნაშრომი ეფუძნება დაკვირვების, აღწერისა და განმარტების მეთოდებს. საანალიზო მასალად გამოყენებულია ტერენტი გრანელის როგორც ლექსები, ასევე პუბლისცისტური წერილები, სალიტერატურო და პირადი წერილები.

საკვანძო სიტყვები. ტერენტი გრანელი, ლექსიკა, პოეზია, ლინგვისტიკა.

ქართული სამწერლობო ენის მრავალფეროვნებას განაპირობებს მუდმივ ცვალებადობის უწყვეტი პროცესი. ლიტერატურული ლექსიკა რამდენადმე განსხვავდება ჩვეულებრივი მეტყველებისგან. ლექსში გამოხატული ძირითადი მნიშვნელობის თავისებურებათა შესწავლით შეიძლება განისაზღვროს სტილის სემანტიკური კომპონენტები. ლექსებს სპეციფიკური სინტაქსური სტრუქტურა ახასიათებს. ამ მხრივ საინტერესო მინაარსით გამოირჩევა ტერენტი გრანელის შემოქმედება.

ვიდრე ტერენტი გრანელის შემოქმედების ლექსიკურ თავისებურებებს გავაანალიზებთ, მოკლედ წარმოგიდგინოთ, ვინ იყო ტერენტი გრანელი და რა გზა გაიარა პოეტმა.

ტერენტი გრანელი (კვირკველია) XX საუკუნის ქართველი მოდერნისტი პოეტია. როგორც ცნობლია, ტერენტი გრანელის ნამდვილი გვარი იყო კვირკველია, ხოლო „გრანელი“ ფსევდონიმით 1919 წლიდან იბეჭდებოდა. მართალია, იმ პერიოდში განსაკუთრებით ძლიერი იყო სიმბოლიზმის გავლენა, თუმცა ტერენტი გრანელისთვის უცხოა სიმბოლიზმისთვის დამახასიათებელი ხელოვნურობა. იგი არასდროს ყოფილა რომელიმე ლიტერატურული დაჯგუფების წევრი.

პოეტის დების (მაშო და ზოზია კვირკველიები) გადმოცემით, ფსევდონიმის არჩევას საფუძვლად დაედო ლათინური სიტყვა „გრანუმ“, რაც მარცვალს ნიშნავს. ეს სიტყვა პოეტს გადატანითი მნიშვნელობით აურჩევია: „მეც პატარა, ობოლი მარცვალი, სამყაროს უმცირესი ნაწილი ვარო“ [გრანელი, 1972:172].

სხვა მოსაზრებით, ტერენტი გრანელი ეტრფოდა „აბესალომ და ეთერის“ ოპერაში მარეხის როლის შემსრულებელ იტალიელ ქალს, გვარად გრანელს და მისი სიყვარულით აურჩევია ეს ფსევდონიმი (ს. ჭილაიასა და თ. ვერულავას ჩანაწერები).

ი. კვარაცხელიას მოგონების მიხედვით კი ირკვევა, რომ პოეტმა „გრანელი“ ფსევდონიმი აიღო ტოპონიმ გაგრისა და ქალის სახელის – ნელის შეერთებით (გაგრანელი-გაგრაანელი-გრანელი). ეს მოსაზრება ნაკლებად სარწმუნო ცნობად შეიძლება ჩაითვალოს.

ტერენტი გრანელის მეგობრის პოეტ კ. გაჩეჩილამის („კონნე სპერელი“) თანახმად,

„გრანელი“ წარმოშობილი უნდა იყოს სიტყვისაგან: გრაალელი (გრაანელი – გრანელი). „...ვფიქრობ, რომ ეს სიტყვა უნდა იყოს „გრაალელი“-სგან წარმომდგარი, რაც რელიგიურ-მისტიკურ საწყისზე მიგვანიშნებს“ [ქადაგიძე, 2003:12]. უნდა აღინიშნოს, რომ არაერთმა მკვლევარმა გაიზიარა ეს მოსაზრება.

ტერენტი გრანელმა თავისი 20-წლიანი შემოქმედებითი მოღვაწეობის განმავლობაში 300-მდე ლექსი დაწერა. სიცოცხლეში რამდენიმე პოეტური კრებული გამოსცა: „პანაშვიდები“ (1920), „სამგლოვიარო ხაზები“ (1921), „სულიდან საფლავები“ (1922), „Memento mori“ (1924), „ლექსები“ (1926).

1947 წელს პოეტის დამ მარია კვირკველიამ საქართველოს ლიტერატურის მუზეუმს გადასცა გრანელის ხელნაწერები. სწორედ აღნიშნული საარქივო მასალების საფუძველზე ტერენტი გრანელის ლექსების კრებული 1961 წელს გამოიცა ელიზბარ უბილაგას მიერ. გარდა ამისა, ლერი აღიმონაკმა ტერენტი გრანელზე დაწერა რომანი „კვირის წირვები“ და კიდევ რამდენიმე კრებული.

როგორც ცნობილია, „მემენტო მორისა“ და „ლექსების“ ბოლო გვერდზე მოცემულია სარეკლამო ცნობა, რომ ტერენტი გრანელს მზად ჰქონდა ლექსების სამი კრებული („პოეზია პლანეტების“, „მარადისობის ლაჟვარდები“, „რჩეული“), თუმცა არც ერთი მათგანი არ დაბეჭდილა პოეტის სიცოცხლეში. ისინი დღემდე დაკარგულად ითვლება.

პოეტი მწვავედ განიცდიდა საქართველოს გასაბჭოებას, დამოუკიდებლობის დაკარგვას. ცნობილია მისი დამოკიდებულება ბოლშევიკების მიმართ. 1930 წელს ჯანმრთელი პოეტი ბოლშევიკებმა იძულებით მოათავსეს სურამის ფსიქიატრიულ სავაადმყოფოში, საიდანაც გაიქცა და იმალებოდა. უპატრონობისგან დაბეჩავებული „არამიანცის“ სავაადმყოფოში 37 წლის ასაკში გარდაიცვალა (1934 წელს).

შეიძლება ითქვას, რომ ტერენტი გრანელის პოეზიაში უმთავრესად სიკვდილისა და მარტოსულობის თემები დომინირებს.

ნებისმიერი ენობრივი ერთეული განხილულ უნდა იყოს კონტექსტში. ლექსიკური მნიშვნელობის გაგება, როგორც ნიშნის (აღმნიშვნელის) მიმართებისა ცნებასთან (აღსანიშნთან), ფერდინანდ დე სოსიურის მოძღვრებაში იღებს სათავეს. პოეტური ლექსიკის ანალიზისას ნაყოფიერი ჩანს სემანტიკური ნიშნადობის იმგვარი განმარტება, რომელიც ფ. სოსიურის იდეებიდან მომდინარეობს, რომლის თანახმად, შინაარსობრივი ნიშნადობანი მნიშვნელობის სტრუქტურული კომპონენტებია, რომლებიც მის სტატუსს ადგენენ ენის სემანტიკურ სისტემაში (პარადიგმებში, სინტაგმებში და ა.შ.). ისევე, როგორც მნიშვნელობები, ისინიც ასახავენ ობიექტური სინამდვილის რეალიებს, ე.ი. შეპირობებული არიან მათ მიერ დასახელებული საგნების ბუნებითა და თვისებებით. მაგრამ მნიშვნელობათაგან განსხვავებით, სემანტიკური ნიშნადობები ჩვენს ცნობიერებაში (და ქვეცნობიერებაში) უფრო ავტომატიზებულია და მათ ცოდნას უფრო ინტუიციური ხასიათი აქვს, ვიდრე ცნობიერი [ომიაძე, 1998].

ტრადიციულ პოეტურ ლექსიკაში იგულისხმება შედარებით უცვლელი ერთობლიობა ემოციური, ამაღლებული, ექსპრესიული სიტყვებისა, რომლებიც მუდმივად გამოიყენება პოეზიაში და რომელთა სემანტიკური ტრანსფორმაციების თავისებურებაა, თუნდაც, მნიშვნელობის გაფართოება-დავიწროება. დროთა განმავლობაში ზოგი ერთეული ძველდება და პასიურ ლექსიკაში გადადის – ჩაეშვება ენის ისტორიაში. ტრადიციული პოეტური ლექსიკა იყოფა შემდეგ სემანტიკურ ჯგუფებად: მცენარეთა, ფრინველთა და ცხოველთა სახელები, ბუნების მოვლენები (ჭექა-ქუხილი, წვიმა, თოვლი), წელიწადის დროები, ძვირფასეულობა... რაც მთავარია, ადამიანის გამოვლენა სხვადასხვა პარამეტრით – გული, მზერა, სხეული, გრძნობები, განცდები... [ჯიქია, 2015].

ტერენტი გრანელის შემოქმედებაში გვხვდება მცენარეთა აღმნიშვნელი სახელები: კვიპაროსი, ტყემალი, ვარდია, ია, მიმოზები, აკაცია, ნუში, მაგნოლია.

„და ირგვლივ სურნელია აყვავებული ტყემლის“ („მისტერია“); „დგას ფანჯარასთან ეს აკაცია“ („მთვარე ფანჯარასთან“).

ცხოველთა და ფრინველთა სახელები: ყორანი, ყვავი, თუთიყუში, პეპელა, მერცხალი, შაშვი, მტრედი, ძროხა, ძაღლი...

„ბაღში დაფრინავს ორი პეპელა / და ახლა ირგვლივ სხვა სიჩუმეა“ („სასახლის ბაღში“); „დანამულია ეზო, ყანები, / იქვე დგას ძროხა, იქვე ძაღლია“ (ქალაქიდან სოფელი); „გაზაფხულია და ახლა გესმის ახლო ეზოდან შაშვის გალობა“ („ქალი, რომლიც ცხოვრობს ეკლესიის ეზოში“).

წელიწადის დროები: „გაზაფხულის საღამოა მშვიდი“ („გაზაფხულის საღამო“); „ქვეყანას ღამე ფარავს სრულიად, ქრის თეთრი ფიფქი და ზაფხულია“ („ზაფხული“); „შემოდგომას სიხარული მოაქვს“ („შემოდგომის მოლოდინში“); „მოდის ზამთარი, თოვლი და ყინვა...“ („ზამთრის მოახლოება“).

ბაზისურ ფერთა აღმნიშვნელი სახელები: თეთრი, შავი, წითელი, ყვითელი, მწვანე, ლურჯი, რუხი.

რთულფუძიანი ფერთა აღმნიშვნელი სიტყვები: ცისფერი, იისფერი, ოქროსფერი, მტრედისფერი, მიწისფერი, ვარდისფერი, სევდისფერი, ფირუზისფერი.

ტერენტი გრანელის ლექსებში ფერის ასოციაციას ქმნის შემდეგი ლექსიკური ერთეულები: მკრთალი, ნათელი, სპეტაკი, ფერადი, გაბრწყინებული, გაფითრებული, ფერწასული, ფერმკრთალი, ფერმიხდილი, ბნელი, წყვდიადი, უკუნი, ჭლექიანი ფერები, „სიცოცხლის ფერი“, სიკვდილის ფერი, მკვდრის ფერი...

„როგორც ლანდები ლურჯი სიზმარის“ („MARGUERITE“);

„წამოვა წვიმა, ქარიშხალი და მოწყენილ საფლავზე დამაყრის ყვითელ ფოთლებს“ („სიკვდილის შემდეგ“);

„ჩემი გზა მიდის სამარისაკენ, და ნაპრალებთან წევს შავი ღამე“ (მოგზაურობა თბილისისაკენ“);

„გტანჯავს სიავე, ფერწასული მთვარის ანთება“ („სონეტი დედინაცვალს“);

„ჭლექიან ფერებით ბაღებში თენდება“ („ფარული ვედრება“).

გვხვდება შებრუნებული წყობა: „სიჩუმე თეთრი“, „მიწა შავი“, „თოვლი თეთრი“, „ღამეა შავი“, „ღრუბლები შავი“, „ლაჟვარდები ცისფერი“, „საუკუნე წითელია“, „ცა სარკესავით ლურჯი“, „შემოდგომა ყვითელი“, „ჩანს დედამიწაზე რუხი“, „საღამო მკრთალი“...

„ლექსიკაში უნდა განვასხვავოთ ორი დონე: ერთია ისეთი სიტყვები, რომლებიც ბაზისურ ცნებებს გამოხატავენ: და, ძმა, მიწა, წყალი, ჭამა, სმა, კეთება, კვილი, წივილი, წითელი, ერთი, ორი, მე და სხვა. ვუწოდოთ ამ დონეს ბირთვული (ბაზისური) ლექსიკის დონე. ბირთვულ ლექსიკაში შედის ყველა ის სიტყვა, რომლებიც მოცემულ ენაში არაა ნაწარმოები სხვა სიტყვებისაგან. მეორეა დერივატების დონე, ე.ი. ისეთი დონე, სადაც მხოლოდ ნაწარმოები სიტყვები (დერივატები) გვაქვს (დობა, ძმობა, მიწიანი, წყლიანი, საჭმელი, სასმელი, გაკეთებული, კვიის, წივის, სიწითლე, საერთო, მეორე, მეობა და სხვა.)“ [ნებიერიძე 1991:243].

სტილისტიკური ფუნქცია ფასდება სხვადასხვა ფორმათა გამოყენების ეფექტურობით მოცემულ კონტექსტში და კონოტაციის ტიპებით (სახეობრიობა, ემოციურობა).

სიტყვით წამოება ეფუძნება ენაში არსებულ გარკვეულ წესებს. სიტყვით წარმოება ენათმეცნიერებაში განიხილება სამ ასპექტში:

➤ დერივაციული აფიქსების საშუალებით ახალი ლექსიკური ერთეულების წარმოება (იღბლიანი, კანონიერი, ცხენოსანი, უგულო, უმადური, სოფლური, ქალაქური, მონობა, თავისუფლება, სიცივე, საქვეყნო, საფეხური, მედუქნე, მეზღვაური, მეზადური...).

➤ ახალი ლექსიკური ერთეულების წარმოება ფუძის რედუპლიკაციის (განმეორების) გზით (პაპა, გოგო, წამწამი... ყიყინი, ჯაჯღანი, სისინი... კერკეტი, ბიჭ-ბუჭი...).

➤ ახალი სიტყვების წარმოების გავრცელებული ხერხია კომპოზიცია. კომპოზიტებს წარმოადგენენ ორი ან მეტი სახელისაგან შედგენილი ლექსიკური ერთეულები. უნდა აღინიშნოს, რომ რედუპლიკაციის გზით მიღებული სახელებიც კომპოზიტებად განიხილება.

ტერენტი გრანელთან გვხვდება ფერთა აღმნიშვნელი სიტყვები: სითეთრე, სიმწვანე, სიყვითლე, სილურჯე, ამწვანებული, გათეთრებული, ლაჟვარდოვანი, გაყვითლდა, ყვითლდება, გამაშავებს.

„შენი დღეები **ამწვანებული**“ („აღსარება ქუთაისს“); „მირაჟების კრებული არის **გათეთრებული** / და მე **გაფითრებული** შენსკენ მოვექანები“ („მონოლოგი უდაბნოს ყვავილებზე“); „**გამაშავებს** მთვარის სინესტე“ („რკალიდან: წვიმის წირვები“); „ჩემი სახე რომ **ყვითლდება**, ვხედავ“ („სიცოცხლის გრადაცია“).

სხვადასხვა ენა სხვადასხვა დოზით იყენებს სიტყვათა წარმოების შესაძლებლობებს. ენაში ახალი სიტყვების საწარმოებლად ყველაზე გავრცელებული ხერხია ბირთვული სიტყვებისაგან დერივატების მიღება.

ტერენტი გრანელის ლექსებში შემდეგი ნაწარმოები სიტყვები გვხვდება: ქარიშხლიანი, მზიანი, ღრუბლიანი, ცრემლიანი, ნისლიანი, თოვლიანი, შინაარსიანი; სითეთრე, სიმარტოვე; კეთილდღეობა, დამგლოვიარდა, რანაირად, მოპირდაპირე, ნამოსახლარი, გადასხვაფერდა...

„და **თოვლიანი** ღამე / და **თოვლიანი** ფიქრი“ („თოვლი“);

„ვერ გავექცევი მზერამოღლილს და **მიზეზიანს**“ („საიდუმლო მისალმება ჭლექიან სამრეკლოს“);

„და ისევ მეხვევა ირგვლივ / ფიქრები **ათასნაირი**“ (უსათაურო „დადგა სეზონი ყვავილის“);

„**მთვარიანი** ღამის ორი საათია“ („ისევ სიშორეზე“).

თანდებულებიანი ფორმები: სიზმარივით, კაენივით, ყაჩაღივით, ავადმყოფივით, ფოთოლივით, პეპლებივით, ყვავილივით, სარკესავით, თოვლივით, მტრედივით, შუქივით, ქალაღივით, მზესავით; ქარიშხალთან, კედლებთან, სტრიქონთან, გრიგალთან; ტყეში; ცისკენ, თბილისისკენ, ზეცისკენ; ღამეებიდან, ზეციდან, ცრემლიდან, ფოთლებიდან; გაქვავებამდე, ცამდე...

„და **ყვავილივით** აგერ მარხია / უცნობი ქალი: ალლიდი ოტტო!“ („ალლიდი ოტტო“)

კომპოზიტების სტრუქტურა (სემანტიკური და მორფოლოგიური) ენათმეცნიერთაგან სათანადოდ არის შესწავლილი. გვხვდება კომპოზიციის შეერთების სამი საშუალება: უკავშირო (ასიდენტური, მარტივი), და კავშირიანი (კოპულატიური) და შემაერთებელხმოვნისანი.

რთული სიტყვები გვხვდება სხვადასხვა სახით – ფუძეგაორკეცებული (გაორკეცება ფუძის ცვლით), ფუძეგანსხვავებული (თანწყობილი ელემენტების გაერთიანებით მიღებული) და აფიქსებიანი (აფიქსი მზა კომპოზიტს დაერთვის).

ტერენტი გრანელი ლექსებში გვხვდება კომპოზიტები, რომელთა შემადგენელი ნაწილები ცალ-ცალკე გააზრებული სიტყვებია, მაგრამ მათ პირველად მნიშვნელობის

გამომსახველ სიტყვებად აღარ განიაზრებიან (მაგ.: სულგანაბული, გულისტკივილი, ცილისწამება): „სადაც მე ვზივარ **სულგანაბული**“ („ღამის მოუსვენრობა“); „ვიგონებ წარსულს **გულისტკივილით**“ („სადაც შორს“).

გვხვდება ფუძეგაორკეცებული (რაკრაკი, ციმციმი...) და ნაირფუძიანი (ამგვარ კომპოზიტებად მოიაზრებიან ზმნისართები, ზედსართავი და რიცხვითი სახელები (ქარდაქარ, დღედაღამ, თანდათან...) კომპოზიტები.

რედუქციკაციის გზით მიღებული სახელებიც კომპოზიტებად განიხილება: **ასულ-დგმულებს, შინაარსიანი, კეთილდღეობა, გულწრფელად, „ატმოსფერა“, სასოწარ-კვეთილება, ყოველდღიური, მრავალფეროვანი, კეთილდღეობა, საკეთილდღეოდ, დღესდღეობით, დიდბუნებოვანი.**

განსაზღვრებითი კომპოზიტები (მსაზღვრელი მოსდევს საზღვრულს): **ფერწასული, ფერისცვალება, ცრემლმორეული, ხელაპყრობილი, თავდახრილი, ფრთებგაშლილი, გულდასეტყვილი, ქარტეხილი, ქაფადქცეული, ტაშისცემა, ცილისწამება, ნებისყოფა...**

გვხვდება: **ლოცვა-კურთხევა, ძვალ-რბილი, ბანქო-ნარდი, წიგნთსაცავ-სამკითხველო, ჩაწულ-ჩაქსოვილი, გმინვა-ბობოქრობა, მძლეთა-მძლეველი, ფარ-ხმალი, წყევა-კრულვა, გმინვა-ბობოქრობა, მოსპობა-განადგურება, სოციალ-დემოკრატიის სია, ეროვნულ-დემოკრატიული პარტია, სოციალისტ-ფედერალისტთა რაზმი:** „თითქმის ყველა, დიდი და პატარა, **ლოცვა-კურთხევით** იხსენიებს გენერალი. გედევანიშვილის იმ აზრს...“ („სამეგრელო“); „ქალაქსაც **ძვალ-რბილში** უვლის / სიცივე – თებერვლის სული“ („სიჩუმე და სიმარტოვე“); „იქ არ არსებობს **წიგნთსაცავ-სამკითხველო**, რომელიც უპირველეს საჭიროებას შეადგენს საზოგადოებისათვის. აქ **ბანქო-ნარდის** თამაშს უფრო გასავალი აქვს, ვიდრე კითხვას“ („მოწერილი ამბები“); „**წყევა-კრულვით** იხსენიებს ნამირალა ბოლშევიკებს...“ („26 მაისი“); „როდესაც სასტიკი ქარტეხილი ზედ დანავარდობს და ქაფადქცეულ ზვირთებს ზედიზედ აგორებს, - ადამიანი მას ვერ დაამშვიდებს, რადგან ის სტიქიონია **მძლეთა-მძლეველი**, კაცი ვერ შეაჩერებს ბუნების **გმინვა-ბობოქრობას** („მაშვრალთ მგოსანი“).

შინაარსის მიხედვით კომპოზიტი ერთ, ორ, სამ და მეტცნებიანია. ამ თვალსაზრისით ტერნეტი გრანელთან გვხვდება: ცისფერი, იისფერი, ოქროსფერი, მტრედისფერი, მიწისფერი, ვარდისფერი, სევდისფერი, ფირუზისფერი, ყველაფერი, შავგვრემანი, შუადღე, შუალამე, სულერთი, სხვაგვარი, ყოველმხრივ, მრავალმხრივ, სხვანაირი, არათანაბარი, ჩოხისამარა, ორთაჭალა, მთაწმინდა, დედამიწა, გზაჯვარედინი, ქარიშხალი, ბედისწერა, ხმამაღლა, ორთქლმავალი, დედინაცვალი, ახალგაზრდა, ქარიშხალი, ფეხქვეშ გათელილი, ვაჟბატონი, თავზარი, დიდძალი, ერთ-ერთი, ერთადერთი, თვალსაჩინო, კეთილშობილი, გუმინწინ, ფოტოგრაფი, თავშესაფარი, ხელაპყრობილი, პერიფერია, ხელდაკრეფილი...

მოვიყვანთ რამდენიმე მაგალითს: „არ ქრებიან: **დღეები, შუადღეები, საღამოები**“ („გული თბილისისათვის“); „**შუალამე** ჩამოემვა... / ხატების წინ **ხელაპყრობილი** ვდგავართ / მე და გაფითრება“ („მე და გაფითრება“); „**შუალამეა**, რაღაც ვერ ვისვენებ“ („ღამის მოუსვენრობა“); „თეთრი **შუადღე** ბრინჯაოს ჯვრებით, / ყრუ სასაფლაო და მდუმარება“ („კვირის შუადღე“); „**დღეს ყველაფერი** დაკარგულია“ („ექსკურსია ცისკენ“); „**ცოდვილ ქალაქში** დადიოდი **ჩოხისამარა**“ („ფიროსმანიშვილს“); „და ნატრობ ვიღაც **არათანაბარს**“ („ქალის აგონია“); „სადაც დიდი **ტაშისცემა** ისმის, / **სხვათაშორის**, მწუხარეა ვიღაც“ („შემოდგომა“); „...ის მიისწრაფვის მძლავრ **ფრთებგაშლილი** მომავლისაკენ“ („სამეგრელო“); „**თავზარს** დასცემს იმ ველურ ხალხთა გროვას“ („26 მაისი“); „სიხალისე და **ცხოველმყოფელობა** ემჩნევა... მოაზროვნე მგოსანს სრულებით არ ემჩნევა პარტიული **სულისკვეთება**, იგი **მხოლოდ და მხოლოდ** ერთი აზრით არის

გატაცებული და ეს აზრი, როგორც მოვიხსენიე, არის მუშათა კლასის კეთილდღეობა...“ („მამზრალთ მგოსანი“); „კიდევ ერთი თავგანწირული მებრძოლი... ჩვენთან არ იბრძვის ის დიდბუნებოვანი ადამიანი“ („მელიტონ ნარიშვილი“); „ქარია, რომ იწვევს ქვეყნის სხვანაირ შეცნაურებას, მთვარიან ღამეში ქარი ქმნის დაუსრულებელ ფანტასმაგორიას („პოეზია ქარის და ღამეების“); „ვერ გავექცევი მზერამოღლილს და მიზეზიანს“ („საიდუმლო მისალმება ჭლექიან სამრეკლოს“); „მას შემდეგ სული გადასხვაფერდა“ („ფერისცვალება“); „ვარ ასე მოღლილი და სახედამწერი“ („გაზაფხული“); „კარგად გრძნობს მამზრალთა ტანჯვა-ვაებას“ („მამზრალთ მგოსანი“); „შეეძლებოდა გაეზიარებინა სევდა-ვარამი“ („მამზრალთ მგოსანი“); „შავ-ბედი მწარედ ჩაგიყრის ბრჭყალებს“ („მამზრალთ მგოსანი“); „ერთი წელი შესრულდა მას აქეთ, რაც ჩვენი მრავალტანჯული სამშობლო ეღირსა თავისუფალ ცხოვრებას. მრავალბნობით დაჩაგრულმა ერმა იგრძნო თავისუფალი ცხოვრების სიტკბოება“ („26 მაისი“); „ყოველდღე ვიღებ ძვირფას ბარათებს“ („მე და გალაკტიონი“); „პოეზიაში ვარ უდიდესი და ცხოვრებაში – გზადაბნეული“, („ჩემს დებს“, ტერენტი გრანელი); „...და ამით ერთხელ კიდევ თავზარს დასცემს იმ ჩვენ მოსისხლე მტრებს, რომლებიც ღამობენ ჩვენი სუვერენული უფლების შელახვას და ჩვენი დამოუკიდებლობის მოსპობა-განადგურებას“ („დღევანდელი ზეიმი“).

ტერენტი გრანელის პოეზიაში გვხვდება როგორც ენაში არსებული, ასევე პოეტის მიერ შექმნილი ორიგინალური კომპოზიციები: „...რომელიც ჩაწულ-ჩაქსოვილია ჩვენ მთავარი პრინციპებში“ („ჩვენი მომავალი“); „იქ არ არსებობს წიგნთსაცავ-სამკითხველო („მოწერილი ამბები“); ის სტიქიონია მძლეობა-მძლეველი, კაცი ვერ შეაჩერებს ბუნების გმინვა-ბობოქრობას („მამზრალთ მგოსანი“).

ტერენტი გრანელის ენაში ნაირფუძიანი კომპოზიციები მხატვრულ-სტილისტიკურ მახასიათებლებად წარმოგვიდგება. მხატვრულ ტექსტში სემანტიკური და ლექსიკური ერთეულები ნაკლებად შეზღუდულია.

უნდა აღინიშნოს, რომ მხატვრული ენა არა მარტო კომუნიკაციური ფუნქციით წარმოგვიდგება, არამედ ემოციური და ესთეტიკური ფუნქციებითაც. მნიშვნელოვან როლს ასრულებს სიტყვათა და გრამატიკულ ფორმათა კონოტაციური მნიშვნელობები, რომელთა გათვალისწინება აუცილებელია მხატვრული ნაწარმოების არსის წვდომისათვის [კვარაცხელია, 1995: 74]. ლექსიკური ან სინტაქსური კომპონენტებისგან განსხვავებით, სტილის სემანტიკური კომპონენტები გვხვდება ტექსტის საერთო მნიშვნელობის (წინადადება, აბზაცი...) შესწავლით.

ამდენად, საინტერესო შინაარსით გამოირჩევა ტერენტი გრანელის პოეზია, ასევე ფრაზის შედგენის თავისებურებები. ლექსებს სპეციფიკური სინტაქსური სტრუქტურა ახასიათებს. ლექსიკური თავისებურებების შესწავლა კი საშუალებას გვაძლევს დავაკვირდეთ ენობრივ პროცესთა სირთულეს, შიდა და გარე ენობრივი მოვლენების გავლენას ენის სტრუქტურაზე.

ლიტერატურა:

1. აბზიანიძე ზ. (2020): ტერენტი გრანელი, წიგნში: ქართველი მწერლები ეპოქათა ჭრილში. თბილისი.
2. გრანელი ტ. (1972): ტერენტი გრანელი, ლირიკა. თბილისი: გამომცემლობა „საბჭოთა საქართველო“.
3. კვარაცხელია გ. (1995): მხატვრული ენის შესწავლის ლინგვისტური ასპექტები. თბილისი: თბილისის უნივერსიტეტის გამომცემლობა.

4. ლეთოდიანი ა. (2017): შავი ფერის გააზრება ტერენტი გარნელის შემოქმედებაში. ლიტერატურათმცოდნეობის თანამედროვე პრობლემები, X, ნაწ. II, გვ.102-110.
5. მახაური ტ. (2017): ფსევდონიმ „გრანელის“ წარმომავლობისათვის. ლიტერატურათმცოდნეობის თანამედროვე პრობლემები, X, ნაწ. II, გვ.110-114.
6. ნებიერიძე გ (1991): ენათმეცნიერების შესავალი. თბილისი: გამომცემლობა „განათლება“.
7. ომიაძე ს. (1998): პოლისემიის, ომონიმისა და პარონიმის ფუნქციები მხატვრულ ლექსებში, ქართული სიტყვის კულტურის საკითხები, თბილისი. გვ.207-228.
8. სამსონიშვილი თ. (2015): არყოფილის ყოფიერად ქცევა – სიტყვათქმნადობა გალაკტიონ ტაბიძის პოეზიისა (დისერტაცია). თბილისი.
9. ქადაგიძე მ. (2003): „სივრცეში დარჩენილი ფრაზები“. კონნე სპერელი (კონსტანტინე გაჩეჩილაძე) ტერენტი გრანელის შესახებ. თბილისი.
10. ჯიქია მ. (2015): ტერენტი გრანელის ენა. ლექსმცოდნეობა, ტერენტი გრანელისადმი მიძღვნილი ლექსმცოდნეობის მერვე სამეცნიერო სესია (მასალები). თბილისი.
11. Halliday, M. A. K. & A. McIntosh. (1964): The Linguistic Sciences and Language Teaching. London: ELBS.
12. Quadri, K. M. & Ahmed, H... (2021): Semantic, Syntactical and Lexical Analysis of English Poetry. International Journal of Linguistics, Literature and Translation, V.4, P.15. Journal Homepage: www.al-kindipublisher.com/index.php/ijlt

POETIC VOCABULARY OF TERENCE GRANELI (LINGUISTIC ANALYSIS)

Sanaia Pheride

Doctor of Philology,
Georgia, Tbilisi

***Abstract.** Terenti Graneli (Kvirkvelia) is Georgian modernist poet of the XX century. Terenti Graneli's poetry is distinguished by its interesting content and aesthetics, as well as the peculiarities of composing a phrase. Some syntactic-stylistic peculiarities of Terenti Graneli's poetry are expressed by a special word order.*

The poems are characterized by a specific syntactic structure. Terenti Graneli presented an amazing range of colors with the exemplary art of word painting and the adjectives in different degrees of comparison derived from the said colors.

Vocabulary is the most changeable part of a language which immediately reacts to events of the outer world. New words and meanings constantly enter the vocabulary of a language.

Key words: Terenti Graneli, Vocabulary, Poetry, Linguistics.

**ზოონიმების სტილისტური და სემანტიკური ექსპრესია
ინგლისურენოვან ზღაპრებში**

ღარიბაშვილი მანანა

სსიპ იაკობ გოგებაშვილის სახელობის თელავის სახელმწიფო უნივერსიტეტი
<https://orcid.org/0000-0002-5118-3690>

ლაზვიაშვილი შორენა

სსიპ იაკობ გოგებაშვილის სახელობის თელავის სახელმწიფო უნივერსიტეტი
<https://orcid.org/0000-0002-4429-1044>

<https://doi.org/10.52340/tuw.2023.01.36.16>

აბსტრაქტი. ზღაპარი ხალხური სიბრძნის ერთ-ერთი ყველაზე უფრო ძველი და პოპულარული ჟანრია. იგი ძალზე დიდი ხნის წინათ ზეპირად შეუქმნია ჩვენს წინაპრებს. ზღაპრები უხვად გვხვდება მსოფლიოს მრავალ ენაზე. უშუალოდ, ზღაპრის ენა განსხვავდება კულტურული კონტექსტის მიხედვით, რომელსაც, უმთავრესად, ახასიათებს ამბის თხრობის მარტივი და პირდაპირი ფორმა, რაც კიდევ უფრო ხელმისაწვდომს ხდის ფართო აუდიტორიისთვის და ადვილად აღსაქმელს საზოგადოებისათვის, მათ შორის ბავშვებისთვის. თუმცა, თხრობის სიმარტივე არ ნიშნავს იმას, რომ ზღაპრის ტექსტი მოკლებულია მხატვრულ შეფერილობას. პირიქით, მასში უხვად ვხვდებით პოეზიის ელემენტებსა თუ მხატვრული ენის გამომხატველობით არაერთ საშუალებას, როგორცაა მეტაფორა-მეტონიმია, ეპითეტი, შედარება, სიმბოლიზმი და ა.შ.

კვლევის მიზანს წარმოადგენს ინგლისურენოვან ზღაპრებში ზოონიმების, როგორც მთავარი პერსონაჟების, სტილისტური და სემანტიკური ექსპრესიულობის დადგენა და იმის გარკვევა, თუ რა დოზით, ფორმით, კონტექსტითა და საშუალებებით ხდება ინგლისურენოვან ზღაპრებში ამ ლინგვისტური მოვლენების ასახვა.

კვლევისას გამოყენებულ იქნა ანალიზის მეთოდი, რის საფუძველზეც გაანალიზდა ჯაკობსის მიერ შედგენილი ინგლისურენოვანი ზღაპრების კრებული. კერძოდ, დეტალურად გადაიხედა ის ზღაპრები, რომლის მთავარ პერსონაჟებად ადამიანების გარდა, ფაუნის წარმომადგენლების სახით, სხვა ცოცხალი არსებებიც გვევლინებიან. კვლევისთვის განსაკუთრებით საინტერესო აღმოჩნდა ზღაპრის დისკურსზე დაკვირვება და იმის გააზრება-გაანალიზება, თუ როგორ მეტყველებენ ან მოქმედებენ მთავარი პერსონაჟის როლში გამოსული ფაუნის წარმომადგენელი ცოცხალი არსებები.

საკვანძო სიტყვები: ჯოზეფ ჯაკობსი, ინგლისურენოვანი ზღაპრები, ზოონიმები, სტილისტური ექსპრესია, სემანტიკური ექსპრესია

შესავალი

ზღაპრები ბავშვებისთვის არის უნივერსალური, მარადიული, თერაპიული, მშვენიერი და ლამაზი. ზუსტად ასე მოაღწიეს ჩვენამდე მთელი თავისი არსებობის ისტორიის მანძილზე. არ არის საჭირო ადამიანმა იცოდეს ზღაპრის საიდუმლო წარსული, მანამ სანამ ისინი აგრძელებენ არსებობას ჩვენს ცნობიერებაში. წარსული საიდუმლოა. ზღაპრების ისტორიაც ხომ საიდუმლოებით არის მოცული (ZIPES, 2006:1).

ზღაპრები უხვად გვხვდება მსოფლიოს მრავალ ენაზე. უშუალოდ, ზღაპრის ენა

განსხვავდება კულტურული კონტექსტის მიხედვით, რომელსაც, უმთავრესად, ახასიათებს ამბის თხრობის მარტივი და პირდაპირი ფორმა, რაც კიდევ უფრო ხელმისაწვდომს ხდის ფართო აუდიტორიისთვის და ადვილად აღსაქმელს საზოგადოებისთვის, მათ შორის ბავშვებისთვის. თუმცა, თხრობის სიმარტივე არ ნიშნავს იმას, რომ ზღაპრის ტექსტი მოკლებულია მხატვრულ შეფერილობას. პირიქით, მასში უხვად ვხვდებით პოეზიის ელემენტებსა თუ მხატვრული ენის გამომხატველობით არაერთ საშუალებას, როგორცაა მეტაფორა-მეტონიმია, ეპითეტი, შედარება, სიმბოლიზმი და ა.შ.

ზღაპრის, როგორც ჟანრის არაერთი განმარტება არსებობს. უპირველეს ყოვლისა, იგი აღიარებულია საბავშვო ჟანრის საკითხავ ლიტერატურად, რომელიც უფროსების ყურადღებასაც კი იპყრობს ხშირ შემთხვევაში, ვინაიდან ზღაპარს უჩვეულო მიმზიდველობის ძალა გააჩნია შინაარსობრივი თვალსაზრისით.

ზღაპარი ხალხური სიბრძნის ერთ-ერთი ყველაზე უფრო ძველი და პოპულარული ჟანრია. იგი ძალზე დიდი ხნის წინათ ზეპირად შეუქმნია ჩვენს წინაპრებს. ზეპირადო, ვამბობთ, რადგანაც იმ შორეულ წარსულში ხალხმა ჯერ კიდევ არ იცოდა ასოების წერა. შემდეგ კი ამ ზეპირად მონათხრობს ხალხი მოსმენით იმახსოვრებდა და კვლავ ზეპირად გადასცემდა შთამომავლობას. მრავალი ასეული წლის განმავლობაში ეს ზეპირი ფანტასტიკური მოთხრობები ასე გადადიოდა კუთხიდან კუთხეში თაობიდან თაობაზე (შიუკაშვილი, 2016:7).

კვლევის მეთოდოლოგია

კვლევის მიზანს წარმოადგენს ინგლისურენოვან ზღაპრებში ზოონიმების, როგორც მთავარი პერსონაჟების, სტილისტური და სემანტიკური ექსპრესიულობის დადგენა და იმის გარკვევა, თუ რა დოზით, ფორმით, კონტექსტითა და საშუალებებით ხდება ინგლისურენოვან ზღაპრებში ამ ლინგვისტური მოვლენების ასახვა.

კვლევისას გამოყენებულ იქნა ანალიზის მეთოდი, რის საფუძველზეც გაანალიზდა ჯაკობსის მიერ შედგენილი ინგლისურენოვანი ზღაპრების კრებული. კერძოდ, დეტალურად გადაიხედა ის ზღაპრები, რომლის მთავარ პერსონაჟებად ადამიანების გარდა, ფაუნის წარმომადგენლების სახით, სხვა ცოცხალი არსებებიც გვევლინებიან. კვლევისთვის განსაკუთრებით საინტერესო აღმოჩნდა ზღაპრის დისკურსზე დაკვირვება და იმის გააზრება-გაანალიზება, თუ როგორ მეტყველებენ ან მოქმედებენ მთავარი პერსონაჟის როლში გამოსული ფაუნის წარმომადგენელი ცოცხალი არსებები.

შინაარსი

როგორც უკვე აღვნიშნეთ, ინგლისურენოვან ზღაპრებში ადამიანების გვერდით, უხვად ვხვდებით ფაუნის ბევრ წარმომადგენელს დათვების, მგლების, მელიების, კატების, თავგების თუ სხვა არსებების სახით.

კვლევის პროცესში, უპირველესად, მოხდა დაკვირვება ზოონიმების შემცველ ზღაპრის სათაურებზე, რომლებშიც ვხვდებით სახედარს, თავგებს, კატებს, დათვებს, ღორს, თევზებს და ჭიებსაც კი. მაგ.:

- THE OLD WOMAN AND HER PIG
- MOUSE AND MOUSER
- TITTY MOUSE AND TATTY MOUSE
- THE STORY OF THE THREE BEARS
- WHITTINGTON AND HIS CAT
- THE LAIDL Y WORM
- THE CAT AND THE MOUSE
- THE STORY OF THE THREE LITTLE PIGS

- THE FISH AND THE RING
- THE ASS, THE TABLE, AND THE STICK

თვალშისაცემია ზღაპრის სათაური - WHITTINGTON AND HIS CAT, რომელიც, ასევე, ცნობილია Dick Whittington and His Cat სათაურის სახელწოდებით ინგლისურენოვან ფოლკლორში. როგორც ისტორიული წყაროებიდან ირკვევა, ზღაპარი თითქოსდა ეფუძნება რიჩარდ უიტინგტონის (1354–1423), მდიდარი ვაჭრისა და მოგვიანებით ლონდონის ლორდ მერის ცხოვრების ეპიზოდებს. თუმცა, სინამდვილეში, არ არსებობს დამაჯერებელი მტკიცებულებები იმის შესახებ, რომ სწორედ კატამ განაპირობა ცხოვრებაში რიჩარდ უიტინგტონის აღზევება.

საინტერესო შემთხვევას წარმოადგენს ერთ-ერთი ზღაპრის სათაური “Titty Mouse and Tatty Mouse”, სადაც, თითქოს, ერთი შეხედვით უმნიშვნელო ალიტერაცია-ასონანსის წყალობით, სათაური მეტად მიმზიდველი და ექსპრესიულია, რომელიც გაცნობისთანავე იპყრობს მკითხველის ყურადღებას.

„THE CAT AND THE MOUSE“ (კატა და თაგვი) ზღაპრის სათაურიდანვე ჩანს, თუ, უშუალოდ ტექსტში ვის შორის იქნება შერკინება და ერთგვარი შეურიგებელი ბრძოლა. სიუჟეტის გაცნობისას კი, კატასა და თაგვთან ერთად, ერთ-ერთ მთავარ მოქმედ პერსონაჟად გვევლინება ძროხა. ლინგვისტური თვალსაზრისით, თხრობა მეტად საინტერესო ფორმით ე.წ. გალექსით იწყება,

The cat and the mouse
Play'd in the malt-house:

მოცემულ შემთხვევაში, რითმას ორივე სტრიქონის ბოლოკიდური ხმოვან-თანხმოვნების კომბინაცია mouse house ქმნის და რომელიც სტილურად ალიტერაცია-ასონანსის ნათელი მაგალითია. ბუნებრივია, მოცემული სტილისტური დეტალი მთავარ სათქმელს კიდევ უფრო მაღალმხატვრულსა და მიმზიდველს ხდის. ტექსტს ექსპრესიულობას, აგრეთვე, აძლიერებს ზმნა play-ს წარსული დროის არქაული ფორმა - Play'd.

იგივე ზღაპარში, კატის (cat) სინონიმსაც ვაწყდებით, რომელიც წარმოდგენილია სიტყვა puss -ის (ფისო, ფისუნა) სახით. ეს სინონიმი, შემთხვევით როდია ტექსტში შემოტანილი. მას განსაკუთრებული სემანტიკური დატვირთვა აქვს, რომელიც, გამომდინარე იქიდან, რომ კატის მოფერებით ფორმას წარმოადგენს, ერთგვარი „ფანდია“ თაგვის მხრიდან კატის მოსატყუებლად. როგორც ბევრ სხვა ზღაპრებსა თუ ანიმაციურ ფილმებში, სუსტი ფიზიკური შესაძლებლობების გამო, თაგვები ხშირად მიმართავენ მსგავსი ფორმის ტექნიკებს მოწინააღმდეგის დასამარცხებლად ან მოსაგერიებლად. მოცემული ენობრივი შემთხვევაც, ერთგვარი დასტურია სუსტი არსებების მხრიდან ამ ფენომენალური შესაძლებლობისა.

განსხვავებით წინა ზღაპრისა „THE CAT AND THE MOUSE“, სადაც ცხოველების სახით (კატა, თაგვი, ძროხა) მოქმედი გმირები მეტყველებენ და საინტერესო მხატვრულ პასაჟებს ქმნიან ზღაპრის ტექსტში, ვითარება, ამ თვალსაზრისით, განსხვავებულია მომდევნო ზღაპრის ტექსტში „WHITTINGTON AND HIS CAT“, სადაც ზღაპრის პერსონაჟებად, კვლავ, კატა, თაგვები და ვირთხები გვევლინებიან, თუმცა იმ განსხვავებით, რომ უშუალოდ ტექსტში მათი იდენტიფიცირება მოქმედებებით და არა მეტყველების საშუალებით ხდება. კიდევ ერთი ასპექტი, რაც კონცეფტუალურად განასხვავებს წინა ზღაპარს მოცემული ზღაპრის შინაარსისგან, მდგომარეობს იმაში, რომ ზღაპარში „WHITTINGTON AND HIS CAT“ კატა, როგორც მთავარი მოქმედი პირი დადებით კონტექსტშია წარმოჩინებული, ხოლო თაგვები და ვირთხები - უარყოფით

არსებებს წარმოადგენენ და ტექსტში მოხსენიებულნი არიან, როგორც ნეგატიური კონოტაციის მატარებელი სიტყვით - vermin (პარაზიტები, მავნებლები).

იმის დასტურად, რომ კატა მოცემულ სიტუაციაშია დადებითი პერსონაჟია მთელი რიგი მხატვრულად დატვირთული ფრაზები მოწმობს. მსგავსად წინა ზღაპრისა, აქაც კატის სინონიმად გამოყენებულია სიტყვები Puss და Pussy. ვითარების ესკალაციის შესაბამისად, კატისადმი, როგორც მთავარი მოქმედი პირისადმი მიმართების ფორმები თუ მახასიათებელი სხვადასხვა ენობრივი საშუალებებით არის გადმოცემული. როგორც ზღაპრის ტექსტის შინაარსიდან ირკვევა, მის მთავარ „საგმირო საქმედ“ ვირთხებისა და თაგვების განადგურება ითვლება, რის გამოც ერთ-ერთ პასაჟში კატა ეპითეტის წყალობით აღწერილია როგორც excellent mouser (შესანიშნავი თაგვიჭერია). სხვადასხვა კონტექსტიდან გამომდინარე, იგი, ასევე მოხსენიებულია როგორც “poor puss” (საწყალი ფისო) ან ნეიტრალური მნიშვნელობით „creature“ (არსება). მას შემდეგ, რაც ამ მოქმედი გმირის საოცარი ფიზიკური შესაძლებლობები სახელს იხვეჭს, ტექსტში მისდამი მიმართების ფორმებიც კონოტაციურად დადებითისკენ იცვლება და კატა მოხსენიებულია როგორც **Miss Puss** (ქალბატონი ფისუნა) და მეტი ექსპრესიულობისათვის, გრაფიკული თვალსაზრისითაც, გამოყენებულია მთავრული ასოები საწყის პოზიციაში.

ენობრივი თვალსაზრისით, მეტად საინტერესო შემთხვევას წარმოადგენს ზღაპარი „MOUSE AND MOUSER“ (თაგვი და თაგვიჭერია), რომელიც სტქრუტურულად სცდება ზღაპრის ტექსტის ფორმატს და სიუჟეტი ვითარდება დიალოგის რეჟიმში. კატისა და თაგვის „ტანდემი“ სათაურშივე ჩანს, სადაც კატა ჩანაცვლებულია სინონიმური წყვილით „MOUSER“ (თაგვიჭამია), რომელიც ლინგვისტური თვალსაზრისით საუკეთესო ხერხად შეიძლება ჩაითვალოს კატის, როგორც უარყოფით კონტექსტში წარმოსაჩენად.

დიალოგში თაგვი თავაზიან ფორმას იყენებს და კატას მიმართავს - my lady (ჩემო ქალბატონო), მაშინ როდესაც კატა, როგორც უარყოფითი პერსონაჟი მიმართვისას მხოლოდ ნეგატიურ კონტექსტში გააზრებული ფორმით good body (კარგო ადამიანო) შემოიფარგლება, რომელშიც შეინიშნება კატის თავკერძა და დამცინავი ხასიათი. ზღაპრის დასასრულს ფარდა ეხდება კატის თაგვისადმი უარყოფით დამოკიდებულებას, სადაც ის საცოდავ თაგვს სიცოცხლეს გამოასალმებს.

უაღრესად საინტერესო ზღაპარს წარმოადგენს THE STORY OF THE THREE LITTLE PIGS (სამი გოჭის ამბავი) როგორც ლინგვისტურად, ისე კონცეპტუალურად, ვინაიდან მასში ირღვევა ცხოველების გარშემო საზოგადოებაში, როგორც მკითხველში გავრცელებული გარკვეული სტერეოტიპები. როგორც სათაურიდან ირკვევა, ზღაპრის მთავარ გმირებს სამი გოჭი წარმოადგენს, რომლებსაც დაუძინებელ მტრად მგელი ევლინებათ.

ზღაპარს, მისთვის უჩვეულო, არადამახასიათებელი პროლოგი აქვს პოეტური ნაწყვეტის სახით:

*Once upon a time when pigs spoke rhyme
And monkeys chewed tobacco,
And hens took snuff to make them tough,
And ducks went quack, quack, quack, O!*

ტექსტი სავსეა ზოონიმების (pigs, monkeys, hens, ducks) მაგალითებით, რომელიც სრულიად ჰიპერბოლიზებულია და გაპიროვნებისა (pigs spoke rhyme) თუ მხატვრული მეტაფორებით (monkeys chewed tobacco.... hens took snuff to make them tough) გაჯერებული. ამგვარი, არაორდინალური პროლოგის სახით, სახეზე გვაქვს მხატვრული

ექსპრესიულობა, რომელიც მკითხველში დადებითი განწყობის შექმნას ემსახურება კითხვის გაგრძელების მიზნით. აღარ ვსაუბრობთ სხვა მხატვრულ ხერხებზე ალიტერაცია-ასონანსისა (time rhyme; snuff tough) თუ მრავაკავშირის/პოლისინთეტონის (And monkeys ... And hens ... And ducks) სახით, რომლებიც ისედაც უაღესად საინტერესო პროლოგს, კიდევ უფრო მდიდრულ მხატვრულ ელფერს ჰმატებენ.

ზღაპრის ამ პატარა პასაჟის ლინგვისტური ანალიზი უკვე სრულიად საკმარისი იქნებოდა ზოონიმების ლინგვო-სტილისტური სურათის გასაშლელად, თუმცა უშუალოდ ზღაპრის ტექსტიც არანაკლებ მდიდარი და საინტერესოა ზოონიმებთან დაკავშირებული ამგვარი მაგალითებით. ზღაპრის მთავარ გმირებად გვევლინებიან სამი გოჭი და ვერაგი მგელი, რომლის გარშემო შექმნილი დაუმარცხებელი მხეცის სტერეოტიპი ერთიანად იმსხვრევა ჭკვიანი გოჭის გონივრული ქმედებების ფონზე.

პრაქტიკულად, შეიძლება ითქვას, როგორ უჩვეულო ფორმითაც იწყება ზღაპარი, ისეთივე უჩვეულო ეპილოგი გააჩნია მას. ეს არის სტერეოტოპების ერთგვარი მსხვრევა. მაშინ როდესაც, მკითხველის თვალში გოჭი სუსტ და დაუცველ არსებად წარმოჩინდება, ხოლო მგელი ბოროტი და უძლეველი მხეცია, მოცემულ ზღაპარში მოვლენები სრულიად საპირისპიროდ ვითარდება. სამი გოჭიდან ერთი უაღესად გამჭრიახი გამოდგება, რომელიც ეშმაკური და გონივრული ქმედებებით სჯობნის მგელს ჭკუაში, სამუდამოდ ამარცხებს მას და, უფრო მეტიც, მისი ხორციტ ჭამით ტკბება.

ჯაკობსის მიერ შედგენილ ინგლისისურენოვან ზღაპრების კრებულში მოქმედ გმირებად ასევე გვხვდებიან დათვები. ერთ-ერთ ზღაპარში THE STORY OF THE THREE BEARS, დათვები მთავარ გმირებად გვევლინებიან. საინტერესო ენობრივ შემთხვევასთან გვაქვს შეხება კონკრეტულ სიტუაციაში, ვინაიდან ზღაპრის მთავარი მოქმედ გმირები რაიმე კონკრეტული საკუთარი სახელების მატარებელნი როდი არიან. ისინი საზოგადო სახელით „Bear“ არიან მოხსენიებულნი, თუმცა საინტერესოა ის ფაქტი, რომ მათ ახლავთ მსაზღვრელი სიტყვები სინონიმურ წყვილებში, რაც მკვეთრად უსვამს ხაზს თითოეული მოქმედი გმირის ფიზიკურ თვისებებზე და, ამავდროულად, გადმოცემის ფორმაც უფრო მეტად მხატვრული და ექსპრესიული ხდება. მაგ. a Great, Huge Bear (დიდი, უზარმაზარი დათვი); a Little, Small Wee Bear (პატარა, პაწაწინა დათვი). მკითხველის ყურადღებას იპყრობს ის გარემოებაც, რომ მთელ ტექსტში ეს ფრაზები საწყის პოზიციაში მთავრული ასოებით არის გამოხატული, რაც ექსპრესიულობის თვალსაზრისით, კიდევ უფრო ამძაფრებს პერსონაჟის გარეგნულ თვისებებს.

ზღაპრის სიუჟეტიდან ირკვევა, რომ დათვები, როგორც მთავარი პერსონაჟები ძალიან კეთილი და თავაზიანი არსებები არიან. ამას მოწმობს რამდენიმე საინტერესო პასაჟი, კერძოდ:

„If she had been a good little old Woman, she would have waited till the Bears came home, and then, perhaps, they would have asked her to breakfast; for they were good Bears—a little rough or so, as the manner of Bears is, but for all that very good-natured and hospitable.“

„ის რომ კარგი მოხუცი ყოფილიყო, დაელოდებოდა, სანამ დათვები სახლში დაბრუნდებოდნენ, შემდეგ კი, ალბათ, საუზმეზეც მიიპატიჟებდნენ, რადგან ისინი ხომ კარგი დათვები იყვნენ - ცოტა უბრალო ან ამდაგვარი, როგორც ეს დათვებს შეკვფერით, მაგრამ მაინც ყველასთვის ძალიან კეთილი და სტუმართმოყვარე.“ (ავტორისეული თარგმანი).

როგორც ზღაპრის ტექსტიდან ირკვევა, დათვები ასევე სისუფთავის მოყვარული არსებები ყოფილან. ამას მოწმობს ტექსტის ბოლოს მინიმუმების სახით გაკეთებული

კიდევ ერთი საინტერესო წინადადება:

„Now the window was open, because the Bears, like good, tidy Bears, as they were, always opened their bedchamber window when they got up in the morning.“

„ახლა ფანჯარა ღია იყო, რადგან დათვები, როგორც კარგი, მოწესრიგებული დათვები, ყოველ დილით, ადგომისთანავე ხსნიდნენ თავიანთი საძინებლის ფანჯარას დილით“ (ავტორისეული თარგმანი).

ღიახ, დათვიც შეიძლება იყოს კეთილი, სუფთა და მოწესრიგებული. გოჭსაც შეუძლია მოუხმოს გონებას, და გონივრული მოქმედებებით დასჯაბნოს თავისზე ფიზიკურად ძლიერი, კატასაც შეუძლია კეთილი საქმეების კეთება და ადამიანების ხსნა განსაცდელისგან.... ეს ხომ ფანტასტიკური ჟანრის ნაწილია, იმ ჟანრისა, სადაც სიკეთე ყოველთვის თუ არა, ხშირად იმარჯვებს ბოროტებაზე.

ზღაპარს გაცილებით დიდი დანიშნულება ჰქონდა ოდითგანვე, რომელიც საზოგადოების განვითარების კვალდაკვალ იცვლებოდა, იხვეწებოდა, თუმცა არასდროს დაუკარგავს საკუთარ ფუნქციას და ადგილი მხატვრული ენის დიდ პალიტრაში. ის მუდამ იყო და რჩება საზოგადოების თანამზგავრის როლში, რომელიც მუდმივ ცვალებადობასა და განვითარებაშია. სადღეისოდ, კი ის უკვე თამამად წარმოდგენილია როგორც დამოუკიდებელი ზეპირსიტყვიერი ჟანრი.

ლიტერატურა:

1. შიუკაშვილი. თ., (2016), ქართული და ინგლისური ხალხური ზღაპრების ტიპოლოგიური შედარება-შეპირისპირება, დისერტაცია, თელავი
2. English Fairy Tales collected by Joseph Jacobs, New West Press
3. ZIPES, J., (2006), FAIRY TALES and the ART of SUBVERSION. The Classical Genre for Children and the Process of Civilization, second edition, Routledge

STYLISTIC AND SEMANTIC EXPRESSION OF ZOONYMS IN ENGLISH FAIRY TALES

Garibashvili Manana

Iakob Gogebashvili Telavi State University
<https://orcid.org/0000-0002-5118-3690>

Lazviashvili Shorena

Iakob Gogebashvili Telavi State University
<https://orcid.org/0000-0002-4429-1044>

***Abstract.** A fairy tale is one of the oldest and most popular genres of folk wisdom. It was created orally by our ancestors a long time ago. Fairy tales exist almost in all languages of the world. The language of the fairy tale is interpreted according to the cultural context, which is mainly characterized by a simple and direct form of storytelling, which makes it even more accessible to a wide audience. However, the simplicity of the narration does not mean that the text of the fairy tale is devoid of artistic coloring. On the contrary, we can find in it a lot of elements of poetry or artistic language, such as metaphor-metonymy, epithet, comparison, symbolism, etc.*

The aim of the research is to determine the stylistic and semantic expressiveness of zoonyms, as the main characters, in English fairy tales and to find out in what form, context and means these linguistic phenomena are reflected in English fairy tales.

The analysis method was used during the research, on the basis of which the English fairy tales compiled by Jacobs was analyzed. In particular, the fairy tales whose main characters are not only humans, but also other living beings in the form of representatives of the fauna have been reviewed in detail. It was particularly interesting for the research to observe the discourse of the fairy tale and to understand and analyze how the living creatures representing the fauna, representing as the main characters, speak or act throughout the text.

***Key words:** Joseph Jacobs, English-language fairy tales, zoonyms, stylistic expression, semantic expression*

უარყოფითი ემოციის გამომხატველი ზოგი სტილისტიკური კატეგორია გოდერძი ჩოხელის რომანებში

წიგნაძე შორენა

სსიპ იაკობ გოგებაშვილის სახელობის თელავის
სახელმწიფო უნივერსიტეტი

<https://doi.org/10.52340/tuw.2023.01.36.17>

აბსტრაქტი: შეიძლება ითქვას, რომ გოდერძი ჩოხელი ერთ-ერთი გამორჩეული ქართველი მწერალია მშობლიური ენის სიღრმისეული წვდომით, სამყაროს ფერადოვანი აღქმით, ექსპრესიული ენით, სისადავითა და, ამავდროულად, სიტყვაუხვობით.

მწერლის ნიჭი ვლინდება იმაში, თუ როგორ შეძლებს თავისი ნააზრევი, ნაცნობი, მშობლიური ამბები თუ თქმულებები მიიტანოს მკითხველამდე. რას შეარჩევს, როგორ და რითი გაამდიდრებს სალიტერატურო ენას.

გოდერძი ჩოხელის შემოქმედების ენობრივი სამყაროს მასაზრდოებელი ის კუთხეა, იმ ხალხის მეტყველებაა, რომლის წიაღშიც აღიზარდა - ეს არის გუდამაყარი და მთიულურ-გუდამაყრული დიალექტი. მის შემოქმედებაში უხვად გვხვდება ხალხური გამოთქმები, რომლებიც უშუალოდ ხალხური ხატოვანი მეტყველებიდან იღებს სათავეს: 1. ერთი მოხუცი ქალი **სულს ებრძვის** და წუთიწუთზე სიკვდილს ელოდება ხოზაშიო. 2. - **შავეთში**, აბა სად წავალ, **ჩემ წილ სამარეს ამოვავსებ**.

გოდერძი ჩოხელის ნაწარმოებებში დიდ ადგილს იკავებს სიტყვათა ისეთი ფენა, როგორც არის ანტონიმები. ანტონიმები წარმოადგენენ საუკეთესო საშუალებას წინადადებათა ანტითეზური წყობისათვის მხატვრული გამოსახვის მიზნით, ოქსიმორონის შესაქმნელად. **სიკვდილს გაუმარჯოს!** თქვა დეკანოზმა. **გაუმარჯოს!** **გაუმარჯოს!** **ცოცხალ სიკვდილს გაუმარჯოს!** გოდერძი ჩოხელი ასეთი ურთიერთსაწინააღმდეგო სიტყვების ერთმანეთთან შედარებით, ერთმანეთთან შეპირისპირებით ქმნის ოქსიმორონის შინაარსს.

აღნიშნულის გარდა, გოდერძი ჩოხელის რომანებში მრავლად ვხვდებით **გაპიროვნების** მაგალითებს: 1. სადაც უამრავი ცოცხალი მოთხრობა დადის. 2. დადის ეს სიტყვა ჭირში და ლხინში.

გოდერძი ჩოხელის შემოქმედებაში სტილისტიკურ საშუალებებზე საუბრისას გვერდს ვერ ავუვლით შედარებას, ტროპული მეტყველების ერთ-ერთ საშუალებას.

გოდერძი ჩოხელის ნაწარმოებებში ერთდროულად იგრძნობა სიხარული და სევდა, სიკვდილ-სიცოცხლის ჭიდილი. როგორც თვითონ წერდა: „სიცოცხლე სევდა არის, ადამიანად ყოფნის ტკბილი სევდა“; „სიკვდილიც სევდა არის, ადამიანად არყოფნის სევდა“ .

გოდერძი ჩოხელის შემოქმედებაზე დაკვირვებამ დაგვანახვა, რომ მის ნაწარმოებებში მრავლად ვხვდებით ხვადასხვა სტილისტიკური საშუალებების გამოყენებას, რომელთა შორის აღსანიშნავია: შედარება, ანტითეზა, გაპიროვნება, ხატოვანი სიტყვა-თქმანი, სინონიმები, ანტონიმები და ა.შ. მის ნაწარმოებებში ერთდროულად იგრძნობა მწუხარება, დარდი, სევდა, სიკვდილ-სიცოცხლის ჭიდილი.

გოდერძი ჩოხელის შემოქმედება წააგვს მთის ძირიდან მოჩუხჩუხე წყაროს, რომლის გემოც ბევრმა არ იცის და თუ შესთავაზებ, - მიირთვიო, თავს შეიკავებს - რა ვიცი, გაფილტრული არ არის და რამე არ მავნოსო ” (წიკლაური, 2010, 47-48).

საკვანძო სიტყვები: გოდერძი ჩოხელი, სტილისტიკა, სინონიმები, ანტონიმები, ლექსიკა-ფრაზეოლოგია.

გოდერძი ჩოხელი იმ მწერალთა რიგს მიეკუთვნება, რომელთაც ქართულ აზროვნებაში წარუშლელი კვალი დატოვეს. მის შემოქმედებით ღირსებას განსაზღვრავს დამოკიდებულება მშობლიური ენისადმი, რომლის მიმართაც მისი სიყვარული უსაზღვროა საკუთარი ხალხისა და კუთხისადმი.

მწერლების უმრავლესობას აქვს მკვეთრად გამოხატული წერის სტილი, რაც გვადლევს განსხვავებულობას სტილური თვალსაზრისით. უმეტესი მწერლის მსგავსად, გოდერძი ჩოხელიც გამოირჩევა მისთვის დამახასიათებელი თხრობის სტილით, რომელიც არის მარტივი და გასაგები, რომელთა შესაქმნელად სხვადასხვა გამომსახველობით ხერხსა და საშუალებას, წერის სტილს იყენებს.

სტატიაში განვიხილეთ მწერლის რომანებში - „ადამიანთა სევდა“ და „წითელი მგელი“ - გამოყენებული ლექსიკა-ფრაზეოლოგია, რომლის საშუალებითაც გადმოგვცემს ამა თუ იმ აზრს, ემოციას. ყურადღება გავამახვილეთ ავტორის მიერ უარყოფითი ემოციის გადმოსაცემად გამოყენებულ სტილისტიკურ საშუალებებზე.

გოდერძი ჩოხელის წერის სტილმა და გამომსახველობითმა საშუალებებმა, მისმა ენობრივმა სამყარომ, ლექსიკა-ფრაზეოლოგიამ, ხალხური სიტყვიერების ნიმუშებმა მრავალი მეცნიერის ყურადღება მიიპყრო და არაერთი მათგანის შესწავლის ობიექტად იქცა. დასახელებული გამომსახველობითი საშუალებების გამოყენებით ავტორი გამოხატავს თავის აზრსა და დამოკიდებულებას ამა თუ იმ ფაქტისა თუ მოვლენისადმი, რაც თვალსაჩინოს ხდის აზრის ემოციურობასა და ექსპრესიულობას.

1. ერთი მოხუცი ქალი **სულს ებრძვის** და წუთიწუთზე სიკვდილს ელოდება ხოზაშიო.

2. - **შავეთში**, აბა სად წავალ, **ჩემ წილ სამარეს ამოვავსებ**.

3. ვერც გაგის დედამ ნახა, **როგორც დაასრულა** მამაპაპურ კოშკში, კერის პირზე, ბუბუნაურების უკანასკნელმა შთამომავალმა ძველისძველი და მტრიანი გვარი.

4. მაგათ თან პატარ-პატარა ამბულები აქვთ, გადაყლაპავენ და მორჩა, **გაფშეკენ ფეხებს**.

5. ეეჰ, დედამიწავ, **გაგისკდებოდა გული**, რომ იცოდე რა სევდას მგვრის როცა შენს ბეჭებზედ შავად ჩაცმულ ქართველ ქალს ვხედავ“.

6. აეგეთ მწარე წერილსა გწერ, ჩემო ბაყდარ, მაგრამ შენ მაინც რომ არ გაგიზიარო ჩემი დადრდი **მეც გული მეხარშება ბოღმაში**, იმ დალოცვილი დედა-შვილის ცოდვით“.

7. კაცს თუ დარდი არ აწუხებს, თუ **დარდის ჭია არ უღრღნის გულისგულსა**, ის კაცი კი არა და...

8. იმისმა ანგელოზის გულმა კი ისე **შეწყვიტა ფეთქვა**, ისევ ეძინა ლევანს“

9. არც კი მინდა **გული დაგიმძიმო**“.

10. დამძური სიყვარული სხვა არის და **ამოუჯდა საპყარს გული**“.

11. ლამის არის **გულმა გამიტანოს** დედაკაცი.

დასახელებულ მაგალითებში წარმოდგენილი ფრაზეოლოგიური ერთეულები უმრავლესად სინონიმურ წყვილებად უდგანან მწუხარების აღმნიშვნელ ლექსიკურ ერთეულებს. რაოდენობრივი თვალსაზრისით ყველაზე მეტი დასტურდება სიკვდილის სემანტიკის მქონე სინონიმები წყვილად, სინონიმურ წყვილებს ასევე ქმნიან ტირილის, ჯავრისა და დარდის და .ა.შ. ლექსიკურ ერთეულებთან.

სინონიმების გარდა დიდი ადგილი უკავია ანტონიმებს. გოდერძი ჩოხელი ანტონიმების საშუალებით ქმნის კონტრასტულ სურათებს, უმდიდრეს ანტითეზას. როგორც ალ. ლლონტი აღნიშნავს, რაც უფრო მაღალ დონეზე დგას აზროვნება, ზოგადი

მოვლენების აბსტრაქცია, მით უფრო მეტი გასაქანი აქვს მეტყველებაში ანტონიმურ სიტყვა-თქმებს. შესანიშნავად იყენებს ამ სტილისტიკურ ხერხს გოდერძი ჩოხელი კონტრასტების გადმოსაცემად, ანტითეზის განსახორციელებლად (ლლონტი, 1994,56). ჩოხელთან ანტონიმები მრავალფეროვან სემანტიკას ქმნიან, რაც ხელს უწყობს უფრო ნათლად გამოხატოს და გადმოსცეს ადამიანის როგორც სულიერი განცდა, ისე ფიზიკური მდგომარეობა:

1. კაცი სანამ **ცოცხალია, არ მოკვდება**, ხოლო თუ მოკვდება, აბა მითხარი, რისიღა უნდა ეშინოდეს, სიკვდილის იქით უფრო დიდი სიცოცხლეა.
2. ღმერთმა **ჩაგვბერა** სული და ღმერთი **ამოგვადრობს** ისევ სულსა.
3. ცალ-ცალკე ღმერთებია **სიცოცხლე** და **სიკვდილი** და ერთად ღმერთისებია.
4. არა, როგორც კი ტიკი **გაჭბერო** და მერე **გამოუშვა**, აგრე ამოუვა სული კაცს და ჰაერში წავა.
5. - **სიკვდილიც დასაწყისია**, მაგრამ მთავარი არა, მთავარი დასაწყისი სხვა რამეა.
6. შენ ვინღა გახსენებს ადამიანები რომ არ **მოკვდნენ** და სუ **ცოცხლები** იყვნენო.
7. - რო არ მოაკითხოს (იგულისხმება სიკვდილ)ეგ არ შეიძლება, ეგეთი წესია **სიკვდილისა და სიცოცხლის** წესი.

ჩვენ მიერ წარმოდგენილი მაგალითები დასტურია გოდერძი ჩოხელის შემოქმედებაში ანტონიმების სიუხვისა. ცნობილია, რომ ანტონიმები საპირისპირო ცნებებია, რომელთა შერწყმით მწერალი წარმოშობს ახალ ცნება-წარმოდგენას.

1. **სიკვდილს გაუმარჯოს!** თქვა დეკანოზმა.
2. გაუმარჯოს! გაუმარჯოს! **ცოცხალ სიკვდილს** გაუმარჯოს!
3. **გამხიარულდა სიკვდილი.**
4. იმიტომ **ვკლავ**, რომ **მიყვარან.**
5. გზაში, თუ ღვთისნიერმა **მიცვალებულმა ჩამაიარა და თავისი წყალი**

დაგაღვიწია,

საპირისპირო, შეუთავსებელ ცნებათა შერწყმით ვიღებთ ოქსომორომს. სწორედ ასეთი ურთიერთსაწინააღმდეგო ერთეულების შეპირისპირებით იგი ქმნის ოქსიმორონის საოცარ ნიმუშებს.

აღნიშნულის გარდა, გოდერძი ჩოხელის რომანებში მრავლად ვხვდებით **გაპიროვნების** მაგალითებს:

1. სადაც უამრავი ცოცხალი მოთხრობა დადის.
2. აგერ ახლა ვხედავ, სამი მთვრალი მოთხრობა მოდის გზაზე სიმღერით, ერთმანეთისათვის ხელები გადაუხვევიათ და მობარბაცებენ... იმ სოფლიდან არიან, სადაც სულ გიჟი მოთხრობები ცხოვრობენ. აგერ ჩემი სახლისაკენ ჩამოუხვიეს. წინასწარ ვიცი, ჩემთან ჩხუბი სწადიათ. მარტო ეგენი კი არა, ყველა ჩემი მოთხრობა მეჩხუბება.
3. იმ დღეს ერთ ჩემ მოთხრობას მისვვენებდნენ დანარჩენები.
4. დადის ეს სიტყვა ჭირში და ლხინში.

გოდერძი ჩოხელის შემოქმედებაში სტილისტიკური საშუალებების განხილვის დროს აუცილებლად უნდა შევხვით შედარებას, როგორც ტროპული მეტყველების ერთ-ერთ სახეს, რომლითაც ავტორი გვიჩვენებს, უმეტეს შემთხვევასი, თავის დამოკიდებულებას ადამიანებსა თუ ბუნებაზე. აქ იკვეთება მწერლის სუბიექტური დამოკიდებულება, რაც თავისთავად ხელს უწყობს აზრის ემოციურ-ექსპრესიულობას.

შედარების დროს აზრი უმეტესად დასრულებულია, რაც შეეხება შესადარებელ ერთეულებს - ერთი მათგანი ნაცნობია, მეორე კი ახალი, უცნობი. არსებული კლასიფიკაციის მიხედვით უსულო საგანი შედარების დროს ედარება უსულო საგანს; უსულო - სულიერს, სულიერი - უსულოს და სულიერი - სულიერს.

1. სიკვდილი **ისევე** ალამაზებს მოთხრობების სიცოცხლეს, **როგორც** მზე და მთავრე ალამაზებს წყვილიადს.
 2. სიკვდილიც სევდა **არის**, ადამიანად არყოფნის სევდა.
 3. იმ წუთში წარმოვიდგენ, რომ მოთხრობა **ხარ** და სათაურს გამოგიძებნი.
 4. სული ნამგალსა **ჰგავს**, ჩაჟანგება იცის.
 5. ეს სიტყვა რაღაცით **ჰგავს** გუდამაყრელ დედაკაცებს...
 6. „ფერდობზე გაიჭრა აპარეკი, რამდენიმე ნახტომით წამოეწია შვილს, ქოჩორში წაავლო ხელი, დაუწია თავი და მართლა ბატკანივით დაკლა საცოდავი.“
 7. ამ ცნობამ ელვასავით დაუარა მთელ გუდამაყარს.
 8. ჯაფისაგან უდროოდ ჩამოლეულები, სანთელივით ჩამომდნარები, ჩამოღვენილები
 9. დარდი კაცს ისე ალამაზებს, **როგორც** დილის ნისლი - მაღალ მთას.
 10. დარდი კაცის სულში **ისე** ანთია, **როგორც** ღვთისმშობლის ხატის წინ დანთებული თაფლის სანთელი.
 11. „კაცურად **გალეწა** და არა **ისე**, **როგორც** სატანებმა **გალეწეს** მილიონები ეშმაკის კალოზე“.
 12. ხანდახან სულიც **ისევე** უნდა გააფხავო, **როგორც** მახვილს აფხავებენ ქასურით.
 13. **ეგრე** ტყვრებოდა ცეცხლისაგან დაბერილი საქონელი, **როგორც** თოფი.
 14. თურმე რომ მოჰქონდა წყალდაწყალ ბათილას სალომე, იმისი თმა **ეგრე** ლივლივებდა მდინარის ტალღებზე, **როგორც** მოსამკალი პურის ყანა ქარში...
- წარმოდგენილ ნუმუშებში ვხვდებით როგორც **-ვით** თანდებულის, ისე შემდეგი საკავშირებელი სიტყვებისა და სხვადასხვა ერთეულების გამოყენებას: ისე, როგორც, ისე, როგორც; თითქოს, არის.
- აღნიშნულ ერთეულებში შესადარებლად გამოყენებულია, თითქმის ყველაფერი, ადამიანური თუ საზოგადოებრივი, ბუნების მოვლენები, ციური სხეულები (მნათობები), ცხოველები და ა.შ.
- შეიძლება ითქვას, რომ გოდერძი ჩოხელის შემოქმედებაში მრავლად გვხვდება სტილისტიკური საშუალებები, რომელთა შორის აღსანიშნავია: სინონიმები, ანტონიმები, შედარება, ანტითეზა, გაპიროვნება, ხატოვანი სიტყვა-თქმანი, და ა.შ. მის ნაწარმოებებში ერთდროულად იგრძნობა მწუხარება, დარდი, სევდა, სიკვდილ-სიცოცხლის ჭიდილი. დაუძლეველია გოდერძი ჩოხელის ენის ხიბლი - ერთი შეხედვით სრულიად უბრალო, მარტივი, „ყოველგვარი ხელოვნურობისა და თავმოწონების გარეშე, მაგრამ მეტყველი, მგრძნობიარე, გულში ჩამწვდომი და ნამდვილი ფიქრის საუნჯე (წიკლაური, 2010, 47-48).

ლიტერატურა:

1. სანიკიძე, თ. (1999). ქართული ენის პრაქტიკული სტილისტიკა, თბილისი: „თბილისის უნივერსიტეტის გამომცემლობა“.
2. სანიკიძე, თ. სანიკიძე, ი. (2009). ქართული ენის სტილისტიკა, თბილისი: გამომცემლობა „ინტელექტი“.
3. ლლონტი, ალ. 1988, ქართული ენის ლექსიკოლოგია, გამომცემლობა განათლება.
4. შანიძე, აკ. 1973, ქართული ენის გრამატიკის საფუძვლები, თბილისი.

საანალიზო წყარო:

1. ჩოხელი, გ. 2022. პროზა, პოეზია, წერილები, თბილისი, გამომცემლობა პალიტრა L.

SOME OF THE NEGATIVE ENERGY EXPRESSING STYLISTIC CATEGORIES IN GODERDZY CHOKHELI'S NOVEL

Tsignadze Shorena

Iakob Gogebashvili Telavi State University

***Abstract.** The abstract: It can be said, that Goderdzi Chokheli is one of the elite writers, with in-depth native language access, perception of the world, expressive language, ordinariness and verbosity, at the same time.*

The writer's talent is shown in, how well they can present their imaginary, known, native stories and sayings to readers. What will they choose, how and with what will they enrich the literary language.

The creation of Goderdzi Chokheli is nourished by the region, by the speech of those people, in which bosom, he was raised in – that is gudamakhari and mtiulur-godamakhruli dialect. In his creation we come across many folk sayings, which originates directly from folk figurative speech: 1) an old woman is on the verge of dying and is awaiting death. 2) to the afterlife! Where else would I go? I will fill out my part of the graveyard.

*In the work of Goderdzi Chokheli the layer of words, such as antonyms take up a big space. antonyms are a great use in order to artistically express the antithetical arrangement of sentences, to create an oxymoron: **cheers to death**, - said deacon, cheers! Cheers! Cheers to **alive death**. goderdzi chokheli by comparing contradictory words to each other, contrasting each other, create the content of an oxymoron.*

In addition of already highlighted stylistic figures, in Goderdzi Chokheli's novel we come upon the examples of personalization: 1) where numerous alive stories go; when talking about stylistic means in the work of Goderdzi chokheli, we cannot ignore the comparison, one of the means of artistic methods.

Observation of author's creation has shown us, that in his works we regularly meet the use of stylistic methods, among which we should note: comparison, antithesis, personalizing, figurative wording, synonyms, antonyms and etc. in his work one can feel, sorrow, worry, sadness, war between life and death. Goderdzi Chokheli writes "life is sorrow, it's sweet sorrow of being a human" "death is also sorrow, it's sorrow of not being a human".

Goderdzi Chokheli's creation is like a tiny river at the foot of the mountain, whose taste no one knows and if you offer them – here drink it, they will not take you up on your offer- I don't know, it's not filtered and I don't want it to harm me." (wiklauri, 2010, 47-48)

Key words: Goderdzi Chokheli, stylistic, synonyms, antonyms, vocabulary –phraseology.

СХОДСТВА И РАЗЛИЧИЯ В СРЕДНЕВЕКОВЫХ СОЧИНЕНИЯХ ОБ АРУЗЕ ШАМСАДДИНА ГЕЙСА РАЗИ И АБДУРРАХМАНА ДЖАМИ

Бабаева Эльнура

Научный сотрудник Института Рукописей имени Мухаммеда Физули
НАН Азербайджана, г. Баку

<https://doi.org/10.52340/tuw.2023.01.36.18>

Абстракт. Народы Ближнего и Среднего Востока имеют много общего в духовно-нравственных ценностях, культуре, науке и литературе. Одной из таких духовных ценностей является система стихосложения аруз, который используется в поэзии всех восточных народов.

Аруз применялся к метрической системе, используемой арабскими поэтами с доисламских времен, а точнее к методу изучения и классификации этих размеров. Аруз – это поэтический узор, в котором длинные и короткие слоги образуют красивый ритм чтения в определенных комбинациях, последовательность которых соблюдается с точностью, ожидаемой во всех строфах.

Объектом нашего исследования являются два средневековых трактата об персидском арузоведении - «аль-Муджам фил-маайир ашар аль-аджам», написанного персидским поэтом, мыслителем и лингвистом Шамс Гейсом Рази, и «Рисале-и аруз» персидского поэта Абдуррахмана Джамии, сыгравших важную роль в разработке теории персидского аруза.

Ключевые слова: аруз, поэзия, трактат, исследование, Шамсаддин Гейс Рази, «аль-Муджам фил-маайир ашар аль-аджам», Абдуррахман Джамии, «Рисале-и аруз»

Аруз – это система метрического стихосложения, возникшая в поэзии арабоязычных народов. Этот стихотворный размер, берущий начало в арабской литературе, проник в литературу всех восточных народов в результате арабских вторжений на Ближний и Средний Восток, распространения в этих местах исламской религии и культуры, став в их поэзии литературно-эстетической нормой.

Происхождение термина «аруз» получило различные объяснения; наиболее вероятным является - столб или каркас палатки (шатра). Термин «аруз» применяется к метрической системе, используемой арабскими поэтами с доисламских времен, а точнее к методу изучения и классификации этих размеров.

Наука об арузе, основа которой была заложена и систематизирована арабским филологом Халилом ибн Ахмадом Фархуди (или Фарахиди) из Басры (718-791) [Джафар, 1977]: он провел анализ и изобрел свою терминологию, арабские поэты использовали одни и те же размеры на протяжении как минимум двух столетий (если принять традиционную датировку самых ранних записанных арабских стихов). После Халила ибн Ахмада никто больше не осмеливался вносить какие-либо существенные изменения или дополнения в его систему. Его копировали до такой степени, что его значение было забыто, и его можно было слепо применять к счетчикам совершенно другого типа (например, персидскому), для которых он не был разработан или не подходил [<https://www.iranicaonline.org/articles/aruz-the-metrical-system>]. В дальнейшем получила развитие такими выдающимися учеными народов Востока, как Хатиб Тебризи, Насираддин Туси, в том числе Вахид Тебризи [Бертельс, 1956; Маммедбейли, 1980]. Эти видные ученые оказали важную услугу в развитии науки аруза.

Размер в арузе определяется точной последовательностью (преимущественно круговой) длинных и кратких слогов в определенных сочетаниях, создающих красивый ритм чтения во всех стихах (мисра, бейт). Комбинация долгих и кратких слогов образует стопу «рукн» - ритмообразующий элемент стиха. Насчитывают до 8 основных стоп. Основная форма стиха, которая доминировала как в арабской, так и в персидской поэзии прочно утвердилась и сохранилась до наших дней. Единицей является бейт, стих или куплет, состоящий из двух примерно равных и параллельных частей (мисра) в одном метре; количество стихов в том или ином стихотворении зависело от типа сочиняемого стихотворения, но редко (в рассматриваемый нами период) превышало 100. В конце каждого байта используется общая рифма, и одна и та же рифма обычно расширяется, включая первый мисра первого байта стихотворения. Позже, и в персидском, и в арабском стихе под персидским влиянием были введены другие формы, в частности маснави (рифмующиеся двустипшия), в которых два мисра каждого байта рифмуются независимо, рифма не повторяется до тех пор, пока не пройдет достаточный интервал. Но во всех этих формах размер и длина каждого мисра остаются неизменными на протяжении всего стихотворения, возможны только некоторые необязательные вариации. Таким образом, для определения размера данного стихотворения нам достаточно не заглядывать дальше первого мисра [<https://www.iranicaonline.org/articles/aruz-the-metrical-system>].

Что касается теоретических основ персидско-таджикской поэзии, то особенно важно отметить, что хотя персидская поэзия формировалась без учета ее специфических особенностей, она требовала включения законов размера (вазн) персидской поэзии в научную систему. Этот принцип прослеживался и в научных трудах многих иранских арузоведов.

Однако, надо отметить, что круги, определенные Халилом ибн Ахмедом применительно к арабской поэзии аруз, не могли быть полностью применимы в персидской поэзии аруз, так как ее элементы не соответствовали кругам, нарисованным Халилом ибн Ахмедом. Именно по этой причине и Шамс Гейс Рази, и Абдуррахман Джамии нарушили образ существующих кругов и нарисовали круги в соответствии с характером своей поэзии.

Первый сохранившийся до наших дней научный труд о персидском арузе и рифме – написанный в конце XII - начале XIII веков фундаментальный труд «Аль-Муджам фи маайир ашар аль-Аджам» персидского поэта, мыслителя и лингвиста Шамсадин Мухаммада бин Гайс ар-Рази. Несмотря на то, что это первая работа о необходимости внесения изменений в теорию аруза для его адаптации к персидской поэзии. Хотя наука о персидском поэтическом искусстве и рифме начали зарождаться с X-XI веков, но Шамсадин был первым, кто окончательно сформировал науку аруза, а также заложил основы науки литературной критики в литературоведении [**Khamrayeva O., 2021**].

Трактат «аль-Муджам фил-маайир ашар аль-аджам» Шамсадин Гейса Рази состоит из предисловия, 2 основных частей и заключения. Первая часть работы, посвященная науке аруза, состоит из 4 глав. Здесь говорится о теории аруза, основном ядре поэзии. Анализируя и раскрывая значение терминов аруза, автор объясняет их наглядно на примере бейтов [**Qəhrəmani H., 2015**]. Автор заложил основы теории персидско-таджикской поэзии с подробным объяснением каждого термина. В то же время, можно сказать, что труд является своего рода антологией и тазкира, так как в этом произведении наряду с десятками восточных поэтов мы получаем достаточно ценной информации о поэтах того времени, в том числе и об азербайджанских поэтах: Хагани Ширвани, Низами Гянджеви, Мехсети Гянджеви, Муджираддин Бейлагани и другие [**Qəhrəmani H., 2015**].

Другой труд, посвященный теории персидского аруза, был написан в XV веке Абдуррахманом Джамии - «Рисале-и аруз», занявшее особое место среди работ в персидском арузоведении. Этот труд Абдуррахмана Джамии был в центре внимания ученых со дня его написания, так как его автор был не только известным знатоком всех классических жанров персидской художественной литературы, но и оставил после себя целый ряд филологических, философских и научных трактатов, как на персидском, так и на арабском, которым владел в совершенстве. Хотя это произведение не столь большое по объему, но по

форме оно соответствует сочинению «аль-Муджам фил-маайир ашар аль-аджам» Шамсаддин Гейса Рази.

Этот трактат А. Джами состоит из предисловия и восьми глав. В предисловии говорится о вазн (размерах), раскрывается их сущность. Автор после краткого изложения пяти арабских бахри (метры) говорит о бахрах, размерах и кругах, характерных для персидско-таджикской поэзии [**Рисале-и аруз, рук. ИРНАН**].

Так, Джами в «Рисале-и аруз» приводит множество примеров различных видов бахра. Приведенные примеры относятся к мастерскому стилю Джами, по содержанию и форме способствующие легкому восприятию читателя. В своем творчестве Джами старался объяснить аруз в простой и лаконичной форме, раскрыть его сущность, нюансы студентам и любителям поэзии. По этой причине в своем трактате «Рисале-е аруз» он не рассматривал бахр и вазн, которые упоминаются только в современном литературоведении, не используются в персидской поэзии или используются очень редко.

Ценность методики Джами заключается в том, что он старается преподнести трудности аруза в облегченном для читателей виде. Поэтому «Рисале-и аруз» широко использовался в школах в качестве учебного пособия.

В отличие от вышеупомянутого труда Шамсаддина Рази «Рисале-е аруз» Джами примечателен тем, что в нем очень кратко и лаконично изложены правила с объяснением закономерностей арузоведения простым языком и легким способом.

Еще одно примечательное отличие «Рисале-е аруз» Джами от «ал-Муджам» Шамсаддина Рази – это новый подход к кругам, выражающим особые формы аруза. Естественно, что создание кругов и было одним из главных заслуг Халила ибн Ахмада, призванных облегчить понимание сущности арабской поэтической науки.

Естественно, что круги, форму которых Халил ибн Ахмад определил по отношению к арабской поэзии аруза, персидские поэты не могли в полной мере применить к системе размеров персидской поэзии, так как элементы персидской поэзии никак не вписывались в круги, нарисованные Халилом ибн Ахмад. Это связано с тем, что персидский аруз со временем приобрел специфические черты и создал определенные формы, не вписывающиеся в сферу арабского аруза. Принимая во внимание специфику персидского аруза, было необходимо адаптировать характерные формы аруза к круговой системе персидского аруза, которая была заложена в природу арабской поэзии. Именно по этой причине как Шамсаддин Гейс Рази, так и позже Абдуррахман Джами разорвали существующие круги, создав круги, соответствующие природе их родной поэзии. Например, и Шамсаддин Гейс Рази, и Абдуррахман Джами в отличие от Халила, определенные бахры включили в совершенно отдельный круг, в котором явно соответствовал особенностям персидского аруза.

Чтобы отразить масштабы поэзии на персидском языке в определенной системе, Джами в своем творчестве усилил размерность Шамсаддина Гейса Рази, творчески используя четыре круга аруза персидско-таджикской поэзии.

В то же время Джами заменяет круг Халила ибн Ахмада (мушабихана) двумя кругами. Хотя многие арузоведы пришли к выводу, что круговой принцип Халила ибн Ахмада был нарушен, но как мы видим, ни Шамс Гейс Рази, ни Абдуррахман Джами не нарушили круговой принцип Халила, а создали два новых круга.

Заключение. Исследование трактатов двух средневековых авторов - Шамс Гейса Рази «аль-Муджам фил-маайир ашар аль-аджам» и Абдуррахмана Джами «Рисале-и аруз» - позволяют прийти к выводу, что оба эти памятники, которые являются наиболее важными источниками по теории основ аруза, не утратили своей научной ценности и сегодня.

Но Шамсаддин Гейс Рази в отличие от Абдуррахмана Джами больше обращался к анализу классических текстов, что скорее всего объясняется тем, что Шамсаддин Гейс Рази жил и творил в более раннее время и в определенном смысле был одним из первых исследователей теории персидского аруза.

Заслуга Абдуррахмана Джами в том, что он рассматривает аруз не как догму, а как науку, которая меняется и развивается в зависимости от окружающей среды и условий.

Именно по этой причине в своем «Рисале-и аруз» он выводит не присущие персидско-таджикской литературе формы из круга арабского аруза, заменяя их кругами (мухталифа), соответствующими персидско-таджикской литературе.

«Рисале-и аруз» Джами по структуре похож на произведение Шамса Гейса Рази, но отличается от него более простым стилем. В "ал-Муджаме" теоретические вопросы, такие как бахры, зихафы, круги рассматриваются достаточно сложным способом. В отличие от сочинения Шамса «Рисале-е аруз» у Джами методика объяснения сложных законов аруза проста и написана ясным и понятным простому читателю языком. Кроме того, в «Рисале-и аруз» Абдуррахмана Джами для закрепления объяснений включает множество примеров, распространенными в народе, чего мы не находим ни у кого из его современников в сочинениях об арузе.

Как «Аль-Муджам», так и «Рисале-и аруз» являются наиболее ценными источниками для изучения аруза и рифмы с экспериментальной точки зрения и до сих пор широко используются в школах в качестве учебного пособия при изучении науки об арузе. Вклад обоих этих ученых несомненно огромный: они оба привнесли свои открытия в персидское арузоведение.

Список использованной литературы:

1. Khamrayeva O.J. The Study of Rhyming Letters in “Al-Mu’jam” International Research Journal of Human Resource and Sosial Sceinces, vol. 8, issue 04, Apr. 2021, pp. 17-23
2. Мəммəдбəyli, X. Mühəmməd Nəsirəddin Tusi. Bakı, 1980, 174 s.
3. Qəhrəmani H.Ş., Şəmsəddin Məhəmməd bin Qeys ər-Razinin “əl-Möcəm fi məayir əşad əl- Əcəm” əsərində vəzn və qafiyənin nəzəri məsələləri, fil.ü.fəl.d.alməq üçün dissertasiya avtoferatı. Naxçıvan, 2015, 23 s.
4. Risale-e aruz, рукопись ИР НАН, ш. В-6111
5. Бертельс А.Э. Трактат по поэтике Вахида Табризи. Советское востоковедение, 1956, № 277-82 с.
6. Джафар, А.С. Теоретические основы аруза и Азербайджанский аруз (в сравнение с арабским, персидским, таджикским, турецким и узбекскими арузами). Автореферат диссертации на соискание учёной степени доктора филологических наук, Баку, 1977, 197 с.
7. <https://www.iranicaonline.org/articles/aruz-the-metrical-system>

SIMILARITIES AND DIFFERENCES IN MEDIEVAL WRITINGS ABOUT ARUZ BY SHAMSADDIN QEIS RAZI AND ABDURRAHMAN JA'MI

Babayeva Elnura

Researcher at the Muhammad Fuzuli Institute of Manuscripts

NAS of Azerbaijan, Baku

Doctor of Philosophy in Philology, Researcher

***Abstract.** The peoples of the Near and Middle East have much in common in spiritual and moral values, culture, science and literature. One of these spiritual values is the Aruz system of versification, which is used in the poetry of all Eastern peoples.*

Aruz was applied to the metric system used by Arab poets since pre-Islamic times, or rather to the method of scanning and classifying these dimensions. Aruz is a poetic pattern in which long and short syllables form a beautiful rhythm of reading in certain combinations, the sequence of which is followed with the precision expected in all stanzas.

The object of our research are two medieval treatises on Persian Aruz studies - "al-Mu'jam fil-ma'ayir ashar al-ajam", written by the Persian poet, thinker and linguist Shams Qeis Razi, and "Risale-i Aruz" by the Persian poet Abdurrahman Jami', who both played an important role in the development of the theory of Persian aruz.

***Keywords:** Aruz, Poetry, Treatise, Research, Shams ad-Din Qeis Razi, "al-Mu'jam fil-ma'ayir ashar al-ajam", Abdurrahman Jami', "Risale-i Aruz"*

საკუთარი ხმის პოეტი

გიორგაძე ნინო

სსიპ იაკობ გოგებაშვილის სახელობის
თელავის სახელმწიფო უნივერსიტეტი

<https://doi.org/10.52340/tuw.2023.01.36.19>

აბსტრაქტი. დავით შემოქმედელის პიროვნული და შემოქმედებითი პორტრეტისათვის მრავლისმთქმელია წიგნი „ეპოქა და მწერალი“, რომელიც წარმოადგენს ორი დიდი მამულიშვილის აზრთა ჭიდილს, პაექრობას არაერთ საჭირობოროტო საკითხზე. დიალოგზე აგებული წიგნი სანდო დოკუმენტიაო, წერს როსტომ ჩხეიძე და ეს უცილობლად ასეა ამ შემთხვევაშიც. ვინც ოდესმე მიზნად დაისახავს დავით შემოქმედელის მწერლურ სამყაროში შეღწევას, საიმედო მეგზურად და პოეტური მემკვიდრეობის პროზაულ ანარეკლად შეუძლია იგულვოს დიალოგის ფორმატში გაშლილი სჯანი მწერლობაზე, ეროვნულ-პატრიოტულ საკითხებზე, პოლიტიკაზე, ქვეყნის აწმყოსა და მომავალზე...

დავით შემოქმედელი ერთ-ერთი იმათგანია, ვისაც მოსვენებას უკარგავს უკეთურობა, ბოღმა და შური, სტკივა უგვანო ყოფა და აღეღვებს მომავალი. მისი საფიქრალი თანაბარი პოეტური ხიბლით, სიტყვის ოსტატის ნიჭიერებითაა აღბეჭდილი, ეს იქნება: კონვენციური პოეზია, ვერლიბრი, ხალხურ ჩანგზე მომართული ლირიზმით გაჯერებული ლექსები, თუ სიტყვიერი ლაკონიზმითა და აზრობრივ-ფილოსოფიური სიღრმით დატვირთული მინიმალისტური პოეზია.

„ხელოვანმა იმ ეპოქის სული უნდა მოიტანოს, რომელზეც წერს ავტორი“, სხვაგვარად ნააზრევი არც თანამედროვეობას არგია და ვერც სამომავლოდ ივარგებს, ვერცერთი დროის მკითხველისათვის ვერ იქნება სულიერი ნავსაყუდელი, ფიქრის აღმძვრელი და გეზის მიმცემი.

ეპოქის სულის მომტანად ვიგულვებთ დავით შემოქმედელს, პოეტს, რომელიც ისე წერს, რომ „დუელში“ იწვევს „მარადისობას“.

დავით შემოქმედელის პოეზიის ხიბლი მეტაფორულ აზროვნებაში, პეიზაჟურობის ფერადოვნებაში, პოეტური სიტყვისა და განცდის სიწრფელეშია.

საკვანძო სიტყვები: ეპოქა და მწერალი, შემოქმედელი, სიტყვათქმნადობა, სიტყვიერი ფერწერა, სამშობლო.

დავით შემოქმედელის პიროვნული და შემოქმედებითი პორტრეტისათვის მრავლისმთქმელია წიგნი „ეპოქა და მწერალი“, რომელიც წარმოადგენს ორი დიდი მამულიშვილის აზრთა ჭიდილს, პაექრობას არაერთ საჭირობოროტო საკითხზე. დიალოგზე აგებული წიგნი სანდო დოკუმენტიაო, წერს როსტომ ჩხეიძე და ეს უცილობლად ასეა ამ შემთხვევაშიც. ვინც ოდესმე მიზნად დაისახავს დავით შემოქმედელის მწერლურ სამყაროში შეღწევას, საიმედო მეგზურად და პოეტური მემკვიდრეობის პროზაულ ანარეკლად შეუძლია იგულვოს დიალოგის ფორმატში გაშლილი სჯანი მწერლობაზე, ეროვნულ-პატრიოტულ საკითხებზე, პოლიტიკაზე, ქვეყნის აწმყოსა და მომავალზე...

უჩვეულოდ პოლიტანგაჟირებულ ქვეყანაში, სადაც ეროვნულის მიმართ ნიჰილის-

ტური დამოკიდებულება სუფევს, სადაც მწერლობის ფსევდოლიბერალური ფრთა ცდილობს იდეურ-ესთეტიკური იდეების ახლებურ ფორმებში მოქცევას, ტრადიციული ეროვნული და მწერლური ღირებულებების გადაფასებას, ძნელია კლასიკოსთა კვალს ნაერთგულევმა მწერალმა შეინარჩუნოს ჭეშმარიტი შემოქმედის მისია. დღეს უხერხულად გრძნობენ თავს „ღმერთთან მოლაპარაკე“, „ცისა და ქვეყნის შუამავალი“ მწერლები, აღარც „ჩანგურის“ სიმებია ქართულ ყაიდაზე ასაქდერებლად მომართული და არც ძველი ქართული მწერლობის კორიფეთა „მართლის თქმის“ უტყუარობა განგაწყობთ სიმართლის მოსასმენად.

დავით შემოქმედელი ერთ-ერთი იმათგანია, ვისაც მოსვენებას უკარგავს უკეთურობა, ბოღმა და შური, სტკივა უგვანო ყოფა და აღელვებს მომავალი. მისი საფიქრალი თანაბარი პოეტური ხიბლით, სიტყვის ოსტატის ნიჭიერებითაა აღბეჭდილი - ეს იქნება: კონვენციური პოეზია, ვერლიბრი, ხალხურ ჩანგზე მომართული ღირიზმით გაჯერებული ლექსები, თუ სიტყვიერი ლაკონიზმითა და აზრობრივ-ფილოსოფიური სიღრმით დატვირთული მინიმალისტური პოეზია.

„ხელოვანმა იმ ეპოქის სული უნდა მოიტანოს, რომელზეც წერს ავტორი“, სხვაგვარად ნააზრევი არც თანამედროვეობას არგია და ვერც სამომავლოდ ივარგებს, ვერცერთი დროის მკითხველისათვის ვერ იქნება სულიერი ნავსაყუდელი, ფიქრის აღმძვრელი და გეზის მიმცემი.

არ შეიძლება არ დავეთანხმოთ ჩვენი დროის ერთ-ერთ გამორჩეულ მწერალს, დავით შემოქმედელს: „დალაგებული და გალაღებული ქვეყნის მესიტყვეს აქვს ფუფუნების უფლება, რომ მხოლოდ წმინდა შემოქმედებით ტკბობას მიეცეს, ქართველ მწერალს საკუთარ ნაჭუჭში ჩაკეტვის მორალური უფლება არ აქვს; მისი ქვეყნის თავზე დამოკლეს მახვილივით ჰკიდია საფრთხე ყოფნა-არყოფნისა და ხვალ, შესაძლოა, მის სამშობლოში მშობლიურ ენაზე მოლაპარაკე აღარ დარჩეს“ (შემოქმედელი, 2023:16).

მწერალს ბევრი რამ აძლევს უიმედობის საფუძველს - უიდეალო სამყარო, სადაც ლიტერატურა იდეისა და ჰარმონიული ფორმის გარეშე დარჩა, სადაც „ყოველგვარი ზღვარი პოეტურ სიტყვასა და ჩვეულებრივ სიტყვას შორის წაშლილია, სადაც ენობრივი ნორმების უგულვებელყოფა ზღვარსაა გადასული, სადაც „ერთმანეთს ებძვიან ქალაქური მეტყველება, დიალექტები, ბარბარიზმები, ჟარგონი, ვულგარიზმი, სალიტერატურო ენა, სამეცნიერო, სპეციფიკური-პროფესიების, ჟურნალისტური, პოლიტიკოსთა სამეტყველო და ციფრული ენა“ (შემოქმედელი, 2023:17).

დღეს, კალმოსანთა, ლექსმწერთა უსაშველოდ დიდი არმიიდან ცოტა თუ უძლებს ამ უდღეურ ვაკხანალიას, ცოტა თუ იცავს ენის სიწმინდეს, ცოტა თუ აღწევს თავს უიდეო შემოქმედებით წვას. ერთ-ერთი ასეთთაგანია დავით შემოქმედელი, პოეტი, რომელიც ისე წერს, რომ მხრებით იჭერს „სიტყვების ზვავს“ და „დუელში“ იწვევს „მარადისობას.“

„ვწერ: შევრჩი ქალაქს მესიტყვე კაცი,
მე ვიღებ სიტყვებს სიტყვების ტყიდან,
მერე ყალბ სიტყვებს ლანცეტით ვაცლი“ (2013:9).

სიტყვისადმი ფაქიზი, სკრუპულოზური დამოკიდებულება მის ყოველ სტრიქონში შეინიშნება. ფლობერის მსგავსად, აცნობიერებს, რომ სათქმელის გამოსახატავად მხოლოდ ერთი სიტყვა არსებობს, „მხოლოდ ერთი ზმნა - მის გასაცოცხლებლად და ერთი ზედსართავი მის დასახასიათებლად.“

დავით შემოქმედელს საკუთარი პოეტური კრედიო აქვს, რასაც არასოდეს დალატობს:

„ხეიბარი არც სამშობლო, აღარც ლექსი არ მინდა,

ზედაზენზე ჟინჟლავ, ცავ, თუ სამოთხეში გაწვიმდა.
ვერლიბრი თუ კლასიკა? ობი ადევს ამ ბოდვებს,
ნეტა, მეტი სადაო საქრთველოს არ ჰქონდეს.
ლექსში უნდა დაიბადო, ლექსში უნდა გათავდე
და ვინც უნდათ, ნომრონ მერე პირველიდან ათამდე.
ვისზეც უნდა დაიყვირონ: „მედევრია!..“ „გენია!..“
მას ვერავინ მიიტაცებს, რაც უცილოდ შენია“(2013:11).

პოეტი მაშინ გავხდი, როცა ლექსებით სამყაროს შეცვლა გადავწყვიტეო, წერს შემოქმედი და ჩამოთვლის პოეტად ქცევის უამრავ მიზეზს, სადაც ერთმანეთს ავსებს განცდა, ოცნება, ფანტაზია, ლტოლვა...

„გალაქტიკის ცენტრში
ვარსკვლავებს ვაადგილებდი და
პლანეტებს სულ სხვა ადგილებს
ვუჭენდი.
ზევისი სამყაროს მბრძანებლობიდან
დავითხოვე და
ყველა კუდიან ვარსკვლავს
ავუკრძალე არსებობის უფლება.
პოეტი მაშინ გავხდი,
როცა ჩემი სოფლის მდინარიდან
უბის კენჭები ამომქონდა
და მზის გულზე ვაშრობდი,
ღადარში დედის ჩაკრულ კვერებივით
დათბნენ ისინი.
პოეტი მაშინ გავხდი,
როცა ჩემი სული
პეპელას ფრთისფერკაბიან
გოგონას ფიქრთან გაერთსულდა,
რამაც მთვარესთან დამამობილა“(2013:45).

ყოველივე ზემოთქმულის მიუხედავად, ავტორი თვლის, რომ ყველაზე დიდი პოეტი ჩვენს ირგვლივ არსებული სამყაროა და თვითონ „მათი უხეირო, ცუდად გადამწერი.“

ამ პატარა ლექსში პოეტის უკიდევანო ძალმოსილებაც ჩანს. განა ცოტას ნიშნავს, კუდიან ვარსკვლავებს აუკრძალო არსებობის უფლება, ან მდინარის ცივი კენჭები „ღადარში დედის ჩაკრული კვერებივით დაათბო.“

დავით შემოქმედელი უდიდესი პასუხისმგებლობით ეკიდება სათქმელს და ცდილობს მკითხველს ყოველი ლექსი სულის ემბაზად უქციოს, უგვანოდ მოდელირებულ, დამახინჯებულ აღქმების სამყაროს განარიდოს. ამიტომ, უპირველესად, ფუნქცია უნდა დაუბრუნოს „ბებერ“ პოეზიას, რომელიც „უხმაუროდ, ყოველგვარი ცერემონიალის გარეშე“ მოკვდა და თან გაიყოლა სევდიან ჭირისუფლებად ქცეული მეტაფორები.

დავით შემოქმედელის პოეზიის ხიბლი მეტაფორულ აზროვნებაში, პეიზაჟურობის ფერადოვნებასა და სიტყვიერ ძალმოსილებაშია. ქართული ენის მდიდარი ლექსიკური ფონდი პოეტს აძლევს უდიდეს შესაძლებლობას სიტყვათქმნადობისას და ეს მისი შემოქმედებითი პროცესის განუყოფელი ნაწილია: „მესიტყვემ პოეტური ალღოს საშუალებით უნდა მიაგნოს და წარმოაჩინოს ენაში პოტენციურად არსებული სიახლის

შემცველი სიტყვათერთეულები თუ ბგერათნაერთები“ (შემოქმედელი, 2023:28). მწერალს ვერც იმაში შევედავებით, რომ მშობლიური ენის გამდიდრება ახალი ცნებებითა და სიტყვათა ორიგინალური ფორმებით, მწერლის ძალმოსილებაზე მეტყველებს, რომ „ენა ცოცხალი ორგანიზმია და ის მუდმივად გვთავაზობს ენის ნორმიდან გადახვევის კონოტაციური ფორმების მრავალნაირ სახეს“ (შემოქმედელი, 2023:29).

სიტყვისადმი ამგვარი დამოკიდებულება დავით შემოქმედელის პოეზიას უფრო გამომსახველობითს, ექსპრესიულს, აზრობრივად დატვირთულს ხდის. პროტესტის უკიდურესი ფორმაა, როცა პოეტს „გათეიმურაზხევისთავებული“ საქართველო არ უნდა(375); გაფრთხილებასთან ერთად ტკივილი და სასოწარკვეთა ახლავს საფუძვლიან შიშს: „ვინც გადარჩეს, უსამშობლოდ/გათათრდეს და გადაჩარჩდეს,/ვაი, ხვალ თუ დასაცავი/არაფერი აღარ დარჩეს...“ (2013:476); უჩვეულოდ ლამაზი სიტყვიერი ფერწერის ნიმუშია უცაბედად „ჩამოზამთრებული“, „თეთრუნაგირა“, ბერი ქედები და ცივ ამბორიდან „მუქამოქრალი“ თოვლი(376); ლექსების ორიგინალურ სამკაულებად ქცეულა: „გამზებთბილებული დილა“, „ძილწართმეული სიზმრები“, „ფიცმიჯნურები“, „ცრემლისგულა დარდები“, „დარდისდარი დრო“, „ნისლებდაბებრებული“, „ჩემგულ-მფლობელი“ სევდა...

დავით შემოქმედელის პოეზიის ხიბლი, ძალა მაინც პოეტური სიტყვისა და განცდის სიწრფელეშია.

„სიცოცხლე არის ბრძოლა სულ ორის,

აქაც...და იქაც...დროა ვნებული.

სიმართლე იდგა სადღაც ჩვენ შორის

ნაცემ ბავშვივით ატირებული...“ (2013:48).

სიმართლე ძნელად მოსასმენია, ამავე დროს, ძნელად სათქმელი და საფრთხილოც. გურამიშვილის არ იყოს, „ჭირთა თქმის“ ზომა-წონა უნდა იცოდეს, საკუთარი ჭირ-ვარამი მტრის საამოდ რომ არ აქციო. ძნელია ოქროს შუაღედის დაცვა, როცა ქვეყანას უსაშველოდ სტკივა და სწორი დიაგნოზის დასმა გარდუვალია. როგორ არ უნდა გტკიოდეს შენი ამერ-იმერი:

„ერთ შავ ჯამში ჩათქვეფილი

კაცი ტლუ და კაცი ბძენი,

ვაი, ამერ, ვაი, იმერ,

ვაი, ცოდვილ სამწყსო ჩვენი“ (2013:480).

უამრავ ჭირგამოვლილი ქვეყანა ისევ ცოდვის მორევშია ჩაფლული. ისევ იყიდება საქართველო“ „ნაწილ-ნაწილ, წვეთ-წვეთობით/ვილევით და ვიცლებით“...

იშვიათად ასათაურებს დავით შემოქმედელი ლექსებს და, თუ ასე ხდება, სათაური უცილობლად ამძაფრებს სათქმელს. ასეთია, ერთი შეხედვით, არაპოეტურად დასათაურებული ლექსი „განცხადება“, რომლის პირველი ნაწილი განკუთვნილია მსოფლიოს სახელმწიფოებისადმი:

„მოდით, იყიდეთ ჩემი სამშობლო,

გამოვაცხადეთ უკვე ტენდერი,

არ დაგვიწუნოთ, ოღონდ, ბატონო,

რა ვუყოთ, თუკი არის ბებერი“ (2013:486).

უსაშველოდ ბევრი სიმართლე და საწუხარია „ქართველობისთვის“ დასჯილი ერის გულშემატკივარი პოეტის შემოქმედებაში. ბევრი „ვაია“ „უმრევლო და უმწყემსო“, „მტრის ძალით და მოყვრის ხელით“ ნაცემ-ნაგვემი, საყდარმოშლილი სამშობლოს გამო. ეს გოდება შემთხვევითი არ არის...ამ შემოძახილმა უნდა გამოაფხიზლოს ერი და ეს გამოაფხიზლება უნდა ექცეს „ცოდვის ღამეების“ დასასრულად.

გადარჩენის სალბუნად პოეტს სიყვარული ესახება. სიყვარულით უნდა დაავადდეს მთელი ქვეყანა და ხსნის გზაც გამოჩნდება.

„სიყვარული ავადმყოფობააო“,
ამტკიცებენ დაბეჯითებით,
ნეტავ, ასეც იყოს და
ერთ მშვენიერ დღეს მანახა
ერთი დიდი საავადმყოფო
წარწერით-„დედამიწა“(2013:374).

დაუსრულებლად შეიძლება წერა დავით შემოქმედელის პოეზიაზე. ყოველი სტრიქონი, ყოველი ლექსი გიხმობს ფიქრისთვის და გიქმნის დაუვიწყარ ემოციებს.

დავით შემოქმედელი გიორგი გოგოლაშვილთან საუბრისას გულწრფელად ახმოვანებს ერთ სურვილს:

„მე ბედნიერი ვიქნები, თუ ასი წლის შემდეგ ჩემი ერთი წიგნი, თუნდაც ერთი ლექსი მაინც დარჩება, რომელსაც ამ სამყაროში ჩემი საკუთარი ფერი, ჩემი ხმა ერქმევა.

მწერლობა ბედისწერაა.

მწერლობა ჯამია საკუთარი სულიერი ბიოგრაფიისა და სხვად ქცევის შედეგად დაგროვილ ემოციათა მიტანისა მკითხველამდე“ (შემოქმედელი, 2023:51).

მწერლის სურვილი სურვილად არ დარჩება, ამის დასტური მისი მდიდარი, მრავლისმთქმელი, გამორჩეული ხმისა და ფერის მხატვრული შემოქმედებაა.

ლიტერატურა:

1. შემოქმედელი, დ.(2023) ეპოქა და მწერალი, დავით შემოქმედელს ესაუბრა გიორგი გოგოლაშვილი. თბილისი, გამომცემლობა „მერიდიანი“.
2. შემოქმედელი, დ. (2013) ხსოვნის ანაბეჭდები. თბილისი, გამომცემლობა „დავითი“.

THE POET OF THE OWN VOICE

Giorgadze Nino

Iakob Gogebashvili Telavi State Univeristy

***Abstract.** Personal and creativ David the Creator for the portrait the book „Epoka and the wraiter “speaks volums, which represents the share of thoughts of two great family members,a debate on many assues. A book built on dialogue is a reliable document, writes Rostom Chxeidze and it is ther same in this case. Who would ever target David the Creator entering the literary world,as a reliable guide and a prose reflection of the poetic heritage, one can consider the discussion of writing in the format of a dialogue, on politics,the present and the future of the country.*

David the Creator is one of them, who loses his rest bog hen every, the future hurts and excites.His thoughtfulness is equally poetic charm, the lyrical poems are at folk change, if verbal laconism and poetry loaded philosopocal depth.

„An artist should bring the spirit of that era, on which the autor writes’, otherwise thoughtful it iz neither suitable for modernity nor suitable for the future, it cannot fail to be spiritual haven, though provoking and guiding for readers of any age.

Bringing the spirit of the age David the creator poet who writes in such away as to challenge eternity in „duel”.

David the creators poetry charm in metaphorical thinking, in the color of landscapes, it is in the directness of poetic words in feelings.

Keywords: *The era and the writer, creator, eord formation, verbal painting, Homeland.*

ლადო ასათიანის ფუნაგორიები

კოქლომვილი ნინო

იაკობ გოგებაშვილის სახელობის თელავის
სახელმწიფო უნივერსიტეტი

<https://doi.org/10.52340/tuw.2023.01.36.20>

აბსტრაქტი: ამა თუ იმ მწერლის სულიერი სამყაროს ნაცნობი თუ უცნობი მხარეები საინტერესოდ ამკარავდება დოკუმენტური ჟანრის სხვადასხვა ტიპის ნაწერებში. განსაკუთრებულ ინტერესს ამ თვალსაზრისით „მარგინალურ მასალად“ წოდებული ჩანაწერები იწვევს, რომლებიც ყოველგვარი შელამაზების გარეშე ავლენს მწერლის შეხედულებებს თანადროული ყოფის ისტორიულ-პოლიტიკური, თუ კულტურული მოვლენების მიმართ.

მეოცე საუკუნის პირველი ნახევრის ქართველთა ყოფა ეროვნული იდენტობის შესანარჩუნებლად არაეთვაროვან გზას სთავაზობდა კალმოსნებს, რამაც ამ პერიოდის ქართული მწერლობის თემატური თუ ჟანრობრივი მრავალფეროვნება განაპირობა.

აღნიშნული ხანის ეპოქალური პრობლემები შთამბეჭდავად აისახა არა მხოლოდ პოეზიაში, მხატვრულ-დოკუმენტურ პროზაში, ეპისტოლურ მემკვიდრეობაში, მემუარებში, დღიურებსა თუ „უბის წიგნაკისეულ“ ჩანაწერებში, არამედ ისეთ სახუმარო-სალაღობო ლექსებშიც, ფუნაგორიების სახელითა რომ არის ცნობილი. ასეთი ტიპის ნაწარმოებები, თავისი შინაარსით, სავსებით შესაძლებელია, მარგინალურ კულტურას მივაკუთნოთ.

მეოცე საუკუნის პირველმა ნახევარმა ფართო ასპარეზი გაუხსნა ფუნაგორიებს, როგორც ყველაზე სკაბრეზულ და გესლიან ლექსებს, რომელთა ადრესატები აღნიშნული ეპოქის შემოქმედი მწერლები, პოლიტიკოსები თუ საზოგადო მოღვაწეები იყვნენ.

ერთი შეხედვით სალალობო-სახუმარო ლექსები, რომლებიც თითქმის მხოლოდ ამხანაგთა წრისთვის იყო განკუთვნილი და გართობას ემსახურებოდა, რეალურად იყო მძლავრი იარაღი, რომელიც თავისი მკაცრი კრიტიკულ-მამხილებელი პათოსით არა მარტო ავლენდა ცხოვრების სხვადასხვა მახინჯ მხარეს, არამედ დაუნდობლად ილაშქრებდა მის მიმართ.

ფუნაგორისტებს შორის თავისი განსაკუთრებული პათოსით გამოირჩეოდა ლადო ასათიანი, რომლის ფუნაგორიები, როგორც ნიკა აგიაშვილი დასძენდა „პირდაპირ ნიშანში ხვდებოდა“.

ლადო ასათიანის შეუპოვარ ხასიათზე მეტყველებს მისი ფუნაგორიებიც, რომელთა სამიზნეები ხშირ შემთხვევაში პროლეტარული მწერლობის წარმომადგენლები იყვნენ, ისინი, ვინც „სოციალიზმის დროს შექმნილ ინტელექტუალური მონობის ინსტიტუტს“ წარმოადგენდნენ.

მიუხედავად ძალადობრივი რეჟიმის თანამდევი უამრავი წინააღმდეგობისა, რომელიც მიმართული იყო ყოველგვარი თავისუფალი აზროვნების ჩასახშობად, ლადო ასათიანის ფუნაგორიებმა მძაფრი კრიტიკულ-მამხილებელი ხმით უშუალოდ ასახა მეოცე საუკუნის პირველი ნახევრის ქართველთა კულტურული ყოფა, გაბედულად ამხილა „საბჭოთა ლიტერატურული კანონების“ უსიტყვოდ მორჩილნი, ჩვეული ჰეროიკით საიმედო მომავლის გზაც დასახა.

საკვანძო სიტყვები: ლადო ასათიანი, ფუნაგორია, მარგინალური მასალა.

ამა თუ იმ მწერლის სულიერი სამყაროს ნაცნობი თუ უცნობი მხარეები საინტერესოდ აშკარავდება დოკუმენტური ჟანრის სხვადასხვა ტიპის ნაწერებში. განსაკუთრებულ ინტერესს ამ თვალსაზრისით „მარგინალურ მასალად“ წოდებული ჩანაწერები იწვევს, რომლებიც ყოველგვარი შელამაზების გარეშე ავლენს მწერლის შეხედულებებს თანადროული ყოფის ისტორიულ-პოლიტიკური, თუ კულტურული მოვლენების მიმართ.

ჩანაწერების, დღიურების, მემუარების, ეპისტოლური მემკვიდრეობის, „უბის წიგნაკების“ საშუალებით მკითხველი არკვევს ავტორის იდენტობას, მის პოზიციას ამა თუ იმ პოლიტიკური თუ კულტურული სივრცისადმი.

საარქივო-დოკუმენტურ ჩანაწერებს მეცნიერულ ღირებულებას უფრო მეტად სძენს ის ისტორიულ-პოლიტიკური კატაკლიზმები, რაც მწერლის მოღვაწეობის თანამდევია.

მეოცე საუკუნის პირველი ნახევრის ქართველთა ყოფა ეროვნული იდენტობის შესანარჩუნებლად არაეთვაროვან გზას სთავაზობდა კალმოსნებს, რამაც ამ პერიოდის ქართული მწერლობის თემატური თუ ჟანრობრივი მრავალფეროვნება განაპირობა.

აღნიშნული ხანის ეპოქალური პრობლემები შთამბეჭდავად აისახა არა მხოლოდ პოეზიაში, მხატვრულ-დოკუმენტურ პროზაში, ეპისტოლურ მემკვიდრეობაში, მემუარებში, დღიურებსა თუ „უბის წიგნაკისულ“ ჩანაწერებში, არამედ ისეთ სახუმარო-სალაღობო ლექსებშიც, ფუნაგორიების სახელითა რომ არის ცნობილი. ასეთი ტიპის ნაწარმოებები, თავისი შინაარსით, სავსებით შესაძლებელია, მარგინალურ კულტურას მივაკუთნოთ.

როგორც ცნობილია, „მაგინალურად მიიჩნეოდა ანტისაბჭოთა დისკურსი, კერძოდ, მოდერნისტული და ავანგარდისტული, რომელიც იმთავითვე კონცეპტუალურ ანტაგონიზმში აღმოჩნდა ახალბედა საბჭოთა ლიტერატურის იდეოლოგიურ პრინციპებთან“ (აგიაშვილი, ნ., 2011:145).

მეოცე საუკუნის პირველმა ნახევარმა ფართო ასპარეზი გაუხსანა ფუნაგორიებს, როგორც ყველაზე სკაბრეზულ და გესლიან ლექსებს, რომელთა ადრესატები აღნიშნული ეპოქის შემოქმედი მწერლები, პოლიტიკოსები თუ საზოგადო მოღვაწეები იყვნენ.

2011 წელს ლიტერატურის მუზეუმის მიერ გამოცემული ფუნაგორიების კრებული ფუნაგორიების არსისა და რაობის შესახებ გვამცნობს:

„ფუნაგორია სტილია ამომავალი კლასისა,
ბევრის პერანგი შელება, ბევრი მწერალი გასრისა
სწრაფია ფუნაგორია, ხელიდან ხელში გადადის,
აკანონებს და ამტკიცებს ლიტერატურულ სინიდისს,
ჟინი სჭირს მწერლუკანების მონიკელებულ ცილინდრის“ (აგიაშვილი, ნ., 2011:8).

პირველი ფუნაგორია, როგორც ცნობილია, კოლაუ ნადირაძეს ეკუთვნის, რომელიც პუბლიცისტ პეტრე გელეიშვილს მიუძღვნა, მას, ვინც „მნათობის“ ფურცლებზე ცისფრყანწელთა ლიტერატურული ნაღვაწი სასტიკად გააკრიტიკა. მოდერნისტული მწერლობა ხომ, როგორც მეტად საშიში მოვლენა, თავისუფალი იდეოლოგიითა და არასტანდარტული ლიტერატურული ჟანრებით, მთავარი სამიზნე აღმოჩნდა საბჭოური იდეოლოგიის გამტარებელთათვის. როგორც აკაკი ბაქრაძე მიუთითებს „ჯერ კიდევ 1917 წლის თებერვლის რევოლუციამდე უწოდებდა ფილიპე მახარაძე „ცისფერ ყანწებს“ დუხჭირ მოვლენას ჩვენს ცხოვრებაში და უდიდეს ლიტერატურულ დანაშაულს. ხოლო ახალი თაობის ქართველ მწერლებს ასე ახასიათებდა: ამნაირად გრიშაშვილ-იაშვილების და რობაქიძეების მოვლინება ქართულ ლიტერატურაში მჭიდროდ დაკავშირებულია რეაქციის გამარჯვებასთან; ისინი ბნელი ძალების ღვიძლი შვილებია და ამავე

ძალებს ემსახურებიან და გუნდრუკს უკმევენ, მაგრამ იმათი დღესასწაული და ვაკხანალია დიდხანს არ გაგრძელდება. მზე კვლავ ამოვა და ნათელი გაიმარჯვებს; მაშინ ისინი იძულებულნი იქნებიან თავისი ბნელი სოროები მოსძებნონ და იქ ჩაძვრენ“ (ბაქრაძე, ა., 2019:200).

ერთი შეხედვით სალადობო-სახუმარო ლექსები, რომლებიც თითქოს მხოლოდ ამხანაგთა წრისთვის იყო განკუთვნილი და გართობას ემსახურებოდა, რეალურად იყო მძლავრი იარაღი, რომელიც თავისი მკაცრი კრიტიკულ-მამხილებელი პათოსით არა მარტო ავლენდა ცხოვრების სხვადასხვა მახინჯ მხარეს, არამედ დაუნდობლად ილაშქრებდა მის მიმართ.

საყოველთაოდ ცნობილია, რომ ტოტალიტარიზმის მმართველობის ჟამს, ლიტერატურა მალევე იქცა პოლიტიკური დაკვეთების ასპარეზად, სადაც ზოგი ხალისით ასპარეზობდა, ზოგი იძულებით, ზოგი კი ასევე ასპარეზს საერთოდ გაურბოდა. სწორედ ამ პერიოდში იქმნებოდა ფუნაგორიების მეტად საინტერესო ნიმუშები, როგორც ამ ურთულესი ეპოქის მაჯისცემა.

ფუნაგორისტებს შორის თავისი განსაკუთრებული პათოსით გამოირჩეოდა ლადო ასათიანი, რომლის ფუნაგორიები, როგორც ნიკა აგიაშვილი დასძენდა „პირდაპირ ნიშანში ხვდებოდა“.

ზემოთ აღნიშნულ კრებულში, რომელსაც ნიკა აგიაშვილის მიერ შედგენილი ხელნაწერი კრებული დაედო საფუძვლად, ფუნაგორიების უმრავლესობა ლადო ასათიანის ავტორობითაა წარმოდგენილი.

მიუხედავად იმისა, რომ ლადო ასათიანმა საკუთარი ოჯახის მაგალითზე განიცადა საბჭოური, ტოტალიტარული რეჟიმის მსახვრელი ხელი, იგი არავის და არაფერს უშინდებოდა, ყოველთვის ერთგულობდა ეროვნულ მრწამს, „ჭაბუკმა ლადომ თითქმის ერთნაირად გაბოლშევიკებულ მწერლობასაც და თავის გადასარჩენად გაფაციცებულ საზოგადოების უდიდეს ნაწილსაც წარსულის დიდების მონატრებით აღსავსე და უშრეტი ეროვნული ენერგიით დამუხტული ლექსები შესთავაზა. საკვირველია, როგორ გადაურჩა სიკვდილს პოლიტპატიმარი დედის ვაჟი და უდროო დროს მგზნებარე პატრიოტული ლექსების ავტორი“ (ასათიანი, ნ., 2016:66).

ლადო ასათიანის შეუპოვარ ხასიათზე მეტყველებს მისი ფუნაგორიებიც, რომელთა სამიზნეები ხშირ შემთხვევაში პროლეტარული მწერლობის წარმომადგენლები იყვნენ, ისინი, ვინც „სოციალიზმის დროს შექმნილ ინტელექტუალური მონობის ინსტიტუტს“ წარმოადგენდნენ.

„ალიო თავის მასხარას: აბაშიძიანთ გრიმასა_
ხან თავში წაუპარტყუნებს, ხან გადაუგდებს ქისასა
მისამღერი: გრიშამ უთხრა ამბერკისა
შენს გაძლევენ ამფერ ქისას?“ (აგიაშვილი, ნ., 2011:21)

ლადო ასათიანი თავის ფუნაგორიებში განსაკუთრებით „სწყალობდა“ პროლეტარულ მწერალთა ასოციაციის წევრს კალისტრატე ბობოხიძეს, რომელსაც ღრმად სწამდა, რომ „ბობოხელებით მავნე მგოსნებს გაანადგურებს სოციალისტურ მშენებლობის ცხელი ღაღარი“.

ალექსი გომიაშვილისადმი მიძღვნილ ფუნაგორიაში ვკითხულობთ:
„ვაჟა ფშაველას გაჰყევი
ვაჟას ღვიას და დეკასო
დღეს ბობოხიძეს მიჰყევი
რა მოგივიდა შე კაცო“ (აგიაშვილი, ნ., 2011:20).

საბჭოთა კრიტიკის ხოტბის საგნად ქცეული კალისტრატე ბობოხიძის „ფუყე

ლიტერატურული ექსპერიმენტების“ –

„ზრიგადირებო, გეგმაზე მეტი მოგვეცით ნავთი,
ბამბას თუ კანაფს არტელი გვითმობს,
ხორცს და ბეწვეულს, რძის პროდუქტებს მწყემსების ნადი.

სახელოსნოდან კვლავ გუგუნებს ლოკომოტივი,

ისევ გრიალი ცის სივრცეში გააქვს პროპელერს,

ისევ მანქანებს ბენზინი და ზეთი მოტორის

და გამზირიდან ეჯიბრება სივრცე შოფერებს“(ბობოხიძე,ა.,1931:145),_ უშუალო

გამომდახილია ლადო ასათიანის ფუნაგორია:

„ამდენი ლექსი რად დაგვაყარე?

ძველი ნაგავი რად არ გვაკმარე?

რად აგვაქოთე, რად აგვამყრალე,

რა დაგიშავეთ ძვირფასო კალე?!

ყარე და ყარე

ლექსები კალე“(აგიაშვილი, ნ., 2011:85).

ლადო ასათიანის ფუნაგორიების უმრავლესობა მიძღვნილია ხასიათისაა, თუმცა ინტერესით იკითხება ის ტექსტები, რომლებიც მწერლის თანადროულ ყოფას ზოგადად ახასიათებს, ერთ-ერთი ასეთია „რჩეული რითმები“, მასში ვკითხულობთ:

„ო, მეგობარო, ო ფილიმონა,

ბედნიერი ხარ, ყოფილი მონა.

ბილიკ-ბილიკ, ხევ და ხევ...

რასაც დასწერ ხრევ და ხევ!

სამკერვალოში ისმოდა:

ეს მოდა მინდა, ის მოდა!“ (აგიაშვილი, ნ., 2011:61).

ლადო ასათიანი თავის ფუნაგორიებს, განსხვავებით სხვა ფუნაგორისტებისგან, ენამოსწრებულ სკაბრეზს ჰეროიკულ პათოსსა და უკეთესი მერმისის რწმენსაც სძენს:

„გაივლის ეს დრო და მოვლენ სხვა დროები

გაჰქრებიან ანდროები და სანდროები,

დარჩებიან ლადოები და სანდოები“(აგიაშვილი, ნ., 2011:82).

ამ მხრივ განსაკუთრებით საინტერესოა „ფუნაგორისტების წერლი II კოლაჟ ნადირაძეს, პოეტს და მაესტროს“:

„მტრებს მწარე ფუნაგორიის

ისრებით გავუსწორდებით,

ხელებ გაშლილი მოვდივართ

ისე, ვით ლაჟ სორტელი.

ასლი დედანთან სწორია,

პლატონის სულის ცხონებამ

გადაათეთრა ჟაკუნამ

მესხის ქუჩაზე მცხოვრებმა.

ავტორები კი ვინცა ვართ,

შენც კარგად გემახსოვრება“(აგიაშვილი, ნ., 2011:79).

მიუხედავად ძალადობრივი რეჟიმის თანამდევი უამრავი წინააღმდეგობისა, რომელიც მიმართული იყო ყოველგვარი თავისუფალი აზროვნების ჩასახშობად, ლადო ასათიანის ფუნაგორიებმა მძაფრი კრიტიკულ-მამხილებელი ხმით უშუალოდ ასახა

მეოცე საუკუნის პირველი ნახევრის ქართველთა კულტურული ყოფა, გაბედულად ამხილა „საბჭოთა ლიტერატურული კანონების“ უსიტყვოდ მორჩილნი, ჩვეული ჰეროიკით იმედიანი მომავალიც განჭვრიტა. მას ღრმად სწამდა, რომ „სამოციანელთა მსგავსად ჩვენც უნდა ვუცადოთ ვინმე დიდის მოსვლას. ჩვენს ზურგზე გადაივლის ის დალოცვილი, წარუძღვება მთელს მწერლობას: თავს ისახელებს, ჩვენც გვასახელებს, ხალხს ასახელებს. წინასწარ ქედს ვიხრი მის წინაშე!“ (ასათიანი, ლ., 1988:123).

გამოყენებული ლიტერატურა:

1. ასათიანი, ლ.(1988), თბილისი, გამომცემლობა „საბჭოთა საქართველო“;
2. ბაქრაძე, ა.(2019), მწერლობის მოთვინიერება, თბილისი, გიორგი ლეონიძის სახელობის ქართული ლიტერატურის სახელმწიფო მუზეუმი.
3. ბობოხიძე, კ.(1931), შემოდგომა, ჟურნალი „პროლეტარული მწერლობა“, 8-9, 145;
4. ლადო ასათიანი 100, 2016, თბილისი, გამომცემლობა „მერიდიანი“;
5. რატიანი, ი.(2018), ქართული მწერლობა და ლიტერატურული პროცესი, თბილისი, უნივერსიტეტის გამომცემლობა;
6. ფუნაგორიები, 2011, თბილისი, გიორგი ლეონიძის სახელობის ქართული ლიტერატურის სახელმწიფო მუზეუმი.

FUNAGORIES OF LADO ASATYAN

Kochloshvili Nino

Iakob Gogebashvili Telavi State University

***Abstract.** Familiar or unknown sides of the spiritual world of this or that writer are interestingly revealed in different types of writings of the documentary genre. From this point of view, the so-called "marginal material" records, which reveal the writer's views on the historical-political and cultural events of the contemporary existence, without any embellishment, caused special interest.*

The presence of Georgians in the first half of the 20th century offered Kalmosians a unique way to preserve their national identity, which led to the thematic and genre diversity of Georgian writing of this period.

The epochal problems of the mentioned age were impressively reflected not only in poetry, artistic-documentary prose, epistolary heritage, memoirs, diaries and "district book" records, but also in such humorous poems known as funagories, which by their content can be attributed to marginal culture.

The first half of the 20th century opened a wide arena for funagories as the most scandalous and funny poems, whose addressees were creative writers, politicians and public figures of the mentioned era.

Seemingly humorous poems, which seemed to be intended only for a circle of friends and served for entertainment, were actually a powerful weapon that showed its harsh critical-revealing pathos and mercilessly attacked various ugly sides of life.

Among the funagorists, Lado Asatiani stood out for his special pathos, whose funagories, as Nika Agiashvili added, "hit the mark".

Lado Asatian's indomitable character is shown by his funagories, whose targets were in many cases the representatives of proletarian literature, those who represented "the institution of intellectual slavery created during socialism".

Despite the many objections accompanying the violent regime, which were aimed at suppressing any free thought, the funagories of Lado Asatiani directly reflected the cultural existence of Georgians in the first half of the twentieth century with a strong critical-revealing voice.

Key words: Lado Asatiani, Funagoria, marginal material.

თავისუფლების ქართულ-ბრიტანული ისტორია

გერგაია პაატა

კავკასიის უნივერსიტეტი

<https://doi.org/10.52340/tuw.2023.01.36.21>

აბსტრაქტი. განმარტოებული საკუთარ კაბინეტში და შთაგონებული ინტელექტის პრობლემებით, დროდადრო კვლავ გავაკითხავ თავისუფლების „ნათლიმამას“ იმ იმედით, რომ მის მიერ ნაბოძები აზროვნების უსაზღვრო სივრცე კვლავ მომცემს ახალ ინტელექტუალურსაზრდოს.

დიახ, ანარქიზმი იმსახურებს სერიოზულ კვლევას, რადგან ბოლოს და ბოლოს მთავარი მასთან ადამიანია, რომელიც თავისი ბუნებით ამბივალენტური არსებაა და თვითონ არის ღრმა და სერიოზული შესწავლის საგანი. აზროვნების მეცნიერება ეხება ადამიანის მოღვაწეობის ყველა სფეროს, ეხება მას ანარქიზმიც, ოღონდ მის იმ ნაწილს, რომელიც ინდივიდუალურ თვის-უფლებასთან ასოცირდება, რომელიც ყველა კულტურულ-ისტორიულ ეპოქაში ადამიანისთვის საარსებო პურის მოპოვებისთვის ბრძოლის თითქმის ადეკვატური გამხდარა.

საკვანძო სიტყვები: რომანტიზმი, რაციონალიზმი, ტრანსცენდენტი, იდენტობა, ირაციონალიზმი.

შუალამის საათი ისრებს უკან გადაწევს და გამომწვევად მიყურებს...

ცუდია, როცა შენს სანახავად სახლში კარებიდან ნიცმე არ შემოვა, ხოლო სახურავიდან ჰეგელი არ ჩამოვა.

ეს დაუვიწყარი სტუმრობა იქნებოდა. მე მათ ფრენა მასწავლეს - აზრებში და ფიქრებში ფრენა, ნიცმემ - რომანტიკულად, ჰეგელმა - რაციონალისტურად.

და ახლა „შერევილებთან“ ერთად ცაში აჭრილი, სამყაროს სიდიადეს ბავშვის თვალებით ვუყურებ და მერე, როგორც რომანტიზმში „შემოპარულ“ რაციონალისტს, სამყაროსეული ეს სიდიადე ფიქრებში და აზრებში გადამაქვს.

როცა სველია იასამანი, მაშინ სველია სამყაროც - რომანტიკოსტოა ცრემლით სველია...

უყვართ რომანტიკოსებს სევდით გათანგული, მელანქოლიური სამყარო.

და რაციონალისტებს?

მითოსის ხიბლში ჩავარდნილი სამყარო, მერე კი, სიკვდილის კულტს გამოკიდებული და საფლავებზე მოფიქრალი არისტოკრატები - პრაგმატიკოსებს არ უყვართ.

გონზე „ამხედრებული“ და ინტელექტში ი „განზანილი“ განმანათლებელი - თავისუფლებით ერთობა და პროგრესთან „წევს“.

თავისუფლებისთვის მუდმივად მთვლემარე „ფეოდალიზმი“ კი, წითელი ღვინით ხელში ლამაზ ქალბატონებს სიყვარულს სთავაზობს.

და ფიზიკური სინამდვილის ჰიმნიც, ხან დიონისეს მაგონებს, ხანაც აფროდიტას.

დღის ნატურალისტური დრამაც, რაციონალიზმ-რომანტიზმის ზღვარზე „მოთამაშეს“, არჩევანის წინაშე მაყენებს.

ეს თავისუფალი არჩევანია.

და მე ანარქისტულ თავისუფლებას ვირჩევ - ინტელექტუალური ტკბობისთვის ვირჩევ.

ფსიქოანალიზი გუშინ, ფსიქოანალიზი გუშინწინ, ფსიქოანალიზი დღეს...

არადა, რა საჭიროა ამ მოძალადე „სენით“ მუდმივი თრობა?

ამიტომ, მოდით გავატაროთ დღე და ღამე, ორშაბათი და შაბათი, ქორწილი და სატირალი ამ სასიამოვნო „მეძავის“ გარეშე.

და მაინც, ფსიქოანალიზი, მაინც „უკუღმართი“ აზრები და ამით გადაღლილი, მაგრამ მუდმივად ნოვატორული გონება.

გული კი, გული უფრო კონსერვატული ბრენდია-რომანტიკული ბრენდი.

ამასობაში, ეს დროზე აცრილი გონება მერამდენედ მახსენებს სათქმელს და მას ასე დავიწყებ:

ვწერ იმაზე, რაც ვიცი,

ვწერ იმაზეც, რისიც მჯერა,

და მეშინია ვწერო იმაზე, რასაც „წმინდა“ გონებაც ვერ წვდება, თუ მასთან ინტუიცია და ინსტიქტიც არ „თანამშრომლობენ“.

ჰო, ტრანსცენდენტულთან „თამაშს“, მასში წვდომას, დიდი რწმენა, სულიერი „გაფრენა“ სჭირდება.

იქ კი - ცისა და მიწის გასაყარზე, ეულ ქვაზე ჩამომჯდარი უსასრულობისკენ მიმავალ მწვანე ბილიკს შიშით გაჰყურებ.

და ეს იმიტომ, რომ აქ, ფიზიკურ გრძნობათა სამყაროში თავისუფლებას ვერ ეწიე-შენ ის „გამოგრჩა“.

თავისუფლების მიღმა კი ტრანსცენდენტული მხოლოდ მითია.

და თავისუფლებაც რჩეულთა ხვედრია.

რჩეულნი თავისუფლებისთვის იბადებიან.

ეს არც პოეტური პარაბოლაა, არც ლიტერატურული მეტაფორა.

რადგან, მხოლოდ თავისუფალ სულშია ჭეშმარიტების ძიების მარადიულობა.

აი, მაშინ ტრანსცენდენტულიც, მეტაფიზიკურიც ახლოსაა.

აქ კი, აქ მუდმივად მჭირდება „კონფლიქტი“, ინტელექტუალური კონფლიქტი და მის გადაჭრაზე ფიქრი, რადგანაც ესაა მოტივაცია, აზროვნების წყარო ვფიქრობდე თავისუფლებაზე, ვწერდე თავისუფლებაზე.

და ახლა ამ „ფაზაში“ მყოფს, საამჟამოზე გამომაქვს ისტორია პიროვნულ

თავისუფლებაზე - ანარქისტულ თავისუფლებაზე.

„თუ დიდხანს იყურები უფსკრულში, უფსკრული შენში შემოაღწევს“ - ასე

ამბობდა მოანარქისტო ნიცშე. ჰოდა, ზოგიერთთა მსგავსად, მეც დიდხანს ვიყურე ანარქიზმში,

ვიყურე და ისიც ჩემში შემოვიდა, აღარც წასულა.

პირველად ეს 1992 წ-ის ერთ არაფრით გამორჩეულ დღეს მოხდა, როცა უმაღლესგაუვლელმა მეგობარმა მაქს შტირნერის (კასპარ შმიდტი) „ერთადერთი და მისი საკუთრება“ „შემომიგდო“, ამას რუსი კროპოტკინი მოჰყვა, შემდეგ ფრანგი პრუდონი, ბაკუნინის „სახელმწიფო და რევოლუცია“ და კიდევ...

შთაბეჭდილება დიდი იყო, ნეტარება უსასრულო. ახლა უკვე მე დავეძებდი მათ.

აი, თურმე რა მჭირდებოდა, რას ითხოვდა ჩემი სხეულის გონიერი ნაწილი.

ასე აღმოვჩნდი თავისუფალი ანარქისტული სამყაროს შუაგულში და ის ჩემი

აზროვნების განუყოფელ ნაწილად იქცა.

ახლა უკვე ანარქისტული თეორიით დამძიმებულმა გადავწყვიტე სხვათა „გაანარქისტება“.

ეს ჩემი „ნადირობაა“, ეს ჩემი „სეზონია“ - სეზონი ანარქიზმზე ნადირობისა.

არასოდეს არც ერთ ფილოსოფიურ მიმდინარეობას, არც ერთ რელიგიურ მოძღვრებას, სოციალურ-პოლიტიკურ დაწესებულებას არ გაუერთიანებია ყველა ადამიანი.

სწორედაც ერთი იდეის, ერთი რწმენის არარსებობა არის საუკეთესო დასტური ადამიანური ბუნების მრავალფეროვნებისა. ასევე დასტურია იმ უიმედობისაც პირის, პარტიის, სახელმწიფოს, ხალხის მხრიდან გააჩნდეს პრეტენზია სრულ ჭეშმარიტებაზე.

არც ანარქიზმს, რომელმაც თავისი რადიკალური მოქმედებებით კაცობრიობის პოლიტიკურ ცხოვრებაში მრავალი მკვეთრი და განუმეორებელი ფერი შემოიტანა, არ ჰქონია პრეტენზია სრულ ჭეშმარიტებაზე. თუმცა, საზოგადოებრივი აზროვნების პანთეონში მან თავისი კუთვნილი ადგილი მყარად შეინარჩუნა.

თეორიაში ჩარჩენილი ეს მეოცნებე, რომელმაც კაცობრიობას ახალი მაცდური პრინციპები ესროლა დღემდე მისთვის გამოცანად რჩება. დაჭრილი ნადირივით დაეწაფა იგი მაცოცხლებელ წყაროს - თავისუფლების, ერთიანობისა და სამართლიანობის პრინციპებს, მაგრამ ვერ შეძლო მისი კონკრეტული შინაარსით შევსება. კაცობრიობამ ამჯერად მისი გამოწვევა არ მიიღო. ოცნება კი, ოცნება სახელმწიფოს სრული და საბოლოო განადგურებისა, ოცნებადვე დარჩა, მან ვერ გაიარა სახელწმიფოს ნანგრევებზე.

და ახლა განმარტოებული საკუთარ კაბინეტში და შთაგონებული ინტელექტის პრობლემებით, დროდადრო კვლავ გავაკითხავ თავისუფლების „ნათლიმამას“ იმ იმედით, რომ მის მიერ ნაბოძები აზროვნების უსაზღვრო სივრცე კვლავ მომცემს ახალ ინტელექტუალურ საზრდოს.

თუმცა, რატომ მხოლოდ ინტელექტუალურს?

ვიქნები გაბედული და უფრო ეთიკური იდეალისტი იმ ადამიანისგან განსხვავებით, რომელიც ანარქიზმში მხოლოდ უწესრიგობასა და ძალადობას ხედავს და ვიტყვი: მასში ინტელექტუალურთან ერთად, რაოდენ მოულოდნელიც არ უნდა იყოს, არის სულიერიც (რელიგიურიც) და ესეც ინტელექტუალური ძიების შედეგია.

როცა ასეთ გაბედულებას ვიჩენ, რასაკვირველია, არ ვგულისხმობ უფრო უხემ, ვიტალისტურ ანარქიზმს, რომელიც სოციალური პრინციპის წინააღმდეგ ძალადობრივად რეაგირებს ან უფრო ეგოისტურ ფორმაში აცხადებს ადამიანის უფლებაზე „იციხოვროს საკუთარი ცხოვრებით“.

მაგრამ არსებობს ბევრად უფრო მაღალი, ინტელექტუალური ანარქისტული აზრი, რომლის ღრმა ლოგიკურ დასკვნებში იკვეთება სულიერი ჭეშმარიტება ბუნებასა და ღვთაებრივზე ადამიანში. ანუ მის ბუნტში სოციალური უსამართლობის წინააღმდეგ ვპოულობთ იმ მთავრეს პრინციპს, რომლის თანახმადაც, ადამიანის მიერ ადამიანის მართვა იძულების წესით არის ბოროტება, ძალადობა, სიკეთის ბუნებრივი პრინციპის დათრგუნვა და დეფორმაცია.

ამაშია უსამართლობის წინააღმდეგ მორალური ჯანყის ავტორის - ანარქიზმის ბუნებითი განცდა, რაშიც უდავოდ იკითხება სულიერი ჭეშმარიტების საწყისები. თავისუფლებისთვის დიდ თამაშში ჩაბმული ანარქიზმი კი დღემდე ამ იდეის ერთგული რჩება. თავისუფლება ყველა მისი იდეის ძირითადი წყაროა. სწორედ თავისუფლების სიყვარულმა განავითარა მასში ისეთი შემოქმედებითი ექსტაზი, რომელშიც ადვილად იკითხება აზრის, ემოციისა და ინიციატივის სიძლიერე.

თუმცა, თავისუფლების ამ აბსოლუტში ჭეშმარიტების მაძიებელმა ინტუიციურმა ან ინტელექტუალურმა პერსონამ, სხვა უფრო ფასეული და გამორჩეული მახასიათებლების პოვნაც უნდა შეძლოს. გამომდინარე აქედან, ანარქიზმისეული ღირსებების შეფასება, მისი სრულფასოვანი კვლევა ერთდირებულ, მეცნიერულად შემზადებულ ელიტას ხელეწიფება.

ყველაფერი ეს შეიძლება ბევრს ავტორისეულ ფანტაზიად ან ანალიტიკურ ჰალუცინაციად მოეჩვენოს, რადგან ანარქიზმი დღემდე მათთვის მხოლოდ ილუზიის დიდ თეორიად ჩება. ეს მათი მუდმივი განცდაა. მე კი ვფიქრობ, რომ აუცილებელია ანარქიზმის, როგორც პოლიტიკური დოქტრინის „ფილტრაცია“ და, ვიდრე ეს „ჰიგიენური“ პროცედურა არ განხორციელებულა, მას გაუჭირდება გახდეს თანასწორუფლებიანი პარტნიორი, ან სრულფასოვანი კონკურენტი ცხოვრებაში მოქმედი იდეოლოგიებისა.

თუმცა, არც ერთი მათგანი არ არის „მამა აბრამის უმანკო ბატკანი“.

ყოველ შემხვევაში, ჯერჯერობით ვერც ერთი მათგანი ვერ გახდა კაცობრიობის მიერ მარადიულად ძებნილი იდეალური საზოგადოებრივი მოდელი.

მანამდე კი, მანამდე ანარქიზმი თავისი მატერიალისტური თუ მეტაფიზიკური ლოგიკით, ჯერჯერობით უფრო სასარგებლო ფილოსოფიური ანალიზისთვის აღმოჩნდა, ვიდრე პრაქტიკული განხორციელებისთვის.

მაგრამ იყო დრო, იყო „სეზონი“, როცა სამეგრელოს ერთ-ერთი მაღალმთიანი სოფლის გვიჩიების ოჯახის უფროსი ანარქისტული ვნებებით ცნობილ მეზობელზე განაწყენებული ასე მიმართავდა მას: „დედას გიტირებ, შე ანარქისტო!“

ის კი ისარლიყით აშკარად კმაყოფილი, მაგრამ მუქარით შეურაცხყოფილი, ასეთ პასუხს იძლეოდა: „მე არ ვიყო ანარქისტი, თუ ეს მუქარა შეგარჩინო!“ (რა თქმა უნდა, ეს საუბრები მეგრულ დიალექტზე წარმოებდა). ეს უკანასკნელი თქვენს მონა-მორჩილთან ხშირად ჩამოდიოდა ქალაქში და ანარქისტული იდეებითა და ლიტერატურით დატვირთული ხმაურით ჩადიოდა საკუთარ სოფელში. მისი ანარქისტულ-პროპაგანდისტული მოღვაწეობა იმდენად სერიოზული აღმოჩნდა, რომ სოფლის მცხოვრებთა დიდ უმრავლესობას ჩერქეზიშვილის ეროვნულობითა და პრუდონის

ეკონომიკური მოდელით მოხიბლულთ, რაოდენ მოულოდნელიც არ უნდა იყოს, თვით სტალინი და ბერია მიავიწყდათ.

ასეა, მაგიური ზემოქმედების ძალა აქვს პროპაგანდას, თუ მას ნიჭიერი და ენერგიული კაცი ეწევა.

დღემდე ამ სოფელს ღიმილით „ანარქისტთა სოფელს“ ეძახიან, მისი მცხოვრებნი კი, განსაკუთრებული პოლიტიკური აქტიურობით გამოირჩევიან.

მე ამ სოფელში თავს ყოველთვის კომფორტულად ვგრძნობდი და ოდის აივანზე გამოსული, სრულ კვიეტიზმში ჩაფლული, მერამდენედ ვფიქრობდი იმაზე, რომ ანარქიზმმა, ანარქისტული თავისუფლების იდეამ გამოიარა ამხელა პერიოდი-დაოსიზმიდან, ვიდრე თანამედროვე ქართულ სოფლამდე.

საუკუნეებგამოვლილი დღემდე ამ მძიმე გზაზეა გამოკიდებული და მაინც ვერ ჰპოვა სიმშვიდე, ადამიანებისთვის ნამდვილი თავისუფლების მოპოვების განცდით მინიჭებული სიმშვიდე.

ვფიქრობდი იმაზეც, რომ, თუ ოდესმე ადამიანთა უმრავლესობა მას მხოლოდ თავისუფლების, სწორედ თავისუფლების თვალთ შეხედავდა, მაშინ ადვილად ჩაწვდებოდა იმას, რამდენად ლამაზი და გრანდიოზული იყო კაცობრიობის განახლების ანარქიზმისეული იდეალი და იმასაც, თუ რამდენად თავისუფლად „სუნთქავდა“ მათეული „ინსტიტუცია“, რომელიც მათ თეორიულ დებულებებში ასე იყო ფორ-

მულირებული:

ეს არის არასახელმწიფოებრივი საზოგადოებრივი თვითმართველობა, „თავისუფალ კომუნათა კავშირი“, რომლის ორგანიზაციულ საფუძველსაც ფედერაციული პრინციპი წარმოადგენს, ანუ ფედერაციულად შეკავშირებული თვითმმართველი კომუნები, სადაც თანაარსებობის ერთადერთ დასაშვებ ფორმად მიჩნეულია მხოლოდ თავისუფალი შეთანხმება, ხელშეკრულებითი პრინციპი.

ან კიდევ: ესაა საზოგადოება, რომელიც დაფუძნებულია მისი წევრების ნების თავისუფალ შეთანხმებაზე, ანუ დამოუკიდებელი ინდივიდების თავისუფალ თანაარსებობაზე, მწარმოებლებს შორის თავისუფალ სოციალურ ხელშეკრულებაზე.

აი, თავისუფლება! არ ვიცი, რამდენად დაჰკრავს ყველაფერს ამას უტოპიის, განუხორციელებლობის ელფერი, მაგრამ თავისუფლებას მოწყურებული და თავისუფლებისთვის გაჩენილი ადამიანი, ვფიქრობ, ყველაფერს გაიღებდა თავისუფლების ასეთ „სასუფეველში“ მოსახვედრად. მით უფრო, როცა ანარქიზმის მამამთავრები აბსოლუტურად შესაძლებლად მიიჩნევდნენ მათი იდეალის

ცხოვრებაში განხორციელებას, ხოლო მისი რეალიზების მიზნით, დაუნდობელ ბრძოლას უცხადებდნენ ყველა სახისა და რანგის პოლიტიკურ დაწესებულებას, მათ შორის, პირველ რიგში, სახელმწიფოს, ზოგადად - ძალაუფლებას.

და ახლა, რატომღაც, მოულოდნელად ძველინდოელი ბრძენის გამონათქვამი გამახსენდა: „თუ დიდხას იდგები მდინარის ნაპირას, ის აუცილებლად გამორიყავს შენი მტრის გვამს“.

სახელმწიფოსთან წარმოებული ბრძოლის ადრე თუ გვიან წარმატებით დასრულებაში დარწმუნებული ანარქისტთა გვარის კიდევ ერთი წარმომადგენელი - ობერონ ჰერბერტი, თავისუფლების სენით შეპყრობილი ყველა ადამიანის გასაგონად იქვე იმასაც აცხადებდა, რომ „ანარქია - ინდივიდის საკუთარ თავზე ბატონობაა!“

ხოლო, თუ ამ ფრაზას მისივე მხრიდან გაგრძელება ექნებოდა, ყველა შესაძლო შემთხვევაში ის ალბათ ასეთი უნდა ყოფილიყო: „განა, ამგვარი თავისუფლების პირობებში საჭიროა რაიმე სახის პოლიტიკური ინსტიტუცია?“

ჰო, ვფიქრობდი, ბევრ რამეზე ვფიქრობდი. მაგიდაზე სიგარეტის დაჭმუჭნილი კოლოფი ეგდო. ინსტიტუტურაედ წამოვდექი,

ირგვლივ მიმოვიხედე და მზერა თაროსკენ გავაპარე, თაროზე, არა თაროს თავზე მაღლა შემოდებულ სურათს ავხედე, იქედან ჩერქეზიშვილი მიღიმოდა.

ჰო, ჩერქეზიშვილი...

ის კი დასავლეთიდან ესტუმრა მშობლიურ საცხოვრისს და „საჩუქარიც“ ჩამოუტანა. იმ კულტურულ-ანთროპოლოგიურ მოდელში, რომელსაც დეკარტის წყალობით და დეკარტის შემდგომ გონის კულტურა ეწოდა, სადაც ცივილიზაცია-პროგრესი დომინირებს, ამ სამყაროში გამოზრდილი, დასავლური პოლიტიკური პეიზაჟის პირმშო ჩერქეზიშვილი ახერხებს და ეროვნულ-პატრიოტულ ფალანგას ქმნის, „ეროვნული ფიგურა ხდება“.

ჰო, ის ინტელექტით, გონებით რაციონალისტია, ხოლო სულით, ინტუიციით იდენტობაზე, ისტორიულ-ტერიტორიულ ცნობიერებაზეა ორიენტირებული. და ახლა ეს რაციონალისტი, გონებით „მოთამაშე“ პოლიტიკოსი, ირაციონალურ ქმედებას ჩაიდენს და რომანტიზმით „მთვრალ“ სამყაროში ყველაზე რაციონალისტურ იდეას - თავისუფლების იდეას იქადაგებს.

და დასავლური თავისუფლებაც აქ დამოუკიდებლობისათვის ბრძოლის იდეასთან „შენათესავდება“. დასავლური თავისუფლება და ქართული დამოუკიდებლობის იდეა.

და შედეგი?

„ნაციონალური ანარქიზმი“?!

დიახ, რაციონალისტი ჩერქეზიშვილი ამ უნივერსალურ თეორიას ეროვნულობის „დაღს“ დაასვამს და ამ დროიდან ანარქიზმს ერთგვარი „ეგზოტიკური“ ხიბლი დაჰკრავს.

ეს „ახალი“ იდეაა,

ეს „ახალი“ ანარქიზმია - „ქართული ანარქიზმი“, „ნაციონალური ანარქიზმი“.

ეს ჩერქეზიშვილის შემოქმედებაა-ის ამაში უპირობო დემიურგია.

და,თუ ოდესმე ანარქიზმი თავის მრავალფეროვან სპექტრში კიდევ ერთ ახალ, უცხო და „ვნებიან“ მიმდინარეობას შემოუშვებს „ნაციონალური ანარქიზმის“ სახით, მაშინ ამაში მას პირველობას ვერავინ წაართმევს.

ეს მისი ექსკლუზივი იქნება.

და შემედლება იმის თქმა, რომ ეს კაცი მინიმუმ ორ რაღაცაშია მსოფლიო მასშტაბით „დადანაშეულებული“, გნებავთ, „მხილებული“.

პირველი, მან ქართულ ანარქიზმს ეროვნულობა „შეაპარა“ და ქართული „ჩოხა-ახალუხი“ ჩააცვა.

და ამით მსოფლიო კოსმოპოლიტური ანარქიზმის თავისუფლების პოდიუმზე ეროვნული ბრენდით წარსდგა.

ეს ზაფხულის კოლექციას გავდა.

ამასთან, პირველმა შეიტანა ეჭვი კლასობრივი თეორიის კლასიკოსთა ორიგინალობაში და მათ პლაგიატში დასდო ბრალი.

ჰო, მან თვით მარქს-ენგელსის წინააღმდეგ გაილაშქრა.

ეს დიდი გალაშქრება იყო, გალაშქრება, რომელსაც უბრალო მოკვდავები ვერასოდეს ბედავენ „ღმერთების“ წინააღმდეგ.

ჩერქეზიშვილმა ეს შეძლო და მარქსიზმის მომხრეებთან დუელში ჩაება -

ინტელექტუალურ დუელში.

ეს სერიოზული ისტორიაა, ისტორია კაცისა, რომელიც გაბედულად გავიდა დუელში-მარქსიზმთან დუელში.

ვ. ჩერქეზიშვილი, მარქსიზმის დოქტრინებში", რომელიც ეხება მე-19 საუკუნის პირველი მესამედის სოციალიზმის ისტორიას, ამტკიცებს, რომ იდეები, რომლებიც საფუძვლად დაედო მარქსისა და ენგელსის „კომუნისტურ მანიფესტს“, არაა ახალი.

ამასვე შენიშნავს პროფ. დ. შველიძე: „ენგელსისა და მარქსიზმის ადეპტები არ ახსენებდნენ ბიურეს ორტომიან ფუნდამენტურ ნაშრომს, რომლიდანაც გადაიწერა ენგელსმა, ფაქტობრივად, ამ წიგნის გერმანული ვარიანტი...ენგელსის მიერ აღწერილი ინგლისის ქალაქების თანმიმდევრობა კი ზუსტად იმეორებს ბიუროს შრომაში აღწერილი ქალაქების თანმიმდევრობას" (24, 14).

ვ.ჩერქეზიშვილი აცხადებს, რომ მაექსისა და ენგელსის „კომუნისტური მანიფესტი“, როგორც თავისი საერთო არქიტექტონიკით, ასევე სახელმძღვანელო იდეებით, ვიქტორ კონსიდერანის „მანიფესტის“ მხოლოდ გამეორებაა, ანუ წარმოადგენს მის კომპილაციას. მისი თქმით, მარქსისა და ენგელსის „კომუნისტურ მანიფესტში“ არაა არც ერთი ორიგინალური აზრი, არამედ მანიფესტის თეორიული განზოგადებანი ცნობილი და მიღებული იყო 30-იანი, 40-იანი წლების ფრანგი სოციალისტებისა და ასევე მათთან ურთიერთობაში მყოფი გერმანელი ემიგრანტებისთვის"(6, 162).

კიდევ ერთი ბრალდება რომელსაც ჩერქეზიშვილი უყენებდა მარქსს და ენგელსს, ეს ინტერნაციონალის შექმნის საკითხია.

ჩეჩეზიშვილიაცხადებს: „ი ნტერნაციონალი დაარსა არა მარქსმა, არამედ პრუდონისტმა ფრანგმა მუშამ ტოლენმა და ინგლისელმა ტრედუნიონისტებმა ოჯერმა

და იუნგმა 1862 წელს, ხოლო მარქსი მათ შეუერთდა 1864 წელს, იუნგის მიერ გაგზავნილი წერილის შემდეგ"(26, 7).

ჩერქეზიშვილის ამ მეცნიერულ-ჯვაროსნულ გალაშქრებას მარქსისა და ენგელსის მიმართ საკმაოდ დიდი რეზონანსი მოჰყვა ევროპასა და რუსეთში. ამ უკანასკნელთა დაცვა იდეოლოგიური ღირსების საქმედ ექცათ ევროპელ და რუს სოციალ-დემოკრატებს-გ.პლехანოვს, ვ. კაუცკის, ვ. ლიბკნეხტს, ი. სტალინს და ისინი ჩერქეზი-შვილთან პოლემიკაში ჩაებნენ.

პირველი, ვისაც წილად ხვდა იდეური მამებისთვის ჩერქეზიშვილისეული სერიოზული ბრალდებების ჩამორეცხვა, მარქსიზმის აღიარებული თეორეტიკოსი -გიორგი პლехანოვი იყო, რომელმაც ქართველი სოციალ-დემოკრატების ჟურნალ „კვალში“, 1901 წლის ივნის- ივლისში დაბეჭდა სტატია სათაურით -„როგორც ჰქუხს, ისე არა წვიმს“.

აღნიშნულ სტატიაში, პლехანოვი ჩერქეზიშვილის ბრალდებათა გაბათილების ნაცვლად, უფრო საკუთარი განსწავლულობის დემონსტრირებას ახდენს, რითაც ცდილობს კონკრეტულ, არგუმენტირებულ პასუხებს გაექცეს.

პლехანოვი ჩერქეზიშვილს დიალექტიკის არცოდნაში და ინდუქციით გატაცებაში სდებს ბრალს (27,30), თუმცა მისი მსჯელობანი დამაჯერებლობის დაბალი ხარისხით გამოირჩევა..

მან მოულოდნელად დატოვა ჩერქეზიშვილთან თეორიული „ბრძოლის არენა“ და მორიგი, მეორე რაუნდისთვის (წერილისთვის) ტაიმ-აუტი ითხოვა, თუმცა მისი მორიგი „გალაშქრება“ არ შემდგარა, აღარც მის კალამს გახსენებია ცნობილი ანარქისტი და მისი ანტიმარქსისტული განწყობილებანი.

შეიძლება ითქვას, რომ ჩერქეზიშვილზე დაგეშილი რუსული მარქსისტული ბანაკი „მშიერი“ დარჩა, პლехანოვმა ისინი ვერ „დააპურა“.

სიტუაციის გამოსწორება ევროპული სოციალ-დემოკრატის აღიარებულმა ლიდერმა -კარლ კაუცკიმ სცადა. მისი მხრიდან ეს, ალბათ, შეცდომა იყო, რადგან ფილოსოფიურ კატეგორიებში უკეთ განსწავლული პლехანოვის შემდეგ, ამ საქმის შემობრუნება მას უდავოდ გაუჭირდებოდა.მან, მართლაც, ვერ შეძლო მარქსიზმის კლასიკოსების სერიოზული დაცვა, უფრო მეტიც, ზოგიერთ სიტუაციაში იგი უბრალოდ იძულებული გახდა ეღიარებინა ჩერქეზიშვილისეული ბრალდებების სამართლიანობა. მაგრამ, როგორც სოციალ-დემოკრატთა ბუნებას სჩვევია, იგი ცდილობს ეს სხვისი ხელით გააკეთოს და თავის სტატიაში-„კომუნისტური პარტიის მანიფესტი, როგორც პლაგიატი“, რომელიც 1906 წლის აგვისტოში გამოქვეყნდა „ნოიე ცაიტში“(სტატიის ქართული თარგმანი ეკუთვნის აკაკი ჩხენკელი), იმოწმებს ცნობილი იტალიელი სოციალ- დემოკრატის არტურო ლაბრიოლას სიტყვებს:

„...შეუძლებელია იმის უარყოფა, რომ ვიქტორ კონსიდერანის დემოკრატიული მანიფესტი ნამდვილი მამაა კომუნისტური მანიფესტისა“(შველიძე, დ. 1997:28).

როგორც იტყვიან, კომენტარი ზედმეტია.

საქმე კი შველას ითხოვდა.

და აი, პლехანოვ-კაუცკის ჩერქეზიშვილთან ბრძოლაში შერცხვენილი მარქსისტული დროშა, რუსეთის ბოლშევიკური სოციალ-დემოკრატიული პარტიის წევრმა - იოსებ სტალინმა აიღო. როგორც ჩანს, სოციალ-დემოკრატის ერთ ბუდეში დაბარტყებული ორივე ფრთა თანაბრად შეურაცხყოფილი იყო.

სტალინი მისთვის ჩვეულ, პროლეტარული მასებისთვის გასაგებ, ანუ მდაბიო ენაზე წარმართავს დუელს, რითაც პოლემიკა ღრმა მეცნიერულ- თეორიული სფეროდან პროპაგანდისტულ ჭრილში გადააქვს. ტაქტიკურად ეს სწორი არჩევანი იყო, რადგან მისი მწირი კლასიკური განათლება და, ასევე, არცთუ ღრმა ფილოსოფიური აზროვნება,

პოლემიკის სწორედ ამ კუთხით წარმართვას მოითხოვდა, თანაც მას ფართო მასებზე უნდა ემუშავა. გზადაგზა სტალინს არც აგრესია დავიწყნია მარქსიზმის „შეურიგებელი მტრების“

მისამართით და მუქარასაც არ მოერიდა.

სტალინმა თავი გამარჯვებულად ჩათვალა. ყოველ შემთხვევაში, მათთვის, ვისზეც გათვლილი იყო მისი პროლეტარული ლოგიკა, შეიძლება ეს ასეც იყო.

მაგრამ, ერთგვარი უკმარისობა, როგორც ჩანს, მაინც დარჩა, რადგან ანარქისტების თეორიულ-მეცნიერულ, სწორედ ამ წესით განადგურებას მოწყურებული მარქსისტები,

მაინც ვერ ისვენებენ და ანარქიზმთან საპოლემიკოდ უკვე ქართველი მენშევიკების იდეური ბელადი -ნოე ჟორდანიას გამოჰყავთ. თუმცა, უნდა ითქვას, რომ ვერც მან შეძლო ანარქიზმის, როგორც სისტემის, სერიოზული თეორიული კრიტიკა.

ამასვე შენიშნავს ლ. გორგილაძე, როცა აცხადებს, რომ „ქართული მენშევიზმის აღიარებული თეორიტიკოსი ანარქიზმის ზერელე, აბსტრაქტულ-აკადემიური კრიტიკით დაკმაყოფილდა“(29, 83).

რა შეიძლება ითქვას?

ის, რომ ჩერქეზიშივილმა სოციალ-დემოკრატიის ზეობის პირობებში სერიოზულად გარისკა და მარქს-ენგელსი მეცნიერულად გააკრიტიკა, ეს უდავოდ მის დიდ გამბედაობაზე და, ასევე, ღრმა თეორიულ მომზადებაზე მიანიშნებს.

დიახ, მან ეს გამოცდა ჩააბარა. ყოველ შემთხვევაში, სწორედ ჩერქეზიშივილმა მისცა პირველი მძლავრი ბიძგი ევროპულ-სოციალისტურ აზრს, სერიოზული ეჭვი შეეტანა მარქსიზმის კლასიკოსების ორიგინალობაში. ეჭვშეტანილი „ორიგინალობა“, ჩვენმა ეპოქამ მარქსიზმისთვის ნამდვილი მიწისძვრით დაასრულა.

ასეთი იყო მარქსისტულ-ანარქისტული ამბავი ანარქისტი ჩერქეზიშივილის, პლაგიატი მარქს-ენგელსის და მათი „ადვოკატების - გ. პლენხანივის, ვ. კაუცკის და ი. სტალინისა. და მეც ეს ისტორია თქვენთან მოვიტანე - ჩერქეზიშივილმა მომატანინა. ვვიქრობ, მოიგო - დუელი მოიგო.

ჰო, ეს გასროლა იყო, დიდი გასროლა, რომელმაც წლების შემდეგ შედეგი გამოიღო.

და „სეზონიც“ გაიხსნა-მარქსიზმზე ნადირობის სეზონი.

მე კი ჩერქეზიშივილი ამირანს მაგონებს, ამირანს, რომელიც წავიდა ავტორიტეტის, არსებული წესრიგის წინააღმდეგ. ის, თავისუფლებისთვის მებრძოლი რაციონალისტი ღმერთს ცეცხლს მოპარავს და ადამიანებს ჩამოუტანს (ცეცხლი ცივილიზაციის პირველი ნიშანია).

ჩერქეზიშივილიც მარქსიზმის ბელადებს პლაგიატის ბოძზე გააკრავს - საქვეყნოდ გააკრავს და მშვიდად გააგრძელებს თავისუფლებისთვის ბრძოლას.

მერე კი, მერე დასავლურ პოლიტიკურ სამყაროს ამ თავისუფლებას „მოპარავს“ და მშობლიურ სამყაროს - ქართულ სამყაროს ჩამოუტანს.

მე ვწერ კაცზე, ვინც ახალი რეალობა - ახალი იდეოლოგიური რეალობა შექმნა ქართულ პოლიტიკურ ცხოვრებაში.

რეალობა კი ყველაზე დიდ პარადიგმაში- თავისუფლებაში გამოიხატა და ამაში ის უდავოდ ლიდერი იყო.

ჰო, თავისუფლების ენა უნივერსალური ენაა და ანარქისტებთან ის თავისუფლების ყველაზე დიდი ხარისხით გამოირჩევა.

კი, ანარქისტული თავისუფლება თავისუფლების ცალკე კატეგორიაა და მე მას „ეგოისტურ“ თავისუფლებასაც ვეძახი, განსაკუთრებით - ინდივიდუალისტური ანარქიზმი.

და ახლა ეს დასავლურ ინტელექტში „განბანილი“, მაგრამ მაინც რაციონალიზმ-

რომანტიზმის ზღვარზე „მოთამაშე“ იდეოლოგი ჩათვლის, რომ დამოუკიდებლობა დაკარგული და კოლონიური ჩაგვრის ქვეშ მყოფი ხალხისთვის თავისუფლება - პიროვნულიც და სახელმწიფოებრივიც, ნამდვილად პასუხობდა ქართველი კაცის თავისუფლებისმოყვარე ბუნებას.

მთლიანობაში, ჩერქეზიშვილი - ევროპული კულტურისა და პოლიტიკური აზრის წარმომადგენელი, ინსტიქტის დონეზე ხვდება იმას, თუ რამდენად „ახლობელია“ ანარქიზმი ქართული ფსიქოტიპისთვის.

ანუ რამდენად პოპულარული გახდებოდა ანარქიზმი ქართულ საზოგადოებაში. ჩერქეზიშვილი აქ, როგორც ანარქისტი უკომპრომისოა და გადაწყვეტილებას თავისუფლების სასარგებლოდ იღებს.

და ეს იმიტომ, რომ მან, გენეტიკურად ქართველმა კარგად იცის: ქართული კულტურა შეიცავს ერთ ისეთ თვისებას, რომელიც ახლოსაა ანარქიზმთან - ის ანარქიზმის მსგავსად არაა მიდრეკილი კომპრომისებისადმი.

რაც შეეხება ინდივიდუალიზმის ფაქტორს, ჩერქეზიშვილს არ გაუჭირდებოდა იმის გააზრება, რომ თავისუფლებისმოყვარე ქართული ბუნება ნამდვილად გამოირჩევა თავისი წევრების ინდივიდუალიზმით, რაც ანარქისტული მოძღვრების ერთ-ერთი უმთავრესი პოსტულატია.

მაგრამ, მთელ ამ „დრამაში“ , ჩერქეზიშვილისეულ ანარქისტულ დრამაში ყველაზე რომანტიკული ის განცდაა, რომ ის - მრწამსით ანარქისტი, რაციონალისტი ნაციონალურ იდეას ეთაყვანება და მას საჭირო მომენტში მოქმედებაში მოიყვანს.

მისეული ნაციონალური იდეა კი ქვეყნის დამოუკიდებლობაზე გადიოდა და ეს მისი „კოზირი“ იყო - კოზირი მოსახლეობაში პოპულარობის მოსახვეჭად.

და ისიც, ევროპულ-ქართველი პოლიტიკოსი ეროვნული აუდიტორიის წინაშე ორი ძირითადი პარადიგმით, ევროპულ- ქართული პარადიგმით - თავისუფლება და ეროვნულობა წარსდგება.

თავისუფლებას პლიუს ეროვნულობა და ის უკვე ხალხში იყო.

არადა ის საქართველოში ჩამოვიდა არა ეროვნულობის, პატრიოტული განცდების სააგიტაციოდ, არამედ სწორედ ანარქიზმის პოპულარიზაციისთვის.

სხვა საკითხია მას აქ რა მდგომარეობა დახვდა.

ვფიქრობ, რომ ამ დროს მასში ეროვნულობის განცდას ამძაფრებს არა მხოლოდ მისი, როგორც ქართველის, არამედ ასევე, როგორც დასავლეთელ პოლიტიკოსის დამოკიდებულებაც რუსეთის იმპერიისადმი.

ჰო, მის პატრიოტულ ვნებებში აშკარად იკითხება დასავლეთელი პოლიტიკოსის ალერგია რუსებისადმი.

დიახ, ეს იყო კაცი ორი სამყაროდან - რაციონალური და რომანტიკული სამყაროდან.

და მას ორივე სამყარო უყვარდა.

ერთი მას ინტელექტით, რაციონალიზმით, აზროვნებით კვებავდა, მეორე კი მასში ემოციებს, ვნებებს, განცდებს, ნოსტალგიებს აღძრავდა.

ერთმა ის თავისუფალ ინდივიდად ჩამოაყალიბა და იდოლოგიაში „შეუშვა“, მეორე კი- ტრადიციებს, ფესვებს ახსენებდა და დაკარგულ დამოუკიდებლობაზე ბრძოლისთვის აღანთებდა.

კი, ის ევროპელი იყო თავისი აზროვნებით და ქართველი განცდებით, მაგრამ ორივე სამყაროში ერთ დიდ თამაშს - თავისუფლების თამაშს ითამაშებს.

ეს ქართულ-ბრიტანული ისტორიაა-ქართულ-ბრიტანული თავისუფლების ისტორია.

და - ჩემი ისტორიაც.

პანორამული ხედვა და სამყარო შენს მოლოდინშია.

რამდენჯერაც მას შევხედე, იმდენჯერ დავწერე, თავისუფლებაზე დავწერე და ახლა მეშინია-მათი მეშინია.

ჩვენ ვცხოვრობთ ამ სამყაროში,

ჩვენ ვქმნით ამ სამყაროში და ვემზადებით მარადისობაში გადასასვლელად.

და ამ გადასვლაში ვიტალური, ჰედონიკური ვნებები არ „მუშაობენ“.

ჰიპოსტასი კი, ჰიპოსტასი - სადღაც შუაში „გაიჭედა“.

ჰო, მე ეპოქის წამყვან თემებს „ვეთამაშები“

და მერე,

და მერე - ჰეგელთან და ნიცშესთან ერთად პანესთეტიკურ კოსმოსზე ვმსჯელობ.

ეს თავისუფლებაში დარჩენაა,

ეს თავისუფლებისთვის ხარკის გადახდაა,

ეს ინტელექტით „თამაშია“, ოღონდ ვნებიანი თამაში და ამ თამაშში მაკვირდებიან ანარქისტები მაკვირდებიან.

ჩერქეზიშვილი ილიმის.

მე თავისუფალი ვარ.

ლიტერატურა:

1. შველიძე, დ. (1997). მარქსიზმის კრიტიკა ვარლამ ჩერქეზიშვილის ნაშრომებში. 14-28.
2. გაზეთი „ივერია“ (1900). ნომერი 229: 8-10. (1900). ნომერი 232: 16-19.
3. პლენანოვი, გ. (1943). როგორც ქუხს, ისე არ წვიმს. თბილისი (1943) გვ. 27-30.
4. გაზეთი „გრიგალი“ (1906). ნომერი 7: 28.
5. გორგილაძე, ლ. (1963). იდეოლოგიური ბრძოლის ისტორიიდან. თბილისი.

GEORGIAN-BRITISH HISTORY OF FREEDOM

Gergaia Paata

Professor at the Caucasus University

***Abstract.** Secluded in my office and inspired by the problems of the intellect, I will question the 'Godfather' of freedom time and time again hoping that the boundless space of thought created by him will again give me new intellectual food. Yes, anarchism deserves serious study because, after all, it is about the human being, who by his very nature is ambivalent and who in turn is the subject of deep and serious study.*

The science of thought applies to all areas of human activity, anarchism also applies to it, but to that part of it that is associated with individual freedom. The science of thought applies to all areas of human activity, anarchism also applies to it, although that part of it is associated with individual freedom, which in all cultural and historical eras has become almost adequate for the struggle to obtain the bread necessary for human existence.

Keywords: Romanticism, Rationalism, Transcendent, Identity, Irrationalism.

Love Distance - თელავის სახელმწიფო უნივერსიტეტის სტუდენტთა დამოკიდებულება დისტანციურ სწავლების მიმართ

ზაქარიაშვილი მარიამ

სსიპ იაკობ გოგებაშვილის სახელობის თელავის სახელმწიფო უნივერსიტეტი

<https://doi.org/10.52340/tuw.2023.01.36.22>

აბსტრაქტი. ნაშრომი ეძღვნება თელავის სახელმწიფო უნივერსიტეტის სტუდენტთა დამოკიდებულების შესწავლას დისტანციურ სწავლების მიმართ, რაც დაფუძნებულია დისტანციური განათლების (Distance Education) სასწავლო პროექტის ფარგლებში 2020-2023 წლებში საკუთარ პედაგოგიურ პრაქტიკაში ჩატარებულ კვლევებზე.

ნაშრომში აღწერილია დისტანციური სწავლების არსი, მისი განვითარების ეტაპები. დისტანციური სწავლების ტექნოლოგიები საკუთარ პედაგოგიურ პრაქტიკაში, გამახვილებულია ყურადღება დისტანციური სწავლების აქტუალობაზე საგანმანათლებლო სივრცეში. წარმოდგენილია კვლევის მეთოდოლოგია.

კვლევები ჩატარებულია Google Classroom სასწავლო მართვის სისტემის გარემოში Google Forms ონლაინ გამოკითხვის ფორმატით ლიკერტის სკალის და ღია ანკეტური კითხვარების ბმულების გამოყენებით. ნაშრომს თანამიმდევრობით ახლავს კითხვარების ტექსტები სტუდენტთა პასუხებით, რაც დადასტურებულია შესაბამისი ვიზუალური გრაფიკული გამოსახულებებით.

კვლევის შედეგები წარმოდგენილია პანდემიის პერიოდში - განათლება აუდიტორიის გარეთ „ონლაინ განათლება“ „Online Education“ და პანდემიის შემდგომ პერიოდში - განათლება აუდიტორიის შიგნით „მიყვარს დისტანცია“ „Love Distance“.

ნაშრომში განსაკუთრებულ ყურადღებას იპყრობს კვლევის შედეგების შედარებითი ანალიზი პანდემიისა და პანდემიის შემდგომი პერიოდისათვის. კვლევის შედეგების ანალიზის საფუძველზე წარმოდგენილია დასკვნები, რაც ადასტურებს სტუდენტთა დადებით დამოკიდებულებას დისტანციური სწავლების მიმართ, „love Distance“ წარმატებულობას.

საკვანძო სიტყვები: Distance Education; Online Education; Love Distance;

შესავალი

დისტანციური სწავლების პრინციპი და პრაქტიკა მსოფლიოსთვის ახალი არ არის. დისტანციურ განათლებას დღეისათვის უკვე გარკვეული სპეციფიკური და განვითარებული მეთოდოლოგია დაუფროვდა, რაშიც მნიშვნელოვანი როლი Covid-19-თან დაკავშირებულ ეპიდპანდემიასაც ეკუთვნის.

პანდემიის დაწყებამდე პედაგოგიურ საზოგადოებაში ხშირად ეჭვსაც კი გამოთქვამდნენ დისტანციური სწავლების გამოყენების მართებულობის შესახებ. შესაძლოა ასეთი ფრაზაც მოგვესმინა: „დისტანციური სწავლება თუ დაუსწრებელი სწავლების დაბრუნება“.

პანდემიის ფონზე მწვავედ დადგა საკითხი დისტანციური სწავლების გამოყენების შესახებ.

პანდემიის შემდეგ... აღარ დგას საკითხი ასე, რამდენად შეგვიძლია, ან გვინდა თუ არა, რომ ციფრული ტექნოლოგიები გამოვიყენოთ. არამედ საკითხი დგას ასე, ჩვენ უნდა გამოვიყენოთ ციფრული ტექნოლოგიები და ისმის კითხვა როგორ უნდა მოვახერხოთ სასწავლო პროცესის და უმაღლესი განათლების ადაპტაცია ციფრულ სამყაროში.

დღეისათვის მსოფლიო საგანმანათლებლო ინტერნეტ სივრცეში იმდენად მრავლადაა წარმოდგენილი დისტანციურ სწავლებასთან, დისტანციურ განათლებასთან დაკავშირებული ტექნოლოგიური და მეთოდოლოგიური რესურსები, შეუძლებელია მათი ჩამოთვლა. ბიბლიოგრაფიაში, მხოლოდ ძალზედ მცირე ნაწილია წარმოდგენილი. წარმატებული უნივერსიტეტები აქტიურად იყენებენ დისტანციური სწავლების მეთოდოლოგიას. ინტერნეტ სივრცეში სხვადასხვა საგანმანათლებლო დაწესებულებები, ორგანიზაციები, ონლაინ სწავლების ცენტრები, ონლაინტრენინგ კომპანიები, ვირტუალური და სრულად დისტანციური სკოლები სტუდენტებს, მოსწავლეებს, პედაგოგებს, ნებისმიერი სფეროს წარმომადგენლებს სთავაზობენ დისტანციური სწავლების კურსებს, რაც საკმაოდ მოქნილი ფორმატია განათლების მისაღებად. დისტანციურ სწავლებასთან დაკავშირებით ხორციელდება პროექტები (მაგ. თელავის სახელმწიფო უნივერსიტეტის ჩართულობა პროექტებში ERASMUS Plus Project – LoveDistance <https://lovedistance.eu/>; ERASMUS plus PRINTEL Project <http://www.printel.am/>) ტარდება უამრავი კონფერენცია, ვებინარები, რაც ეხება დისტანციური სწავლების საკითხებს. ასეთი პრაქტიკა საქართველოს საგანმანათლებლო სივრცეშიც თანდათანობით ჩვეულ პრაქტიკად შემოვიდა განსაკუთრებით პანდემიის და შემდგომ პერიოდში. მეცნიერ პედაგოგების მიერ ტარდება კვლევები და ხდება კვლევის შედეგების ანალიზი დისტანციური სწავლების მიმართ სტუდენტთა დამოკიდებულების შესახებ.

საზოგადოდ, როგორც კვლევები ადასტურებს, სწავლების ტრადიციული და დისტანციური ფორმების შესახებ სტუდენტები რადიკალურად განსხვავებულ მოსაზრებებს გამოთქვამენ.

რაც შეეხება ჩემს პედაგოგიურ პრაქტიკას, ელექტრონული სწავლების მეთოდოლოგია პანდემიამდე მქონდა დანერგილი სასწავლო პროცესში, თუმცა ასიქნრონული ფორმით, რაც ძალიან დამეხმარა მშვიდობიანად გადავსულიყავი პანდემიის დაწყებისას უკვე ოფიციალურად ნებადართულ სწავლების დისტანციურ ფორმაზე „განათლება აუდიტორიის გარეთ“ (Online Education). პანდემიის შემდეგაც ჩემთვის ტრადიციულ აუდიტორიაში ელექტრონული სწავლების მეთოდოლოგია აღმოჩნდა მშობლიური - „Love Distance“ „განათლება აუდიტორიის შიგნით“

ბუნებრივია, გაჩნდა კვლევის სურვილი, როგორია სტუდენტთა დამოკიდებულება დისტანციური სწავლების მიმართ ჩემი პედაგოგიური პრაქტიკის ფონზე, რაც განაპირობა მსოფლიო საგანმანათლებლო სივრცეში დისტანციური სწავლების მკვეთრად გამოხატულმა აქტუალურობამ. კვლევა განვახორციელე პანდემიის და შემდგომ პერიოდში (2020-2023) თელავის სახელმწიფო უნივერსიტეტის საბაკალავრო და სამაგისტრო საფეხურების სტუდენტებთან ჩემ სასწავლო კურსების ფარგლებში.

ამგვარად, ნაშრომის მიზანია წარმოგიდგინოთ კვლევის შედეგების შედარებითი ანალიზი, რაც დაეფუძნა სტუდენტთა ონლაინ გამოკითხვის ფორმატს, ლიკერტის სკალის და ღია ანკეტური კითხვების გამოყენებით მიღებულ შედეგებს.

1. დისტანციური სწავლების/განათლების ასპექტები

• დისტანციური სწავლების არსი

„დისტანციური განათლების“ არსს მრავალნაირად წარმოადგენენ. მისი შინაარსი არა ერთხელ შეიცვალა დისტანციური განათლების მიზნების, ტექნოლოგიების, პედა-

გოგიური მიდგომებისა და სწავლების შესახებ თეორიული საფუძვლების მუდმივი ცვლილების გამო. სხვადასხვა დეფინიციას შორის, ერთ-ერთი ყველაზე გავრცელებული იუნესკოს განმარტებაა, რომლის მიხედვითაც „დისტანციური განათლება საგანმანათლებლო პროცესია, რომელშიც სწავლება სრულად ან ძირითადად წარმართება მის მიერ, ვინც სივრცესა და/ან დროში დაცილებულია მოსწავლისგან და როდესაც მასწავლებელსა და მოსწავლეს შორის კომუნიკაცია სრულად ან უმეტესად ხელოვნური გამაშუალებლის, ელექტრონულისა თუ ბეჭდურის, მეშვეობით მიმდინარეობს“ (მურლულია გ. 2021, 9) (UNESCO 2022) (Дистанционное обучение - wikipedia).

დღეისათვის, იუნესკოს დისტანციური სწავლების ცნების დეფინიციის შემუშავებიდან უკვე თითქმის ოცი წლის შემდეგ, დისტანციას მხოლოდ სივრცისა და დროის პერსპექტივიდან არ განიხილავენ. თუ იუნესკოს დეფინიციაში დისტანციურ სწავლებაში მოხსენიებული მასწავლებელი ადამიანია, დისტანციური განათლების თანამედროვე თეორიები სულ უფრო მეტად ითვალისწინებენ მოსწავლის ურთიერთობის მნიშვნელობას სხვა მოსწავლეებთან, სასწავლო მასალასთან ან ხელოვნური ინტელექტის მიერ წარმართულ სასწავლო პროცესთან.

- **დისტანციური სწავლების ტექნოლოგიები**

დისტანციური სწავლება აერთიანებს ისეთ ტექნოლოგიებს როგორებიცაა:

- ✓ დისტანციური ინტერაქციული კურსები;
- ✓ ვებინარები;
- ✓ ფორუმები;
- ✓ ვიდეო-გაკვეთილები;
- ✓ ელექტრონული მასალების კატალოგები.

- **დისტანციური სწავლების დაბადება და განვითარება**

დისტანციური სწავლება არ წარმოადგენს თანამედროვე ფენომენს განათლების მიმართულებით. დისტანციური განათლების ყველაზე უადრეს ნიმუშად XVIII საუკუნის წყაროები სახელდება. სახელდობრ, 1728 წელს ამერიკაში, კალეზ ფილიპსის მიერ Boston Gazette - ქალაქ ბოსტონის გაზეთში, გამოქვეყნებული განცხადება (Bozkurt, 2019). განმცხადებელი, მსურველებს სთავაზობდა, რომ დისტანციურად ასწავლიდა სტენოგრაფიულად ჩაწერის მეთოდს. მასალებსა და დავალებებს კვირაში ერთხელ ფოსტის მეშვეობით გაცვლიდნენ. დღეისათვის ცნობილი არ არის, იპოვა თუ არა მან სტუდენტები, მაგრამ ის ნამდვილად ცნობილია, რომ ეს მეთოდი აქტიურად XIX საუკუნეში, საფოსტო სისტემის დახვეწის შემდეგ ამოქმედდა, მინიმუმ 1840-იან წლებში, როდესაც ბრიტანელი განმანათლებელი ისააკ პიტმანი, ფოსტის მეშვეობით ასწავლიდა სტუდენტებს. ლონდონის უნივერსიტეტი (University of London) აცხადებს, რომ სწორედ მან დაანერგა პირველად ოფიციალური დისტანციური სწავლება 1858 წელს. (Дистанционное обучение - wikipedia).

ამ პერიოდში დისტანციური სწავლებისათვის XIX საუკუნის ტექნოლოგიური მიღწევები - ტელეგრაფი და ფოსტა გამოიყენებოდა. ტექნოლოგიების თანდათანობით განვითარებასთან ერთად დისტანციური სწავლების ფორმებიც იხვეწებოდა. მაგალითად, XX საუკუნეში რადიოსა და ტელევიზიის ფართოდ გავრცელებამ, ამ პროცესში მნიშვნელოვანი წვლილი შეიტანა. XX საუკუნის 90-იან წლებში კი ინტერნეტის გამოგონებამ დისტანციური სწავლების იდეა უფრო პოპულარული გახადა.

ამგვარად, დისტანციური სწავლება/განათლება ტექნოლოგიების გამოყენების თვალსაზრისით, სამ ეტაპს ფარავს პირველ ეტაპზე წარმართველი ბეჭდური სახით

ინფორმაციის გავრცელება იყო. მეორე ეტაპზე დიდ მნიშვნელობას იძენს დისტანციის დაფარვისათვის შემუშავებული ელექტრონული და მულტიმედიური ტექნოლოგიების გამოყენება. მესამე ეტაპზე დისტანციურ განათლებაში უკვე ინტერნეტის ტექნოლოგია დომინირებს. (მურღულია გ. 2021, 12).

2. დისტანციური სწავლება ჩემს პედაგოგიურ პრაქტიკაში

საზოგადოდ, საგანმანათლებლო ინფორმაციული ტექნოლოგიების სასწავლო პროცესში ჩართულობა ჩემი პედაგოგიური პრაქტიკის მნიშვნელოვანი ნაწილია. ჩემი სამუშაო პრაქტიკა ეფუძნება სამ ძირითად ასპექტს:

- 1) სასწავლო რესურსის მოძიება; განთავსება სასწავლო პორტალებზე - შებრუნებული საკლასო ოთახის მეთოდი, ასინქრონული ფორმატი - Moodle; Google Classroom;
- 2) სასწავლო პროცესის სინქრონიზაცია Zoom; Google Meet; Teams ონლაინ აქტივობები;
- 3) ფორუმები; უკუკავშირი.

წარმოგიდგინებ ზოგიერთ ტექნოლოგიურ ინსტრუმენტს მეთოდოლოგიური დანიშნულების მიხედვით:

- ✓ სწავლების მართვის სისტემები (Learning management System) : Moodle – LMS ; Google Classroom, Teams
- ✓ ონლაინ შეხვედრები (Online meetings) : <https://zoom.us> <https://hangouts.google.com> Google meet ; Teams
- ✓ გონებრივი იერიში (Brainstorming): <https://coggle.it>
- ✓ ონლაინ დაფები (Online Boards): <https://padlet.com> <https://idroo.com>; <https://jamboard.google.com/>
- ✓ მოპასუხე სისტემები/ონლაინ გამოცდები (Response system/online examinations): <https://kahoot.com> <https://www.mentimeter.com>
- ✓ თანამშრომლობითი მიმოწერა/პრეზენტაციები (Collaborative writing/presentations): <https://drive.google.com/drive>
- ✓ ციფრული აუდიო-ვიდეო რესურსის მოსამზადებლად : [Camtasia Studio](#); isping.ru

3. მეთოდოლოგია

კვლევა ჩავატარე „დისტანციური განათლება“ „Distance Education“ სასწავლო კვლევითი პროექტის ფარგლებში თელავის სახელმწიფო უნივერსიტეტის სტუდენტთა იმ ჯგუფებთან, ვისთანაც წარმართავდი სასწავლო კურსებს როგორც საბაკალავრო, ასევე სამაგისტრო საფეხურებზე. კვლევისათვის გამოვიყენე Google Forms - ში აგებული კითხვარები ლიკერტის სკალის და ღია ანკეტური ფორმის სახით, რაც სტუდენტებს მიეწოდათ ბმულით Google Classroom სასწავლო მართვის სისტემის გარემოში. კვლევა განვახორციელე პანდემიის და შემდგომ პერიოდში ერთმანეთისაგან დამოუკიდებელი გამოკითხვის ფორმებით. კვლევითი კითხვარები მიეწოდათ პანდემიის პერიოდში დისტანცია აუდიტორიის გარეთ - „ონლაინ განათლება“ „Online Education“ და შემდგომ პერიოდში - „ მიყვარს დისტანცია“ „Love Distance“ - განათლება აუდიტორიის შიგნით. გამოკითხვაში პანდემიის პერიოდში მონაწილეობა მიღო 72 სტუდენტმა, პანდემიის შემდეგ 46 სტუდენტმა. კვლევა განხორციელდა 2020-2023 წლებში.

4. კვლევის შედეგები

წარმოგიდგინთ გამოკითხვის შედეგად მიღებულ ვიზუალურ კადრებს.

**პანდემიის ფონი
„ონლაინ განათლება“
სწავლა აუდიტორიის გარეთ**

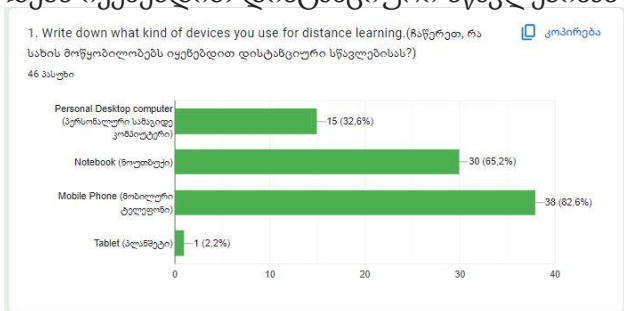
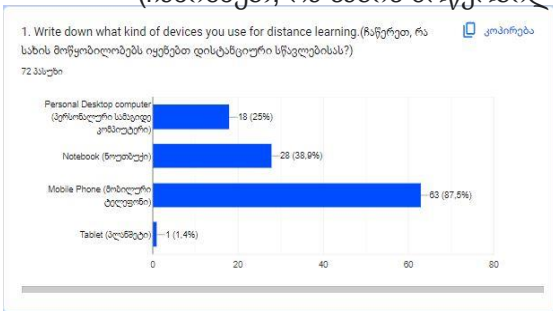
**პანდემიის შემდეგ
„მიყვარს დისტანცია“
სწავლა აუდიტორიის შიგნით**

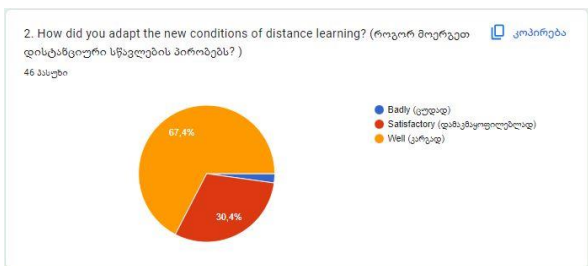
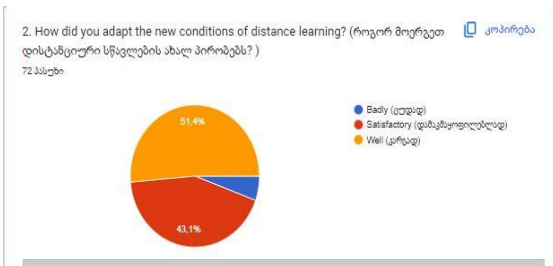
გამოკითხვის კადრები

1. Write down what kind of devices you use for distance learning.

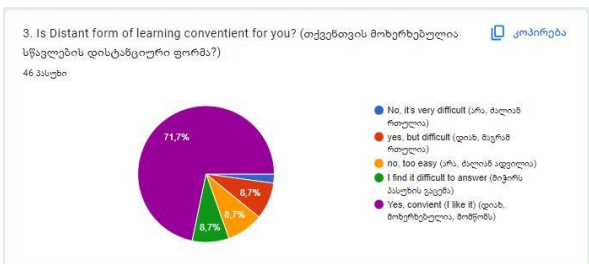
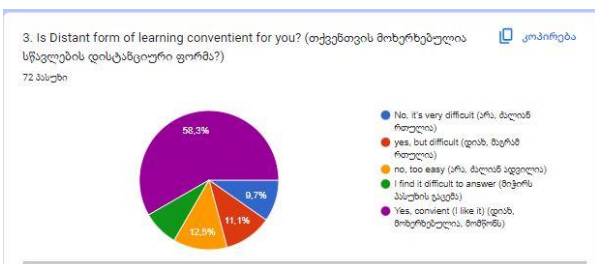
(ჩანიშნეთ, რა სახის მოწყობილობებს იყენებდით დისტანციური სწავლებისას?)

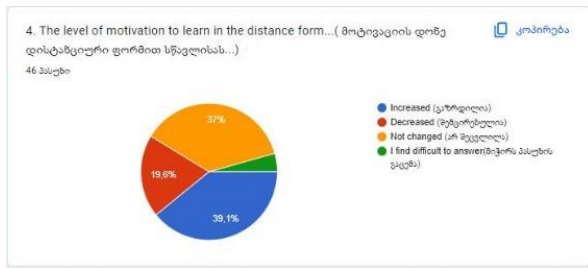
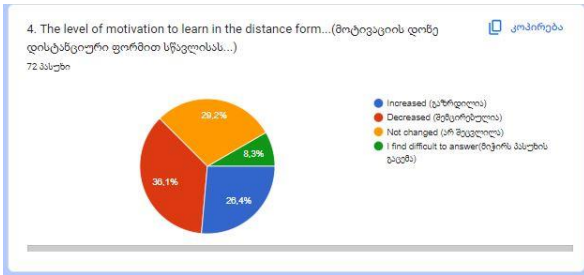
2. How did you adapt the new conditions of distance learning? (როგორ მოერგეთ დისტანციური სწავლების პირობებს?)

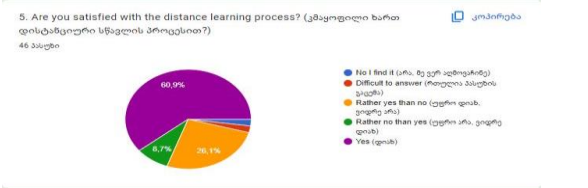
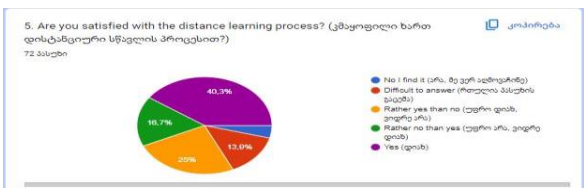
3. Is Distant form of learning convenient for you? (თქვენთვის მოხერხებულია სწავლების დისტანციური ფორმა?)

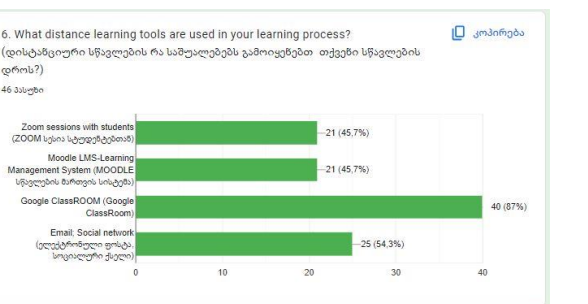
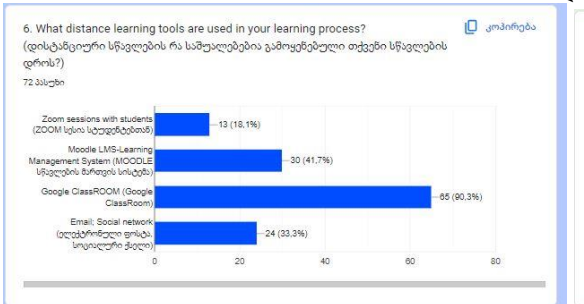
4. The level of motivation to learn in the distance form... (მოტივაციის დონე დისტანციური ფორმით სწავლისას...)

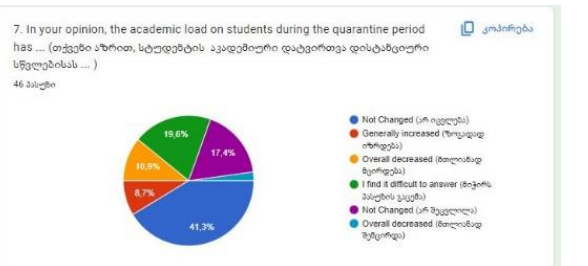
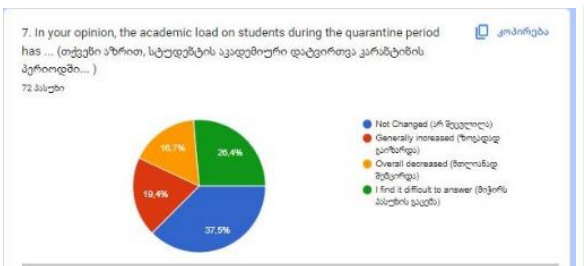
5. Are you satisfied with the distance learning process? (კმაყოფილი ხართ დისტანციური სწავლის პროცესით?)

6. What distance learning tools are used in your learning process? (დისტანციური სწავლების რა საშუალებებს გამოიყენებთ თქვენი სწავლების დროს?)

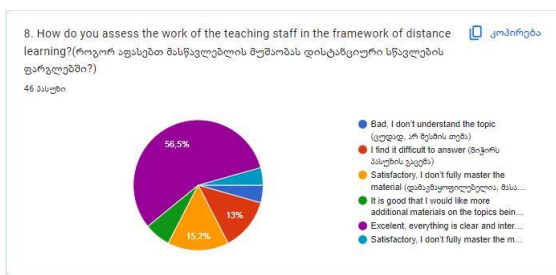
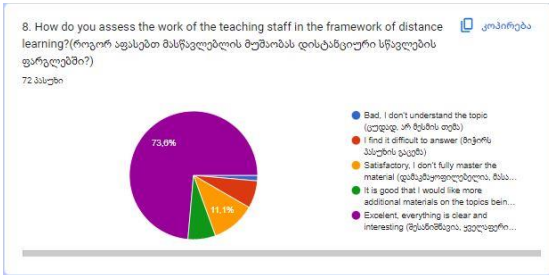

7. In your opinion, the academic load on students during the quarantine period has ... (თქვენი აზრით, სტუდენტის აკადემიური დატვირთვა დისტანციური სწავლებისას...)

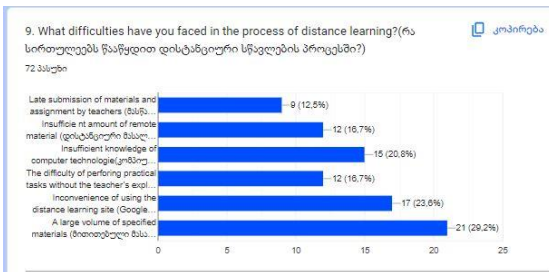
8. How do you assess the work of the teaching staff in the framework of distance learning?

(როგორ ავასებთ მასწავლებლის მუშაობას დისტანციური სწავლების ფარგლებში?)

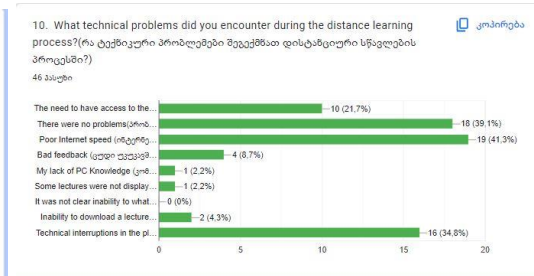
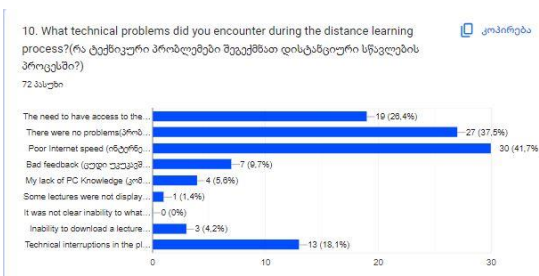
9. What difficulties have you faced in the process of distance learning?

(რა სირთულეებს წააწყდით დისტანციური სწავლების პროცესში?)

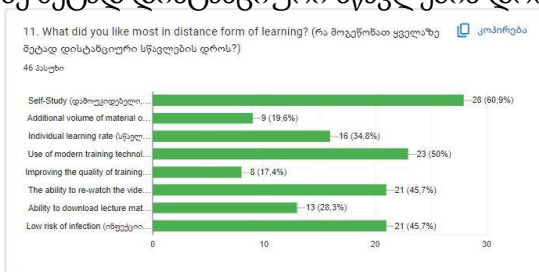
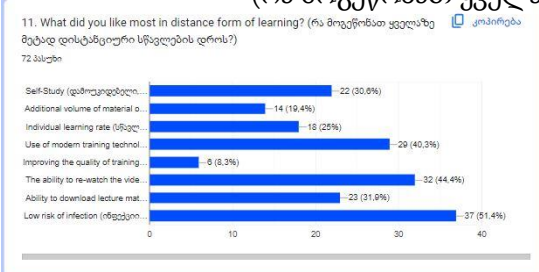
10. What technical problems did you encounter during the distance learning process?

(რა ტექნიკური პრობლემები შეგექმნათ დისტანციური სწავლების პროცესში?)

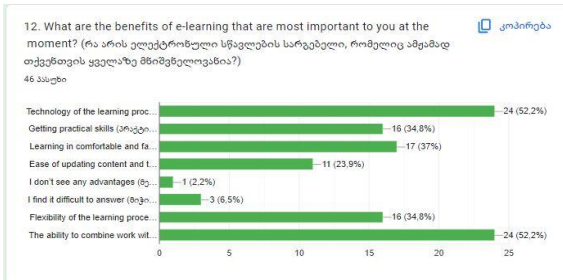
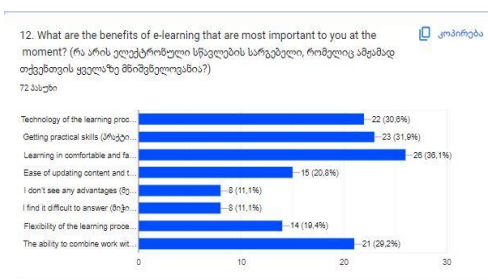
11. What did you like most in distance form of learning?

(რა მოგეწონათ ყველაზე მეტად დისტანციური სწავლების დროს?)

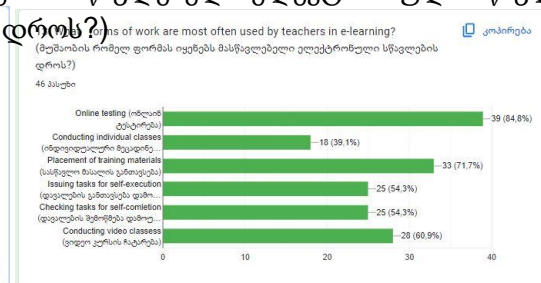
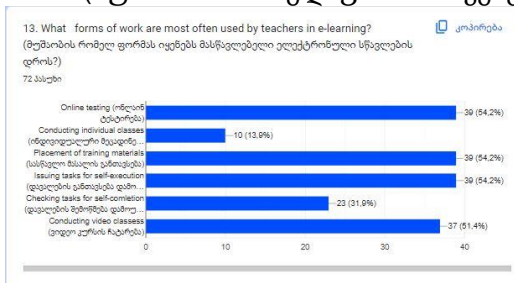
12. What are the benefits of e-learning that are most important to you at the moment?

(რა არის ელექტრონული სწავლების სარგებელი, რომელიც ამჟამად თქვენთვის ყველაზე მნიშვნელოვანია?)

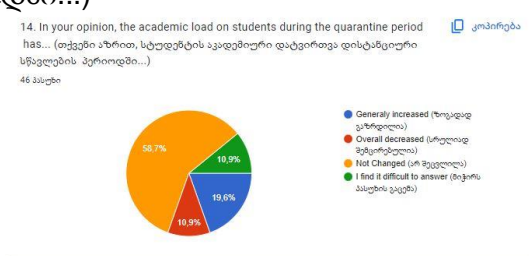
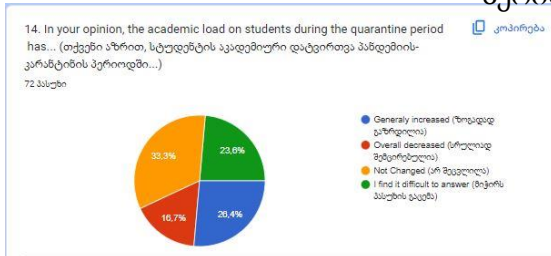
13. What forms of work are most often used by teachers in e-learning?

(მუშაობის რომელ ფორმას იყენებს მასწავლებელი ელექტრონული სწავლების დროს?)

14. In your opinion, the academic load on students during the quarantine period has...

(თქვენი აზრით, სტუდენტის აკადემიური დატვირთვა დისტანციური სწავლების პერიოდში...)

15. Write your wishes for improving the quality of the material provided by the teacher for the studied discipline remotely: * For example - lecture material, or a task in a different form, etc. (please indicate which discipline your wish applies to) (დაწერეთ თქვენი სურვილები მასწავლებლის მიერ დისტანციურად წარმოდგენილი სასწავლო რესურსების ხარისხის გაუმჯობესების შესახებ. მაგალითად, სალექციო მასალა, დავალება სხვა ფორმით და ა.შ... (გთხოვთ, მიუთითოთ, რომელ დისციპლინას ეხება თქვენი სურვილი)

15. Write your wishes for improving the quality of the material provided by the teacher for the studied discipline remotely. * For example - lecture material, or a task in a different form, etc. (please indicate which discipline your wish applies to) (დაწერეთ თქვენი სურვილები მასწავლებლის მიერ დისტანციურად წარმოდგენილი სასწავლო რესურსების ხარისხის გაუმჯობესების შესახებ. მაგალითად, სალექციო მასალა, დავალება სხვა ფორმით და ა.შ... (გთხოვთ, მიუთითოთ, რომელ დისციპლინას ეხება თქვენი სურვილი)

72 სასუბი

დისტანციურად სწავლას რაც შეეხება გამართულია ნორმალურ დონეზე ტექნიკურად ვეღვაფერო, მაგრამ ვიზუალური უნივერსიტეტში დავებრუნდეთ ზოდში Office-ის გამო

ვეფრომ დისტანციურ სწავლებას კარგად გავუმჯობესებდი ართალი იყო მცირედი ტექნიკური ხარვეზი მაგრამ რატომღუნდა მოგვარებადი აღმოჩნდა.

მომწონს მასწავლებლის დამოკიდებულება იყო მაქსიმალურად ინარკება იმისათვის, რომ ამოწმარეკაი მასალა ჩვენთვის გასაგები იყოს.

იმდენად სრულყოფილად გვიხარის ლექტორი, რომ არ მკვს კომენტარი. სრულიად დამაწყობილულებია როგორც ხმის და რა მეთოდებსაც იყენებს იყო.

ზოგჯერ არის ისეთი მომენტი როდესაც ვერ ვახერხებ ზუსტად იმ დროს ლექციაზე შესვლას, თუნდაც სემინარზე კარგი იქნებოდა სადაზოს საათებში იყოს კიდევ ერთი დამატებითი საათი, იმათთვის ვინც ვერ დაესწრებ და სურთ ჩაბარება, დამარჩნი ვეღვაფერო კარგია

კარგია

15. Write your wishes for improving the quality of the material provided by the teacher for the studied discipline remotely. * For example - lecture material, or a task in a different form, etc. (please indicate which discipline your wish applies to) (დაწერეთ თქვენი სურვილები მასწავლებლის მიერ დისტანციურად წარმოდგენილი სასწავლო რესურსების ხარისხის გაუმჯობესების შესახებ. მაგალითად, სალექციო მასალა, დავალება სხვა ფორმით და ა.შ... (გთხოვთ, მიუთითოთ, რომელ დისციპლინას ეხება თქვენი სურვილი)

41 სასუბი

ლექციის ვიდეო ჩანაწერები.

ზიზნეს ინფორმაცია.არ მკვს არაფრის შევცლის ამ დამატების სურვილი.

ზიზნეს ინფორმაცია, მასწავლებელი კარგად წარმოჩინეს სასწავლო პროცეს სხვადასხვა აქტივობებით

ზიზნეს ინფორმაციის სწავლებაში ვისურვებდი ეფრო მეტი პრაქტიკული სამუშაოს კონას.

ზიზნეს ინფორმაცია.მასწავლებელი კარგად წარმართავს სასწავლო პროცესს

Business Informatics ზიზნეს ინფორმაცია ჩემთვის სრულიად მისაღებია სწავლების ასეთი ფორმა, კმაყოფილი ვარ სწავლების ფორმით.

Business Informatics ზიზნეს ინფორმაცია ვისურვებდი რომ სასწავლო კურსის შესასწავლად დათმობილი იყოს მეტი საათები.

Business Informatics ზიზნეს ინფორმაცია. ვისურვებდი რომ სასწავლო კურსისთვის მეტი დრო იყოს დათმობილი.

5. კვლევის შედეგების ანალიზი

კვლევის შედეგების გაანალიზებამ აჩვენა, რომ პანდემიის პერიოდში სწავლების პროცესში გამოიკვეთა კომპიუტერული ტექნოლოგიების არქონის, ტექნოლოგიური უნარ-ჩვევებისა და ინტერნეტის პრობლემა, რაც პანდემიის შემდეგ ნაწილობრივ მოგვარდა. დისტანციური სწავლების პროცესში სტუდენტები ძირითადად იყენებენ მობილურ ტელეფონებს. კმაყოფილები არიან სასწავლო მართვის სისტემების გამოყენებით; მათი მოსაზრებით აკადემიური დატვირთვა არ შეცვლილა, თუმცა აღნიშნავენ სასწავლო მასალაზე დამოუკიდებელი მუშაობის სირთულეს, რადგან პრაქტიკული დავალებების შესრულება ვებ პროგრამირების, მონაცემთა ბაზების დაპროექტების და ა.შ მიმართულებით მობილური ტელეფონებით კომპიუტერულ მეცნიერებათა შესწავლისას შეუძლებელია; მასწავლებლის მუშაობას აფასებენ მაღალი რეიტინგით. დისტანციური სწავლება მათთვის მოხერხებულია; შეუძლიათ თავად დაგეგმონ თვითსწავლა კომფორტულ და ნაცნობ გარემოში ელექტრონული, აუდიო/ვიდეო რესურსის გამოყენებით; დისტანციური სწავლის მნიშვნელოვან სარგებლად თვლიან სწავლისა და მუშაობის შეთავსების შესაძლებლობას. ღია ანკეტურ კითხვაზე გამოიკვეთა დადებითი შეფასება სასწავლო კურსების წარდგინების, სწავლების მეთოდოლოგიის შესახებ.

დასკვნა

ამგვარად წინამდებარე ნაშრომმა განიხილა თელავის სახელმწიფო უნივერსიტეტის სტუდენტთა დამოკიდებულება დისტანციურ სწავლების მიმართ, რაც განხორციელდა

2020-2023 წლებში „დისტანციური განათლების“ „Distance Education“ - სასწავლო კვლევითი პროექტის ფარგლებში საკუთარ პედაგოგიურ პრაქტიკაზე დაყრდნობით.

კვლევა წარმართა ონლაინ Google Forms ლიკერტის სკალისა და ღია ანკეტური კითხვარების ბმულების გამოყენებით პანდემიის („Online Education“ - აუდიტორიის გარეთ) და პანდემიის შემდგომ („Love Distance“ - აუდიტორიის შიგნით) პერიოდში სტუდენტებთან Google Classroom სასწავლო მართვის სისტემის გარემოში.

ნაშრომში წარმოდგენილია კვლევის პროცესში ლიკერტის სკალისა და ღია ანკეტური გამოკითხვის შესაბამისი ვიზუალური კადრები და შედეგების შედარებითი ანალიზი პანდემიისა და პანდემიის შემდგომი პერიოდებისათვის.

ჩატარებული კვლევის შედეგად შესაძლოა დავასკვნათ, რომ ონლაინ სწავლებას ახლავს საფრთხეები, გარკვეული რისკები. სტუდენტების დამოკიდებულება დისტანციური სწავლების მიმართ ზოგიერთ შემთხვევაში არ ფასდება დადებითად. სტუდენტთა ნაწილი ამჯობინებს ტექნოლოგიებით გამდიდრებულ ტრადიციულ სასწავლო

გარემოს, რაც დაკავშირებულია სტუდენტის ტექნოლოგიურ ხარვეზებთან, ან სტუდენტის ინდივიდუალურ თვისებებთან. საზოგადოდ, კი სტუდენტების უმრავლესობის მიერ დისტანციური/ელექტრონული სწავლება შეფასდა დადებითად.

ვფიქრობ, ჩატარებული კვლევა და კვლევის შედეგების ანალიზი უზრუნველყოფს მომდევნო პერიოდში ერთი მხრივ ჩემი სასწავლო პროცესის დაგეგმვის გაუმჯობესებას ტრადიციულ/დისტანციურ აუდიტორიაში, მეორე მხრივ სტუდენტთა ცოდნის ხარისხის ამაღლებას.

ლიტერატურა:

ვერულავა თ., (2021): დისტანციური სწავლება - 21-ე საუკუნის ახალი ტენდენცია გლობალური პანდემიის ხანაში. <https://dSPACE.tsu.ge/server/api/core/bitstreams/7a82184a-570d-4e47-b1bc-4c2a7abb273e/content> [წვდომა 01.23.2024]

გიორგობიანი მ., ტიკიშვილი მ., ფირცხალაშვილი დ. (2021) პანდემია და დისტანციური სწავლება - პროფესორ-მასწავლებელთა და სტუდენტთა შეხედულებების შედარებითი ანალიზი. <https://dSPACE.tsu.ge/server/api/core/bitstreams/9caf3054-33a1-47df-99bb-2f4a315cd7d7/content> [წვდომა 01.23.2024]

მურდულია გ. მთავარი რედაქტორი. **კაპანაძე თ.** პროექტის ხელმძღვანელი (2021): სახელმძღვანელო. დისტანციური სწავლების მართვა. პრაქტიკული სახელმძღვანელო სკოლის ადმინისტრატორებისათვის. საქართველოს სკოლის ადმინისტრატორთა ასოციაცია, <https://www.gpf.ge/> თბილისი. გამომცემლობა „საარი“. ISBN 978-9941-477-98-0

<https://mes.gov.ge/uploads/covid/distanciuri-swavleba%20-%2008%2002%202021.pdf> [წვდომა 01.23.2024]

Akther Md Uddin (2014) Сравнительный анализ личностных и мотивационных особенностей студентов очного и дистанционного обучения(на примере студентов-психологов) DOI: [10.13140/RG.2.2.14146.79040](https://doi.org/10.13140/RG.2.2.14146.79040) [accessed Jan 23 2024].

https://www.researchgate.net/publication/308109635_Sravnitelnyj_analiz_licnostnyh_i_motivacionnyh_osobennostej_studentov_ocnogo_i_distancionnogo_obuceniana_primere_studentov-psihologov
https://www.researchgate.net/publication/308109635_Sravnitelnyj_analiz_licnostnyh_i_motivacionnyh_osobennostej_studentov_ocnogo_i_distancionnogo_obuceniana_primere_studentov-psihologov?channel=doi&linkId=57da308408ae6399a39aeb67&showFulltext=true [accessed Jan 23 2024].

Dedyukhin D.D., Balandin A.A., Popova E.I. (2020): Distance learning in the higher education system: problems and prospects. (Дистанционное обучение в системе высшего образования: проблемы и перспективы) World of Science. Pedagogy and psychology, [online] 5(8). Мир науки. Педагогика и психология / World of Science. Pedagogy and psychology <https://mir-nauki.com> 2020, №5, Том 8 / 2020, No 5, Vol 8 <https://mir-nauki.com/issue-5-2020.html> URL статьи: <https://mir-nauki.com/PDF/25PDMN520.pdf> Available at: <https://mir-nauki.com/PDF/25PDMN520.pdf> (in Russian) <https://mir-nauki.com/PDF/25PDMN520.pdf> [accessed Jan 23 2024].

ERASMUS plus PRINTEL Project - PRINTEL: CHANGE IN CLASSROOM: Promoting Innovative Teaching & Learning To Enhance Student Learning Experience in Eastern Partnership Countries
<http://www.pritel.am/> <https://www.youtube.com/@erasmusplusprintelproject5149> [accessed Jan 23 2024].

ERASMUS Plus Project – LoveDistance: Optimization Of Teaching And Academic Inclusion Using Distance Learning And Teaching. <https://www.facebook.com/CBHELoveDistance/> [accessed Jan 23 2024].

Florence Martin., Beth Oyarzun (2017): Distance Learning. Foundations of Learning and Instructional Design Technology. Publisher: Edtech Books
https://www.researchgate.net/publication/335798695_Distance_Learning#fullTextFileContent [accessed Jan 23 2024].

Khositashvili, G., Nana Makaradze, & Tamar Aslanishvili. (2022). Students and lecturers perception of equity, access and democratization in higher education in Georgia. *PRATICA - Multimedia Research Journal on Pedagogical Innovation and E-Learning Practices*, 5(1), 72–96. <https://doi.org/10.34630/pel.v5i1.4472> [accessed Jan 23 2024].

Pedro, N.S. & Kumar, S. (2020). Institutional support for online teaching in quality assurance frameworks. *Online Learning*, 24(3), 50-66. <https://doi.org/10.24059/olj.v24i3.2309>

(1) (PDF) *Institutional Support for Online Teaching in Quality Assurance Frameworks*. Available from:

<https://www.researchgate.net/publication/344057862> Institutional Support for Online Teaching in Quality Assurance Frameworks [accessed Jan 23 2024].

Swapna Kumar., Albert D. Ritzhaupt., Neuza Sofia Pedro (2022) *Development and validation of the Online Instructor Support Survey (OISS)*. *Online Learning* 26(1) DOI: [10.24059/olj.v26i1.2622](https://doi.org/10.24059/olj.v26i1.2622) [accessed Jan 23 2024].

UNESCO - United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization. (2022): OPEN AND DISTANCE LEARNING. TRENDS, POLICY AND STRATEGY CONSIDERATIONS. Coordinator: Evgueni Khvilon; Editorial coordinator: Mariana Patru. Printed in France ED.2003/WS/50 <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000128463> [accessed Jan 23 2024].

Актхер Мд. Уддин (2014): СРАВНИТЕЛЬНЫЙ АНАЛИЗ ЛИЧНОСТНЫХ И МОТИВАЦИОННЫХ ОСОБЕННОСТЕЙ СТУДЕНТОВ ОЧНОГО И ДИСТАНЦИОННОГО ОБУЧЕНИЯ (на примере студентов-психологов) . ДИССЕРТАЦИЯ на соискание ученой степени кандидата психологических наук https://www.academia.edu/35387685/%D0%94%D0%B8%D1%81%D1%82%D0%B0%D0%BD%D1%86%D0%B8%D0%BE%D0%BD%D0%BD%D0%BE%D0%B5_%D0%BE%D0%B1%D1%83%D1%87%D0%B5%D0%BD%D0%B8%D0%B5 [accessed Jan 23 2024].

Дистанционное обучение - wikipedia

https://ru.wikipedia.org/wiki/%D0%94%D0%B8%D1%81%D1%82%D0%B0%D0%BD%D1%86%D0%B8%D0%BE%D0%BD%D0%BD%D0%BE%D0%B5_%D0%BE%D0%B1%D1%83%D1%87%D0%B5%D0%BD%D0%B8%D0%B5 [accessed Jan 23 2024].

Корнеев, Алексей Николаевич Толоконникова, Екатерина Владимировна (2019) К 672 *Дистанционное обучение: будущее развития образования*. Учебно-методическое пособие – М.: Мир науки, 2019 – Режим доступа: <http://izdmn.com/PDF/13MNNPU19.pdf> — Загл. с экрана. ISBN 978-5-6042806-3-8 [accessed Jan 23 2024].

LOVE DISTANCE - TELAVI STATE UNIVERSITY STUDENTS' ATTITUDE TOWARD DISTANCE LEARNING

Zakariashvili Mariam

Iakob Gogebashvili Telavi State University
Associate Professor of Information Technology

***Abstract.** This work is dedicated to study Telavi State University students' attitude toward distance learning. This work is based on the researches which have been done during my own pedagogical practice during 2020-2023 under the framework of the Distance Education project.*

Here in this work is described the main idea of Distance Learning, its steps of development as well as the distance learning technologies which have been in my own pedagogical practice. The attention is applied to the up-to-date importance of distance learning in the educational environment. Moreover, a research method is also presented.

These researches are done around Google Classroom studying management systems. We have used the Google Forms online survey format with the help of links of Likert Scale and Open Ended questionnaire forms. The texts of the questionnaires with the students' answers are consequentially attached to this work. All these are supported with the corresponding visual graphic images.

The research results are presented during the pandemic period – The education outside of a lecture-hall "Online Education" and during the post-pandemic period "Love Distance" -Education inside a lecture-hall.

In this work the crucial attention is paid to the comparative analysis of the research results during the pre and post-pandemic periods. Based on the analysis of the research results are presented conclusions, which confirm students' positive attitude toward Distance learning and the success of "Love Distance".

Keywords: Distance Education; Online Education; Love Distance

A BRIEF OVERVIEW OF ASMATKHANIM MAMMADOVA'S ACADEMIC ACTIVITY AND BIBLIOGRAPHIC ESSAY ON HIS RESEARCHES

Abilova Zakıyya

The Institute of Manuscripts named after Mahammad Fuzuli, ANAS
Senior Researcher, Doctor of Philosophy

<https://doi.org/10.52340/tuw.2023.01.36.23>

Abstract. *The main indicator of the democratic civilization in every society is measured by the position of the women in this society. Women are usually considered to be the weaker sex, but women who are able to use their energy have always had great power. Therefore, the role of the women in history is undeniable. The number of the women who left a deep mark in the history of Azerbaijan is quite large. One of such inexhaustible energetic Azerbaijani women is Asmatkhanim Mammadova Bayahmad who is a graduate of the Azerbaijan State University. She is a philologist, a translator, a social activist and a famous teacher. In this article, it is mentioned the scholar's scientific creativity. Asmatkhanim Mammadova's articles and theses related to various sections of the Persian language such as phonetics, orthography, morphology, syntax, lexicology, grammar, as well as Persian literature, have been published in our country and outside the country. The number of her articles and theses like this is more than 200. These studies, which contain the scientist's scientific researches and thoughts, have a special place in the teaching of the Persian language and are highly appreciated by the experts.*

Key words: *Morphology, Patriot, Scientific Council, Department, Pedagogue.*

Introduction. Asmatkhanim Beyahmad Mammadova was born in 1941 in the Mashtagha village of Baku in an intellectual family. In 1958, after graduating from school No.187 named after J. Jabbarli with excellent marks, she worked for some time in production. Here, she was awarded with honorary degrees for her high organizational skills and competence. At the request of her mother, Asmatkhanim Mammadova, who was admitted to the Persian department of the Faculty of Oriental Studies of BSU in 1963, while studying in the 3rd year, was awarded with an honorary decree and an honorary student card of Moscow State University for her report entitled "Phonetic changes in the Persian literary language and Tehran dialect". A. Mammadova, who graduated from the university in 1965, was retained as a teacher at the department by the decision of the Scientific Council and in 1966 entered the postgraduate course of the Institute of Oriental Studies of ANAS. In 1972, she defended her candidate thesis in Leningrad.

A researcher of the Persian language, pedagogue A. Mammadova. Above all, Asmatkhanim Mammadova is a wonderful and innovative teacher who is beloved by her students. For more than fifty years, she has been engaged in teaching the Persian language, which is the language of poetry and the language of Azerbaijan literature. She considers her students who work in every field, adhering to the ideas of Azerbaijanism in our country, as well as abroad, to be her most valuable asset. Asmatkhanim Mammadova is not a teacher who is satisfied with just teaching the Persian language, she is a tireless researcher who, has studied and taught this language for a long time, reaching the intricacies of this language, the layers that even the Persians themselves do not pay much attention to. It is no coincidence that in 1966-1967 she participated in the course organized in the laboratory of experimental phonetics named after L.R. Sherba of the Leningrad (St. Petersburg) University named after Zhdanov. While completing her PhD thesis entitled "Phonetic nature and language of Persian word stress" started under the guidance of the famous phonetician

L.R. Zinder, she received positive scientific opinions from prominent scientists such as Rahim Sultanov, Jamshid Giunashvili, Azal Damirchizade, Hasan Zarinazade and Jahangir Kahramanov. Continuing her research in this field, the scientist created the monographic works, such as "Stress in Persian language (experimental research work)" Baku, 2007; "Some studies on the phonetics of the modern Persian language", Baku, 1965; "Phonetic nature and place of modern Persian word stress, Baku, 1972; "Spelling of the Persian language", Baku, 2011; "Philological studies on the works of Nizami Ganjavi", Baku, 2022.

The experimental research work entitled "Stress in Persian" published by A. Mammadova in 2007 was included in the list of books with achievements of the National Academy of Sciences in that year. The purpose of the research work is to identify the inconsistent and in some cases, completely contradictory ideas and notes about stress in Persian-language sources and to present a precise, comprehensive and experimental work in this field. In the study, such topics as "Stress, its nature, types according to its place", "Experimental materials, methods of program design and research", "Place and functions of word stress" and "The nature of word stress" are investigated for the first time. The researcher, who used two hundred and forty literatures in Azerbaijani, Russian, Persian and European languages, prepared and presented many oscillographs, spectographs, "visible speech samples" and graphs reflecting the length, intensity and tone of various words in addition to literary examples (Mammadova, 2007: 234). So, Asmatkhanim Mammadova, has excellent research skills, good theoretical training, inexhaustible diligence, the ability to understand the instruction of the leader correctly and to feel the depth of the issue in front of her. She has published a scientific work rich in useful scientific generalizations and experimental results, not only for Persian linguistics, but also for general linguistics [Mammadova Asmatkhanum, 2007]. All this once again proves that the scientist is a competent expert in the field he studies.

Asmatkhanim Mammadova is a teacher who constantly works on herself and is able to keep up with the wide possibilities of the young generation. The books she presented to the world of science one after the other also indicate this. The works created by the scientist fill the perceived gaps in the world of science and meet the needs. The textbook entitled "Orthography of the Persian language", which she authored, is also of this type. Taking into account the impact of the changes and development process on the progress of the language from time to time, she created the above-mentioned work on the necessity of its reflection in orthography as an important section that systematizes and regulates it.

It is known that orthography plays an important role in the development of literary language. Since the literary language is a standardized language, certain norms and rules are used in both its oral and written forms. The basis of all these norms and rules is orthography. Although the author accepts that the language rules are stable and unchanging, she values their deformation in a number of necessary processes as a necessary condition. At the same time, the author also confirms that the Arabic script currently used by Persians is "non-phonetic, so there are huge differences between the script and pronunciation" [Mammadova Asmatkhanum, 2011]. The book contains texts entitled "Features of Persian writing", "Signs that make up the writing system of the Persian language", "Enclitics", "Hamza sign", "Words from the Arabic language, compounds and stable word combinations", "Words with several writing options". One of the circumstances that increases the value of the book is that it is compiled in two languages, Azerbaijani and Persian. This is very useful, on the one hand, that the text of the book is completely clear and on the other hand, that Persian-speaking readers can use it freely. The work was discussed in two stages at the scientific council of the Academy of Persian Language and Literature of Islamic Republic of Iran. 41 meetings were held in the first stage and 18 in the second stage. The most famous scientists gave a positive opinion to the work.

A scholar who spoke to Nizami in the language he wrote. Asmatkhanim Mammadova is a tireless researcher. Nizami is such a genius that the interest in his personality and creativity knows no bounds, just like his ideas. Because even though he became famous as a poet, in fact it would be more honest to call him a "scientist-poet", perhaps "poet-scientist". Knowing all the sciences of his time, Nizami gives every scientific matter in the language of poetry; as well as his poems about

ordinary life issues are full of knowledge [**Ahmadov Ahmadakha, 1992**]. Hundreds of brilliant scholars abroad like H.Purgstal, d'Erbelo, E.Brown, F.Erdman, F.B.Sharmuan, Yan Pibka, B.Zanjani, Y.Marr, Y.E.Bertels, A.Y. Krymski, V. Dastgardi, B.Sarvatiyan have created new art examples related to Nizami's creativity, which they repeatedly refer to. Genius scientists like Mammad Jafar Jafarov, Mir Jalal Pashayev, Alashraf Alizade, Abdulkarim Alizade, Ahmadagha Ahmadov, Mirzaagha Guluzade, Mubariz Alizade, Rustam Aliyev, Gazanfar Aliyev, Azade Rustamova, Khalil Yusifli have done this work again and again with love. A. Mammadova highly values the efforts of those scientists in this field. Despite all this, the researcher reminds Abdurrahman Jami's opinion: "On the Day of Judgment, I will hold the hem of the Sheikh's robe and ask for the interpretation of 350 incomprehensible beyts." With this, she indicated that this treasure is an inexhaustible treasure and she expressed her confidence that subjects will be found for Nizami researchers today, tomorrow and for who knows how many centuries. From this point of view, the collection of monographic articles entitled "Philological studies on Nizami Ganjavi's work" presented to the world of science by Asmatkhanim Mammadova on the eve of the poet's anniversary is a new love wreath. The collection published in Baku in 2022 in "Elm va Tahsil" publishing house is the product of the scientist's long-term research. It is no coincidence that academician Rafael Huseynov, who wrote the foreword to the book, called her "Nizami's interlocutor for half a century."The scholar who applied to Nizami's works interpreted the individual details of the masnavis from the point of view of linguistics and literary studies [**Mammadova Asmatkhanum, 2022**].

Researching the stylistic characteristics of Nizami's masnavis, which stands at the peak of Azerbaijan literature, the researcher comes to the conclusion that such features as rhetorical sharpness, innovative expression of metaphors, abundance of technical terminology, Arabic words and phrases, the use of "Quran" epithets, verses, the inclusion of countless Turkish words in the text; the scientific and complex nature of the language; enrichment of logic, wisdom, thinking capacity of the works, astronomy, medicine, interpretation, jurisprudence are precisely the stylistic characteristics of Nizami Ganjavi's creativity.

In the works of Nizami and his contemporaries, proverbs and sayings formed in the vernacular language, skillfully usage of wise expressions confirm that these expressions belong to the Azerbaijan people and at the same time prove that they belong to the people who created that literature from the stylistic point of view. It is enough to convey one beyt of Nizami to the reader so that it becomes clear what a genius he is. She begins her article "The peak of Azerbaijan style in Persian-language literature - Nizami" with the same quote from "Khosrov and Shirin": "Who asked me the secret of the heavens that I did not answer him?!"By giving a single beyt, Nizami is not only presenting himself as an author of artistic works, but he emphasizes that he is an embodiment of perfect wisdom, well-versed in religious and worldly sciences.It should be noted that many examples of Nizami's stylistics, which brought innovation to Persian-language literature, have been transformed into ideomatic expressions and are still used today. At the same time, the researcher emphasizes that the rise of cultural life accompanied by the development of science, art and social-philosophical thought existing in Azerbaijan in the Middle Ages created the foundation for the creation of such a bright poetic school. Despite this, the author sees Nizami as a conqueror at the peak of Azerbaijani style, "who shines light from the West to the East", "a witch of words", "who draws a pen over what has been said and written", "speaks virgin words like sweat buds". A. Mammadova sees Nizami as a doctor and a wise advisor in her article "Recommendations and prohibitions related to health and medicine in Nizami's masnavis" and conveys his recommendations for the maturity of society to the reader.Nizami sees the development of a person's cognitive ability in the acquisition of both religious and secular knowledge. Sheykh, who covers the visible and invisible face of the world with science, says, "You should study well the world, human, plant, stone, animal." In his Masnavis, he recommends to follow the laws prescribed by religion and protecting the health of the soul and nafs (greed for worldly goods) as an important factor for human health. Just as our Prophet recommended middle limit, Nizami considers it important to wait middle limit in food, as in everything else.Confirming her opinion, the researcher

puts forward an example from "Khosrov and Shirin". Thus, "two people who are thirsty during the trip reach a spring. One of them drinks too little water and says that if he drinks too much it will suddenly harm his health. The other is drinking too much so that he doesn't get thirsty soon. They both die because they don't wait for the middle limit. Physician Nizami, who advises not to take too much fatty and sweet foods and basil, also considers folk medicine treatments such as hijama and how to protect oneself from the evil eye to be acceptable [Mammadova Asmatkhanum, 2022].

One of the interesting articles included in the monograph by A. Mammadova is called "Phonographic and phonetic phenomena in Khamsa". As we have already mentioned, the researcher is first of all a linguist who has a good knowledge of the Persian language and teaches this language tirelessly. In her pedagogical activity, she does not only deliver ready-made materials to the audience, she is constantly searching and reaching the deep layers of this language. The presented article is the result of her research in this field. Just as the style of Nizami Ganjavi's masnavis reflects the style of Azerbaijan, since it was written in Persian, the language of poetry of that time, the researcher spent a lot of effort and energy and revealed many grammatical points in the poet's work. In the article, the author gives a long scientific and detailed analysis of phonetic phenomena such as assimilation, dissimilation, prosthesis, metathesis and elision, which are often found in Nizami's masnavis. As a result, the main phonetic law of the Persian language, the "Law of Phonetic Limitation" and the examples of phonetic phenomena derived from it, are given for the first time within the beyts of Nizami's "Khamsa" [Mammadova Asmatkhanum, 2022].

Translation activity. Another branch of A. Mammadova's creativity is the translation activity. Thirteen books of this kind, with different volumes and different topics, have been published by the scientist. Her translations of the works of the prominent representative of modern Iranian literature, Mostafa Khoraman, were published under the title "Collection of stories (selections from modern Persian literature)" in 2012 in Baku, OKA Offset publishing house. In A. Mammadova's translation into Azerbaijani. The book begins with the translator's "Foreword". The book includes eight short stories of M. Khoraman, "Letter to Azizkhanim", "Bi" Agha", "Communication between "Writing table and Consciousness", "Terror against Hasani Agha", and "The Smallest Punishment" translated into Azerbaijani by A. Mammadova. The collection includes short stories written by the author "in a humorous style, reflecting the shortcomings of his time". The collection includes short stories in which the author "wrote in a humorous style the shortcomings of his time, the greedy, lazy, out-of-place officials, the misfortunes the regime brought to the common man." [Mostafa Khoraman, 2022] Another book compiled by Asmatkhanim Mammadova is a collection of stories by Mahammad Mirkayani called "Tales of Chilla Night". The compiler, who gives a brief overview of Mirkayani's life and work, has included twenty-two of her short stories translated into Azerbaijani by herself and her colleagues. In another book, the scientist included nine stories of three writers both in Persian and in Azerbaijani as the product of the work of the translator [Mahammad Mirkayani, 2019]. A. Mammadova is not satisfied only with translating any material into Azerbaijani language, she also considers it her duty to interpret the methods and principles of translation and has researched in this field. Her work entitled "Translation Texts" (Teaching Materials), which she published together with Fidan Nasirova, is of this kind. According to A. Mammadova, who highly appreciates the art of translation, this field is a bridge of mutual communication and reliable friendship between people who live in distant parts of the world and create material and spiritual values, who have different languages, worldviews, and psychological thinking. That is why translation is not getting outdated and out of order, but on the contrary, it is improving and developing more and more as an important, creative field [Mammadova Asmatkhanum and Fidan Nasirova, 2019]. The book has been compiled as an aid for students studying translation, philology, regional studies of the "Persian language" department of the Faculty of Oriental Studies.

Conclusion. A. Mammadova, PhD in philology, associate professor, author and translator of more than 20 books, who continues her scientific and pedagogical activities successfully today, was elected twice as a deputy of Sabunchu-Azizbeyov constituency No. 17 in both the first and second convocations of the Milli Majlis (National Assembly) of the Republic of Azerbaijan. In the early

days of the development of the independent Republic of Azerbaijan, she actively participated in discussions related to the preparation, additions and changes of many draft laws. She is active as a member of the International Islamic Women's Organization, the World Azerbaijan Women's Union, the Society of Intellectuals, the board of directors of "Koolosiya 1325" under the UN and the Women and Development Center. In the end, we wish Asmatkhanim, who is full of life energy, who is passionate about researching, teaching and educating, to be able to do what she loves in her healthy life.

Literature:

1. Əhmədov Ə. Nizami-elmşünas. Azərbaycan Dövlət Neft Akademiyasının dosenti. Bakı, "Azərbaycan" Nəşriyyatı. 1992. 274s.
2. Məmmədova Ə.B. Fars dilində vurğu. Eksperimental tədqiqat işi. "Nafta-Press" nəşriyyatı, Bakı, 2007. 243 s.
3. Məmmədova Ə. B. Fars dilinin orfoqrafiyası. Azərbaycan Respublikası Təhsil Nazirliyi. Bakı Dövlət Universiteti. "Elm və təhsil", Bakı-2011. 232 s.
4. Məmmədova Ə.B. Oxu və tərcümə materialları (Müasir fars ədəbiyyatından seçmələr). Azərbaycan Respublikası Təhsil Nazirliyi. Bakı Dövlət Universiteti. OKA Ofset, Bakı-2012. 296 s.
5. Məmmədova Ə.B., Nəsirova F. Tərcümə mətnləri (Azərbaycan dilindən fars dilinə) Dərs vəsaiti. "Elm və Təhsil", Bakı-2019. 220 s.
6. Məmmədova Ə.B. NİZAMİ GƏNCƏVİ yaradıcılığı üzrə filoloji tədqiqatlar. "Elm və təhsil", Bakı-2022. 408 s.
7. Mirkəyani M. Çillə gecəsinin nağılları. Fars dilindən tərcümə. Tərcüməçilər qrupu. Tərtibçi və bədii redaktor Məmmədova Ə.B. "OKA Ofset" nəşriyyatı. Bakı-2009. 298 s.
8. Xuraman M. Hekayələr toplusu. Müasir fars ədəbiyyatından seçmələr. Tərcüməçi: Məmmədova Ə. OKA Ofset. Bakı-2022. 80.

КРАТКИЙ ОБЗОР НАУЧНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ АСМАТХАНИМ МАМЕДОВОЙ И БИБЛИОГРАФИЯ ЕЕ РАБОТ

Абилова Закийя

Институт Рукописей имени Мухаммада Физули, НАНА
старший научный сотрудник, доктор философских наук

В каждом обществе главный показатель демократической цивилизации измеряется положением женщины в этом обществе. Женщины обычно считаются представительницами слабого пола. Но женщины, умеющие использовать свою энергию, всегда обладали огромной силой. Поэтому роль женщины в истории неоспорима. Число женщин, оставивших глубокий след в истории Азербайджана, довольно велико. Одной из таких неисчерпаемых энергичных азербайджанок является Асметханым Бяхмад кызы Мамедова, выпускница Азербайджанского Государственного университета, публицист, филолог, переводчик и, наконец, выдающийся педагог. В данной статье рассказывается о научной деятельности ученого. В стране и за рубежом опубликовано более 200 статей и тезисов Асметханым Мамедовой, касающихся различных разделов персидского языка, таких как фонетика, орфография, морфология, синтаксис, лексика, грамматика, а также персоязычной литературы. Эти исследовательские работы, содержащие научные изыскания и размышления ученого, занимают особое место в преподавании персидского языка и высоко оцениваются специалистами.

Ключевые слова: морфология, патриот, научный совет, кафедра, педагог

საქართველოს პრეზიდენტის საგარეო კომპეტენციები

ფაჩოშვილი კობა

კავკასიის საერთაშორისო უნივერსიტეტი

<https://doi.org/10.52340/tuw.2023.01.36.24>

აბსტრაქტი. პრეზიდენტის საგარეო კომპეტენციათა სფერო მეტად მნიშვნელოვანი და საინტერესო საკითხია, რადგან „უფლებამოსილებათა ეს კატეგორია პირდაპირ უკავშირდება პრეზიდენტის, როგორც სახელმწიფოს მეთაურის სტატუსს და მის ფუნქციას წარმოადგინოს საქართველო საგარეო ურთიერთობებში“ (დემეტრაშვილი ა, გოგიაშვილი ა. 2016:312) თემას განსაკუთრებულ აქტუალობას ჰმატებს ქვეყანაში არსებული ვითარება, რადგან გატარებულმა კონსტიტუციურმა რეფორმებმა საქართველო მმართველობის ფორმით საპარლამენტო რესპუბლიკებს დაუახლოვა. სადაც პრეზიდენტი მკაცრად შემოფარგლულ უფლებამოსილებებს ფლობს, არ იჭრება აღმასრულებელი ხელისუფლების საქმიანობაში, არ წარმოადგენს არც აღმასრულებელ არც საკანონმდებლო და არც სასამართლო ხელისუფლებას, არ მონაწილეობს პარლამენტისა და მთავრობის ყოველდღიურ საქმიანობაში. სახელისუფლებო ორგანოთა შორის ურთიერთობებში გვევლინება, როგორც მიუკერძოებელი და ობიექტური არბიტრი. ამაშია სწორედ წარმოდგენილი თემის მნიშვნელობაც, რომ პრეზიდენტს, როგორც მნიშვნელოვან სახელისუფლებო ინსტიტუტს საპარლამენტო მმართველობის პირობებშიც გააჩნდეს შესაბამისი კომპეტენციები რათა არ დაირღვეს სახელისუფლებო შტოებს შორის ძალაუფლების დანაწილების პრინციპი „რაც ცალსახად სამართლებრივი სახელმწიფოს ჩამოყალიბების ამოსავალი ქვაკუთხედი და ათვლის წერტილია“ (ჯიბლაშვილი ზ. 2015:41).

კონსტიტუციური რეფორმები და პრეზიდენტის საგარეო კომპეტენციები

საქართველოს კონსტიტუციაში განხორციელებული საკანონმდებლო რეფორმებით სახე იცვალა პრეზიდენტის საგარეო კომპეტენციებმა კერძოდ, 2004 წლის 6 თებერვლის რეფორმამდე არსებული ფორმულა პრეზიდენტი წარმართავს და ახორციელებს ქვეყნის საშინაო და საგარეო პოლიტიკას. აღარ არსებობს. კონსტიტუციურმა ცვლილებამ მოიტანა 78-ე მუხლის პირველი პუნქტის რედაქცია, რომლის თანახმადაც მთავრობა საქართველოს კანონმდებლობის შესაბამისად უზრუნველყოფდა აღმასრულებელ ხელისუფლებას, ქვეყნის საშინაო და საგარეო პოლიტიკის განხორციელებას. საკანონმდებლო ცვლილებებმა პრეზიდენტის უფლებამოსილებათა შეკვეცის პარალელურად გაზარდა მთავრობის კომპეტენციები ამ მიმართულებით. თუმცა პრეზიდენტი მთავრობისაგან სპეციალური ნებართვის გარეშე აწარმოებდა მოლაპარაკებებს უცხო სახელმწიფოებთან, იღებდა გადაწყვეტილებებს საერთაშორისო ორგანიზაციებში სახელმწიფოს შესვლის ან უცხო სახელმწიფოებთან დიპლომატიური ურთიერთობების დამყარების შესახებ. ახორციელებდა ოფიციალურ ვიზიტებს უცხო ქვეყნებთან. საკანონმდებლო ცვლილებათა 73-ე მუხლის პირველი პუნქტის „ა“ ქვეპუნქტის თანახმად, საქართველოს პრეზიდენტი დებდა საერთაშორისო ხელშეკრულებებსა და შეთანხმებებს, აწარმოებდა მოლაპარაკებებს უცხოეთის სახელმწიფოებთან. პრეზიდენტი მხოლოდ ერთ შემთხვევაში ელჩების და სხვა დიპლომატიურ წარმომადგენლების

დანიშვნისას საჭიროებდა საკანონმდებლო ორგანოს, თანხმობას.

საქართველოს კონსტიტუციაში 2010 წლის 15 ოქტომბერს მორიგი ცვლილებები განხორციელდა ძირითადი კანონის 69-ე მუხლის მესამე პუნქტის ახალი რედაქციით, პრეზიდენტს ჩამოერთო უმაღლესი წარმომადგენლის სტატუსი ის დარჩა მხოლოდ საქართველოს წარმომადგენელი საგარეო ურთიერთობებში. ამასთან ერთად 73-ე მუხლის პირველი პუნქტის „ა“ ქვეპუნქტის თანახმად პრეზიდენტის საგარეო კომპეტენციები ძირითადად მთავრობასთან წინასწარი თანხმებით შეიზღუდა. შეიცვალა პრეზიდენტის წამყვანი როლი, როგორც საგარეო პოლიტიკის განსაზღვრის, ასევე განხორციელების სფეროში. პრეზიდენტი მხოლოდ მთავრობასთან წინასწარი თანხმობის შემდეგ ახორციელებს მოლაპარაკებებს სხვა სახელმწიფოებთან და საერთაშორისო ორგანიზაციებთან, დებს საერთაშორისო ხელშეკრულებებს. აქვე აღვნიშნავ, რომ აღნიშნული კონსტიტუციური რეფორმით პრეზიდენტი აღარ არის საერთაშორისო ურთიერთობებისას ქვეყნის ერთად-ერთი წარმომადგენელი, ამ მაღალ სტატუსს პრეზიდენტთან ერთად პრემიერ-მინისტრი და მინისტრები ინაწილებენ 78-ე მუხლის მე-4 პუნქტის თანახმად, პრემიერ-მინისტრი და მინისტრები საგარეო ურთიერთობებში წარმომადგენდნენ საქართველოს თავიანთი კომპეტენციის ფარგლებში.

2017 წლის 13 ოქტომბრის კონსტიტუციურმა რეფორმამ ძალაში დატოვა პრეზიდენტის კომპეტენციები საგარეო მიმართულებით. კონსტიტუციის 52-ე მუხლის პირველი პუნქტის „ა“ ქვეპუნქტით, პრეზიდენტი მხოლოდ „წარმომადგენს“ საქართველოს საგარეო ურთიერთობებში რომელიც მთავრობის თანხმობით ახორციელებს წარმომადგენლობით უფლებამოსილებებს საგარეო ურთიერთობებში, აწარმოებს მოლაპარაკებებს სხვა სახელმწიფოებთან და საერთაშორისო ორგანიზაციებთან, დებს საერთაშორისო ხელშეკრულებებს, იღებს სხვა სახელმწიფოთა და საერთაშორისო ორგანიზაციათა ელჩების და სხვა დიპლომატიური წარმომადგენლების აკრედიტაციას, მთავრობის წარდგინებით ნიშნავს და ათავისუფლებს საქართველოს ელჩებს და დიპლომატიური წარმომადგენლობების ხელმძღვანელებს.

შედარებით სამართლებრივი ანალიზი

საკონსტიტუციო რეფორმების ავტორები პრეზიდენტის საგარეო კომპეტენციათა მაქსიმალური შეზღუდვის არგუმენტად როგორც ზემოთ აღვნიშნე ხშირად ასახელებდნენ ქვეყანაში სახელმწიფო მმართველობის ფორმის ცვლილებას, შესაბამისად შედარებით-სამართლებრივი ანალიზის მეთოდის გამოყენებით, განვიხილოთ, როგორი ხარისხის საგარეო კომპეტენციათა ნუსხა გააჩნიათ სახელმწიფო მმართველობის ფორმით საქართველოსთან მაქსიმალურად ახლოს მდგომ უცხოეთის სახელმწიფოთა პრეზიდენტებს.

ავსტრია ცენტრალური ევროპის, საპარლამენტო მმართველობის რესპუბლიკაა, პრეზიდენტი სახელმწიფოს მეთაურის მაღალ სტატუსთან ერთად ქვეყნის თავდაცვითი ძალების უმაღლესი მთავრსარდლია. მიუხედავად იმისა, რომ პრეზიდენტი საპარლამენტო მმართველობისათვის დამახასიათებელი მწირი უფლებამოსილებებით სარგებლობს. მას, როგორც სახელმწიფოს მეთაურის მაღალი კონსტიტუციური სტატუსის მატარებელ პირს, უფლება აქვს მთავრობის წინასწარი თანხმობისა და ნებართვის გარეშე წარმომადგენდეს ავსტრიის სახელმწიფოს საერთაშორისო არენაზე სხვა სახელმწიფოებთან ურთიერთობისას. ავსტრიის სახელმწიფოს ძირითადი კანონის, კონსტიტუციის 65-ე მუხლის პირველი პუნქტის თანახმად „ავსტრიის ფედერალური პრეზიდენტი წარმომადგენს რესპუბლიკას სხვა სახელმწიფოებთან ურთიერთობისას.“

ბ.ჩეხეთი აღმოსავლეთ ევროპის საპარლამენტო მმართველობის, დემოკრატიული რესპუბლიკაა. პრეზიდენტი, როგორც სახელმწიფოს მეთაური და ქვეყნის შეიარა-

ღებულის ძალების უმაღლესი მთავარსარდალი, უფლებამოსილია მთავრობის ნებართვის გარეშე, წარმოადგინოს ჩეხეთის სახელმწიფო საერთაშორისო ურთიერთობებში. კონსტიტუციის 63-ე მუხლის პირველი პუნქტის „ა“ ქვეპუნქტის თანახმად, საერთაშორისო ურთიერთობებში პრეზიდენტი წარმოადგენს ჩეხეთის სახელმწიფოს.

გ.ბულგარეთი აგრეთვე აღმოსავლეთ ევროპის საპარლამენტო მმართველობის რესპუბლიკაა. საერთაშორისო ურთიერთობებში, ქვეყანას სწორედ რესპუბლიკის პრეზიდენტი, სახელმწიფოს მეთაური და შეიარაღებული ძალების უმაღლესი მთავარსარდალი წარმოადგენს, მთავრობის წინასწარი ნებართვის გარეშე. ბულგარეთის კონსტიტუციის 92-ე მუხლის პირველი პუნქტის თანახმად, „პრეზიდენტი არის ქვეყნის მეთაური. ის განასახიერებს ერის მთლიანობას და წარმოადგენს ბულგარეთის რესპუბლიკას საერთაშორისო ურთიერთობებში.“

შედარებითი ანალიზის ჭრილში განვიხილავ ასევე პრეზიდენტის უფლებამოსილებას მთავრობასთან შეთანხმებით აწარმოოს მოლაპარაკებები სხვა სახელმწიფოებთან და საერთაშორისო ორგანიზაციებთან, დადოს საერთაშორისო ხელშეკრულებებს და შეთანხმებებს“ ამ კონსტიტუციური ნორმის გაანალიზებისას, პირველ რიგში, უნდა აღინიშნოს, რომ სხვა სახელმწიფოებთან მოლაპარაკებების წარმოება და ამგვარი მოლაპარაკების საფუძველზე საერთაშორისო ხელშეკრულებებისა და შეთანხმებების დადების ფართო უფლებამოსილებებით არ არიან არჭურვილნი უცხოეთის საპარლამენტო მმართველობის იმ სახელმწიფოთა პრეზიდენტები, რომელთაც საქართველოს პრეზიდენტის მსგავსად არც პირდაპირი და არც არაპირდაპირი ფორმით არ ექვემდებარება აღმასრულებელი ხელისუფლება

ზემოაღნიშნულის მაგალითად: პორტუგალიის რესპუბლიკაც გამოდგება. პორტუგალია დასავლეთ ევროპის, ნახევრად-საპრეზიდენტო (შერეული) მმართველობის, დემოკრატიული რესპუბლიკაა, ძირითადი კანონის, კონსტიტუციის 197-ე მუხლის მეორე პუნქტის „ა“ და „ბ,“ ქვეპუნქტების თანახმად, პორტუგალიის მთავრობა „აწარმოებს საერთაშორისო შეთანხმებას, მოლაპარაკებასა და საერთაშორისო ხელშეკრულებების მიღებას, რომლებიც არ საჭიროებს, ან არ ყოფილა წარდგენილი რესპუბლიკის ანსამბლეაზე.“

პრეზიდენტის საგარეო უფლებამოსილებათა სფეროში არსებული პრობლემები

საგარეო უფლებამოსილებათა სფეროს მიკუთვნებულ პრობლემური საკითხებიდან, პირველ რიგში მინდა შევეხო საერთაშორისო ურთიერთობებში ქვეყნის წარმომდგენის უფლებამოსილებას, სახელმწიფოს მეთაურის, პრეზიდენტის, საგარეო სფეროს ეს კომპეტენცია არაერთხელ გახდა პრეზიდენტსა და პრემიერ-მინისტრს შორის მწვავე დაპირისპირებისა და კონსფლიქტების მიზეზი. მართალია საკონსტიტუციო ცვლილებების შემდეგ პრეზიდენტი კვლავ აღიქმება ქვეყნის ერთიანობისა და დამოუკიდებლობის გარანტად, მაგრამ საერთაშორისო ურთიერთობებში მისი „წარმომადგენლობითი“ უფლებამოსილებები საგრძნობლად დაქვეითდა, პრეზიდენტმა დაკარგა საერთაშორისო ურთიერთობებში ქვეყნის „უმაღლესი“ წარმომადგენლის სტატუსი, ის მხოლოდ მთავრობის თანხმობით ახორციელებს და დამოუკიდებელი მოქმედების შესაძლებლობა არ გააჩნია. გარდა ამისა, მოცემულ კონსტიტუციურ ნორმაში მკაფიოდ არ არის წარმოდგენილი და დღემდე საკამათოა რას მოიცავს ტერმინი „წარმოადგენს,“ მისი შინაარსიდან გამომდინარე შეიძლება თუ არა მიჩნეულ იქნას, რომ პრეზიდენტს ენიჭება უცხო ქვეყნებთან, საერთაშორისო ორგანიზაციებსა და საერთაშორისო სამიტებში ქვეყნის წარმომდგენის და მონაწილეობის მიღების უფლებამოსილება, ამასთან ერთად, პრეზიდენტს, ამ კომპეტენციის განხორციელებაში ეცილება აღმასრუ-

ლებელი ხელისუფლება, საქართველოს მთავრობა, რადგან პრემიერ-მინისტრი ფლობს უფლებას საკუთარი კომპეტენციის ფარგლებში წარმოადგინოს საქართველო საგარეო ურთიერთობებში, კონსტიტუციის 55-ე მუხლის მე-3 პუნქტის თანახმად, „პრემიერ-მინისტრი წარმოადგენს საქართველოს საგარეო ურთიერთობებში, დებს საერთაშორისო ხელშეკრულებებს საქართველოს სახელით.“ შესაბამისად, ამ შემთხვევაში პრობლემურია კონსტიტუციური ნორმები „პრეზიდენტი წარმოადგენს საქართველოს საგარეო ურთიერთობებში.“ და იმავდროულად პრეზიდენტის პარალელურად „პრემიერ-მინისტრი საგარეო ურთიერთობებში წარმოადგენს საქართველოს“ ძირითადი კანონიდან ნათლად არ იკითხება, თუ ვინ, პრეზიდენტმა თუ პრემიერ-მინისტრმა უნდა წარმოადგინოს საქართველო ისეთ ღონისძიებებზე, როგორც არის მაგალითად, ევროკავშირის სამიტი? კონსტიტუციის ასეთი ბუნდოვანი ნორმების გამო აღნიშნული საკითხი არაერთხელ იქცა მწვავე დაპირისპირების საგნად რაც წარმოშობს ამ ორ სახელისუფლებო ინსტიტუტს შორის კონფლიქტების გაღვივების სერიოზულ საფრთხეს „ასეთი სახის პრობლემებში სრულიად ლოგიკურია ვენეციის კომისიის პოზიცია, რომელიც საგარეო პოლიტიკის სფეროში პრეზიდენტსა და პრემიერ-მინისტრის კომპეტენციების ადეკვატურ და მკაფიო გამიჯვნას მოითხოვს“ (ფონდი „ღია საზოგადოება საქართველო“, 2011: 5).

ძირითადი კანონის 49-ე მუხლის განახლებული რედაქციით, სახელმწიფოს მეთაური, პრეზიდენტი აღიქმება, როგორც საქართველოს ერთიანობისა და ეროვნული დამოუკიდებლობის გარანტი, რომელიც აღარ წარმართავს სახელმწიფოს საშინაო და საგარეო პოლიტიკას. შესაბამისად ალოგიკურ საკითხად მიმაჩნია ასევე, კონსტიტუციის განახლებული რედაქციის 52-ე მუხლის პირველი პუნქტის „ა“ ქვეპუნქტის შემდეგი შინაარსი, „პრეზიდენტი მთავრობასთან შეთანხმებით აწარმოებს მოლაპარაკებებს სხვა სახელმწიფოებთან, დებს ხელშეკრულებებს და საერთაშორისო შეთანხმებებს.“ აღნიშნულ კონსტიტუციურ ნორმაზე მსჯელობისა და დისკუსიისას პროფესორი ოქტერი მიუთითებდა, რომ „აუცილებელია დაკონკრეტდეს ვინ არის უფლებამოსილი დადოს საერთაშორისო ხელშეკრულებები და შეთანხმებები, აუცილებელია პრეზიდენტსა და მთავრობას შორის კომპეტენციათა მკაფიო გამიჯვნა.“ (ზაბევი ვ, 012, 162-163) ვფიქრობ, აღნიშნული ნორმის ანალიზისას, პირველ რიგში საყურადღებოა, რომ ახალი კონსტიტუციური რეგულაციებით პრეზიდენტს, არც პირდაპირი და არც არაპირდაპირი ფორმით აღარ ექვემდებარება საგარეო საქმეთა სამინისტრო. შესაბამისად, ასეთ რეალობაში სახელმწიფოს მეთაური, პრეზიდენტი, მოკლებულია უნარს აწარმოოს ეფექტური მოლაპარაკება სხვა სახელმწიფოებთან. პრეზიდენტი ვერ გასცემს შესაბამის დავალებას აღნიშნულ სამთავრობო დაწესებულებაზე, რის გამოც ეფექტური და შედეგიანი მოლაპარაკების წარმოება შეუძლებელია. ამასთან ერთად, ეს უფლებამოსილება კონსტიტუციის 52-ე მუხლით შედის პრეზიდენტის ექსკლუზიურ უფლებამოსილებებში. შესაბამისად, მოცემული პუნქტით პრეზიდენტისათვის საერთაშორისო მოლაპარაკებების წარმოებისა და საერთაშორისო ხელშეკრულებების დადების უფლებამოსილების მინიჭება ავტომატურად ართმევს მთავრობას ამ კომპეტენციას. ეს კი გაურკვეველს ხდის, როგორ შეიძლება ასეთ ვითარებაში მთავრობა განვიხილოთ ქვეყნის საგარეო პოლიტიკის განხორციელებაზე პასუხისმგებელ ორგანოდ. ამასთან ერთად, მოლაპარაკებების წარმოება სხვა სახელმწიფოებთან და საერთაშორისო ორგანიზაციებთან, საერთაშორისო ხელშეკრულებებისა და საერთაშორისო შეთანხმებების დადება, რომელითაც პრეზიდენტი მთავრობასთან შეთანხმებით ახორციელებს, გულისხმობს თანხმობის მიღწევას მთავრობასთან. სხვა შემთხვევაში. ნორმის დეფინიციიდან გამომდინარე, პრეზიდენტი ამ უფლებამოსილებას ვერ

განახორციელებს, ვინაიდან პრეზიდენტის ეს უფლება პირობადებულია, ასეთ ვითარებაში, მთავრობასთან შეთანხმების მიუღწევლობა წარმოშობს დაპირისპირებას პრეზიდენტსა და აღმასრულებელ ხელისუფლებას შორის საგარეო სფეროში უფლებამოსილებათა გამიჯვნის ნიადაგზე.

ამ საკითხზე არსებობს აგრეთვე ვენეციის კომისიის მოსაზრებები, რომლის თანახმად „საგარეო საქმეების სფეროში პრეზიდენტსა და მთავრობას შორის უფლებამოსილებების გამიჯვნა არ არის სრულყოფილად გარკვეული, რაც ზრდის მთავრობისა და პრეზიდენტის დაპირისპირების რისკს. მთავარ პრობლემად, მთავრობასა და პრეზიდენტს შორის შესაძლო კონფლიქტის წარმოშობის მიზეზად, მიჩნეული იყო სახელმწიფოს მეთაურის უფლებამოსილება „მთავრობასთან შეთანხმებით აწარმოოს მოლაპარაკებები სხვა სახელმწიფოებთან დადოს საერთაშორისო ხელშეკრულებები“ (კვერენჩილაძე გ, საქართველოს მთავრობის კონსტიტუციური სტატუსი (კონსტიტუციის 78-ე მუხლის კომენტარი) თანამედროვე საკონსტიტუციო სამართალი, სტატიათა კრებული, დავით ბატონიშვილის სამართლის ინსტიტუტის გამომცემლობა, თბილისი, 2013 გვ. 85).

ამრიგად, საკვლევი თემის შესწავლისა და შედარებით-სამართლებრივი ანალიზის შემდეგ შეიძლება დავასკვნათ, რომ სახელმწიფოს საგარეო პოლიტიკას, სწორედ სახელმწიფოს მეთაური, ქვეყნის დამოუკიდებლობისა და სუვერენიტეტის გარანტი, ქვეყნის თავდაცვითი ძალების მთავარსარდალი უნდა ახორციელებდეს, რაც შეეხება საერთაშორისო შეთანხმებების და ხელშეკრულებების გაფორმების უფლებამოსილებას, იგი უნდა განახორციელოს აღმასრულებელმა ხელისუფლებამ, პრობლემური საკითხების სრულყოფილი მოწესრიგების მიზნით კანონმდებლებს რეკომენდაციების სახით ვთავაზობ ქვეყნის ძირითად კანონში, განხორციელდეს შემდეგი სახის ცვლილებები :

კონსტიტუციის 49-ე მუხლის მე-3 პუნქტში სიტყვების: „საქართველოს პრეზიდენტი წარმოადგენს საქართველოს საგარეო ურთიერთობებში“ შემდეგ ჩაემატოს სიტყვები: „უცხოეთის სახელმწიფოებში, საერთაშორისო ორგანიზაციებში და საერთაშორისო სამიტებში.“ კონსტიტუციის 52- მუხლის პირველი პუნქტის „ა“ ქვეპუნქტის პირველი აბზაციდან ამოვიდეს სიტყვები: „მთავრობასთან შეთანხმებით“ და „მთავრობის წარდგინებით.“

კონსტიტუციის 55-ე მუხლის მე-3 პუნატიდან ამოვიდეს შემდეგი შინაარსის სიტყვები: „პრემიერ-მინისტრი წარმოადგენს საქართველოს საგარეო ურთიერთობებში. კონსტიტუციის 55-ე მუხლის მე-3 პუნქტი ჩამოყალიბდეს შემდეგი რედაქციით: დებს საერთაშორისო ხელშეკრულებებს საქართველოს სახელით.

საქართველოს კონსტიტუციაში წარმოდგენილი საკანონმდებლო ცვლილებების გატარება გამოიწვევს პრეზიდენტის ინსტიტუტსა და აღმასრულებელ ხელისუფლებას შორის ძალაუფლების სამართლიან გადანაწილებას. მათი კონსტიტუციურ-სამართლებრივი სტატუსისა და უცხოეთის სახელმწიფოთა გამოცდილების შესაბამისად რის შედეგადაც დაცული იქნება, როგორც საპარლამენტო მმართველობის პრინციპები, ასევე ხელისუფლების დანაწილების დოქტრინის პრინციპები.

ლიტერატურა:

1. დემეტრაშვილი ა, გოგიაშვილი ა, კონსტიტუციური სამართალი, გამომცემლობა იურისტების სამყარო, თბილისი, 2016.
2. ჯიბლაშვილი ზ, პრეზიდენტის კონსტიტუციურ-სამართლებრივი სტატუსის არსი, პოსტ-სოციალურ ქვეყნებში, გამომცემლობა სამართალი და მსოფლიო, თბილისი, #3 2015.
3. ფონდი „ღია საზოგადოება საქართველო“, საკონსტიტუციო ცვლილებების მიმართ გამოთქმული კრიტიკული შენიშვნების ანალიტიკური მიმოხილვა, თბილისი, 2011.
4. კვერენჩილაძე გ, საქართველოს მთავრობის კონსტიტუციური სტატუსი (კონსტიტუციის 78-ე მუხლის კომენტარი) თანამედროვე საკონსტიტუციო სამართალი, სტატიათა კრებული, დავით ბატონიშვილის სამართლის ინსტიტუტის გამომცემლობა, თბილისი, 2013.
5. ბაბევი ვ, გაკვეთილები საქართველოდან: კონსტიტუციური რეფორმის მისაბაძი მაგალითი ? ბაბევი ვ, ფიში ს, რაიჰენბეჰერი ც, კონსტიტუციის გადასინჯვა-საქართველოს გზა ევროპისაკენ, ქართული თარგმანი, თბილისი, 2012.

ნორმატიული მასალა:

1. საქართველოს რესპუბლიკის 1995 წლის 24 აგვისტოს კონსტიტუცია ს.ს.ი.პ. „საქართველოს საკანონმდებლო მაცნე“
2. „საქართველოს კონსტიტუციაში ცვლილებებისა და დამატებების შეტანის შესახებ.“ საქართველოს კონსტიტუციური კანონი, თბილისი, 06.02.2004. ს.ს.ი.პ. საქართველოს „საკანონმდებლო მაცნე“
3. „საქართველოს კონსტიტუციაში ცვლილებებისა და დამატებების შეტანის შესახებ.“ საქართველოს კონსტიტუციური კანონი, თბილისი, 15.10.2010 ს.ს.ი.პ საქართველოს „საკანონმდებლო მაცნე“
4. საქართველოს კონსტიტუციაში ცვლილებებისა და დამატებების შეტანის შესახებ.“ საქართველოს კონსტიტუციური კანონი, თბილისი, 13.10.2017 ს.ს.ი.პ საქართველოს „საკანონმდებლო მაცნე“

საიტები:

1. Конституция Чехии (Чехипской Республики) [http:// legalns. com/ download/ booKs/ cons/czch republic.pdf](http://legalns.com/download/books/cons/czech_republic.pdf)
2. Конституция Австрийской Респувлики [legalns.com/Компетентные-Юристы/Нравовая-Библиотека/ Конституция-Стран-Мира/ Конституция Австрийской Респувлики](http://legalns.com/Компетентные-Юристы/Нравовая-Библиотека/Конституция-Стран-Мира/ Конституция Австрийской Респувлики)
3. CONSTITUTION OF THE PORTUGUESE REPUBLIC SEVENTH REVISION (2005) <http://www.en.parlamento.pt/legislation/GRP> Constution 7 th.pdf
4. Конституция Респувлики болгарии [https:// www. parliament. am/ library/ sahmanadrutyunner/ bulgaria.pdf](https://www.parliament.am/library/sahmanadrutyunner/bulgaria.pdf)

FOREIGN COMPETENCES OF THE PRESIDENT OF GEORGIA

Pachoshvili Koba

Caucasus International University

***Abstract.** Studying the research topic and comparative legal analysis, we can conclude that the foreign policy of the state should be carried out by the head of state, the guarantor of the country's independence and sovereignty, and the commander-in-chief of the country's troops. defense forces, and as for the powers to conclude international agreements and treaties, they must be exercised by the executive branch. , in order to fully regulate problematic issues, I propose that legislators, in the form of recommendations, make the following changes to the basic law of the country:*

In paragraph 3 of Article 49 of the Constitution, after the words: "The President of Georgia represents Georgia in foreign relations," add the words: "In foreign states, international organizations and international summits" and delete the first paragraph of Article 52, paragraph 1, subparagraph "A" of the Constitution. The words: "by agreement with the government" and "by the direction of the Moon."

From paragraph 3 of Article 55 of the Constitution, delete the words: "The Prime Minister represents Georgia in foreign relations. Paragraph 3 of Article 55 of the Constitution shall be stated as follows: signs international treaties on behalf of Georgia."

The implementation of the legislative changes presented in the Constitution of Georgia will lead to a fair distribution of power between the institution of the presidency and the executive branch. In accordance with their constitutional and legal status and the experience of foreign countries, both the principles of parliamentary government and the principles of the doctrine of separation of powers will be protected as a result.

zaklyucheniye

***Key words:** president, constitutional reforms, diplomatic representatives*

POLITICAL LIFE OF SOCIETY AS ACTIVITIES AND RELATIONS

Kvasha Alexander Pavlovich

PhD (Political)

Associate Professor of the Department of Philosophy
Donbass State Engineering Academy (Kramatorsk-Ternopil)

Naumatulov Bogdan Sergeevich

Student gr. PL. 20

Donbass State Engineering Academy (Kramatorsk-Ternopil)

<https://doi.org/10.52340/tuw.2023.01.36.25>

***Abstract.** The article examines the concept of political life as the activities and relations of political subjects related to the expression and realization of social interests of classes and social groups of society as a whole. The author claims that the emphasis in defining political life should not be on the organization of political power or decision-making, but on the expression and realization of public interests. The work highlights the importance of understanding politics as a tool for expressing and realizing public interests, and not as a means of fighting for power. The article emphasizes the role of state bodies, political parties and interest groups as mechanisms of expression and implementation of public interests. It is also emphasized the importance of expressing the interests of social and not only political subjects, including classes and social groups, in the political process. At the end of the article, the importance of understanding politics as a means of expressing the social interests of classes and social groups of society is emphasized.*

***Keywords:** political life, political subjects, political activity, politics, political power*

Formulation of the problem. The concept of "political life of society" is widely used in political science today. It is featured in many of our political science textbooks and is used in Western textbooks. However, until now, it has not acquired a categorical status. At best, it is used as including a set of political phenomena, such as political institutions, political relations, political consciousness, etc. This use of the concept has the right to exist, but it is, in fact, not operationalist, not instrumental. But here we have a question about the nature and content of the very political activity of the political itself, the reasons for its emergence and existence. This issue is poorly developed in modern political science. The variety of definitions of political activity (the dispute mostly revolves around the concept of politician, although it is about political activity, the content of the category of politician is still undefined) are related to the multifaceted nature of the phenomenon itself, and, apparently, in this regard, any approach is legitimate. But here it is the aspect that is important, the emphasis that stands out in the phenomenon, because a lot depends on it in the understanding of political life.

To give a brief definition of the concept of "political life of society" is a difficult task, but it is possible, in particular, due to a chain of interconnected concepts that express its main content. The starting point among these concepts should be the concept of activity.

Analysis of recent research and publications. The relevance of the issue of analyzing the political life of society and its components has gained increasing attention in recent years in scientific research and publications. The latest developments in the field of theoretical and comparative political science on this subject demonstrate the significance of the problem and the

continuous development of this sphere. For example, in terms of the essential aspect, T. Vynnyk, O. Chernenko, N. Synchenko, N. Frolova, A. Voronov, and O. Sitnik examined the specifics of social relations in the context of political life. The concept of political life as the activities and relationships of political actors associated with the expression and realization of the social interests of classes and social groups in society was studied by V. Zubchenko, I. Sergieieva, and M. Borovik.

The purpose of this article is to investigate the nature of political life as the expression and realization of social interests and relations between political actors.

Many researchers, perhaps even the majority, associate political activity with the structure of political power and the provision of conditions for its functioning. This approach to political activity was laid down by M. Machiavelli. In the 19th century, it found its development in the concepts of K. Marx and M. Weber, and in the 20th century, it essentially became a classic. If we look at the real political life of the 19th and 20th centuries, we will find much evidence of this approach. And if we look at the political life of post-Soviet countries, it seemingly provides full confirmation of this view of the essence of politics. For nearly two decades, the struggle of various political forces for power, its structure, forms, and methods of implementation has not ceased in practically all post-Soviet states. Nevertheless, it is essential to recognize the limitations and narrowness of such an understanding of political activity. At best, this understanding of political activity is suitable for characterizing the activities of professional politicians, though even in this sense, it suffers from far from innocent narrowness [1].

The emergence of politics and political activity has social roots and is linked to the social stratification of society, primarily due to economic stratification, resulting in the emergence of groups with different and even directly opposing interests in society. Even if we do not support Hobbes with his notion of the "war of all against all," or Rousseau and Marx with their teachings on class struggle, but rather take moderate and liberal positions like Locke, then we must recognize that the emergence of the state as the highest and mature form of politics is inextricably linked to social stratification, the inevitability of interest conflicts, and the need to harmonize them to maintain societal unity. Since achieving complete consensus in the struggle of interests is often impossible in many cases, the need arises for a particular form of power - political power - and a specific type of activity associated with expressing and implementing the interests of social groups - political activity. Now, power takes on a new quality and new significance [2].

Social governance is always linked to power because, in any case, social governance is directly connected to the coordination and regulation of people's interests. Its object is people, social subjects endowed with consciousness and will. That's why it is inseparable from power; social governance and power are intertwined, defining each other. Social governance is the realization of power, its "materialization." However, managing a socially homogeneous society is different from managing a society divided into classes and social groups. In both cases, the formulation and implementation of governance decisions are related to power. But in the first case, power relies on authority, while in the second case, it requires coercive force [3, p. 186].

A distinctive feature of political power is its legitimate right to exert physical force. Only its decisions have mandatory force for society as a whole. All other forms of power are ultimately defined within the bounds of political power. Therefore, all the most important interests of social groups need to find recognition and confirmation in the decisions of political power to be realized on a societal scale. In the context of power, its structure, and its decisions, acquire special significance and value. Participation in power is prestigious, and a person who holds power gains a special status. However, the primary value of power is not in this. Even for those directly exercising power, its value lies in its ability to serve the realization of all life-important interests [3, p. 190].

Interests are the stimulus and driving force of any activity. Naturally, every form of human activity is determined by its interests, i.e., interests that govern the functioning of that sphere of life. The situation is somewhat different in the political sphere of social life. The political sphere is the area in which everything integrates, generalizes, and transforms into social action, including the economy, everyday life, social issues, and culture. With the emergence of political power, all vital problems of society and interests that constitute its social groups must take on a political form and

find their confirmation in the decisions of political power to be realized. On the other hand, as a separate, independent sphere of social life, it has its own interests. As a result, political activity is motivated by two types of interests. First, there are economic, social, cultural, and so on interests that, to be realized in political society, must take on a political form and be formulated as political demands (aggregated) and find their reflection in the actions of political power [3, p. 191].

Secondly, there are political interests related primarily to the organization of political power, the determination of its form, the relationships between different types of power (legislative, executive, judicial), the determination of the state system, methods of exercising power, the role of political parties in the political system, and so on. Of course, it is not possible to sharply distinguish these two types of political interests because even when political activity is directly aimed at political power, and its participants are supposedly driven by purely political interests (struggle for democracy, freedom of speech, and so on), it essentially concerns the conditions for exercising power, its use for the realization of their "non-political" interests. Power here is not the end but a means that needs to be perfected to more effectively achieve socially significant goals. Talcott Parsons rightly compares the function of power to the function of money: neither power nor money has value in and of themselves, but at the same time, power, like money, is a general value since it serves as a means to satisfy socially significant interests and achieve socially significant goals. Furthermore, as Max Weber pointed out, even professional politicians mostly live "on" politics, not "for" politics. Moreover, it is worth noting that if professional politicians who live "for" politics predominate, such a society is unlikely to be more just and viable because these people would either be economically well-off or ideologically driven individuals, lacking the ability to correctly understand socially significant interests and goals. However, this does not automatically mean that the predominance of politicians who live "on" politics ensures democracy and social justice. Moreover, as the historical experience of political life shows, the second danger is more widespread [4, p. 201].

Why and how is this possible? This is primarily related to the nature of political activity and the characteristics of the subject of this activity. Political activity is representative, an activity "on behalf of and by delegation." The interests of the subject of political activity and the interests of the social forces it represents, according to Bourdieu, are inherently symbolic and not one and the same. Furthermore, it is necessary to consider the complexity and hierarchy of the structure of the subject of political activity. In our political science, typically, subjects of politics include classes, social groups, interest groups, parties, government bodies, political elites, and individuals. However, it is often forgotten to mention that these are not equal, not equally empowered political subjects. Classes and social groups, in general, are concepts of sociology rather than political science. A person's belonging to a specific class or social group is determined by objective factors such as ethnicity, demographics, economics, and more. Subjective identification plays a minimal if any, role here. The interests of classes and social groups are also objective in content, shaped by their social position [4, p. 205].

Classes and social groups become subjects of political life when they become conscious of their interests, realizing that their realization is connected to the activities of political power. They transform, according to Karl Marx, from a "class in itself" to a "class for itself" or, as Alfred Bentley suggests, into interest groups. However, even in this case, classes and social groups only become episodic participants in political life, becoming most prominent in crisis situations or when dealing with issues directly affecting their interests. It should be noted that the concept of interest groups is also applied to economic, professional, religious, governmental, and other groups, organizations, and institutions that seek to pursue their interests through state authority. However, they too are episodic participants in political life and act sporadically on the political stage to achieve their usually "non-political" interests through state power [4, p. 207].

For the normal functioning of political life and society as a whole, modern, highly functional societies require constant specific, professional political subjects. In a civilized society, these subjects are political parties and political state bodies. Political parties hold a special place in this regard.

The modern political process is inconceivable without political parties. Alongside political state institutions, political parties are the only political organizations created specifically for

political activity. Classes and social groups only gain a continuous influence on the political process when they establish parties that express and defend their interests [5, p. 64].

Many political scientists consider political elites and personalities as independent political actors. The proponents of elitist concepts place special emphasis on these subjects. Without delving into a debate about the formation and qualitative characteristics of political elites, it should be noted that the influence of political elites on the political process has always been significant and, one could even say, decisive.

Political leaders occupy a special place in political life. The realm of politics is an area where the role of an individual, through their influence, shapes and defines the content of the political process, much like an artist's role in the field of art. The significance of the personal element in the political life of countries with unstable or unstable political systems is especially great. In such conditions, as our own experience and the global experience show, political leaders occupying high positions in the political hierarchy have a decisive impact on the government's political course, the content, and forms of the entire political life of society [5, p. 67].

Interest groups, parties, and political bodies of the state, political elites, and political leaders are not equal subjects of political life. They form a hierarchical structure, with interest groups at the base and political leaders at the top. This entire pyramid is designed to express and seek to implement the interests of social forces in society through political power. However, each of these political subjects has its own interests that differ from the interests of social subjects and may modify or even replace them. Moreover, the higher a subject is in the hierarchical pyramid of political subjects, the more factors influence their interests, and the more likely it is that their interests will differ from those of the social forces they represent [5, p. 68].

Overall, the contemporary political elite in Ukraine seems to be more competent for themselves rather than for the citizens. Few would argue with this conclusion. The political struggle in Ukraine more resembles a battle between oligarchic clans for power rather than a free competition of different political forces that offer society their development programs and solutions to crises.

In their political activities, representatives of the business sector are primarily guided by their own economic interests, with little concern for issues related to the structure of state power, and when they do, it is only when it is directly related to their business interests. In general, the fact that the political activity of Ukrainian political actors is aimed at solving socio-economic problems should be welcomed. However, the problem lies in the fact that it is about the personal economic problems of the elite, not the socio-economic problems of society [6, p. 178].

An essential aspect of understanding the nature and content of political activity is determining its product. It should be noted that our political science pays no attention to this aspect, even though it is of utmost importance for the study of political life.

Two groups of phenomena can be identified as products of political activity: symbolic products and organizational goods. Slogans and demands, programs and ideologies, laws and decrees, ideals and goals - all of these are symbolic products of political activity and cannot be otherwise. The concretization of political demands and goals is not only undesirable but also harmful, as it limits the political maneuver, which is always determined by a specific situation. Furthermore, long-term societal forecasts are generally quite dangerous due to their unreliability and can seriously damage the image of a political actor [7, p. 231].

The symbolic activity is only one aspect, one moment of political activity. Another crucial aspect of political activity is organizational work. No matter how appealing slogans and calls, declarations and programs, decrees and laws may be, organizational work is necessary to implement them in practice. It is this work that materializes symbolic activity, allowing one to see for themselves the strength or weakness of collective subjects of political activity. Organizational political activity can be divided into three main directions: internal organizational activity (activity related to organizing collective political subjects), activity related to organizing the electorate, and activity related to organizing political power and implementing political decisions [7, p. 232].

The political activity of actors is closely linked to social and political relations. The

complexity of delineating political relations, their distinction from political activity, and the fact that political activity itself constitutes a political attitude. Indeed, social relations are the connection between people, social subjects endowed with will and consciousness. Therefore, for example, a person's material productive activity is not a social attitude, as it is directed towards transforming nature. The object of this activity is the material of nature, which has either directly or indirectly incorporated human labor. The essence of the matter changes as a result. It occurs within social and economic relations, but it is not in itself an attitude. The expression "the relationship between humans and nature" is metaphorical and nothing more. There is a connection between humans and nature, an organic connection, but not social relations. This connection is only mediated by social and economic relations in its form. Social connection becomes an attitude when people endowed with will and consciousness are at both ends. In other words, social relations can only exist between people, not between people and nature or other products of human activity. Political activity is precisely the connection between people, political actors. However, this does not imply the identity of political activity and political relations. Organizational political activity links activity and political relations because it is the activity aimed at forming relations. But even in this case, political activity and political relations are not identical [8, p. 322].

Conclusions. Therefore, political life is the activity and relationships of political subjects associated with the expression and realization of the social (in the broadest sense of the word) interests of classes and social groups, and society as a whole through political power.

There are two important points in this definition. Firstly, when defining the content of political life, the emphasis is not on it being the activity related to the organization of political power, the making of public decisions, or the management of society's affairs, although all these aspects are present in political activity and are of great importance. The emphasis is on the activity involving the expression and realization of the interests of social subjects. Secondly, it concerns the expression of the interests of classes, social groups, and society as a whole, in other words, the expression of social interests, not just political subjects. This principle holds true not only when it comes to political interests in form but also when dealing with political interests themselves. Politics serves, has served, and will continue to serve a functional, rather than self-sufficient role in society.

Unfortunately, in the political life of practically all states, the interests of social subjects are often replaced by the interests of political subjects. This is particularly characteristic of the political life of post-Soviet states, including Ukraine. Consequently, the essence of politics itself is distorted, and political life is transformed into a closed arena of competition and struggle among political elites and leaders for power as a means of realizing their own interests.

Literature:

1. Almond R., Pael Dzh. Strom Do., Dalton R. Porivnyal'na politolohiya s'ohodni: Svitovyy ohlyad: Navchal'nyy posibnyk.-M.: Aspekt Pres, 2002.
2. Andrushchenko V.P. Orhanizovane suspil'stvo. Problema orhanizatsiyi ta hromads'kosti samoorhanizatsiyi u period radykal'nykh transformatsiy v Ukrayini na kordoni stolit' : Dosvid sotsial'no-filosofs'koho analizu. -K., 2006.
3. Maks Veber. Sotsiolohiya. Zahal'noistorychni analizi. Polityka. — K., 2018. — S. 173-191.
4. Horbatenko V. P. Stratchiya modernizatsiyi suspil'stva: Ukrayina i svit na zlami tysyacholit' : monohrafiya. Kyiv : Vydavnychyy tsentr «Akademiya», 2019. 240 s
5. Collier D. The Comparative Method / Finifter A. (ed.). Political Science: The State of the Discipline. Washington, DC : American Political Science Association, 2019. P. 112.
6. Haran' A., Makyeyev S. Polityko-derzhavni peretvorennia v Ukrayini// Politychni ta ekonomichni peretvorennia v Rosiyi ta Ukrayini. - M., 2003- S.206.
7. Politychna systema i hromadyans'ke suspil'stvo: yevropeys'ki i ukrayins'ki realiyi / Za red. A. I. Kudryachenka. — K.: NISD, 2017. — 396 s.
8. Romanyuk A. Porivnyal'nyy analiz politychnykh system krayin Zakhidnoyi Yevropy: Instyutsiynyy vymir. — L.: Triada plus, 2014. — 392 s.

მთიანი ყარაბაღის კონფლიქტის წარმოშობის
პოლიტიკური ასპექტები

კლიმიაშვილი გიორგი

პოლიტიკისა და საერთაშორისო ურთიერთობების
სადოქტორო საგანმანათლებლო
პროგრამის დოქტორანტი
საქართველოს ტექნიკური უნივერსიტეტი,
მოწვეული მასწავლებელი
სსიპ იაკობ გოგებაშვილის სახელობის თელავის
სახელმწიფო უნივერსიტეტი

<https://doi.org/10.52340/tuw.2023.01.36.26>

აბსტრაქტი. სამხრეთ კავკასია თავისი გეოგრაფიული განშლის გამო ყოველთვის იყო გლობალური მოთამაშეების ინტერესთა კონფლიქტის აქტიური „პოლიგონი“. ბოლო ათწლეულში განვითარებული მოვლენები ცხადყოფს, რომ გლობალური მოთამაშეების ინტერესი კვლავაც უცვლელია, რაც გვამღვებს ფიქრის საშუალებას, რომ რეგიონი მომავალშიც იქნება გეოსტრატეგიული, გეოპოლიტიკური და გეოეკონომიკური ინტერესების გზაჯვარედინი.

წინამდებარე ნაშრომში განხილულია პოლიტიკურად მნიშვნელოვანი, ამავდროულად გადამწყვეტი ფაქტორები, რაც წინ უძღოდა სომხეთ-აზერბაიჯანის კონფლიქტს. 1980-იან წლებში მიხეილ გორბაჩოვმა საბჭოთა კავშირის ფარგლებში, ახალი რეფორმების პოლიტიკა წამოიწყო. რეფორმები, რომელიც ყურადღებას უფრო მეტად ამახვილებდა დებატებზე და ღია დისკუსიაზე, სსრკ-ში ნაციონალიზმების საკითხის აღორძინებას გაუხსნა გზა. გორბაჩოვი-სეულმა რეფორმების ეპოქამ საბჭოთა რესპუბლიკებში ნაციონალიზმის აღზევება გამოიწვია. ამ თვალსაზრისით, ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი ცენტრი მთიანი ყარაბაღის მხარე იყო, რომელიც აზერბაიჯანის სსრკ-ის შემადგენლობაში შედიოდა. აქვე უნდა ითქვას, რომ ამ რეგიონის მოსახლეობის 70-80 პროცენტს სომხები შეადგენდნენ. მითითებული ფაქტორის გამო, ყარაბაღის ავტონომიური ოლქის ქუჩებში დემონსტრაციები ხშირად იმართებოდა, სომეხი ხალხი სომხეთის რესპუბლიკის და მთიანი ყარაბაღის ოლქის გაერთიანებას ითხოვდა.

დღესდღეობით, მთიანი ყარაბაღი დამოუკიდებელი აზერბაიჯანის ტერიტორიის განუყოფელი ნაწილია. თავის მხრივ, აღნიშნული საკითხი მსოფლიო თანამეგობრობის მიერ არის აღიარებული. საბჭოთა კავშირის დაშლამდე, 1988 წელს მთიან ყარაბაღში ურთიერთობა დაიძაბა ადგილობრივ მაცხოვრებლებს - ეთნიკურ სომხებსა და აზერბაიჯანელებს შორის, რაც გამოწვეული იყო ეთნიკური სომხების სურვილით, ავტონომიის სახით შეერთებოდნენ სომხეთს. ეთნიკური დაპირისპირება, თავისი სიმწვავის გათვალისწინებით, გასცდა მთიანი ყარაბაღის საზღვრებს და სომხეთსა და დანარჩენ აზერბაიჯანში გავრცელდა.

საკვანძო სიტყვები: მოლაპარაკებები, დავების გადაწყვეტა, გეოსტრატეგიული სივრცე, კუმანიტარული მისია, ეთნიკური პოლიტიკა.

აღნიშნულ საკითხზე მსჯელობისას, სასურველია გავიხსენოთ რამდენიმე მნიშვნელოვანი მომენტი. რუსული წყაროების თანახმად, ეთნიკურად სომეხი მოსახლეობის

ხვედრითი წილი ყარაბაღის რეგიონში 1823 წლისთვის 9%-ს შეადგენდა, ხოლო მუსლიმი მოსახლეობის წილი - 91%-ს, 1832 წელს სომხების წილი 35% იყო, ხოლო 1880 წლისთვის სომხები უმრავლესობაში იყვნენ და სრული მოსახლეობის 53%-ს შეადგენდნენ. ეთნიკურად სომეხი მოსახლეობის ხვედრითი წილის სწრაფი ტემპებით ზრდა მიანიშნებს, რომ 1853-56 წლის ყირიმის ომისა და 1877-1878 წლის რუსეთ-თურქეთის ომის შემდეგ, იმპერიულმა რუსეთმა დაინახა აზერბაიჯანელების მხარდაჭერა ჯერ ოტომანთა იმპერიის და შემდეგ მისი სამართალმემკვიდრე თურქეთის მიმართ, რის გამოც რეგიონში სომხების ჩასახლებას შეუწყო ხელი და რუსეთისთვის ჩვეული მეთოდებით, ეთნიკური კონფლიქტი წახალისა (გურგენაშვილი ი. 2020:3).

რეგიონში არაერთი სამხედრო დაპირისპირება გაიმართა. 1994 წლის სამხედრო კონფლიქტი „არცახის“ გამარჯვებით დასრულდა, რის გამოც რეგიონის დატოვება იძულებით მოუწია 700,000-ზე მეტ აზერბაიჯანელს. ყარაბაღის ტერიტორიაზე კი, ამ ფაქტორის გათვალისწინებით, მოსახლეობის თითქმის 100%-ს შეადგენდნენ სომხები. 1994 წლიდან კონფლიქტი განელდა, რაშიც გარკვეულწილად დიდ როლს თამაშობდა ეუთო-ს მინსკის ჯგუფი. ამავე 26-წლიან პერიოდში, კონფლიქტი რამდენიმე დღიანი შეტაკებებით მიმდინარეობდა, მათ შორის გამოირჩევა 2016 წლის სამხედრო დაპირისპირება (სამადბეგიშვილი ს. 2020 წ: 4-5).

სამი ათწლეულის განმავლობაში, ცეცხლის შეწყვეტის შეთანხმება მრავალჯერ დაირღვა. 2019 წლის აგვისტოში სომხეთის პრემიერ მინისტრი - ნიკოლ ფაშინიანი ესტუმრა რეგიონს, სადაც მან წარმოთქვა შემდეგი სიტყვები: „არცახი სომხეთია, წერტილი.“

მწვავე პოლიტიკურ ფონზე, 2020 წლის ივნისში ათასობით აზერბაიჯანელმა საპროტესტო აქცია გამართა სომხეთის წინააღმდეგ. ამავე წლის 27 სექტემბერს კი მთიანი ყარაბაღის საკონტაქტო ხაზის გასწვრივ, რომელიც 1988-1994 წლების ომის შემდეგ დამყარდა, სამხედრო შეტაკებები დაიწყო. საპასუხოდ, სომხეთმა და არცახმა სრული მობილიზაცია და საომარი მდგომარეობა გამოაცხადა. მობილიზაცია, ასევე, აზერბაიჯანმაც გამოაცხადა, მათ კონფლიქტში სამხედრო ავიაცია, დრონები და მძიმე არტილერია ჩართეს (Gatopoulos, Alex. "The Nagorno-Karabakh conflict is ushering in a new age of warfare". www.aljazeera.com. Retrieved 15 October 2020).

როგორც საერთაშორისო ანალიტიკოსები ვარაუდობენ, საბრძოლო მოქმედებები აზერბაიჯანულმა მხარემ დაიწყო.

მომხდარს მალევე მოჰყვა საერთაშორისო გამოხმაურება, დაწყებული კონფლიქტი მკაცრად დაგმო გაერომ და ევროპის ბევრმა ქვეყანამ. ისინი მხარეებს მოლაპარაკებებისკენ მოუწოდებდნენ. საბოლოოდ, მხარეები მოსკოვში, 10 ოქტომბერს ცეცხლის შეწყვეტაზე შეთანხმდნენ, რომელიც არაერთხელ დაირღვა. ამასთანავე, გარდაცვლილთა და დაჭრილ პატიმართა გაცვლის პროცესი შეჩერდა.

(Bagirova, Nvard Hovhannisyan, Nailia (13 October, 2020). "Humanitarian crisis feared as Nagorno-Karabakh ceasefire buckles". *Reuters*. Retrieved 13 October, 2020).

უნდა აღინიშნოს, რომ რუსულ-თურქული გეოპოლიტიკური დინამიკის და მილსადენის გამო, იყო საშიშროება, რომ დაპირისპირება ფართო რეგიონული კონფლიქტის სახეს მიიღებდა ("Azerbaijan strikes inside Armenia as Karabakh fighting widens". *Bangkok Post*. Retrieved 14 October 2020 – via AFP).

მოსკოვში შემდგარი საზავო შეთანხმების შესაბამისად, სომხეთის ჯარებმა ტერიტორიები გაათავისუფლა აზერბაიჯანის შვიდ რეგიონში, რომლებსაც ისინი აკონტროლებდნენ მთიანი ყარაბაღის გარშემო. მითითებული ტერიტორიები სომხებმა 90-იანი წლების პირველ ნახევარში დაიკავეს და მას შემდეგ შეინარჩუნეს აღნიშნული

მდგომარეობა. ფაქტობრივად, აზერბაიჯანის ჯარების კონტროლქვეშ ყველა ის ტერიტორია დარჩება, რომელიც მათ დაიკავეს 27 სექტემბრიდან 10 ნოემბრამდე შუალედში. ქვეყნებს შორის კონფლიქტის მშვიდობიანი გზით მოგვარების იმედი ბოლოს 2001 წელს იყო, როდესაც აშშ-ში, მხარეებს შორის მოლაპარაკების შედეგად, გარკვეული შეთანხმების მიღწევის იმედი გაჩნდა, თუმცა საბოლოო ჯამში მხარეებს შორის ვერ შედგა შეთანხმება. ამის შემდეგ, სომხეთ-აზერბაიჯანის წარმომადგენლებს შორის მოლაპარაკებები მუდმივად მიმდინარეობდა, თუმცა, კონკრეტული შედეგი ამ მოლაპარაკებებს არ მოჰყოლია. ასევე, უშედეგო გამოდგა სომხეთის ახალი ლიდერის ნიკოლ ფაშინიანის და აზერბაიჯანის პრეზიდენტის ილჰამ ალიევის განახლებული მოლაპარაკებებიც.

აღნიშნული მდგომარეობის გათვალისწინებით, ერთი მხრივ, სამშვიდობო მოლაპარაკებით იმედგაცრუებული, მეორე მხრივ კი, საერთაშორისო შუამავლების პასიურობით უკმაყოფილო აზერბაიჯანი იწყებს პრობლემის სამხედრო ჩარევით გადაწყვეტას. შიდა და საგარეო ფაქტორების ერთობლიობამ, მხარეთა მორიგების არაერთმა უშედეგო მცდელობამ, მთიან ყარაბაღში ხელი შეუწყო ომის განახლებას.

უნდა ითქვას, რომ ყარაბაღის კონფლიქტში მკაფიოდ არის გამოკვეთილი რუსეთი და თურქეთი. თურქეთმა მკაფიოდ აღნიშნა, რომ ის მხარს უჭერს მხოლოდ და მხოლოდ აზერბაიჯანს. ამით ნათელია, რომ ის არ არის ნეიტრალური მხარე, როგორც ამერიკა, ან როგორც საქართველო, თურქეთი, ასევე, არ საუბრობს მოლაპარაკების მაგიდის აუცილებლობაზე. მან თავისი პოზიციით აშკარად გამოხატა სტრატეგიული ხედვა, რითაც თურქეთი აქტიური გეოპოლიტიკური მოთამაშე გახდა. ამ თვალსაზრისით, რუსეთი უფრო ხელფეხშეკრულია, მიუხედავად იმისა, რომ მისი ზოგადი განწყობა ცალსახა და ნათელია. რუსეთი გარკვეულწილად ვალდებულია სომხეთს დაეხმაროს, თუმცა ყარაბაღის ტერიტორიაზე საომარ მოქმედებებს ვერ გამართავს, რადგან მან კარგად იცის, რომ ყარაბაღი აზერბაიჯანის ტერიტორიად ითვლება. რუსეთი იმ შემთხვევაში ჩაერთვება საომარ მოქმედებებში, როდესაც აღნიშნული მდგომარეობა გასცდება ყარაბაღის ტერიტორიას და არ გავრცელდება სასომხეთის სხვა ტერიტორიებზე. ამდენად, რუსეთი საჯაროდ ვერ დაუჭერს მხარს სომხეთს. აღნიშნულში, რუსეთს ასევე ხელს უშლის მინსკის ჯგუფის თანათავმჯდომარეობა, რომლის ფარგლებშიც მას ევალება არა კონკრეტული პოზიციის დაფიქსირება და რომელიმე ქვეყნის დახმარება, არამედ სურს, რომ მოირგოს ნეიტრალური, მომრიგებლის როლი. 2020 წლის ზაფხულში, სომხეთსა და აზერბაიჯანს შორის სასაზღვრო შეტაკებების შემდეგ, ბაქოში ვიზიტით მყოფმა თურქმა თავდაცვის მინისტრმა განაცხადა, რომ აზერბაიჯანი არ არის მარტო და თურქეთი ყოველთვის დაეხმარება ოკუპირებული ტერიტორიების განთავისუფლებაში. აქვე უნდა აღინიშნოს, რომ თურქეთი ყარაბაღის ომში 90-იანებშიც იყო ჩართული, რომელიც ძირითადად, მოხალისეებისა და სამხედრო ინსტრუქტორების დახმარებაში გამოიხატა (მენადარიშვილიზ. - 4 სისტემური ცვლილება ყარაბაღის კონფლიქტში: <https://netgazeti.ge/news/487467/>).

უნდა ითქვას, რომ ყარაბაღში მიმდინარე კონფლიქტში თურქეთი ორი ძირითადი მიზეზით ჩაერთო: პირველი, ეს არის შიდა პოლიტიკური მიზეზი, თურქული ნაციონალისტური მოძრაობის პარტია უბიძგებს ერდოღანს შესაბამისი მოქმედებებისკენ, რადგან ახლა მისი ხელისუფლად ყოფნის გახანგრძლივება პრაქტიკულად მათზეა დამოკიდებული. მეორე კი ისაა, რომ კავკასიაში გააქტიურებით თურქეთი ცდილობს, რომ მეტი ჰქონდეს სავაჭრო რუსეთთან, მათ შორის, ლიბიაზე, სირიაზე და ა.შ.

რეგიონში კონფლიქტის განახლება სერიოზულ რისკებს შეიცავს, მიუხედავად იმისა, რომ ყარაბაღის კონფლიქტს საქართველოსთან არც პოლიტიკური და არც გეოგრაფიული შეხება არ აქვს. ყურადღება უნდა მივაქციოთ იმ გარემოებას, რომ

საქართველოში კომპაქტურად ცხოვრობს როგორც აზერბაიჯანის, ასევე სომხეთის მოსახლეობა. ასევე, საფრთხის შემცველია შესაძლო ესკალაციის შემთხვევა, რაც რუსეთს საშუალებას აძლევს ჩაერიოს მიმდინარე კონფლიქტში, ეს უკანასკნელი კი

დიდ საფრთხეს უქმნის საქართველოს, რომელიც რუსეთისთვის სომხეთთან დამაკავშირებელ სახმელეთო დერეფანს წარმოადგენს. არსებული მდგომარეობის გათვალისწინებით, საქართველოსთვის აზერბაიჯანსა და სომხეთს შორის განვითარებული მოვლენები ბუნებრივად მნიშვნელოვანია.

ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი საკითხი ის არის, რომ მხარეთა შორის ფართომასშტაბიანი ომისა და განსაკუთრებით, ახალი ტერიტორიების დაკავების შემთხვევაში, არ არის გამორიცხული, გაჩნდეს ლტოლვილთა ახალი ნაკადები. იმ შემთხვევაში თუ მოვლენები ამ მიმართულებით განვითარდება, შესაძლოა ლტოლვილთა ნაწილი საქართველოსკენაც დაიდრას, რაც ჩვენს ქვეყანას ახალი სახის გამოწვევების წინაშე დააყენებს. ასევე, მნიშვნელოვანი ჰუმანიტარული განზომილება აქვს „მეწამორის“ ატომური ელექტროსადგურის საკითხს, რომელიც სომხეთის ტერიტორიაზე მდებარეობს. საბრძოლო მოქმედებების ინტენსიფიკაციისა და დროში გაწელვის შემთხვევაში, ზემოთ ჩამოთვლილ პრობლემებს შესაძლოა, დაემატოს ახალი გაუთვალისწინებელი გარემოებები და საკითხები, რომლებმაც, თავის მხრივ, შესაძლოა საქართველო დამატებითი გამოწვევებისა და თავსატეხის წინაშე დააყენოს.

უფრო ფართო კონტექსტში რომ განვიხილოთ, შეიძლება ითქვას, რომ ყარაბაღის კონფლიქტის არსებობა, პოლიტიკური თვალსაზრისით, სამხრეთ კავკასიის ერთიან რეგიონად ჩამოყალიბებას გამორიცხავს. აღნიშნული კონფლიქტის არსებობა ართულებს სამხრეთ კავკასიაში რუსეთის გარდა სხვა ქვეყნების უფრო აქტიურ შემოსვლას, იქნება ეს მომიჯნავე თურქეთი თუ სხვა დასავლეთის ქვეყნები.

რუსეთისთვის ყარაბაღის საკითხი, სამხრეთ კავკასიაში ალბათ, ყველაზე მნიშვნელოვანი კონფლიქტური კერაა, რამდენადაც სწორედ აღნიშნული საკითხის მეშვეობით მოახერხა მან სომხეთზე და მის საგარეო კურსზე გავლენის მოპოვება. თავის მხრივ, ერევანში კარგად აცნობიერებენ, რომ მოსკოვის კეთილგანწყობის დაკარგვა მათ ძვირად დაუჯდებათ. აქედან გამომდინარე, არ არის გასაკვირი, რომ სომხეთი დღემდე რჩება რუსეთის სტრატეგიულ მოკავშირედ.

რუსეთთან ნორმალური ურთიერთობის შენარჩუნებას აზერბაიჯანიც ცდილობს, ვინაიდან დამაბული ურთიერთობა მას ხელს შეუშლის ტერიტორიული მთლიანობის აღდგენის საკითხში. სწორედ ამ მიდგომით არის განპირობებული აზერბაიჯანის საგარეო პოლიტიკური კურსი, რომელზეც შეიძლება ითქვას, რომ მიუმხრობლობის პოლიტიკის სახელით არის ცნობილი.

შეგვიძლია შეჯამების სახით ვთქვათ, რომ მთიანი ყარაბაღის სამხედრო კონფლიქტით გამოწვეულმა შედეგებმა მნიშვნელოვანი ცვლილებები გამოიწვია არამარტო მასში მონაწილე ქვეყნებისთვის, არამედ მთელ რეგიონში. სასომხეთსა და აზერბაიჯანს შორის ჯერ კიდევ ბევრი რამ ექვემდებარება დაზუსტებას და გარკვევას. ასეთ ვითარებაში, ჩვენი ქვეყანა ყურადღებით უნდა დააკვირდეს მიმდინარე მოვლენებს, დადებითი თვალსაზრისით გამოიყენოს შექმნილი მოცემულობით გამოწვეული შესაძლებლობა. კერძოდ, არის შესაძლებლობა, რომ საქართველო კავკასიის რეგიონში გახდეს ეკონომიკური ცენტრი. რეგიონში, სადაც დაუმთავრებელი ხასიათი მიიღო ომმა, დაპირისპირებამ და შუღლმა, საქართველო უნდა იყოს სამხრეთი (საქართველო-სომხეთი-აზერბაიჯანი) და მრავალმხრივი პროექტების ინიციატორი. ამავდროულად, შეასრულოს ქვეყნებს შორის მომრიგებლის ფუნქცია.

ლიტერატურა:

1. გურგენაშვილი, ი. (2020) ყარაბაღის კონფლიქტის ანატომია. გამომცემლობა კვლევითი ინსტიტუტი Gnomon. Wise.
2. სამადბეგიშვილი, ს. (2020) მთიანი ყარაბაღის კონფლიქტის შუალედური დასასრული, როგორც საეტაპო მოვლენა კავკასიის რეგიონისთვის. გამომცემლობა „ჯეოქესი“.
3. მენაღარიშვილი, ზ. 4 სისტემური ცვლილება ყარაბაღის კონფლიქტში. ინფორმაცია ხელმისაწვდომია ვებ-გვერდზე: <https://netgazeti.ge/news/487467/>. (ბოლოს ნანახია: 02.03.2021.)
4. დიასამიძე, გ., კიკაბიძე, გ. (2016) ყარაბაღის კონფლიქტი. ტელევიზიებისა და ინტერნეტგამოცემების გაშუქების ტენდენციები
5. შიპინაშვილი, დ. (2009) სამხრეთ კავკასიის კონფლიქტები და რეგიონული სტაბილურობის პრობლემები. გამომცემლობა თბილისი: ახალი აზრი.
6. Bagirova, Nvard Hovhannisyan, Nailia (13 October 2020). "Humanitarian crisis feared as Nagorno-Karabakh ceasefire buckles", Reuters.
7. Bangkok Post (14 October 2020) "Azerbaijan strikes inside Armenia as Karabakh fighting widens".
8. Gatopoulos, Alex. (15 October 2020) "[The Nagorno-Karabakh conflict is ushering in a new age of warfare](http://www.aljazeera.com)". www.aljazeera.com.

POLITICAL ASPECTS OF THE ORIGINS OF THE NAGORNO-KARABAKH CONFLICT

Giorgi Klimiashvili

PhD student of Educational Program of Law and International Relations on Faculty of Law and International Relations at Georgian Technical University
As well as an Invited lecturer at Iakob Gogebashvilu Telavi State University

***Abstracts.** In conclusion, the consequences of the Nagorno-Karabakh military conflict have led to significant changes not only for the participating countries but for the whole region as well. In current situation, our country should carefully observe the current events and use the opportunity, considering the existing conditions, from a positive point of view. In particular, there is an opportunity for Georgia to become an economic center in the Caucasus region. In a region, where the war, confrontation and strife have become unfinished, Georgia should be the initiator of trilateral (Georgia-Armenia-Azerbaijan) and multilateral projects. At the same time to carry out the function of a conciliator between the countries.*

SOCIAL ASPECT OF POLITICAL TRANSFORMATION OF UKRAINIAN SOCIETY

Shimko Olena

Donbass State Machine-Building Academy
candidate of historical sciences

<https://doi.org/10.52340/tuw.2023.01.36.27>

Abstract. *The most important task of the socially-oriented economy of the state in the market economy, which is still being formed in Ukraine, is the activity on social protection of all strata of society and the elaboration of an effective social policy strategy. Also, an important and topical factor of social development of the country is, of course, its orientation to European social norms and values. One of today's problems in the social sphere of Ukraine is the lack of a long-term, unified and integrated strategy of social development that would be understood by the people who would receive its support and restore confidence and respect for the authorities. The main areas of social protection that are urgently needed to modernize today are the fight against poverty and equalization of incomes of the various strata of the population, pensions and medical care, since these areas cover the entire population and are the most costly and subsidized from the country's budget. In our country, there are now a number of problems in the realm of social policy implementation on the ground, due to various factors. The low level of professionalism of officials who deal with social problems and reluctance to engage in them, as well as the residual financing principle, are the main obstacles to social growth. In the whole social development of Ukrainian society, and therefore in social policy directly, the human factor has always been and remains decisive. It is about value orientations, about the moral principles of people, their norms of behavior. That is, in essence, social policy must first focus on the activation of the very human factor. One of the negative factors in the development of social policy is the consequences of the Soviet model of traditional paternalism, when the majority of the population does not have the will to solve their problems and they translate them into the state. Thus, Ukraine's social policy should be pursued in two directions: first, targeting the support of the most vulnerable groups of the population, and secondly, the introduction of long-term programs for improving the effectiveness of the social protection system.*

Key words: *social policy, Ukraine, social protection, local self-government, political transformation, society.*

In Ukraine, in the conditions of a permanent financial and economic crisis, it is very important to determine the priorities of social and economic development to ensure the comprehensiveness of the national economy and increase its competitiveness. The most ambitious task of the socially-oriented economy of the state in the market economy, which is still being formed in Ukraine, is the activity of social protection of all layers of society and the development of an effective social policy strategy. The social policy of the state by its nature should be unified, but due to the peculiarities of the social and geographical space of Ukraine, it is heterogeneous. And this is not a deviation from the norm, but the result of contradictory conditions that form the unevenness of the social space of the state.

Also, an important and relevant factor in the country's social development is, of course, its orientation towards European social norms and values. Such factors as a decrease in the standard of living of the population, constantly rising prices for the main groups of goods, hyperinflation,

constant unemployment, a decrease in monetary income and expenses of all sections of the population, definitely contribute to increased interest in growing, or at least stable, economies of European countries. It is their social model that is the priority direction in building a stable, responsible, and maximally fair social policy of Ukraine today. Ensuring the needs and interests of wide circles of the country's population, which corresponds to the main social goals set before governments in all developed European countries, the development of a long-term social policy strategy within the framework of European integration - these are the main tasks and problems of today's social policy of Ukraine.

The investigated problem is not new and was previously raised by scientists in various aspects. Thus, social protection and social policy in Ukraine were studied in journal publications, there is also coverage of the European experience of implementing social protection, we used research on regional policy and Ukraine in general. All these and other scientific studies touch on some aspects of the problem being studied, but do not give a complete picture of social policy as an important factor in the political transformation of Ukraine, so the problem certainly needs further study.

One of today's problems in the social sector of Ukraine is the lack of a long-term, unified and integrated strategy for social development, one that would be understandable to the population, that would gain its support and restore trust and respect for the authorities. Moreover, the main indicator of a high-quality social strategy is its long-term nature, calculation for a long period, and not for the satisfaction of temporary, urgent or purely political needs. The experience of Western democratic states would be useful in successfully solving socio-economic problems.

Analysis of the experience of foreign countries shows that in order to achieve the well-being of the majority of the population, it is necessary to implement a responsible social policy. It is also important to apply the principle of solidarity and, especially, joint responsibility, which will make it possible to improve the quality and essential characteristics of reforms carried out in the social sphere. Today, we are observing a permanent reformation of social policy in European countries, which promptly responds to internal and external problems, tries to prevent them or solve them as soon as possible. Therefore, the term "general welfare state" is often used for EU countries, which should become a reference point for Ukraine as well [Dudova, 2014].

The main directions of social protection, which are urgently needed to be modernized today, are the fight against poverty and the equalization of incomes of different segments of the population, pension provision and medical care, because these areas cover the entire population and are the most costly and subsidized from the country's budget.

As evidenced by European practice, social protection in the modern country is closely related to the free development of the market economy, the government that functions in accordance with the law and democratic principles, and public institutions, especially voluntary and non-governmental ones. These three components of any democratic modern society work effectively and efficiently only together, in direct cooperation, and therefore need constant development [Kolosovska, 2015]. It should not be forgotten that social protection is a multi-level system that includes social security, social insurance and social security of citizens of the country, and also consists of social, economic and political-legal institutions, each of which has its own goals and tasks in the development and implementation socially oriented norms and principles.

Today, in the most developed countries of Western Europe, there is a fairly effective system of social protection, largely thanks to the long-term struggle of public organizations and movements, primarily trade unions, as the most massive and socially active associations. During the entire post-war period, thanks to the dialogue between the government and society in these countries, a large gap between the incomes of the richest and poorest citizens was prevented. The social justice formed today in European countries is undoubtedly the result of the conquests of mass organizations and civil society as a whole, as well as a reasonable compromise on the part of entrepreneurs and the state [Yarova, 2016].

The importance of carrying out a full-fledged social policy for the effective political transformation of Ukrainian society, the wider use of the production potential of the regions and the

creation of conditions for solving local social problems is increasing. If social policy is considered at the national level, it is a function of the market welfare state.

The majority of researchers believe that the state should develop strategic guidelines that would consolidate all regions, and this is a course for interregional integration and at the same time for raising the role of regions, a course for providing local self-government with real content and new functional content, and at the same time for the introduction of a strong centralized regional policy, which would be based on national priorities [Dolishniy, 2006].

Our country is currently experiencing a number of problems in the area of social policy implementation on the ground, caused by various factors. The low level of professionalism of officials dealing with social problems and their reluctance to deal with them, as well as the residual principle of financing are the main obstacles to social growth. In addition, there are also objective problems. This is, first of all, a negative legacy of the 1990s, when the schemes and methods of social assistance to the population were destroyed and there was a sharp stratification of society into classes with different incomes. The problems of the social sphere can also include the growth of immigration of the most active citizens abroad and the social degradation of those who remained, despair in the state and its ability to protect its citizens.

In the entire social development of Ukrainian society, and therefore in social policy directly, the human factor was and remains decisive. It is about value orientations, about the relevant moral principles of people, their norms of behavior, life plans, the level of knowledge and general intellectual development, the nature and peculiarities of work skills, etc. That is, in fact, social policy should first of all be aimed at activating the human factor. This can be under the conditions of democratization of society, human relations; expansion and development of people's self-government; creation of the appropriate economic apparatus; creation of new management mechanisms, encouragement and stimulation of citizens. As for purely social policy, social work as such, they should first of all be carried out precisely with the active participation of the citizens themselves, that is, civil society [Luk'yanova, 2009].

Legality, political pluralism, social justice, democracy and humanism can be called the main principles in the interaction between a person and the state in the field of social policy. The humanistic approach in the interpretation of the content of social policy acquires special significance, since the implementation of relevant measures in practice requires the formation of attitudes and values of an individual as a competent, active, conscious participant in the political process. The relationship between the development of civil society and the individual is a necessary prerequisite for democratic reconstruction in all spheres of social life. Therefore, the interaction of civil society, man and the state is necessary to create and ensure the necessary conditions and guarantees for the development of all subjects, especially man - the main subject of civil society and the social legal state [Kornilov, 1998].

Ukraine cannot get rid of its socialist past, from which it inherited a modern system of social protection with many shortcomings and miscalculations. It is very difficult to get rid of them, therefore, year after year, the state continues to provide assistance to numerous recipients of various types of social benefits and payments, which is definitely a much greater financial burden than the country's economy can afford. This situation leads to a low level of such benefits, which does not solve the problems of their recipients and causes dissatisfaction, on the one hand, of taxpayers, at whose expense they are actually carried out, and on the other hand, of the beneficiaries themselves, due to the scarcity of the funds received. Although recently, some types of benefits have increased significantly and have given rise to social and financial consumerism, when recipients of benefits do not want to work, because they receive more from the state in social benefits than in production with a meager salary. Such a situation does not encourage these categories of people to be economically active and creates social dependence. Social policy in modern Ukraine is definitely passive and aimed at helping the poor. And absolutely nothing is being done to overcome this poverty and provide the needy sections of the population with new opportunities to improve their standard of living. Currently, we have an already formed culture of consumption and social dependence of a certain layer of citizens who rely only on material assistance from the state and do

nothing to change this situation.

If there is still a prospect of successful transformation in Ukraine, it is primarily related to overcoming institutional duality on the way to reproducing the main foundations of the European institutional system. It would seem that recent socio-political processes provide grounds for such institutional changes, because the vast majority of the population prefers the European vector of state development, and political forces and leaders who are focused on accelerated European integration have come to power. But there are still significant obstacles on this path. And this is not only external pressure, but also internal problems that must be solved in accordance with the elitist, social class and resource aspects of the development of the social potential of society in the conditions of forced transformation.

The need for transformation is especially noticeable in the field of protection of the disabled and persons with disabilities. Instead of the established approach of our authorities of constantly expanding "vulnerable" groups and providing them with benefits that often do not correspond to real needs (such as the right to non-scheduled installation of residential telephones on preferential terms or the right to service outside the queue at communal and other enterprises), today it is worth focusing on the creation of such social services that will really help people in need of support to realize their social, economic and cultural rights and freedoms on an equal basis with others. For example, it could be the right to take certain educational courses free of charge, to learn a foreign language for a full-fledged return to civilian life. The state can also simplify the provision of electronic services for people with disabilities and veterans through the implementation of an electronic cabinet, which would facilitate the interaction of various state bodies and data exchange.

Where to start within the reform process that the social sphere needs in 2023:

- harmonization of national legislation in accordance with EU requirements;
- launching the process of reforming the sphere of social services and creating a system of real individualized social support and services for people with disabilities and veterans;
- finally abandon the "medical" understanding of disability and move to a human rights model in which a person, his full life and dignity occupy a prominent place (as required by the Convention on the Rights of Persons with Disabilities ratified by Ukraine);
- involvement of the ultimate recipients of benefits and services in the formation of state policy, i.e. mandatory consideration of the votes of those to whom the policy is directed;
- creation of a system of rehabilitation and reintegration of veterans and people with disabilities - instead of the entrenched perception that they need to be treated and "hidden" from society in boarding schools, sanatoriums and hospitals;
- ensure that the obligation to restore accessible and inclusive infrastructure is included in the plans for the reconstruction of Ukraine, as well as take into account other issues related to ensuring the opportunity to freely and equally enjoy their rights in Ukrainian society for all people, with or without disabilities [2023].

Such social institutions as traditions, habits, religious beliefs, morality and culture can be called factors of effective social policy. Therefore, it is possible to speak with confidence about the different degree of readiness of individual regions of the country for the implementation of a certain model of social policy that is the same for everyone. In this case, it is appropriate to talk about the development of its own regional model, taking into account all local factors and features. The main goal of modern social policy in this case will be the creation of a comfortable environment for the population to live in and the compliance of social norms with the needs of the majority of citizens.

Thus, we can confidently say that the social policy of Ukraine in general definitely needs serious improvement and modernization, in accordance with global trends in this field and global experience. In its activities, the Ukrainian authorities should use European standards and tools for the implementation of social norms, especially in the field of spending budget funds to finance social programs. The main task of the authorities is to overcome the essential shortcomings of the modern social system, in particular, such as unfairness in the distribution of state aid, imperfection of the social insurance system, low targeting of aid, insufficient coverage of disadvantaged sections of the population with social guarantees.

Therefore, social reforms are primarily about preserving the value of absolutely every person. Politics should be built on this. And it should not be just charity or compassion. Social policy is not about pity, but about a comprehensive approach where people and their rights are in the center of attention. The development of the social sphere should not become the prerogative of the state, but the business of the entire society. This increases the role of each individual and public organizations and associations in the management of social development. The new role of the social sphere in society requires adequate changes in state policy, a deep, fundamental reform of the existing management and financing systems. Ways and mechanisms of solving these important problems should be constantly in the center of attention of the state, civil society and experts of various fields.

Therefore, the social policy of Ukraine within the framework of political transformation should be carried out in two directions: firstly, focus on supporting the most vulnerable population groups, and secondly, on the implementation of long-term programs to increase the effectiveness of the social protection system.

References:

1. Dudova I. (2014) Social protection as a fundamental component of the development of social systems in the European Union. *Economic journal*. No. 7/8 (1).
2. Kolosovska I. (2015) Modern approaches in reforming the social policy of the state as a regulator of the development of the social sphere. *Efficiency of public administration*. Coll. scientific works. Vol. 43. P.158.
3. Yarova L. V. (2016) Peculiarities of European social policy. *S.P.A.C.E. Electronic scientific and practical journal*. No. 1. P. 76-79.
4. Dolishnii M. I. (2006) *Regional policy at the turn of the 20th-21st centuries: new priorities*. K.: Science. Opinion. 512 p.
5. Lukyanova N. (2009) *Social work in Ukraine: conceptual foundations and transformation in modern conditions*. Political management. K. No. 5. P. 150-156.
6. Kornilov Yu. (1998) *Civil society and personality (social and political analysis): autoref. thesis Ph.D. flight*. Science Institute of State and Law named after V. M. Koretsky National Academy of Sciences of Ukraine. K. 24 p.
7. Access mode: <https://life.pravda.com.ua/columns/2023/06/9/254757>. Date of application 07.09.2023.

The article was received by the editors on October 11, 2023.

